DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ

FENBİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KENTSEL DÖNÜŞÜM SONRASI YAPILAN TOPLU KONUT PROJELERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BAĞLAMINDA OLANAK VE SINIRLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA: KADİFEKALE-UZUNDERE ÖRNEĞİ

Beyza GÖKKAYA

Ekim, 2024

İZMİR

KENTSEL DÖNÜŞÜM SONRASI YAPILAN TOPLU KONUT PROJELERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BAĞLAMINDA OLANAK VE SINIRLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA: KADİFEKALE-UZUNDERE ÖRNEĞİ

Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi
Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Kentsel Tasarım Programı

Beyza GÖKKAYA

Ekim, 2024
İZMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU

BEYZA GÖKKAYA tarafından **DOÇ.DR. ERDAL ONUR DİKTAŞ** yönetiminde hazırlanan **"KENTSEL DÖNÜŞÜM SONRASI YAPILAN TOPLU KONUT PROJELERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BAĞLAMINDA OLANAK VE SINIRLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA: KADİFEKALE-UZUNDERE ÖRNEĞİ"** başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Doç.Dr.Erdal Onur DİKTAŞ

Danışman

Prof. Dr. Emine İpek ÖZBEK

Jüri Üyesi

Prof. Dr. Koray Velibeyoğlu

Jüri Üyesi

Prof. Dr. Okan FISTIKOĞLU

Müdür

Fen Bilimleri Enstitüsü

TEŞEKKÜR

Öncelikle tez yazım sürecimde ve yüksek lisans yolculuğumda bana rehberlik eden, desteğini esirgemeyen ve vizyonuyla bakış açımı genişleten değerli danışmanım Doç. Dr. Erdal Onur DİKTAŞ'a emekleri için teşekkür ederim. Hem mesleki deneyimleri hem de sağladıkları akademik özgürlük ortamıyla öğrenme ve araştırma serüvenime katkıda bulunan tüm akademisyen hocalarıma; bana inanan, maddi ve manevi her türlü desteği sağlayan birbirinden kıymetli dostlarıma ise teşekkürlerimi borç bilirim.

İlk günden bugüne kadar eğitime verdikleri önemle beni büyüten ve her daim cesaretlendiren güzel aileme sağladıkları koşulsuz destek ve inanç için içten teşekkür eder her baktığımda orda olan ve şefkatiyle içimi ısıtan ailemin en minik üyesi Puffy'nin varlığına ise minnettar olduğumu belirtmek isterim.

Beyza GÖKKAYA

KENTSEL DÖNÜŞÜM SONRASI YAPILAN TOPLU KONUT PROJELERİNİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK BAĞLAMINDA OLANAK VE SINIRLARININ DEĞERLENDİRİLMESİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA: KADİFEKALE-UZUNDERE ÖRNEĞİ

ÖZ

Kentler kuruldukları tarihsel süreç içerisinde temel dinamik özelliklerini korurken aynı zamanda değişimin temel yapı taşı haline gelmiştir. Kentin ayırıcı özelliğinden yararlanarak formda yaşanan değişimler ise mekânın kullanımını etkilemekte ve fonksiyonların yer seçimini şekillendirmektedir. Zamanla kapasitesinin üzerinde insan yoğunluğunu barındıran kentlerin temel sistemlerinde aksamalar ve sorunlar da yaşanmaya başlamıştır. Göçler, kentleşme hızı, küresel politikalar, salgın hastalıklar, afetler, iklim değişikliği gibi çeşitli risklerle karşı karşıya kalan kentlerin direnci ise doğrudan etkilenmiştir. Sözü edilen durum, kentlerin kırılganlığını arttırarak tehlikelere karşı savunmasını düşürmüştür. Kentlerin fiziksel gelişim ve değişimi değerlendirildiğinde kentlerde meydana gelen tüketim faaliyetlerinin fazla olması ve çevresel tahribatın yüksek seyretmesi nedeniyle anti-ekolojik eylemlerin kentleşme ve sürdürülebilir kent olgusu üzerinde baskı oluşturduğu gözlemlenmektedir. Özellikle kentlerin merkezinde, çalışma ve yerleşim alanlarının yoğunlaşması ile metre kareye düşen insan sayısı artmış hizmetlere erişim konusunda sınırlar oluşmuştur. Kentlerin mevcut koşulları kaldıramayacak seviyeye gelmesi, şehirlerin planlaması ve kentin dokusunda meydana gelen kırılmaların kontrol altında alınması gerekliliğini ortaya koymuştur.

Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması ve ekonomik büyümenin gerçekleşmesi, toplumsal yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve kentsel adalet ortamının sağlanması, insan faaliyetlerinin doğal çevre üzerinde sebep olduğu baskının azaltılarak ekosistemde yaşanan bozulmaların tekrar eski dengesine kavuşturulması noktasında ekonomik, çevresel ve sosyal boyutlarıyla sürdürülebilirlik olgusu ve kentler arasındaki ilişki bütünlük oluşturmaktadır**.** Çeşitli değişkenleri bünyesinde barındıran kentlerde meydana gelen sorunların toplumsal ve mekânsal bağlamda çözüme ulaştırılması amacıyla ise kentsel dönüşüm olgusu somutluk kazanmaktadır. Tüm bu

eğilimlerin ve etkileşimlerin çözümü için başvurulan sürdürülebilir kentsel dönüşüm uygulamaları ise kapsamlı ve bütünleşik bir eylem olarak değişime uğrayacak kentsel alanlarda koşulların kalıcı olarak iyileştirilmesi ve sorunların uzun vadede çözüme kavuşturulması amacıyla tüketim merkezi olan kentlerin daha planlı ve sistematik olarak devamlılığının sağlanmasına kılavuzluk etmektedir.

Tez çalışması kapsamında İzmir'de ilk kez gerçekleştirilen Kadifekale Kentsel Dönüşüm Projesi ve dönüşüm sonrası meydana gelen konut sorununun çözülmesi amacıyla hayata geçirilen Uzundere Toplu Konut Projesinin fiziksel sürdürülebilirlik bağlamında yapılan analizlerle karşılaştırmalı olarak incelenmesi ve elde edilen bulguların değerlendirilerek kentsel dönüşüm uygulamalarının kentler üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Kentsel dönüşüm, sürdürülebilirlik, yapılı çevre, doğal çevre, afetler, kentleşme

A STUDY ON THE EVALUATION OF POSSIBILITIES AND LIMITS OF MASS HOUSING PROJECTS AFTER URBAN TRANSFORMATION IN THE CONTEXT OF SUSTAINABILITY: THE CASE OF KADİFEKALE-UZUNDERE

ABSTRACT

While cities maintain their basic dynamic features throughout the historical process in which they were established, they have also become the basic building blocks of change. Changes in form, taking advantage of the distinctive feature of the city, affect the use of space and shape the location selection of functions. During the process, disruptions and problems began to occur in the basic systems of cities with human density above their capacity. The resilience of cities facing various risks such as migration, urbanization rate, global policies, epidemics, disasters and climate change has been directly affected. The said situation has increased the fragility of cities and reduced their defenses against dangers. When the physical development and change of cities are evaluated, it is observed that anti-ecological actions put pressure on the phenomenon of urbanization and sustainable cities due to the high consumption activities in cities and the high level of environmental destruction. Especially in the center of cities, with the concentration of working and residential areas, the number of people per square meter has increased, creating limits on access to services. As the cities reached a level where they could not handle the current conditions, it became necessary to plan the cities and keep the fractures in the fabric of the city under control.

The phenomenon of sustainability and the relationship between cities and their economic, environmental and social dimensions constitute an integrity at the point of ensuring sustainable development and economic growth, improving social living conditions and ensuring an environment of urban justice, reducing the pressure caused by human activities on the natural environment and restoring the disruptions in the ecosystem to its former balance. The phenomenon of urban transformation becomes concrete in order to solve the problems occurring in cities that contain various variables in a social and spatial context. Sustainable urban transformation practices, which are used to solve all these trends and interactions, guide the continuity of cities,

which are consumption centers, in a more planned and systematic manner, in order to permanently improve the conditions in urban areas that will undergo change as a comprehensive and integrated action and to solve the problems in the long term.

Within the scope of the thesis study, the Kadifekale Urban Transformation Project, which was carried out for the first time in Izmir, and the Uzundere Mass Housing Project, which was implemented to solve the housing problem that occurred after the transformation, were examined comparatively with analyzes made in the context of physical sustainability, and the effects of urban transformation practices on cities were examined by evaluating the findings.

Keywords: Urban transformation, sustainability, built environment, natural environment, disasters, urbanization

İÇİNDEKİLER

Page

YÜKSEK LİSANS TEZİ SINAV SONUÇ FORMU ii
TEŞEKKÜR iii
ÖZ iv
ABSTRACT vi
İÇİNDEKİLER viii

BÖLÜM BİR GİRİŞ 1

2.1 Çalışmanın Amacı 1
2.2 Çalışmanın Yöntemi 1
2.3 Çalışmanın Sınırlılıkları 2
2.4 Çalışmanın Özgün Yanı 2

BÖLÜM İKİ KENTSEL DÖNÜŞÜM 4

2.1 Kentleşme ve Kentlileşme 5
2.2 Türkiye'de Kentleşme 9
2.3 Kentsel Dönüşüm 11
2.3.1 Kentsel Dönüşümün Prensipleri 13
2.3.2 Kentsel Dönüşümün Tarihsel Gelişimi 14
2.4 Türkiye'de Kentsel Dönüşümün Gelişim Sürecine Dönemsel Bakış 18
2.4.1 Cumhuriyet Öncesi Dönem (1923 Öncesi) 20
2.4.2 Erken Cumhuriyet Dönemi (1923-1945) 22
2.4.3 1945 ve 1980 Arası Dönem 24
2.4.4 1980-1999 Arası Dönem 27
2.4.5 2000'lerden Günümüze Kadar Geçen Dönem 29
2.5 Kentsel Dönüşümde Kullanılan Uygulama Araçları 32
2.5.1 Kentsel Yenileme (Urban Renewal) 33
2.5.2 Kentsel Yeniden İnşa (Urban Reconstruction) 34
2.5.3 Kentsel Gelişim (Urban Development) 34
2.5.4 Kentsel İyileştirme (Urban Improvement) 35

2.5.5 Kentsel Yeniden Canlandırma (Urban Revitalization) 35
2.5.6 Kentsel İyileştirme/Geliştirme (Urban Regeneration) 35
2.5.7 Kentsel Koruma (Urban Conversation) 36
2.6 Türkiye'de Kentsel Dönüşümün Uygulayıcı Aktörleri 36
2.6.1 Merkezi Yönetimler 36
2.6.2 Yerel Yönetimler 37
2.6.3 Toplu Konut İdaresi (TOKİ) 38
2.6.4 Sivil Toplum Kuruluşları ve Demokratik Kitle Örgütleri 38
2.6.5 Halk 39
2.6.6 Özel Sektör 40
2.7 Türkiye'de Kentsel Dönüşümün Yasal Dayanakları 40
2.8 Kentsel Dönüşüme Yönelik Dünyadaki Yasal Dayanaklar 43
2.9 Dünyadan ve Türkiye'den Kentsel Dönüşüm Örnekleri 50
2.9.1 Baltimore Kentsel Dönüşüm Projesi-Amerika 50
2.9.2 Potsdam Meydanı Kentsel Dönüşüm Projesi –Berlin 52
2.9.3 Elephant&Castle Dönüşüm Projesi-Londra 53
2.9.4 Dikmen Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi-Ankara 54

BÖLÜM ÜÇ SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK 57

3.1 Sürdürülebilirliğin Tarihsel Gelişimi 59
3.1.1 Stockholm Bildirgesi (Stockholm, 1972) 63
3.1.2 Brundland Raporu (OurCommonFuture, 1987) 64
3.1.3 Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (Rio de Janeiro, 1992 65
3.1.4 Avrupa Birliği 5. Eylem Programı (1992) 66
3.1.5 Maastricht Antlaşması (Hollanda, 1992) 67
3.1.6 Sürdürülebilir Gelişme Komisyonu (1993) 68
3.1.7 Habitat II (İstanbul, 1996) 68
3.1.8 Rio+5 Zirvesi (1997, New York) 69
3.1.9 Kyoto Protokolü (1997, Japonya) 70
3.1.10 Johannesburg Zirvesi (2002, Güney Afrika) 70
3.1.11 Avrupa Birliği Çevre Programı (2002-2012) 71

3.1.12 Beşinci Dünya Kentsel Forumu (2010, Rio de Jenario) 71
3.1.13 Rio+20 Zirvesi (2012) 72
3.1.14 Paris Antlaşması (2015) 73
3.1.15 Habitat III (2016) 74
3.2 Sürdürülebilirliğin Temel Boyutları 75
3.2.1 Ekonomik Sürdürülebilirlik 76
3.2.2 Çevresel Sürdürülebilirlik 76
3.2.3 Sosyal Sürdürülebilirlik 78
3.3 Sürdürülebilirliğin Kentlerle İlişkisi 78
3.3.1 Sürdürülebilir Kentleşme 82
3.3.2 Sürdürülebilir Kentleşme İlkeleri 87
3.4 Sürdürülebilir Kent Modelleri 89
3.4.1 Bahçe Kent Modeli (Ebenezer Howard) 89
3.4.2 Çağdaş Kent (Le Corbusier) 91
3.4.3 Yavaş Kentler (Citta Slow) 92
3.4.4 Kompakt Kent Modeli 95
3.4.5 Dirençli Kent Modeli 97
3.5 Sürdürülebilir Kent Örnekleri 99
3.5.1 Freiberg, Almanya 99
3.5.2 Paris, Fransa 102
3.5.3 Barselona, İspanya 104
3.5.4 Dongtan, Çin 108

BÖLÜM DÖRT İZMİR'DE KADİFEKALE DÖNÜŞÜM SÜRECİ 111

4.1 İzmir'de Meydana Gelen Doğal Afetlerin Değerlendirilmesi 113
4.2 Kadifekale'nin Tarihsel Süreci 120
4.3 Coğrafi Analizlerle Kadifekale 122
4.4 Kadifekale'nin Sosyolojik Arka Planı 134
4.5 Kadifekale Kentsel Dönüşüm Proje Süreci 137
4.6 Projenin Yasal ve Yönetsel Süreci ile Planlama Otoritesi Açısından Değerlendirilmesi 141
4.7 Kadifekale'den Uzundere Toplu Konutlarına Uzanan Süreç 145

BÖLÜM BEŞ YENİ BİR YERLEŞİM ALANI: UZUNDERE 149

5.1 Uzundere Toplu Konutları ve Çevresine Ait Arazi Kullanımı 149
5.2 Uzundere Toplu Konutları ve Çevresine Ait Erozyon Risk Analizi 150
5.3 Uzundere Toplu Konutları ve Çevresine Ait Heyelan Risk Analizi..... 151
5.4 Uzundere Toplu Konutları ve Çevresine Ait Eğim Analizi..... 152
5.5 Uzundere Toplu Konutları ve Çevresine Ait İzohips Analizi..... 153
5.6 Uzundere Toplu Konutları ve Çevresine Ait Depremsellik Analizi..... 154
5.7 Uzundere Toplu Konutları ve Çevresine Ait Toprak Kabiliyeti Analizi156
5.8 Uzundere Toplu Konutları ve Çevresine Ait Yangın Risk Analizi 158
5.9 Uzundere Toplu Konutları ve Çevresine Ait Taşkın Riski Analizi 158
5.10 Uzundere Toplu Konutları ve Çevresine Ait Kimyasal Tehlike Analizi ……159
5.11 Uzundere Toplu Konutları ve Çevresine Ait Karayollarının Kademelenmesi..... 160
5.12 Uzundere Toplu Konutları ve Çevresine Ait Donatı Alanları ve Erişim Çapları..... 161
5.13 Uzundere Toplu Konutları ve Çevresine Ait İlan Edilen Riskli Alanlar ……162
5.14 Uzundere Toplu Konutları ve Çevresine Ait Altyapı Analizi..... 163
5.15 Uzundere Toplu Konutları ve Çevresine Ait Yapı Stoğu Analizi 164
5.16 Uzundere Toplu Konutları ve Çevresine Ait Yapı Kat Adeti Analizi 165
5.17 Uzundere Toplu Konutları ve Çevresine Ait TAKS ve KAKS Analizi ……166
5.18 Uzundere Toplu Konutları ve Çevresine Ait Yoğunluk Analizi..... 167
5.19 Uzundere Toplu Konut Projesindeki Konut Dağılımı 168
5.20 Uzundere Toplu Konut Projesindeki Yeşil Alan Dağılımı 169
5.21 Uzundere Toplu Konut Projesindeki Donatı ve Ticaret Dağılımı 170
5.22 Uzundere Toplu Konut Projesindeki Yol Kademelenmesi..... 171
5.23 Uzundere Toplu Konut Projesi ile Otoyol Arasında Kalan Tampon Bölge ……173
5.24 Uzundere Toplu Konut Projesi ile Otoyol Arasında Kalan Tampon Bölge ……174

BÖLÜM ALTI BULGULAR VE DEĞERLENDİRME..... 176

BÖLÜM YEDİ SONUÇLAR…… …...195

KAYNAKLAR..... 197

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.4.2.1 Hermann Jansen tarafından hazırlanan Ankara İmar Planı planlar. 23

Şekil 2.6.1.1 Bakanlığın sorumluluğunda ilan edilen alanlar..... 37

Şekil 3.2.1 Sürdürülebilirlik olgusunun gelişmesine yaşanan gelişmeler..... 62

Şekil 3.1.13 Rio+20 Konferansının düzenlenmesini hızlandıran gelişmeler. 73

Şekil 3.3.1 Sürdürülebilirliğin üç boyutu (Güner, 2020) 75

Şekil 3.3.2 Çevresel sürdürülebilirlik döngüsü 77

Şekil 3.4.1.1 Kentsel yaşam kalitesinin girdileri ve çıktıları..... 84

Şekil 3.5.1.1 Bahçe Kent Modelinin kurgusal tasarımı..... 90

Şekil 3.5.2.1 Le Corbusier'in planladığı Çağdaş Kent (Ville Comtemporaine) tasarımı 92

Şekil 4.1 İzmir'in ilçeleri ve nüfus yoğunluğu haritaları 112

Şekil 4.1.1 İzmir'deki su kaynakları analizi..... 114

Şekil 4.1.2 İzmir'in toprak kabiliyeti analizi..... 115

Şekil 4.1.3 İzmir eğim analizi 116

Şekil 4.1.4 İzmir heyelan analizi..... 117

Şekil 4.1.5 İzmir depremsellik analizi ve fay hatları..... 119

Şekil 4.2.1 Kentsel dönüşüm öncesinde Kadifekale'de meydana gelen gelişmeler 121

Şekil 4.3.1 Konak ve Kadifekale'ye ait hava fotoğrafları..... 122

Şekil 4.3.2 Çalışma alanı ve çevresine ait arazi kullanım analizi 123

Şekil 4.3.3 Çalışma alanı ve çevresine ait sit alanları 124

Şekil 4.3.4 Çalışma alanı ve çevresine ait yapı stoğu analizi..... 125

Şekil 4.3.5 Çalışma alanı ve çevresine ait yapı fonksiyon analizi 126

Şekil 4.3.6. Çalışma alanı ve çevresine ait yapı kat adeti analizi..... 127

Şekil 4.3.7 Konak ilçesine ait KAKS ve TAKS analizi 128

Şekil 4.3.8 Çalışma alanı ve çevresine ait eğim analizi 129

Şekil 4.3.9 Çalışma alanı ve çevresine ait heyelan risk analizi..... 130

Şekil 4.3.10 Türkiye depremsellik haritası..... 130

Şekil 4.3.11 Çalışma alanı ve çevresine ait depremsellik analizi..... 131

Şekil 4.3.12 Çalışma alanı ve çevresine ait toprak grupları analizi 132

Şekil 4.3.13 Çalışma alanı ve çevresindeki donatı alanları..... 133

Şekil 4.5.1 Çaşışma alanı ve afet riskli ilan edilen alanlar…… 138

Şekil 4.5.2 Kadifekale Kentsel Dönüşüm süreci..... 144

Şekil 5.1 Uzundere Yerleşkesinin konumu 149

Şekil 5.1.1 Uzundere Toplu Konutları ve çevresine ait arazi kullanımı 150

Şekil 5.2.1 Uzundere Toplu Konutları ve çevresine ait erozyon risk analizi 151

Şekil 5.3.1 Uzundere Toplu Konutları ve çevresine ait heyelan risk analizi 152

Şekil 5.4.1 Uzundere Toplu Konutları ve çevresine ait eğim analizi..... 153

Şekil 5.5.1 Uzundere Toplu Konutları ve çevresine ait izohips analizi 154

Şekil 5.6.1 Uzundere Toplu Konutları ve çevresine fay hatları (MTA, 2023).... 154

Şekil 5.6.2 Uuzndere Toplu Kout alanındaki toplanma alanları ve fay hatları ... 155

Şekil 5.7.1 Toprak kabiliyet sınıflandırması 156

Şekil 5.7.2 Arazi yetenek sınıflandırılması 157

Şekil 5.8.1 Uzundere Toplu Konutları ve çevresine ait yangın riskli noktalar ... 158

Şekil 5.9.1 Uzundere Toplu Konutları ve çevresine ait taşkın risk analizi 159

Şekil 5.10.1 Uzundere Toplu Konutları ve çevresine ait kimyasal tehlike analizi 160

Şekil 5.11.1 Uzundere Toplu Konutları ve çevresine ait Karayolu kademelenmesi 161

Şekil 5.12.1 Uzundere Toplu Konutları ve çevresine ait donatı alanları ve erişim çapları 162

Şekil 5.13.1 Uzundere Toplu Konutları ve çevresine ait riskli alanlar 163

Şekil 5.14.1 Uzundere Toplu Konutları ve çevresine ait altyapı analizi 164

Şekil 5.15.1 Uzundere Toplu Konutlarından çekilmiş 2005 ve 2021 yıllarına ait hava fotoğrafları 164

Şekil 5.15.2 Uzundere Toplu Konutları ve çevresine ait yapı stoğu analizi 165

Şekil 5.16.1 Uzundere Toplu Konutları ve çevresine ait yapı kat adetleri analizi 166

Şekil 5.17.1 Uzundere Toplu Konutları ve çevresine ait TAKS ve KAKS analizi 167

Şekil 5.18.1 Uzundere Toplu Konutları ve çevresine ait yoğunluk analizi..... 167

Şekil 5.19.1 Uzundere Toplu Konut Projesindeki konut alanı dağılımı 168

Şekil 5.19.2 Uzundere Toplu Konutları (Kişisel arşiv, 2024)..... 168

Şekil 5.20.1 Uzundere Toplu Konut Projesindeki yeşil alan dağılımı 169

Şekil 5.20.2 Uzundere Toplu Konutlarındaki park ve yeşil alanlar (Kişisel arşiv, 2024) 169

Şekil 5.21.1 Uzundere Toplu Konut Projesindeki donatı ve ticaret alanları..... 170

Şekil 5.21.2 Uzundere Toplu Konutlarındaki donatılar ve ticari birimler (Kişisel arşiv, 2024)..... 170

Şekil 5.22.1 Uzundere Toplu Konut Projesindeki yol genişlikleri..... 171

Şekil 5.22.2 Uzundere Toplu Konutlarındaki yollar ve otopark alanları (Kişisel arşiv, 2024)..... 171

Şekil 5.22.3 Uzundere Toplu Konutlarına ait toplu taşıma güzergahı ve durakları(Kişisel arşiv, 2024)..... 172

Şekil 5.23.1 Uzundere Toplu Konutlarını otoyolla ayıran yeşil tampon bölge... 173

Şekil 5.23.2 Uzundere Toplu Konutlarının otoyol üzerinden görünümü (Kişisel arşiv, 2024)..... 173

Şekil 5.24.1 Uzundere Toplu Konut alanındaki kentsel altyapı ve üstyapı elemanları (Kişisel arşiv, 2024) 174

Şekil 5.24.2 Uzundere Toplu Konut alanındaki araç ve yaya yollarının eğimi (Kişisel arşiv, 2024) 175

Şekil 6.1 Kadifekale Heyelan Bölgesi Rekreasyon Projesi ve Uzundere Toplu Konut Projesine ait vaziyet planı..... 177

Şekil 6.2 Kadifekale Kentsel Dönüşüm Projesi ve Uzundere Toplu Konut Projesine ait girdiler..... 178

Şekil 6.3 Uzundere Toplu Konut alanının makro form üzerine etkisi 180

Şekil 6.4 Proje öncesi tasarlanan arazi kullanım kararı ve proje sonrası arazi kullanımı 182

Şekil 6.5 Proje alanında yapılan teknik gezide elde edilen bulgular ve deneyimler 185

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1.1 Dünyada Kentleşme Eğilimi (World Urbanization Prospects , 2014) . 6

Tablo 2.3.2.1 1844-1933 yılları arasındaki kentsel dönüşüm politikaları (Yılmaz, 2018) 16

Tablo 2.3.2.2 Kentsel dönüşümün dönemsel olarak sınıflandırması 17

Tablo 2.4.1 Türkiye'de kentsel dönüşümün evrelerinde yaşanan gelişmeler ve düzenlemeler 19

Tablo 2.5.1 Kentsel Dönüşüm uygulama araçları ve amaçları..... 33

Tablo 2.7.1 Türkiye'de kentsel dönüşüme yönelik yasal dayanaklar 42

Tablo 3.4.1 Sürdürülebilirlik olgusunun mevcut problemlere yönelik sunduğu çözümler..... 79

Tablo 3.4.1.1 Dünyada kentleşme eğilimleri 82

Tablo 3.4.1.2 Avrupa Birliği Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri..... 86

Tablo 3.4.1.3 Sürdürülebilirliğin temel boyutlarına ait ilkeler..... 88

Tablo 3.5.3.1 Yavaş kent modelinin kentlere katkısı 94

Tablo 3.5.4.1 Kompakt kent modelinin kentlere katkısı 95

. Tablo 3.5.5.1 Dirençli kent modelinin kentlere katkısı..... 98

Tablo 4.1.1 İzmir'de heyelana duyarlı bölgeler 118

Tablo 5.6.1 Uzundere Toplu Konutlarındaki toplanma alanlarının değerlendirmesi 155

Tablo 6.1 Kadifekale ve Uzundere'de gerçekleştirilen projelere yönelik bulgular 179

Tablo 6.2 Proje öncesinde Uzundere Toplu Konut Alanının değerlendirilmesi . 181

BÖLÜM BİR
GİRİŞ

Türkiye'de kentsel dönüşüm olgusu ve pratiği kentleşme hareketlerinin yarattığı mekânsal olumsuzluklar, doğal afetler, göçler ve olağandışı durumlara yönelik bir ihtiyaç olarak 2000'li yıllarda uygulamada ve mevzuattaki yerini almıştır. Hızlı ve plansız biçimde büyüyen kentlerde çöküntü alanları meydana gelmiş, 1980'li yıllarda kendini göstermeye başlayan neoliberal politikaların etkisinde kentlerde prestij projeleri ortaya çıkmıştır. Kent alanlarının kontrolsüz şekilde genişlemesiyle kaynakların kullanımında ve kent fonksiyonlarının işleyişinde bozulmalar meydana gelmiş, ekolojik, ekonomik ve sosyolojik bağlamda devamlılığın sağlanması konusunda ise gerek küresel gerek yerel ölçekte bir endişe oluşmuştur. Söz konusu bozulmaların önlenmesi ve iyileştirilmesi amacıyla "sürdürülebilir kentsel dönüşüm modeli" bir uygulama aracı ve yaşam kalitesini arttıracak fırsat olarak gündeme gelmiştir.

2.1 Çalışmanın Amacı

Bu çalışma kapsamında İzmir Kadifekale'de gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projesinin öncesi ve sonrası değerlendirilerek yeni yaşam alanı olarak belirlenen Uzundere'deki toplu konut projesinin fiziksel sürdürülebilirlik göstergeleri ile mevcut sorunlara ve ihtiyaçlara cevap vermedeki başarısının incelenmesi amaçlanmaktadır.

2.2 Çalışmanın Yöntemi

Çalışmanın amacını gerçekleştirmek üzere öncelikle hedefler belirlenmiştir. Bu hedefler doğrultusunda, konuyla ilişkili kavramlar, olay ve olgular incelenerek alan bazında yapılacak mekânsal analizler ile kavramsal arka plandan elde edilen sonuçlar beraber değerlendirilecektir. Bu bağlamda çalışmanın ilk adımında tez, makale, bildiri, kitap vb. basılı yayınlar incelenerek kentsel dönüşüm olgusu ve sürdürülebilirlik kavramının teorideki ve pratikteki yeri ele alınacaktır. Kentsel dönüşümün ve sürdürülebilirlik kavramını tarihsel süreçleri, yasal ve yönetsel çerçevesi, kuramsal

arka planı ve uygulamadaki örnekleri ile ilişkilendirilerek birbirini nasıl beslediği ve yönlendirdiği üzerinde durulacaktır. Tezin dördüncü ve beşinci bölümlerinde ise çalışma alanlarına yönelik haritalama yöntemi uygulanarak mekânsal analizler yapılacaktır. Ön araştırmalar kapsamında, ilk çalışma alanı olan Kadifekale yerleşkesinde uygulanan kentsel dönüşüm projesinin öncesi ve sonrası incelenerek Uzundere'ye uzanan süreç ile değerlendirilecektir. Coğrafi Bilgi Sistemleri programında üretilen analizler ile doğal ve yapılı çevredeki eşikler tespit edilerek Kadifekale Kentsel Dönüşüm Projesi ile Uzundere Toplu Konut Projesinin olanakları ve sınırları incelenecektir. Yapılan saha araştırmalarında gözlem yoluyla edinilen verilerden de tez kapsamında yararlanılacaktır. Tezin son bölümünde ise tespit edilen bulgular, ağırlıklı olarak tablolar ve görselleştirmeler üzerinden karşılaştırmalı olarak yorumlanarak kentsel dönüşüm projelerinin fiziksel sürdürülebilirlik bağlamında geleceğe yönelik sorgulamaları yoluyla tez sonuçlandırılacaktır.

2.3 Çalışmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmada bir kentsel dönüşüm projesi öncelikle fiziksel sürdürülebilirlik bağlamında irdelenmek istenmektedir. Söz konusu bağlam özellikle mekânsal anlamda daha net ölçme ve değerlendirme olanaklarının bulunduğu bir alandır. Sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik de önemli olmakla birlikte bilgi edinme alanının ve yöntemlerin sınırlılıkları nedeniyle kapsam dışında bırakılmıştır. Verilerin sözel ve öznel beyanlara dayanması, projeden etkilenen yeterli sayıda kişiye ulaşılamaması, ilgili kurum ve kuruluşlardan veri akışının istenilen düzeyde sağlanamaması sebebiyle ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik açısından kapsamlı bir değerlendirme yoluna gidilmemiş, sürdürülebilirliğin yalnızca fiziksel boyutu değerlendirilmiştir.

2.4 Çalışmanın Özgün Yanı

Kentsel dönüşüm uygulamalarına yönelik incelemeler çoklukla yalnızca sınırları çizilen proje alanı içerisinde yapılmakta, geniş ölçekte etki alanının değerlendirilmesi ve sürdürülebilirliğinin ölçümüne girilmemektedir. Bu çalışmanın özgün yanı ise Kadifekale Kentsel Dönüşüm Projesine ait süreç sadece bağlı olunan bölge

kapsamında incelenmemiş olup bir sonraki adımda Uzundere Toplu Konutlarının tamamlanması ile ortaya çıkan yeni yerleşkenin sürdürülebilirliği ve etki değerlendirmesinin de incelenmiş olmasıdır. Bu çalışmada evrensel bilginin yanı sıra yerelliğin de önemli olduğu göz önünde bulundurulmuş ve İzmir'de daha önce üzerine bu yönde bir çalışma yapılmamış olan bir alan seçilmiştir.

BÖLÜM İKİ
KENTSEL DÖNÜŞÜM

İnsanların yerleşik hayata geçip topluluklar halinde hareket etmeye başlamalarıyla birlikte yaşamı düzenlemek üzere oluşturdukları yerleşim alanları günümüzdeki kent kavramını ortaya çıkarmıştır. Bu kavram Yunanca'da 'polis', Fransızca'da 'cite', Latince'de yurttaşlık anlamına gelen 'civitas' sözcükleriyle tanımlanmıştır (Güven, 2016). Zaman içerisinde kent kavramı çeşitli paradigmalar ve kuramlar içerisinde ele alınmış farklı yaklaşımlar doğrultusunda ~~ise~~ teoriler geliştirilmiştir. Kentsel bağlamda gelişen Marksçı Kentsel Teori, kenti maddi ve ekonomik gelişmelerin odağında tutarak toplumun gelişimini üretimdeki örgütlenme ile bağlantı kurarak anlatmaktadır. Kapitalizm ve ekonomi politikaları ile ortaya çıkan 'yoksulluk' olgusunun toplumda ve kent mekânlarında daha net biçimde görüldüğünü belirten Engels ve Marx kapitalist üretim biçimini sadece ekonomik bir örgütlenme modeli olarak görmeyip kenti doğrudan etkilemesinden kaynaklı, sermayenin ve gereksinmelerin toplandığı yerleşim yeri olarak ele almaktadırlar (Bıçkı, 2006; Metlioğlu, 2021). Engels kapitalizmin sömürüsü altında sadece üretim alanlarının şekillenmekle kalmadığını aynı zamanda kentteki yaşam alanları ve yeniden üretim mekanlarının da bu dinamikten etkilendiğini savunmaktadır (Rebholz, 2017). David Harvey'de ise mekânın yani kentin üstlendiği görev üzerinde durularak toplumsal ilişkilerin şekillendiği ve üretimin gerçekleşmesinde sermaye ile kurulan etkileşim odağında kent kavramı açıklanmıştır. Kentin ayırıcı özelliğinden yararlanarak formda yaşanan değişimler ise mekânın kullanımını etkilemekte ve fonksiyonların yer seçimini şekillendirmektedir. Ona göre kent, kapitalizmin yüksek sermaye elde etme çabası sonucu ortaya çıkan üründür (Aslanoğlu, 2000; Bıçkı, 2006). Kentler ile ilişkili tanımlar ve yaklaşımların farklı paradigmalar odağında şekillenmesi sebebiyle kentleri çok boyutta değerlendirmek gerekmektedir. O günün şartları, öncelikleri ve ihtiyaçlarından kentler de etkilenmekte olup değişen koşullara karşı adaptasyon yeteneği kazanmaktadır.

2.1 Kentleşme ve Kentlileşme

Kentleşme kavramı, toplumsal düzende yaşanan değişim ve gelişim sürecinin mekânsal karşılığıdır. Günümüzde küresel bir niteliği de olan kentleşme olgusu, kendi içerisinde çeşitlilik gösteren kapsamlı bir süreçtir (Yılmaz ve Çiftçi, 2007). Kentleşme olgusu çok yönlü bir kavram olup, kavramın sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi ve demografik açıdan birçok tanımı bulunmaktadır. En genel tanımıyla ise şu şekilde yapılabilmektedir; "Sanayileşme ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplumsal yapısında artan oranda örgütleşme, iş bölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim olayıdır" (Keleş, 1996). Uygarlığın başlangıcı olarak kabul edilen kentleşme süreci Sanayi Devrimi ile belirgin bir şekilde başlayan ve başta gelişmiş ülkeler olmak üzere zaman içerisinde ekonomik, çevresel, sosyo-kültürel ve siyasal çeşitli alanlarda meydana gelen yaşam faaliyetlerinde görülen değişimlerin yansıması olarak kentlerdeki etkisini arttırmıştır (Es ve Ateş,1996). Kentleşmenin, teknolojinin gelişmesi, kırdan kente yaşanan göçler, nüfusun artması, ölüm oranlarının azalmasıyla dünya ölçeğine hâkim mekânsal form olarak belirmesinde, modern çağın sanayiye dayalı üretim ilişkilerinin gelişmesi etkili olmuştur.

On dokuzuncu yüzyılda başlayıp II. Dünya Savaşından sonra etkisini arttıran sanayi faaliyetleri, sanayinin kentlerdeki yer seçimiyle birlikte dünya coğrafyasında kentleşme hareketinin yoğunlaştığı bölgeleri meydana getirmiştir (Kaygalak ve Işık, 2007). Bin dokuz yüz ellilere doğru artan sanayileşme hareketleri ile özellikle batı ülkelerinde ortaya çıkan kent ve kente kazandırılan yeni formlar bahse konu ülkelerin günümüzdeki halini almasında önemli bir rol oynamıştır. Az gelişmiş ülkeler ise sözü edilen kentleşme sürecine uyum sağlama konusundaki çabaları sanayileşme sürecini tamamlayamamalarına ya da bu süreci daha yavaş yaşamalarına sebep olmuştur (Niray, 2002). Tablo 2.1.1'de de gösterildiği üzere 1990-2014 yılları arasında farklı bölgelere ve ülkelere ait kır ve kent nüfuslarına dair veriler sıralanmıştır. Her bölgede kent nüfusunun 2014 yılına kadar kır nüfusuna oranla daha hızlı arttığı ve bu eğilimlerin 2050 yılına ait nüfus projeksiyonlarına göre de devam edeceği World

Urbanization Prospects'te (2014) Asya, Afrika ve Okyanusya dışındaki tüm bölgelerin kırsal nüfusunun 2014 yılına kadar farklı hızlarda azaldığı belirtilmekte olup kentleşme oranları incelendiğinde ise Kuzey Amerika, Avrupa ve Türkiye'deki kentleşme hızının 2015-2050 yılları arasında daha hızlı gerçekleşeceği öngörülmektedir. Nitekim bu durum, kentleşmenin beraberinde getirdiği sorunların daha belirgin yaşanacağına ve kentsel ihtiyaçlarının artacağına da işaret etmektedir.

Tablo 2.1.1 Dünyada Kentleşme Eğilimi (World Urbanization Prospects, 2014)

Bölgeler ve Ülkeler	Kent Nüfusu (bin kişi)			Kır Nüfusu (bin kişi)			Kentleşme Oranı (%)		
	1990	2014	2050	1990	2014	2050	1990	2014	2050
Kuzey Amerika	212.935	291.860	390.070	69.351	66.376	56.130	75	81	87
Asya	1.036.247	2.064.211	3.313.424	2.176.877	2.278.044	1.850.638	32	48	64
Avrupa	505.991	545.382	581.113	217.257	197.431	127.954	70	73	82
Afrika	196.923	455.345	1.338.566	433.064	682.885	1.054.609	31	40	56
Okyanusya	19.059	27.473	41.807	7.911	11.356	15.067	71	71	74
Türkiye	31.966	55.279	79.189	22.028	20.559	15.418	59	73	84

Kentler kuruldukları tarihsel süreç içerisinde temel dinamik özelliklerini korurken aynı zamanda değişimin temel yapı taşı haline gelmiştir (Öcal, 2014). Görece fazla iş olanakları, daha iyi yaşam koşulları, eğitim, sağlık, sosyal imkânların çeşitliliği ve birçok etmenden ötürü kentler insanlar için fırsatları içerisinde barındıran ve umut vadeden yerleşim alanları haline gelmiştir. Dünya genelinde kentlerde yaşayan nüfusun hızla artması ile insanların istek ve ihtiyaçları doğrultusunda kentsel kullanımlara yönelik yeni stratejiler belirlenmiş olup kent hayatı da bir değişime uğramıştır (Çiftçi, 2016). Kentler, gerek kentsel gelişim sürecine bağlı olarak yaşanan sanayileşme hareketleri ve göç gibi nedenlerle gerekse de savaş ve afetler gibi olağandışı nedenlerden etkilendiği gibi insan faaliyetlerindeki değişimler, kent dinamiklerinin ve fonksiyonlarının değişimi, arazi kullanımının yenilenip çeşitlenmesi ve ekonominin canlandırılmasına yönelik geliştirilen politikalar kentlerin devinimini zorunlu kılarken kentleşme hızını da etkilemiştir (Genç, 2008).

Kent alanlarındaki imkân ve fırsatlardan ötürü daha iyi bir yaşam kalitesine ulaşmak isteyen insanlar kentlere göç etmiş ve kentleşme olgusu daha belirgin şekilde yaşanmaya başlamıştır (Polat ve Dostoğlu, 2007). Özellikle İngiltere, endüstri alanındaki yeniliklerin öncüsü olması, yeni buluşların yapılması ve tarım alanındaki ilerlemeler nedeniyle, köylülerin endüstri bölgelerine göç etmelerine zemin hazırlamıştır. İngiltere'de başlayan endüstrileşme hareketleri kısa zamanda Almanya, Fransa, İsviçre gibi ülkelerde de yaşanmaya başlamıştır (Es ve Ateş, 1996). Sanayi Devriminin sebep olduğu hızlı kentleşme sadece Avrupa'da değil aynı zamanda Kuzey Amerika kıtasında da çeşitli sonuçlar doğurmuştur. On altıncı yüzyılın ortalarından itibaren İspanyol, Fransız ve İngilizlerin beraber hareket etmesi sonucunda Avrupa'da hızla yeni şehirler kurulmaya başlamıştır. Bu durumun yaşandığı ilk dönemlerde ise Amerika'daki doğal kaynak, hammadde ve zenginliklerin Avrupa'ya taşınması ve Avrupa'dan getirilen ürünlerin ise yeni kıtada satılması ticari faaliyetlerin yaygınlaşmasına sebep olmuştur. Bu durum ise kaynakların paylaşımlarına dair bir rekabet ve pazar ortamının yaratılmasında önemli rol oynamıştır. Bu süreçte Texas, Arizona, New Mexico ve Florida gibi eyaletler İspanyollar tarafından, Boston, Philadelphia, New York gibi şehirler İngilizler tarafından, Kanada topraklarından olan Quebec, Montreal gibi kentler ise Fransızlar tarafından kontrol edilmiş; söz konusu bu rekabet ve sömürge ortamı uzun yıllar devam etmiştir. Amerika'nın bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte, sahip olduğu doğal zenginlikleri ve ekonomik kaynakları kendi çıkarları doğrultusunda kullanması kentleşme sürecini etkilemiştir (Üstün, 2021).

Başta savaşlar olmak üzere çeşitli sebeplerden ötürü 1950'ye kadar kentleşme konusunda hem Avrupa'da hem de diğer birçok kentte çok yol kat edilemediği görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise tüm dünya kentlerinde olduğu gibi Türkiye'de de yeni kavramlar ortaya çıkmış, demokrasi ve insan hakları gibi yeni ilkeler ülkelerin stratejilerini ve siyasal durumlarının şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. İkinci Dünya savaşı sonrasında dış pazarlara açılma ve hakimiyet kurma stratejileri ülkelerin ekonomilerinin gelişmesine ve kentlerdeki faaliyetlerin çeşitlenmesine sebep olmuştur. Tarımda modernleşme ve sanayi alanında yapılan yenilikler kentleşme süreçlerini de doğrudan etkilemiştir. Ulaşımda başta demiryolları ağırlıklı olmak üzere karayolları ve alt yapı çalışmalarına yönelik stratejiler önem

kazanmıştır. Kentlerde görülen sanayileşme hareketleri ve sanayileşmeye yönelik stratejilerin yeniden tanımlanması, kentlere gelen yoğun göçlerin artması, kentlerin sınırlarının ötesine geçerek büyümesi, ulaşım ağlarının her yönde uzaması başta yapılaşma ve konut sorunun artmasına sebep olurken kaçak yapılar, düzensiz ve çarpık kentleşme, kentlerin estetik olarak kötüleşmesine ve güvensiz yaşam alanlarının meydana gelmesine sebep olmuştur. Tarım alanında yapılan ekonomik uygulamaların ve dönüşümlerin önemli rol oynaması ve sanayi sektöründeki değişimler, tarımda verimliliğin artmasına neden olurken yüksek nüfus artışı da çok çeşitli sebeplerden ötürü hızlı bir dönüşüme ortam hazırlamıştır. Kent merkezlerinde ise, denetim ve ticaret faaliyetleri ağırlık kazanmış, İngiltere'nin Birmingham kentinin merkezinde yer alan demir-çelik fabrikaları gibi üretim tesisleri kapatılarak kent merkezlerinden uzaklaştırılmıştır. Kapatılan fabrikaların ve sanayi kuruluşlarının yerine yeni plan kararları getirilerek şehrin merkezlerine yeni fonksiyonlar kazandırılmıştır (Niray, 2002).

Endüstri Devriminin kentlere sağladığı olanaklar sayesinde kırsal alanlardan kentlere yığınla insan göç etmiş ve bu durum karşısında kentlerin nüfusu kısa bir zaman dilimi içerisinde büyük bir oranda artış göstermiştir. İnsanların kentlerdeki iş olanaklarından ve daha iyi yaşam koşullarından faydalanmak amacıyla kentlerin merkezlerinde yer alan fabrikalarda, madenlerde ve sanayi kuruluşlarında iş bulmak umuduyla şehirlere yönelmesi, yaşanan en büyük göç dalgalarından birisi olmuştur (Üstün, 2021). Nitekim sözü edilen gelişmeler çeşitli toplumsal sorunlara da kaynaklık ettiği için de kentleşme uzun dönemleri kapsayan planlı ve programlı hareket edilen bir süreç olmasını zorunlu kılmıştır (Es ve Ateş, 1996). Yaşanan tüm bu tarihi, ekonomik, askeri, sosyal ve siyasi etmenler ışığında kentlerin üstlendiği roller de artmış olup sağlıklı, güvenli ve modern standartlara uygun yaşam alanlarının oluşturulması için kentleşme kavramının anlaşılması önemli bir hal almıştır. Günümüzde özellikle gelişmekte olan ülkelerde sosyal değişimin en açık göstergelerinden birisi olan kentleşme gelecek yıllarda da ülkelerin toplumsal yapılarını belirleyecek en önemli etmenlerden biri olma niteliği taşımaktadır (Yıldırım, 2004).

Kent ve kentleşme kavramının tanımlanmasını ve daha anlaşılır kılınmasını sağlayan Kentlileşme kavramı ise kırdan kente göç eden insanların ya da mevcut kentte yaşayan insanların kentle bütünleşmesini ifade etmektedir. Aynı zamanda kentlileşme kavramı, "Kentlerde barınan insanların kent ile sosyal ve duygusal bağlar oluşturması, kente dâhil olan bireylerin, kentli yaşama uyum sağlamaları, kentli bir birey olarak davranmalarıdır" biçiminde tanımlanmaktadır (Parlak, 2008). Süreç içerisinde fiziksel ve toplumsal değişim ve devinimlerin zorunlu olduğu kentlerde insanların hem değişen düzene uyum sağlaması hem de birbirleriyle uyum içerisinde yaşamasını beraberinde getirmektedir (Güven, 2016). Bireyin kentin sunduğu fırsat ve olanaklardan yararlanması, kente özgü değerleri koruması ve davranışsal olarak hem kentle hem de toplumla sosyal düzenin sağlanması, kent kültürünün geliştirilmesinde sorumluluk alması, kentte meydana gelen fiziksel ve sosyal değişimlere adapte olması gerekmektedir. Mekânsal ve sosyo-kültürel yaklaşımlarla açıklanan kentlileşme, modern hayatın getirdiği uygarlığı ve toplumla hareket etme çabasını birey üzerinden açıklamaktadır (Zengin, 2018).

2.2 Türkiye'de Kentleşme

Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze kadar geçen süreç incelendiğinde kentleşme üç temel dönemde değerlendirilmektedir: 1923 ve 1950 yılları arasındaki dönem 'devletin kentleşmesi', 1950 ve 1980 yılları arasındaki dönem 'emek gücünün kentleşmesi', 1980 ve sonrasındaki dönemi ise 'sermayenin kentleşmesi' olarak sınıflandırılmaktadır (Şengül, 2001). Savaş sonrası nüfusu arttırmaya yönelik uygulanan politikalar ve kalkınmaya yönelik yapılan çalışmalar ile kentleşme olgusu da gelişmeye başlamıştır. Özellikle 1930'lu yıllarda ekonominin kalkınması için önemli sanayileşme adımları atılmış fakat başarı sınırlı ölçekte kalmıştır. Bin dokuz yüz ellilere kadar oldukça yavaş bir şekilde artan kent nüfusu bu yıllardan sonra, kentlere yönelik yapılan yatırımlar ve çalışmalar neticesinde hızla artmıştır (Işık, 2005). Devlet eliyle yürütülen çalışmalar ve savaş sonrası ülkeyi kalkındırmak amacıyla geliştirilen stratejiler, dönemde etkin olmuştur. Sonraki süreçte ise kırsalda yaşanan sorunlardan kaynaklı olarak geniş kitleler halinde kentlere yönelik göçler artmış, önceleri dönemsel olarak başlayan geçici göçler daha sonraları aile fertlerinin

de gelip yerleşmesiyle birlikte kalıcı hale gelip devamlılık göstermiştir (Es &Ateş, 2004). Kırdan kente artan göçlerin temel nedenleri arasında sanayileşme eylemleri olduğu gibi bunun yanında tarımda makineleşmeye bağlı olarak kırda iş gücüne duyulan ihtiyacın azalması, kentte iş olanaklarının daha fazla olması, sağlık ve eğitim olanaklarının gelişmesi, tarım arazilerinin miras yoluyla bölünmesi ile de kırsal nüfus giderek azalmıştır (Yılmaz, 2012). Başta İstanbul, Ankara ve İzmir gibi iller yoğun göç alırken daha sonra farklı etmenlere bağlı olarak göçler daha geniş alanlara yayılmıştır (Işık, 2005).

Batı Avrupa'ya göre daha kısıtlı bir zaman diliminde gerçekleşen Türkiye'deki kentleşme sürecinin ülkedeki ekonomik, sosyal ve kültürel değişimlere paralel olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Türkiye'de 1950'lerden sonra belirgin şekilde hızlanan kentleşme süreci, göçlerin çoğunlukla yapıldığı büyük kentlerde yaşanmıştır (Özden, 2008). Bu durum kentlerde sadece konut ve yapılaşma sorununa değil; ekonomik, kültürel ve sosyal problemlerin yaşanmasına da ortam hazırlamıştır. Hızlı ve kontrol edilemeyen göçler, şehirlerde niteliksiz ve korunmasız barınma alanlarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Yalnız gecekondu alanları değil aynı zamanda kent merkezlerinde kalan ve şehrin eski kullanıcıları tarafından çekiciliğini yitiren düzensiz ve köhneleşmeye başlayan alanlar, hem kent merkezlerindeki iş imkânlarına yakınlık hem de ekonomik olarak ulaşılabilir olmaları bakımından daha çok tercih edilmiştir (Köktürk ve Köktürk, 2007). Türkiye'deki kentleşmenin temel nedeni Batı'dakine benzer biçimde sanayileşme hareketleri olmamıştır. Meydana gelen kentleşmede asıl önemli rol oynayan etmenler demografik hareketler ve kentsel nüfusun artış hızı olmuştur. Sözü edilen dönemde belirgin bir şekilde kentsel nüfus artışının toplam nüfus artışını bir hayli geride bıraktığı tespit edilmiştir (Işık, 2005). Bin dokuz yüz altmışlı yıllara gelindiğinde ise sadece kırdan kente değil aynı zamanda yurtdışına yönelik yapılan göç imkânları da gelişmiş ve hem kırdan hem de kentten başta Almanya olmak üzere yurtdışına göçler yaşanmıştır (Yıldırım, 2004). Buna paralel olarak Türkiye'de 1960'lı yıllarda girilen planlı dönemde kent merkezlerindeki hızlı dönüşüm de devam etmiştir. Planlama önem kazanarak kent merkezlerinde yoğunlaşan işyerleri, sanayi tesisleri kentlerin dışına itilerek uzaklaştırılmıştır. Türkiye'de planlı dönemin yaşanmaya başlanması ile kooperatif mantığıyla ortaya

çıkan konut alanları yaygınlaşırken 1-2 katlı yapıların yıkılıp yerine çok katlı apartmanların yapılmasına yönelik stratejiler de gelişmiştir. Bin dokuz yüz yetmişli yıllarda ise ekonomik sıkıntılar baş göstermeye başlamış ve yatırımlar azalarak durma noktasına gelmiştir. Tarım dışındaki sektörlerde iş gücüne duyulan ihtiyaçlar azalmış, kentlerdeki nüfusun ihtiyaçları artmış ve başta altyapı olmak üzere konut ve hizmetler sektöründe nüfusun taleplerine cevap verilememiştir. Yaşanan bu gelişmelerin neticesinde Türkiye'deki kentleşme deneyimi dengesiz ve sağlıksız şekilde gerçekleşen, ekonomik kalkınma sonucu ortaya çıkmayan bir ürün olarak nitelendirilmiştir (Yıldırım, 2004). Bin dokuz yüz seksenlerden sonra ise ortaya koyulan 'Büyükşehir Uygulaması' ile başta İstanbul, Ankara ve İzmir olmak üzere büyük kentler ve çevrelerindeki yerleşim alanları idari sınırlara dahil edilerek kentlerin nüfusunda yapay bir artış gerçekleşmiştir (Işık, 2005). Bu durumun paralelinde ise Türkiye'de kırsal nüfus oranında ilk defa miktar olarak da bir azalma gözlemlenmiştir (Yılmaz, 2012). Öte yandan Neoliberal politikaların öncülüğünde tüm dünyada yaşanan küreselleşme süreci, Türkiye'de de ekonomi politikalarının değişmesine sebep olmuştur. Geçmiş yıllarda yapılan Marshall yardımları ve özellikle 1985 ertesinde kendini daha belirgin şekilde hissettiren sermayeye yönelik yatırım çalışmaları kentlerde etkisini daha çok arttırmıştır. Bin dokuz yüz seksenler sonrasında serbest piyasanın değeri artarken bu durum kentlerde sınıfsal ayrımların yaşanmasına ve sosyo-ekonomik sorunların daha görünür olmasına neden olmuştur (Yurt, 2020). Bu süreçte kentlerin sayısında artış yaşanırken nüfusu 100.000'den fazla olan kentlerin sayısı 1985'de 35 iken 1990'da 43'e, 1997 yılında 57'ye ve 2000 yılına gelindiğinde ise 56'ya yükselmiştir (Öztaş, 2004).

2.3 Kentsel Dönüşüm

Bilgi ve teknoloji çağının yaratmış olduğu küresel güçler, yapı stoğunun ve hektar başına düşen insan yoğunluğunun artmasına, kentlerdeki düzensiz ve çarpık yapılaşmanın sebep olduğu sağlıksız ve kirli çevrelerin oluşmasına, tarihi alanların bozulmasına ve kent kimliğinin kaybolmasına sebep olmaktadır (Yüksel, 2017). Küresel politikaların etkisinde kalan kentlerde faaliyetlerin ulusal sınırlarının dışına çıkması ve dünyadaki ekonomik faaliyetlerin kentlerde yoğunluk kazanması ile

gelişen süreçte, tüketim ve ticaret hacminin artması, üretim kalıplarının değişmesi (post fordist üretim), altyapı ve hizmetlerdeki yetersizlikler, kent formunun yatay eksende genişlemesi ve kent silüetinin estetiksiz bir hal alması ile kentlerin dönüşüm baskısı altına girmesi kaçınılmaz olmuştur (Sadioğlu ve Ergönül, 2020).Aynı zamanda neoliberal küreselleşme sürecinde ekonomik faaliyetleri sonucu metalaşan kentsel alanların farklı işlevler ve fonksiyonlar kazandırılarak uluslararası sermaye ile yönetimler arasında sıkışan kentlerin değişim ve dönüşüm sürecinin içine girmesi ile kentsel dönüşüm farklı bir anlam kazanmıştır (Görgülü, 2008). Meydana gelen sorunların toplumsal ve mekânsal bağlamda çözüme kavuşturulması amacıyla gerçekleştirilen kentsel dönüşüm çalışmaları, doğal ve beşerî etkenlerden ötürü meydana gelen bozulmaların giderilmesi, çöküntü alanlarının iyileştirilmesi, toplumun refahını yükselterek sosyal devlet anlayışıyla örtüşen müdahalelerle kentsel alanların daha yaşanabilir kılınmasında; güvenli ve sağlıklı yaşam alanlarının oluşturulmasında oldukça önemli bir araçtır (Robert & Skyes, 2002). Bu eğilimlerin ve etkileşimlerin sonucu olan kentsel dönüşüm, kapsamlı ve bütünleşik bir eylem olarak değişime uğrayacak kentsel alanlarda koşulların kalıcı olarak iyileştirilmesi ve sorunların uzun vadede çözüme kavuşturulması noktasında başvurulan yöntemlerden birisi olmakla birlikte tüketim merkezi olan kentlerin daha planlı ve sistematik olmasına zemin hazırlamaktadır (Lankao & Gnatz, 2013).

Kentsel dönüşüm, kentsel alanlarında mevcut durumun iyileştirilmesi ya da yeni bir hal alması için uygulanan bir yöntem olurken bu praksis çökme veya bozulma olan kentsel alanların ekonomik, sosyolojik, fiziksel ve çevresel koşulları göz önünde bulundurularak kapsamlı ve bütüncül bir planlama yaklaşımıyla koşulların düzeltilmesi ve iyileştirilmesine yönelik geliştirilen strateji ve uygulamaların bütününü oluşturmaktadır. Kentsel dönüşüm, yeni kentsel alanların planlanmasından çok, mevcut kentsel alanların düzenlenmesine ve iyileştirilmesine yönelik kentsel bir araçtır (Akkar, 2006). Kentsel dönüşüm uygulamaları şehirlerin yerel ve küresel ölçekte gelişmesine katkı sağlayan önemli stratejileri barındırmaktadır. Bu içeriklerinden ötürü kentsel dönüşüm çalışmalarının, tutarlı bir araştırma gündemi geliştirdikleri ve arzu edilen kentsel sistemlere yönelik radikal değişimlerle ilgili çeşitli bakış açıları ve disiplinleri bütünleştirerek önemli fırsatlar sunduğu

görülmektedir (Hölscher & Frantzeskaki, 2021). Kentsel dönüşüm çalışmalarının yapılmasındaki diğer amaçlara bakılacak olursa bunlar:

- Çevresel ve fiziksel çöküşü durdurarak tarihi dokuda sürdürülebilirliğin sağlanması,
- Ekonomik hayatın canlandırılması,
- Mimari ve kentsel yaşam kalitesinin iyileştirilmesi,
- Proje sürecine her ölçekte ilgili aktörlerin katılımı sağlanarak yaşanan sorunlara çözüm bulmak ve mevcut potansiyellerin değerlendirilmesi,
- Toplumsal bozulmalara neden olan etmenlerin ortadan kaldırılması,
- Kentsel refah seviyesini yükselterek yaşam kalitesinin artırılması,
- Kentsel alanların en etkin ve verimli bir şekilde kullanımının sağlanarak gereksiz kentsel yayılmanın önüne geçilmesi olarak sıralanabilir (Polat ve Dostoğlu, 2007).

Kentleşme politikalarında görülen değişimlerle birlikte kentsel dönüşüm uygulamaları sosyal ve toplumsal ortamda, mekânda ve yapılı çevredeki koşulların iyileştirilmesi için başvurulan bir araç olmuştur. Bu müdahale biçimi geçmişten günümüze kadar kentte ve toplumda yaşanan etkileşimler ve değişimlerden doğrudan etkilendiği gibi uygulamalardaki başarısı da fiziksel ve sosyal boyutları kadar yasal ve yönetsel çerçevede edinmiş olduğu yerle doğrudan ilişki kurmaktadır (Yurt, 2020).

2.3.1 Kentsel Dönüşümün Prensipleri

Bir planlama ve müdahale aracı olan kentsel dönüşüm, kısa dönemde riskli alanların dönüştürülmesine, güvenli yaşam alanları oluşturarak işlevsiz alanların yenilenmesine, eski-yeni uyumunun sağlanmasına, plansız gelişen kent parçalarının belli bir düzene girmesine olanak sağlarken, uzun dönemde kalıcı çözümlerin kente ve topluma kazandırılmasını amaçlamaktadır. Kaypak 2010 yılındaki çalışmasında kentsel dönüşüm çalışmalarının kamu ve toplum yararı gözetilerek, disiplinler arası etkileşimin merkezinde kalan planlama ilke ve kurallarıyla bir bütün oluşturarak nitelikli kentsel çevreler oluşturma gayesiyle gerçekleştirilmesi gerektiğini dile getirmektedir. Bu hedef doğrultusunda yerel yönetimlerin en önemli gündem maddelerinden olan kentsel dönüşüm uygulamaları etik anlayışa ve toplumsal yargılara bağlı kalarak süreç içerisinde yer alan meslek gruplarının iş ahlakına ve

kentsel dönüşümün kendi içinde yer alan ilke ve prensiplere uyması bakımından önem arz etmektedir. Söz konusu prensipler ise şu şekilde sıralanabilmektedir:

- Bir kentsel dönüşüm projesinde fiziksel bir dönüşümün başarılı uygulanabilmesi için sosyal yapının, ekonomik temellerin ve ekolojik dengenin kendi içinde kurulması gerekmektedir,
- Kentsel dönüşüm yapılacak alanda bulunan tarihi ve kültürel değerleri ortadan kaldıracak ya da zarar verecek uygulamalardan kaçınılarak koruma, iyileştirme, güçlendirme gibi diğer kentsel dönüşüm araçlarına başvurulması sağlanmalıdır,
- Kentsel dönüşümde temel kaygının toplumun yaşam kalitesinin arttırılarak güvenli bir çevre oluşturulmasına yönelik olması gerekmektedir. Rant odaklı temellere dayanan dönüşüm projeleri ile ayrıcalıklı imar hakkı sağlanmamalıdır,
- Kentlerde ömrünü tamamlamış ve işlevini yitirmiş alanların dönüşümünün sağlanarak tekrar kente kazandırılması ve başta doğal afet bölgesi olan sakıncalı alanlar olmak üzere, kentsel risk altında olan alanlarda yapı adalarının oluşturulmasından kaçınılmalıdır,
- Kentsel dönüşüm uygulamalarında mevcut kimliği koruyarak tek düze mekanların oluşturulmasından kaçınılarak daha bütünleşik mekanların yaratılması,
- Doğal yapıya, tarihi ve kültürel değerlere zarar verecek her türlü çalışmadan kaçınılmalı, orman alanları, mera ve tarım alanları, göller, nehirler ve sulak alanların bulunduğu bölgelerde yapılaşmadan uzak durularak bu alanların korunması sağlanmalıdır,
- Dönüşümden önce~~ki~~ bölgede yaşayan insanların, sosyal statülerine, mevcut iş olanaklarına, ulaşım koşullarına ve kültürel yapılarına uygun olacak şekilde yeniden iskân edilmesi ve bu insanların dönüşüm sonrası yaşadıkları çevreye yabancılaşmamasının sağlanması hedeflenmelidir,
- Arazide ve yapılı çevrede bulunan doğal, ekonomik, insani ve diğer kaynaklar en verimli şekilde kullanılmalıdır (Yurt, 2020).

2.3.2 Kentsel Dönüşümün Tarihsel Gelişimi

Dünya genelinde şehirlerde yaşayan popülasyon hızla artarken insanların gereksinimleri doğrultusunda kentsel kullanımlar şekillenmiş ve belirlenen stratejiler

doğrultusunda kent hayatı da bir değişime uğratmıştır. Bu değişim sürecinin ~~en~~ önemli etmenleri arasında, nüfus oranında görülen hızlı yükseliş, kentsel dinamiklerin ve fonksiyonların artması, arazi kullanımının yenilenip çeşitlenmesi ve ekonominin canlandırılmasına yönelik geliştirilen politikalar bulunmaktadır. Daha iyi bir yaşam kalitesine ulaşmak amacıyla, artan nüfusun talep ve gereksinimlerinin karşılanabilmesi için bir yandan konut alanları genişlerken öte yandan da kentsel arazi kullanımı çeşitlenmiştir. Göçlerle birlikte kent alanlarında artan yoğunluk, düzensiz ve çarpık yerleşim alanlarının oluşmasına neden olurken banliyöler ve gecekondularla birlikte çevresel kapasitede de yeni sorunlar meydana getirmiş ve kentler sağlıksız koşullar altında büyümeye ve yayılmaya devam etmiştir (Akkar, 2006). Bu sağlıksız ve düzensiz yerleşim koşulları içerisinde büyüyen kentlerdeki gidişatın önüne geçilmesi ve daha yaşanabilir alanlar yaratılması adına planlı dönüşüm sürecine gidilmiştir. Kentsel dönüşüme dair stratejiler ve uygulamalar ise ülkeden ülkeye, coğrafyaya ve ihtiyaca göre farklılık gösterebilmektedir (Polat ve Dostoğlu, 2007).

Sanayi Devriminin etkisiyle endüstri alanlarında görülen artış kentlerde de çevre kirliliğine bağlı olarak sağlıksız mekânları meydana getirmiştir. Sanayi alanlarında görülen düzensiz yapılaşma, sağlıksız yaşam standartları, konut alanlarının kalitesinin düşmesi ve altyapı hizmetlerinde görülen eksiklikler, kentlerin planlı bir şekilde gelişmesine engel olmuştur. Temiz ve yaşanabilir kent alanlarının yaratılması amacıyla Tablo 2.3.2.1'de ifade edilen akımlar ve yaklaşımlar ortaya çıkmış ve kamusal mekanlarda kentsel yenileme çalışmaları uygulanmaya başlamıştır. On dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren ise Park Hareketi ile doğanın kente getirilmesi hedeflenmiştir. Bin sekiz yüz kırk dörtte Liverpool'da Birkenhead Parkı, 1845'te Londra'da Victoria Parkı ve 1863'te de New York'ta ise Central Park bahse konu yaklaşım kapsamında tasarlanmıştır. Park Hareketinden sonra ise şehir merkezlerinde geniş bulvarlar, sokaklar ve caddelerin açılmasını sağlayan kentsel yenileme projelerine yönelik çalışmalar gündeme gelmiştir. Nitekim, Paris'te 1850'li yıllarda Baron Haussmann tarafından gerçekleştirilen kentsel yenileme çalışmaları bunlara örnek olarak gösterilebilmektedir. Paris'in merkezinde uygulanan bu proje ile geniş çapta yıkımlar yapılarak kente geniş bulvarlar ve caddeler açılmıştır (Akkar, 2006). İngiltere'de ortaya çıkan Bahçe Kent Hareketi ve Yeni Kentler Hareketine bağlı

olarak gelişme gösteren Modernist Hareketler ise 20. Yüzyılın başında kentlerin yenilenmesi ile ilgili uygulamaların geliştirilmesine temel hazırlamıştır. Bu modern hareketlerin başlamasının temelinde kentin sağlıksız alanlarının yıkılarak yerine daha yeşil alanların ve yüksek yapıların inşa edilmesi üzerine olan uygulamalar bulunmaktadır (Üstün, 2008).

Tablo 2.3.2.1 1844-1933 yılları arasındaki kentsel dönüşüm politikaları (Yılmaz, 2018)

	YER	**AMAÇ**
1840-1860 **PARK HAREKETİ**	Birkenhead Parkı, Liverpool Victoria Parkı, Liverpool Central Park, NewYork	Sağlık koşullarını tehdit eden fabrikalar ve kötü yaşam alanları bulunan kentlerde doğanın tekrardan kente entegrasyonunun sağlanması amacıyla ortaya çıkmıştır. Kentlerde yeşil alanların arttırılması hedeflenmiştir.
1850-1960 **KAMUSAL MEKANLARIN ARTTIRILMASINA YÖNELİK UYGULAMALAR**	Baron Haussman Uygulamaları, Paris Güzel Kent Hareketi, Amerika	Amerika'da Güzel Kent Hareketi ile kentsel dönüşüm projeleri uygulanmaya başlamıştır. Eski ve kötü durumda olan yapıların yenilenmesi, geniş caddelerin oluşturulması ve kamu yapılarının yeniden inşa edilmesi gündeme gelmiştir.
1900 **BAHÇE KENT HAREKETİ**	Ebenezer Howard, İngiltere	Kentlere daha doğru müdahale edilmesinin ve kurgulanmasının gerekliliği ortaya konmuştur. Düşük nüfuslu, az yoğunluklu ve yeşil alanlarla entegre kent alanlarının oluşturulması hedeflenmiştir.

İkinci Dünya Savaşı gibi kentleri yıkıma uğratan ve çöküntü alanlarının oluşmasına sebep olan askeri, siyasal, ekonomik ve politik birçok etmen kentlerin yeniden inşa edilme süreçlerinin başlamasına sebep olmuştur. Tablo 2.3.2.2'de ifade edildiği üzere, özellikle bu dönemde birçok merkezi yönetim tarafından ortaya konulan yeniden yapılanma politikaları, kentlerde yapılacak değişimler için öncü olmuştur. Bin dokuz yüze kırk dokuz yılında Amerika'da Konut Yasasının kabul edilmesiyle kentsel yenileme kurumsal bir yapıya bürünmüş ve merkezi yönetimler ile yerel yönetimlere kentsel planlamanın esaslarını içeren çeşitli rehberler hazırlanmıştır. Bin dokuz yüz

ellilerin sonlarına doğru ise kentsel yenileme ile birlikte gecekondu bölgelerinin ve banliyölerin ortaya çıktığı görülmüştür.

Tablo 2.3.2.2 Kentsel dönüşümün dönemsel olarak sınıflandırması

Modernizim ve Kentsel Yenileme	*Endüstriyel Gelişim ve Kentsel Rehabilitasyon*	*Postmodernizim ve Kentsel Yeniden Canlandırma*	*Endüstri Sonrası Gelişim ve Kentsel Rönesans*
1910-1940	**1940-1960**	**1960-1980**	**1980-Günümüz**
I. Dünya Savaşından sonra Fordist ekonomi politikaları doğrultsunda gelişen kentler 1910'dan itibaren tek merkezli olarak gelişim göstermiştir.1920 yılında yenileme, 1930 yılında ise bölgeleme ve koruma kavramlarıyla gerçekleşmiştir.	II. Dünya Savaşından sonra sermaye birikimine ve endüstriye bağlı olarak kapitalizmin etkisinde kentler gelişmiştir. Kent merkezinden uzaklaşan endüstri alanlarının rehabilitasyonu ön plana çıkmıştır.	Postfordist ekonomi politikalarıyla gelişim gösteren kentlerde özellikle 1970'lerden sonra yıpranan bölgelerde turizm endüstrisi alanında iyileştirme çalışmalarıyla müdahale edilmiştir.	Kentler küresel ekonomik yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Kentler, yeni yasal dayanaklarla gelişmiş, kent sorunlarının çözümlenmesi için idari ve teknik çözümleri içern kentsel rönesans hareketi ortaya çıkmıştır.

Bin dokuz yüz altmış ve yetmişli yılların başlarında şehirlerde iyileştirme çalışmalarına öncelik verilmeye başlanmıştır ve fiziksel bozulma ile toplumsal ilişkiler arasındaki bağlantı ön görülerek çalışmalar düzenlenmiştir. Özellikle dönüşüm çalışmalarında kenar mahalleler ve kent çeperlerine önem verilmiştir. Bin dokuz yüz seksenli yıllara bakıldığı zaman ise dönüşüm projelerinde asıl odaklanılan alanlar kentin terk edilmiş, âtıl ve çöküntü alanları olmuştur. Bu dönemde ortaya çıkan ekonomi politikalarıyla ise kamu ve özel sektör iş birliğinde gerçekleştirilen çalışmalar hız kazanmıştır. Bin dokuz yüz doksan ve sonrası yıllarda en çok kullanılan müdahale biçimi ise iyileştirme ve canlandırma çalışmaları olmuştur. Birçok aktörün ve çeşitli sektörlerin katılımıyla gerçekleşene kentsel dönüşüm projelerinde toplumun farklı kesimlerinden temsilcilerin ve toplum kuruluşlarının da sürece dahil edildiği görülmektedir. Özetle:

- Bin dokuz yüz ellili yıllarda benimsenen Sefalet Yuvalarının Temizlenmesine Yönelik Çalışmalar,
- Bin dokuz yüz altmışlı yıllarda Konut Alanlarında Rehabilitasyon Çalışmaları,
- Bin dokuz yüz yetmişli yıllarda Kent Merkezlerinde Yenilenme Çalışmaları,

- Bin dokuz yüz seksenlerde kentlerin Yeniden Geliştirilmesi-Soylulaştırma Uygulamaları
- Bin dokuz yüz doksanlı yıllarda çok sektörlü ortalıklarla gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projeleri uygulamaya geçilmiştir (Üstündağ, 2013).

Kentlerde yaşanan sorunlara bir çözüm yolu aramak amacıyla değişime uğrayan bölgelerdeki etmenler göz önünde bulundurularak yapılan kapsamlı faaliyetlerin bütününü oluşturan kentsel dönüşüm uygulamalarına ihtiyaç da giderek artmıştır. Yaşanan tüm bu tarihi, ekonomik, sosyal ve siyasi durum sonucunda kentlerin üstlendiği roller de artmış olup sağlıklı, güvenli ve modern standartlara uygun yaşam koşullarına göre projeler geliştirilmiştir.

2.4 Türkiye'de Kentsel Dönüşümün Gelişim Sürecine Dönemsel Bakış

Kentler, göç, savaş, doğal afetler, küresel politikalar, doğal ve beşerî etmenler altında dönemin şartlarına göre şekillenirken bu sosyal, siyasal, ekonomik ve çevresel nedenlerden ötürü kentlerde yenileme ve dönüşüm uygulamaları da kaçınılmaz hale gelmiştir (Genç, 2008). Bu kapsamda eskimiş, terkedilmiş, çöküntü haline gelmiş ve köhneleşmiş kent alanlarında, bölgelerin sağlık şartlarına uygun ve dönemin ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte olması için kentsel yenileme adı altında çalışmalar yürütülerek tekrar kente kazandırılması amaçlanmaktadır (Özden, 2000). Türkiye özelinde değerlendirildiğinde ise mevcut kentleşmenin kendine özgü özelliklerinin sebep olduğu sorunlar ile yakından ilişkili olarak, kentsel yenileme uygulamaları, farklı dönemler içerisinde çeşitli amaçlara yönelik gerçekleştirilmiştir.

Nüfusun kitleler halinde belirli bölgelerde yığılması, yerleşime uygun olmayan bölgelerin seçilmesi, kaçak yapıların ve sağlıksız ortamların meydana gelmesi ya da afet riskiyle karşı karşıya kalan kent mekânlarında gerçekleştiren yapılaşmalara bağlı olarak yaşanan sorunlara yönelik gerçekleştirilen kentsel dönüşüm/yenileme çalışmaları dönemsel olarak farklılık göstermektedir (Yaman, 2000). Çalışma kapsamında Türkiye'de gerçekleştirilen kentsel dönüşüm uygulamalarıTablo4'de de gösterildiği üzere Cumhuriyet Öncesi Dönem (1923 öncesi), Erken Cumhuriyet

Dönemi (1923-1945), 1945 ve 1980 Arası Dönem, 1980-1999 Arası Dönem ve 2000'li yıllardan günümüze kadar gerçekleştirilen dönem olmak üzere toplamda beş dönemsel sınıflandırma içerisinde değerlendirilmiştir.

Tablo 2.3.1 Türkiye'de kentsel dönüşümün evrelerinde yaşanan gelişmeler ve düzenlemeler

	Gelişmeler	**Uygulama Araçları**	**Yasal Gelişmeler**
Cumhuriyet Öncesi Dönem	1854 yılında meydana gelen Aksaray Yangını ve 1864 yılında meydana gelen Hocapaşa Yangını	İstanbul özelinde uygulamalar başlamış ve genellikle kentlerin tamamını kapsamayan mevzii imar planları yangın alanlarında uygulanmıştır.	Islahat-ı Turuk Komisyonu (yangınlardan sonra kurulmuştur) Asar-ı Atika Nizamnameleri Muhafaa-i Asar-ı Atika Ebeniye Kanunu
Erken Cumhuriyet Dönemi	Ankara'nın başkent ilan edilmesi Ülkeyi 'demir ağlarla' örme stratejisi 1929 Ekonomik Buhranı	Bulvarlar, açık yeşil alanlar ve parklar, konut alanları ve ekonominin canlandırılması için sanayileşme çabalarını ön planda tutan uygulamaların gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir.	1580 sayılı Belediye Yasası 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Yasası 2290sayılı Yapı ve Yollar Yasası 2033 sayılı Belediye Bankası Kuruluş Yasası 2722 sayılı Belediye İstimlak Yasası
1845-1980 Dönemi	II. Dünya Savaşı 1960 Askeri Darbe 1961 Anayasası Yeni Belediyecilik Hareketi	Gecekondu bölgelerinin sağlıklaştırılması ve yeniden yapılandırılması ODTÜ'nün kurulması	775 sayılı Gecekondu Yasası 634 sayılı Mülkiyet Kanunu
1980-200 Dönemi	Ekonomi politikaları 1999 Depremi 12 Eylül Darbesi Portakal Çiçeği Vadisi ve Dikmen Vadisi K.D. Projeleri	Yaşam kalitesinin kötü olduğu riskli alanlarda kentsel yenileme çalışmaları uygulanmış ve kent alanlarını iyileştirmeye yönelik islah-ı imar uygulamaları	1983 Kamulaştırma Kanunu 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu 2985 Toplu Konut Kanunu 1990 Toplu Konut İdaresinin kuruluşu 3194 sayılı İmar Yasası
2000 Sonrası Dönem	Özelleştirme politikaları Stratejik ve katılımlı planlama uygulamalarının başlaması Doğudan batıya göçlerin artması	Tarihi varlıkların korunması, iyileştirilmesi ve canlandırılması Soylulaştırma kavramının ortaya çıkması	6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun 5393sayılı Belediye Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu

2.4.1 Cumhuriyet Öncesi Dönem (1923 Öncesi)

Osmanlı Devleti'nde Avrupa'daki gibi sanayileşme hareketlerinin olumsuz sonuçlarının ortadan kaldırılmasına yönelik bir planlama yaklaşımıyla dönüşüm çalışmaları yapılamamıştır. Bunun nedeni sanayileşmenin görece gelişmemesinden kaynaklı olarak Osmanlı'da uygulanan kentsel dönüşümlerin bir modernite projesi olarak uygulamaya koyulmuş olmasıdır (Polat, 2015). Tüm imparatorluk topraklarında uygulanması mümkün olmayan bu dönüşümler başta ticari ilişkilerin gelişmiş olduğu Bursa, İzmir, İstanbul ve Edirne gibi illerde belirlenen mahalle sınırları içerisinde gerçekleştirilmiş (Tekeli, 2001) ve Osmanlı Devleti'nde Batıya eklemlenme çabaları neticesinde büyük kentlerde kısmen gerçekleştirilmeye çalışılan ilk toplumsal dönüşümler yapılmaya çalışılmıştır (Polat, 2015).

Osmanlı Devleti'nde kentsel dönüşüm adı altında gerçekleştirilen eylemlerden ilki yangın alanlarının düzenlenmesine yönelik olmuştur. Osmanlı'da konutların yapımında temel malzeme olarak ahşabın tercih edilmesi ve ahşabın kolay tutuşabilme özelliğinden kaynaklı yangınların çıkmasına ortam hazırlaması başta İstanbul olmak üzere diğer illerde de dönüşüm kapsamında düzenlemeye alınmıştır (Yenice, 2014). Sadece fiziksel olarak uygulanan bu imar planları, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yangın riskiyle karşı karşıya kalan bölgelere yönelik gerçekleştirilen çalışmalar dönemin önemli gelişmelerinden olmuştur (Yaman, 2000). Bin sekiz yüz elli dört yılında yaşanan Aksaray yangını ve daha sonra 1864 yılında meydana gelen Hocapaşa yangınının ardından 'yangın sahası haritaları' hazırlanmış ve dönüşümler daha sistematik bir hale getirilmiştir (Tekeli, 2010). Yangınların artması ile birlikte toplumsal bozulmalar yaşanırken aynı zamanda yaşam kalitesinin düşmesine sebep olan yangın bölgelerinin planlanmasına yönelik daha kapsamlı çalışmalar gündeme gelmiştir. Nitekim, İstanbul özelinde başlayan ve kent merkezlerinin dönüştürülmesi için kurulan 'Islahat-ı Turuk Komisyonu' eliyle dönüşüm uygulamalarının yürütülmesi aynı zamanda kent planlama anlayışının gelişmesi yönünde de önemli bir adım olmuştur (Yaman, 2000). Yaşanan gelişmeler, belirli bölgelerin dönüşümünü kapsayan mevzii imar planlarının uygulanmasına elverişli olurken, kentin bütününü kapsayacak planlar için yetersiz kalmış, yangınların önüne geçilmesi adına yangın yeri

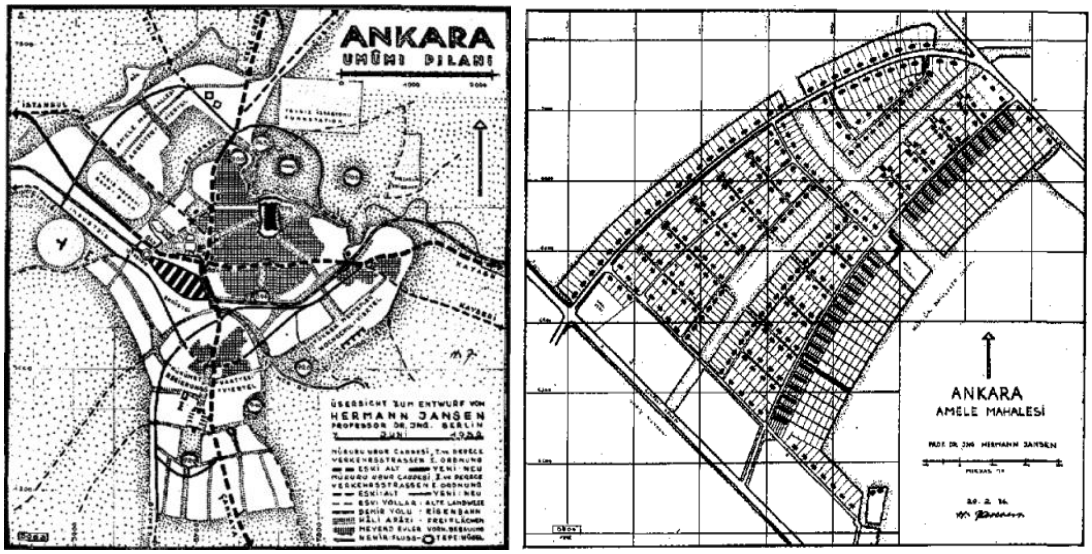
planlarının daha sık yapılmasını zorunlu kılmıştır (Tekeli, 1978). Osmanlı Devleti'nde özellikle İstanbul'da yaşanan yangınlardan sonra, daha sistemli bir şekilde gerçekleştirilen planlama çalışmalarıyla 1850'li yıllardan sonra İstanbul'un dışına çıkılarak uygulama alanı genişletilmiş ve daha çok afet riskiyle karşı karşıya kalan kent alanları dönüşüm kapsamında değerlendirilerek afetlere karşı can ve mal güvenliği sağlanmak istenmiştir (Yaman, 2000). Osmanlı'da afetlere yönelik gerçekleştirilen bu planlama yaklaşımı ülkemizde 1999 Marmara depremi sonrası yasal ve yönetsel yönüyle de daha kapsamlı bir hale gelen afet alanlarının dönüşümüne yönelik temellerin bu dönemde atıldığının da bir göstergesidir.

Dönem şartlarında yürütülen kentsel dönüşüm uygulama alanlarından bir diğeri ise hayvanlarla gerçekleştirilen ulaşım altyapısının gelişen yeni ulaşım modlarına elverişli olmaması sebebiyle dar, dolambaçlı ve çıkmaz sokakların dönüşümüne yönelik olmuştur. Tramvay veya araba gibi yeni ulaşım araçlarının kullanımının sağlanabilmesi için gerekli yol genişlikleri ve sokak düzenlemelerinin yapılması hedeflenmiştir (Yenice, 2014). Batının da etkisiyle bu dönemde devlet işlerinin daha düzenli bir şekilde yönetiminin sağlanabilmesi amacıyla kamu binalarının yapımı için önemli düzenlemeler yapılmıştır. Yasal ve yönetsel boyutlarıyla da kentsel dönüşümün desteklendiği dönemde Asar-ı Atika Nizamnameleri ile kültürel yapıların korunması için yasal bir düzenleme getirilmiş ve Muhafaza-i Asar-ı Atika Encümeni kurularak denetimin sağlanması hedeflenmiştir (Dinçer ve Akın, 1994). Yaşanan bu gelişmeler ise kentsel dönüşümün diğer bir ayağı olan kentsel koruma planlaması adına Osmanlı'da söz konusu temellerin atıldığının bir göstergesi olmuştur. Osmanlı Devleti'nde başta yangın alanlarının dönüşümüyle ilk örneklerine rastladığımız kentsel dönüşüm çalışmaları daha sonraları kültür ve tabiat varlıklarını koruma anlayışı içinde geliştirilmiş (Genç, 2004) ve 1882'de çıkarılan Ebniye Kanunuyla birlikte kentlerin merkezleri geleneksel hale getirilmesi hedeflenerek kimlik kazandırılmış, insan-hayvan ölçeğinde sağlanan ulaşım geliştirilerek yeni ulaşım modlarına elverişli hale gelecek çalışmalar yürütülmüş, mevcut yapıların yıkılıp yeniden imara açılması yerine yeni iskan edilecek alanlar belirlenerek halkın tepkisini çekmeyecek kentsel dönüşüme yönelik eylemler dönemin şartlarına uygun olarak gerçekleştirilmiştir (Tekeli, 2001).

2.4.2 Erken Cumhuriyet Dönemi (1923-1945)

Osmanlı'da başta İstanbul, Bursa ve İzmir gibi ticari ilişkilerin daha gelişmiş olduğu kentlerde mahalle bazında gerçekleştirilen ve bir modernite çalışması olarak gerçekleşen dönüşümler Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle farklı yönde ivme kazanmıştır. Parçacıl olarak az sayıda kentte gerçekleşen bu dönüşümlerin 1923 yılından sonra tüm kentlerde uygulanabilmesi amacıyla çalışmalar yürütülmüştür (Polat, 2015). Osmanlı İmparatorluğundan Cumhuriyet rejimine geçilmesi ile yönetim sistemi değişmiş ve söz konusu bu değişim çeşitli alanlarda köklü değişimlerin gerçekleşmesine ortam hazırlamıştır (Yaman, 2000). Bu dönemde karşılaşılan sorunlar değerlendirildiğinde savaş sırasında kentlerin uğradığı ağır hasar ve tahribat sonrası zarar gören kent alanlarının yeniden imara açılması ve kente kazandırılması yönünde endişeler ilk sırada yer almıştır (Polat, 2015). Hem savaş hem de yangınlardan ötürü öncelikle Anadolu'da yaşayan insanlar yaşadıkları bölgeleri terk etmişlerdir ve bu durum ile mülkiyet sorunu ortaya çıkmıştır. Bu sorunun çözümlenmesi amacıyla Osmanlı Dönemi'nde çıkarılan Ebniye Kanununun yetkileri genişletilmiş ve mülkiyeti belli olmayan yangın alanlarında düzenlemelerin yapılmasına olanak sağlanmıştır (Tekeli, 2010). Öte yandan kentsel dönüşüm kapsamında gerçekleştirilen eylemlerden biri de kentleri yeniden inşa etmek olurken yeni kentler oluşturmak için de önemli çalışmalarda bulunulmuştur. Başta Anadolu kentlerinde uygulanan bu girişimler hem ülkeyi yeniden inşa etmek hem de ekonomik olarak kalkındırmak için hedeflenen kent planlamalarından birisidir (Polat, 2015). Cumhuriyetin ilanından II. Dünya Savaşının sonuna kadar olan bu süreç içerisinde hem kentsel dönüşüm için hem de kent planlaması için çok önemli üç kritik gelişme yaşanmıştır. Bu olaylardan ilki 1923 yılında başkentin İstanbul'dan Ankara'ya taşınması, ikincisi ülkenin 'demir ağlarla' örülmesi yönünde kararların alınması ve sonuncusu ise 1929 yılında yaşanan Ekonomik Kriz sonrasında devletçilik politikasının uygulamaya alınması olmuştur (Tekeli, 2009). İstanbul dışarıyla fazla etkileşimde bulunması ve Batının etkisinde gelişmesi nedeniyle yeni Türk Devletinin ulusal modernleşme çabasının kozmopolitleşmiş bir kentte gerçekleştirilemeyeceğinden kaynaklı olarak yeni başkent olarak Ankara seçilmiştir (Tekeli, 2009).

Asırlar boyunca birçok medeniyete başkentlik yapmış İstanbul'dan sonra yeni bir örgütlenmenin ve Ulus-Devlet anlayışının uygulanabilmesi amacıyla Cumhuriyetin ilanını takip eden süreçte Ankara'nın başkent ilan edilmesi beraberinde birçok sorunu ve endişeyi gündeme getirmiştir. Kentin imarının iyi durumda olmamasıyla birlikte kentsel hizmetlerde yaşanan yetersizlikler dönemin önemli gündem maddelerinden birisi olmuştur (Kartal, 2019). Nitekim Ankara için hazırlanan yeni planlar ve imar çalışmaları sonucunda elde edilecek başarı, rejimin de başarısı olacağı için 1923-1927 yılları arasında Ankara yoğun bir yapılaşma sürecine girmiştir (Tankut, 1988). Uygulanmak istenen mekânsal organizasyonların tek bir elden planlı bir şekilde yürütülebilmesi amacıyla 1924 yılında Ankara Şehremaneti kanunu yürürlüğe girmiştir. Başta kentin boş alanlarında ve daha çok dış çeperinde çalışmalar yürütülmüştür. Eski ve Yeni kent olarak ayrılan Ankara'da 'Lörcher Planı' olarak geçen Yenişehir Planı Ankara Şehremaneti tarafında onaylanıp 1924-1925 yıllarında uygulamaya sunulmuştur (Kartal, 2019). Bin dokuz yüz yirmi yedi yılında düzenlenen uluslararası bir yarışma ile Ankara'nın imarı için Alman mimar Herman Jensen'ın Şekil 2.4.2.1'de gösterilen planı elde edilmiştir (Yenice, 2014).

Şekil 2.4.2.1 Hermann Jansen tarafından hazırlanan Ankara İmar Planı planlar (Yavuz, 1981)

Erken Cumhuriyet Döneminde kentsel yenilemeye/dönüşüme yön veren stratejilerden bir diğeri ise ülkeyi 'demir ağlarla' örmeye yönelik yapılan stratejik planlar olmuştur. Osmanlı Döneminden kalan demir yolları hem ülkenin bütününe ulaşamamakta olmasından hem de yabancı devletlerin kontrolü altında kopuk halde

bulunmasından dolayı yeni hükümetin üzerinde yoğunlukla durduğu konulardan birisi olmuştur (Tekeli, 2009). Nitekim merkezi Ankara'da bulunan bir demiryolu şebekesi kurularak hem yeni demiryolu ağları açılmış hem de yabancı yatırımcıların elinde bulunan mevcut hatlar devletleştirilerek ülke içerisinde bütünlük sağlanması amaçlanmıştır. Geliştirilen yeni demiryolu politikası ile milli iktisadın gereksinimleri karşılanırken yeni hatlar ile ülkenin her yerine ulaşabilen demiryolu düzenlemeleri yapılmıştır (Bozkurt, 2021).

Amerika'da başlayan 1929 Krizinin yansımaları Türkiye'de de etkisini göstermiştir. Türkiye'nin ekonomi piyasasında olumsuz sonuçlar doğuran kriz sonucunda devletçi politikalar ağırlık kazanmış ve devletin müdahaleleri artarak tarımdan sanayiye doğru teşvikler ve yatırımlar ivme kazanmıştır (Açıkgöz ve Özkan, 2009). Dönem içerisinde yaşanan kriz sonrasında, devletçilik politikası daha görünür hale gelmiş ve başta Anadolu kentleri olmak üzere birçok ilde uygulamaya koyulmuştur. Bahse konu sanayi planlarının demiryolu güzergahları üzerinde belirlenmesi ise gerçekleştirilmek istenen modernite projesinin de bir parçası haline gelmiştir (Tekeli, 2009). Krize karşı Türkiye'nin aldığı önlemlerden bir diğeri ise I. Beş Yıllık Sanayi Planının 1934 yılında yürürlüğe girmesidir. Bu planla birlikte Sümerbank ve Etibank gibi önemli yatırımları gerçekleştiren bankalar açılmış; İzmit'de Kâğıt Fabrikası (1936), Karabük'te Demir Çelik Fabrikası (1939), Isparta'da Kükürt Fabrikası (1935) gibi birçok alanda kalkınmayı sağlayacak yatırımlar yapılmıştır. Hem kentlerin gelişimini etkileyecek mekânsal stratejiler ve yönelimlerin temelini hazırlayan sanayi kentleri yaratılmış hem de devletçilik ilkesi bağlamında önemli başarılar elde edilmiştir (Ezer, 2010).

2.4.3 1945 ve 1980 Arası Dönem

İkinci Dünya Savaşının sonlanmasıyla dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kentleşme hız kazanmış ve kırdan kentlere yaşanan göçler artmıştır. Bin dokuz yüz ellili yıllardan itibaren çok partili hayata geçilmesi ile devletçilik politikası yerini liberal ekonomi politikalarına bırakarak önemli yapısal değişimlere uğramıştır (Köktürk, 2013). Hem siyasette hem de sosyo-ekonomik yapıda yaşanan değişimler

kentleri daha yaşanabilir cazibe merkezleri haline getirirken öte yandan da çeşitli sorunları gündeme getirmiştir. Hızlı bir dönüşüm sürecine giren kentlerde yeni alt merkezler ortaya çıkarken aynı zamanda apartman mantığıyla inşa edilen yapılar çoğalmış, tarım alanlarının yerini konutlar almış ve kentler hem nüfus hem de yapılaşma olarak yoğun ve karmaşık mekânlar haline gelmiştir (Kesinkinok, 2001). Hem mekânda hem de toplumsal düzende yaşanan değişimler, kentsel dönüşüm pratiği için de yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bin dokuz yüz altmışlı yıllardan itibaren başta İstanbul ve Ankara gibi kentler kentsel dönüşümün uygulandığı merkezler olmuşlardır (Genç, 2008).

Erken Cumhuriyet döneminde sanayi alanında yapılan çalışmalar, 1950'lerden itibaren giderek hız kazanmış olup tarımda makineleşmenin artmasıyla üretimden kopan insanlar için kentler istihdam açısından önemli fırsatları barındıran mekânlar haline gelmiştir. Beklenmedik biçimde nüfusun arttığı kentlerde yığılmalar meydana gelmiş ve kentsel hizmetlerin sözü edilen yükü karşılamada yetersiz kalması nedeniyle konut ve altyapı sorunu ortaya çıkmıştır (Korkmaz, 2013). Mevcut konutların talebi karşılayamaması sonucunda devlet kontrolünden uzak, plansız ve kaçak yapılar kentlerin çeperlerinde ortaya çıkmış ve bu durum karşısında merkezi yönetimler kentleşmede disiplini sağlayamamışlardır (Köktürk ve Köktürk, 2007). İmar planlarına uygun olmayan, yasa dışı kesimlerin etkinliğinde ortaya çıkan ve daha sonraki yıllarda ise 'gecekondu' ismini alan bu kaçak yapıların yaygınlaşması ile sağlıksız kentleşme yönündeki eğilimler görünür hale gelmiştir. (Korkmaz, 2013). Yasalara aykırı olarak gelişen gecekondu alanlarıyla mücadele ise topluma mal edilememiş olup kırdan göçen nüfus yoksulluğu kentlere taşıyarak kentsel yoksulluğun derinleşmesine sebebiyet vermiştir (Korkmaz, 2013).

Plansız olarak gelişen kentlerde karşılaşılan öteki olumsuz sonuçlar ise tarihi ve kültürel değerlerin zarar görmesi, doğal yapının bozulması, afet riskinin göz önünde bulundurulmadan yapılaşmaların gerçekleşmesidir (Genç, 2008). Kapitalizmin odağında gelişen kentlerde, rantsal kaygılar ve sermaye ön planda tutularak hem doğal hem de tarihi yapı çok katlı binaların istilasına uğramış, sözü edilen durum karşısında ise kalıcı çözümler ve istikrarlı politikalar geliştirilememiştir (Korkmaz, 2013).

Özellikle Adnan Menderes döneminde gerçekleştirilen imar uygulamaları ile rantsal eylemleri hareketlendirecek planlar yapılmış, ormanlar ve yeşil alanlar tahrip edilmiş, kent merkezlerinden geçen yollar inşa edilmiş, tarihi yapıların ise yıkılmasına tanıklık edilmiştir (Yaman, 2000). Bu dönem içerisinde kentleşmeyi ve kentsel dönüşümün geleceğini etkileyen bir diğer gelişme ise 27 Mayıs 1960 yılında yaşanan Askeri Darbedir. Darbeden hemen sonra 1961 yılında çıkarılan 1961 Anayasası ile sosyal devlet olgusu gündeme gelmiş ve kentlerde yaşayan yoksul kesimin hem korunmasına hem de konut ihtiyacının karşılanmasına yönelik yasal alt yapı hazırlanmıştır (Yaman, 2000). Anayasa çerçevesinde ülke kaynaklarının daha akılcı yöntemlerle yönetilebilmesi amacıyla Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuş ve planlı kalkınma stratejisi kapsamında önemli yol katedilmiştir. Refah devleti anlayışıyla birlikte kentlerde yapsatçı uygulamaların yanı sıra kooperatif eliyle konutların inşası yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır (Tekeli, 2009).

Bin dokuz yüz altmış altı yılında yürürlüğe giren 775 sayılı Gecekondu Yasasının gecekondu sorununa çözüm üretmesi amaçlanırken beklenen sonuca ulaşılamamıştır (Yenice, 2014). Yürürlüğe giren bir diğer kanun ise 634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanunudur. Söz konusu kanun, düşük sermayeye sahip konut üreticileri tarafından mevcut konut stokunun yıkılarak apartman mantığıyla yapıların inşasına imkân vermiş ve parçalı mülkiyetin gelişmesine yol açmıştır (Yıldırım, 2006). Bin dokuz yüz yetmişli yıllar kent formunun değişiminde önemli rol edinen araba sahibi kişilerin sayısında yaşanan artışa ve buna paralel olarak Türkiye'de araba üretimine başlanmasına sahne olmuştur. Bahse konu durum hem kent içi hem de kent dışı ulaşımı kolaylaştırmıştır. Buna bağlı olarak görece daha yüksek gelir grubuna mensup kişiler, kent merkezinden uzakta oluşan alt merkezli kentlerde yaşamaya başlamışlardır. Küçük işletmelerin bir arada bulunduğu merkezi iş alanlarında gerçekleştirilen ticari faaliyetler ise kent merkezlerinde yığılmalara ve çevre kirliliği gibi çeşitli problemlere yol açmıştır.

İkinci Dünya Savaşından itibaren süre gelen kentleşme ve nüfus artışı, kentlerde yaşanan sorunların boyutlarını ve etkilerini de şekillendirmiştir. Örneğin Ankara'nın nüfusunun 300 bin olduğu dönemde hava kirliliği, trafik, konut sorunu ya da çevresel

problemler yaşanmazken nüfusun bir anda bir milyona ulaşması sonucunda yaşanan sorunlara çözüm üretmek daha güç hale gelmiştir. Benzer durumların İzmir ve İstanbul gibi diğer metropol kentlerde de yaşanmaya başlamasıyla kentler yatay formda genişlemiş ve kentin idari yönetiminin sağlanabilmesi için çok sayıda belediye kurulmuştur. Bin dokuz yüz yetmiş beşli yılından itibaren sanayideki ilerleyiş hız kazanmış ve organize sanayi bölgeleri oluşmaya başlamıştır. Söz konusu durumun yanı sıra 1956 yılında kurulan ODTÜ'den sonra yüksek öğretim kurumlarının sayısı artmış; sağlık, eğitim, güvenlik ve sosyal kuruluşlara yönelik kamu hizmetleri geliştirilmiştir (Tekeli, 2009). Bahse konu dönemde bütüncül planlama yaklaşımı uygulanmış ve 1973-1977 yılları arasında *Yeni Belediyecilik Hareketi* ile kentleşmenin sebep olduğu problemlere çözüm aranmıştır (Ataöv ve Osmay, 2007).

2.4.4 1980-1999 Arası Dönem

Bin dokuz yüz seksenli yıllar hem kentlerin geleceğinin şekillendiği hem de kentsel dönüşümün uygulanma sınırlarının çizildiği bir dönemdir. Bu dönemde ekonomik alanda yapısal dönüşüm içeren 24 Ocak Kararları ve ardından gerçekleşen 12 Eylül Askeri Darbesi ile ülke içi siyasette görülen değişimlere ek olarak tüm dünyada etkisini göstermeye başlayan neoliberal ekonomi politikalarının benimsenmesi kentler için bir dönüm noktası olmuştur (Tekeli, 2009). Darbe ile siyasal kesintiye uğrayan yaşam, 1983 sonrasında tekrar canlanmış ve sermayenin odağında olan kentler metropolitenleşme sürecine tekrar girmiştir. Bu süreçte gecekondu ve kaçak yapılaşma sorunu daha da görünür hale gelmiştir. Bu sorunlara çözüm için yerel yönetimlerde Büyükşehir biçimi örgütlenme modeli getirilmiş ve devamında rehabilitasyon ve ıslah çalışmaları yapılmıştır (Yenice, 2014).

Bin dokuz yüz seksenler ile başlayan küreselleşme sürecinde liberalleşme ve özelleşme yönündeki eğilimler ruhsatlı ve ruhsatsız konutların artmasına, kıyı ve limanların dönüşüme uğramasına ve özel sektöre verilen ayrıcalıkların gündeme gelmesine sebep olmuştur (Yıldırım, 2006). Küreselleşme ile birlikte Türkiye'nin 1980 yılına kadar uygulamış olduğu içe dönük kalkınma modelinin yerine dış pazarlara yönelik geliştirilen ekonomi politikaları benimsenmiştir. Türkiye'nin dışa

açıldığı bu yeni kalkınma modeli, dünya pazarlarıyla rekabet ortamının oluşmasına ortam hazırlamıştır (Tekeli, 2009). Sermayenin ülke sınırlarını aşması ile kentler yeni finans merkezleri haline gelmiş ve bu durum kentte gelir eşitsizliğinin daha belirgin bir hal almasına ortam hazırlamıştır. Toplumda ve kent mekanlarında yaşanan bu değişimleri sanayi alanlarının kent merkezlerinden uzaklaşarak kentin dışına taşınması ve kentlerde hizmet sektörüne yönelik yatırımların artması takip etmiştir (Yolcu, 2021). Öte yanda daha önce de dile getirilen 70'li yıllarda başlayan özel araç sahipliğindeki artış kent merkezinden uzakta, lüks konut alanlarının ortaya çıkmasına da yol açmıştır. Diğer bir erişim kolaylığı ise haberleşme ve iletişim alanında yaşanan telekomünikasyon yatırımlarına yönelik atılan adımlarla olmuştur. Yapılan yatırımlar sayesinde hem şehirler hem de köy gibi daha küçük yerleşim birimlerinin haberleşme kapasitesi genişletilmiştir (Tekeli, 2009).

Kentlerin teminatı için yapılan yasal düzenlemelere bağlı olarak kentsel dönüşüm projeleri yasalar ile güvence altına alınmış ve mevzuat genişletilmiştir (Yıldız, 2013). Özellikle bu dönemde çıkarılan 3194 Sayılı İmar Yasası ile belediyelere plan yapma yetkisi verilmiş ve belediyelerin bütçesi arttırılarak kentsel dönüşümün en önemli aktörlerinden biri haline gelen belediyeler, önemli bir görev üstlenmişlerdir (Yenice, 2014). Siyasi düzenin oturmasıyla birlikte 1983-1988 yılları arasında dönemin önemli gündem maddelerinden biri olan "artan gecekondu alanları ve ruhsatsız yapılara yönelik çözüm arayışları hızlanmıştır. Bu kapsamda 1983 yılında 2805 Sayılı İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun; 1984 yılında yürürlüğe giren 2981 Sayılı İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun; 1986 tarihli 3290 Kanun; 1987 tarihli 3366 Sayılı Kanun ve 1988 tarihli 3414 Sayılı Kanun kentsel dönüşüme yönelik düzenlemeler arasında yer almaktadır (Yenice, 2014). Söz konusu yasalara ek olarak 1983 yılında yürürlüğe giren 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kentsel dönüşüme yeni bir boyut kazandırmıştır. Bin dokuz yüz seksen dört yılında çıkarılan 2985 sayılı Toplu Konut Yasası ile Toplu Konut İdaresi (TOKİ) ve kooperatiflerin dar ve orta gelir grubuna mensup vatandaşlara yönelik toplu konut inşasını

gerçekleştirilmesi sağlanırken Türkiye Emlak Bankası aracılığıyla da yüksek gelir grubuna yönelik toplu konut alanlarının yapımı gerçekleştirilmiştir (Yıldırım, 2006). Sağlanan fonlar ve konut kredileri toplu konutların yapımı için mali destek verirken 1990 yılında Toplu Konut İdaresi ayrı bir birim olarak örgütlenmiştir (Yılmaz, 2016). Ayrıca İmar ve İskân Bakanlığı kaldırılarak, belediyelere aktarılan bütçede de artış sağlanmıştır (Yaman, 2022). Özellikle bu dönem içerisinde gecekondulara yönelik çıkarılan beş adet imar affı, yaşanan önemli gelişmelerden birisidir. Bu kapsamda yürürlüğe giren 2981 ve 3290 sayılı yasalar "imar ıslah planları" dönüşüm uygulamalarının bütünsellikten uzak olmaları sebebiyle planlı kentsel dönüşüme bir örnek teşkil etmemişlerdir (Keleş, 2012). Çıkarılan bu yasalar sayesinde gecekondular ve ruhsatsız yapılar kabul edilmiş ve daha sonrasında apartman olarak dönüşüme uğramışlardır. Nitekim yaşanan bu düzenleme sonrasında gecekonduların yatırım amaçlı kullanılmaya başlanmasıyla, gecekondular ticari özellik kazanmış ve sermaye mekanizmasının bir ürünü haline gelerek rant odaklı dönüşümlerin merkezinde kalmışlardır (Yolcu, 2021).

Dönemin literatürüne bakıldığında iyileştirme, sağlıklaştırma, rehabilitasyon gibi kavramların geçerli olduğu görülmektedir (Yenice, 2014). Yapılan dönüşümler ve çalışmalar başlangıçta kentlerin merkezlerine yakın gecekondu alanlarında uygulanmaya çalışılırken serbest piyasa koşullarında özel sektörün ortaklığı ile gerçekleştirilmiştir. 1984 ve 1989 yılları arasında Ankara Portakal Çiçeği Vadisi ve 1989-1994 yılları arasında Dikmen Vadisi kentsel dönüşüm projeleri dönemin en önemli örneklerinden olmuştur (Yaman, 2022). Bu kentsel dönüşüm uygulamaları ile kamulaştırma yerine hak sahipliliğinin korunması bir yanda gecekondu sahiplerinin taşınmazları karşılığında proje kapsamında yapılacak konutlarda hak sahibi olmalarını sağlarken öte yanda da yeşil alanları ve kültür amaçlı kullanımları içermesi, daha kaliteli yaşam çevreleri oluşturması bakımından olumludur (Yıldırım, 2006).

2.4.5 2000'lerden Günümüze Kadar Geçen Dönem

İki binli yıllarda özellikle İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük kentlere göçler artmaya devam etmiştir. Gelen nüfusun ihtiyaçlarını ve taleplerini karşılamada güçlük

çeken kent mekanları, kentin dışına doğru saçaklanarak geniş alanlara yayılmıştır. Bu durum karşısında ulaşım, altyapı ve hizmetler sektöründe güçlük yaşanmaya başlamıştır (Ataöv ve Osmay, 2007). Bir yandan artmaya devam eden gecekondu sorununa çözümler aranırken öte yandan da neoliberal politikaların etkisinde hızla büyüyen kentler hem ulusal hem de küresel ölçekte bir yarışın içine girmiş ve rekabet ortamının odağında kalmışlardır. Markalaşma sürecinin güçlendiği bu dönemde önceden daha küçük ölçekte gerçekleşen metalaşma artık kentlerin bütününü kapsayıp kent mekanlarının açık pazar haline gelmesine neden olmuştur. Bu rekabet ortamında yatırımların merkezi olan metropollerde birbiri ardına büyük projeler gerçekleştirilmiştir (Polat, 2015). Özellikle gecekondu bölgelerinde gerçekleştirilen bu dönüşümler, 2002 yılından sonra TOKİ ve özel sektör ortaklığında uygulamaya konulmuştur. Daha sonra ise 2004 yılında çıkarılan 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ile kentsel dönüşümün yasal sınırları çizilmiş ve yapılan düzenlemelerle birlikte TOKİ'nin hakları genişletilirken belediyelerin yetkilerini devretmesi yasallaşmıştır (Yaman, 2000).

Gerçekleşen dönüşümler sonucunda gecekondu alanları temizlenirken aynı zamanda kültürel ve tarihi dokular zarar görmüş, ormanlar ve yeşil alanlar tahrip edilmiş, kazanç ve rant odaklı projeler ise oldukça tepki çekmiştir. Yaşanan bu problemler toplumun sosyal yapısına zarar vermiş ve *yabancılaşma* kavramını gündeme getirmiştir (Yaman, 2000). Toplum hayatında yaşanan bozulmalar beraberinde nitelikli iş gücüne olan ihtiyacı arttırırken işsizlik ve yoksulluk sebebiyle artan sosyo-ekonomik kutuplaşmalar kentsel dönüşümün gerekçelerini oluşturan etmenlerden biri olmuştur. Merkezden kent çeperlerin doğru artan eski ve kaçak yapıların önüne geçilmesi adına ise mevcut alanlarda iyileştirme ve sağlıklaştırma çalışmalarının yapılması ihtiyacı gündeme gelmiştir (Ataöv ve Osmay, 2007). Kentsel dönüşüme olan ihtiyacın giderek artmasıyla birlikte inşaat sektörü de sürecin önemli aktörlerinden birisi olmuş; katılımcı koruma politikaları, çok paydaşlı karar alma süreçleri ile stratejik planlama yaklaşımı kentsel dönüşüm projelerinde etkin hale gelmiştir (Yolcu, 2021).

Bin dokuz yüz doksan dokuz yılında Düzce'de ve İzmit'te yaşanan depremler sonucunda afet bölgelerinde gerçekleşebilecek olası can ve mal kayıplarına karşı riski en aza indirmek amacıyla kentsel dönüşüm gündeme gelmiştir. Yaşanan depremler, afet yönetimi açısından kentlerde alınabilecek önlemlerin gerekliliğini ortaya koyarken uygulama aracı olarak başvurulacak kentsel dönüşüm projeleri, kent ve doğal afetler arasındaki dengenin kurulması için önemli bir çözüm olarak sunulmuştur (Yaman, 2000). Türkiye geneline bakıldığında kentsel dönüşüm projelerinin farklı amaç ve süreçlerde gerçekleştiği görülürken bu farklılığın sebep olduğu özel durumlar için yasalarla güvence altına alınması önceliklendirilmiştir (Köktürk ve Köktürk, 2007). İlk defa 2004 yılında 'Kentsel Dönüşüm ve Gelişim Tasarısı' adı altında kentsel dönüşümün yasallaşmasıyla birlikte "kentin eskiyen dokularını ve yerleşim alanlarını niteliksel kentsel mekanlara dönüştürmeyi, tarihi ve kültürel dokunun ise koruma kullanma dengesi içerisinde yenilenerek kullanılması" amaçlanmıştır (Doğanay, 2016). İki bin dört yılında yürürlüğe giren 5104 sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu doğrudan kentsel dönüşümle ilgili çıkarılan ilk kanun olmakla birlikte amacı 'kuzey Ankara girişi ve çevresini kapsayan alanlarda kentsel dönüşüm projesi çerçevesinde fiziksel durumun ve çevre görüntüsünün geliştirilmesi, güzelleştirilmesi ve daha sağlıklı bir yerleşim düzeni sağlanması ile kentsel yaşam düzeyinin yükseltilmesidir'. Yine aynı dönemde çıkarılan 5216 sayılı Büyükşehir Belediyeleri Kanunu ve 5393 Sayılı Belediye Kanunu ile ilk kez belediyelere kentsel dönüşüm konusunda yetki verilmiştir. Bin dokuz yüz doksan dokuz yılında yaşanan Marmara Depremi ve daha sonra 2011 yılında gerçekleşen Van Depreminin ardından kentlerde afetlere yönelik tedbirlerin alınması ve dayanıksız yapı stokunun tasfiyesi gereksinimini ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamda 2012 tarihinde yürürlüğe 6306 Sayılı "Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun" girmiştir. Bu yasayla hem kentler hem de kırsal alanlar planlı olarak dönüşüme açılmış ve mekânsal dönüşüm kentlere özgü olmaktan çıkarılmıştır (Polat, 2105). Kanun kapsamında "fiziki mekânın güvenli, nitelikli, yaşanabilir kılınması için afet riski taşıyan alanların, fiziki, sosyal ve ekonomik köhneleşme alanlarının, korunması gerekli doğal, tarihi ve kültürel çevre alanlarının toplum yararı esas alınarak dönüşüm plan ve projeleri kapsamında tasfiye, yenileme, iyileştirmeye tabi tutulması gerektiği" vurgulanmıştır (Genç, 2014). İki bin beş yılında yürürlüğe giren 5366 sayılı Yıpranan ve Tarihi ve

Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun kapsamında 'Büyükşehir belediyeleri, büyükşehir belediyeleri sınırları içindeki ilçe ve ilk kademe belediyeleri, il, ilçe belediyeleri ve nüfusu 50.000'in üzerindeki belediyelerce ve bu belediyelerin yetki alanı dışında il özel idarelerince, yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabiî afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılması' amaçlanmaktadır. Söz konusu yasal düzenlemeler ve gelişmelerle birlikte afet alanlarında yaşanabilecek risklerin en aza indirilmesi, işlevini yitirmiş kent alanlarında ve çöküntü bölgelerinde iyileştirme ve canlandırma çalışmaları yapılarak kente tekrar kazandırılması, kentin tarihi ve kültürel dokusunun korunması ve bu sayede kentsel alanın fiziksel ve çevresel durumunun daha iyi hale gelmesiyle birlikte sağlıklı bir yaşam çevresi sunulması amaçlamıştır (Köktürk ve Köktürk, 2007).

2.5 Kentsel Dönüşümde Kullanılan Uygulama Araçları

Her kent kendine has coğrafi özellikleri, fiziki koşulları ve toplumsal arka planının gerektirdiği öncelikler ve ihtiyaçlara bağlı olarak gelişim göstermiştir. Bu durum kentlerde farklı sorunların yaşanmasına ve bu kentsel problemler karşısında çeşitli stratejik çözümlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kentsel dönüşüm kavramı ise tüm bu stratejileri içerisinde barındıran genel bir olgu olup iyileştirme, sağlıklaştırma, yeniden inşa etme, koruma, yenileme ve geliştirme gibi birçok yöntemle kente en doğru şekilde müdahale edilmesine olanak sağlamaktadır (Kayacan, 2010). Fiziksel ve toplumsal bozulmalara neden olan ve değişime ihtiyaç duyan kentlerde, gelecekte yaşanabilecek olası sorunların önüne geçilmesi adına Tablo 2.5.1'de ifade edildiği üzere farklı kentsel dönüşüm uygulama araçlarına başvurulmaktadır. Farklı dönemlerde farklı nitelikteki alanlara çeşitli uygulama araçları ile müdahale edilmiştir.

Tablo 2.5.1 Kentsel Dönüşüm uygulama araçları ve amaçları

DÖNEM	UYGULAMA ARACI	AMAÇ VE YÖNTEM
1800-1945	**Kentsel Yenileme** *(Urban Renewal)*	Kentsel Yenileme kavramının ortaya çıkışında Sanayi Devrimi sonrası yaşanan çevre sorunları ve kirlilik, altyapıda görülen eksiklikler ve yaşam standartlarının düşüklüğü, düzensiz yapıların giderek yayılması ile birlikte daha temiz ve sağlıklı bir kent yaratmak amacıyla ortaya çıkmıştır.
1945 Sonrası	**Kentsel Yeniden İnşa** *(Urban Reconstrucction)*	II. Dünya Savaşının bitmesiyle birlikte harap olan kentlerin yeniden inşa edilmesi ve tahrip olan bölgelere yeni işlevler kazandırılması amacıyla *Kentsel Yeniden İnşa* kavramı ortaya çıkmıştır. Özellikle çöküntü bölgelerinin temizlenmesi ve kent merkezlerinin yıkılarak yerine çok katlı yapılar inşa edilmiştir.
1945 Sonrası	**Kentsel Gelişim** *(Urban Development)*	Özellikle kent merkezlerinin giderek gelişmesi ile kentin çeperlerinde banliyö tipi yerleşimler ortaya çıkmıştır. Başta Batı kentleri olmak üzere kentlerin yeniden yapılanması ve gelişmesiyle kentlerin planlanması da daha fazla önem arz etmeye başlamıştır.
1960-1970	**Kentsel İyileştirme** *(Urban Improvement)*	Kentlerde fiziksel ve toplumsal ilişkiler arasında bir etkileşim olduğu kabul görmeye başlanmıştır ve yaşanan sosyal bozulmalardan kaynaklı daha duyarlı projeler özellikle kentin kenar mahallelerinde ve kent merkezlerinde geliştirilmesi hedeflenmiştir.
1980'ler	**Kentsel Yeniden Yapılandırma** *(Urban Redevelopment)*	Kentlerde fiziksel ve toplumsal ilişkiler arasında bir etkileşim olduğu kabul görmeye başlanmıştır ve sosyal sorunlara daha duyarlı projeler özellikle kentin kenar mahallelerinde ve kent merkezlerinde geliştirilmesi hedeflenmiştir.
1990 Sonrası	**Kentsel İyileştirme/Geliştirme** *(Urban Regenaration)*	Bu dönemde kamu yararının daha ön planda olduğu projeler önem kazanmıştır. Kentlere daha bütünleşik bir planlama yaklaşımıyla bakılmaya başlanmış ve fiziksel, sosyal ve çevresel boyutuna ek olarak yasal ve yönetsel boyutlarda planlama sürecine dahil olarak çeşitli aktörler tarafından gerçekleştirilmeye başlamıştır.
1990 Sonrası	**Kentsel Koruma** *(Urban Conversation)*	Kentlerde bulunan tarihi yapıları ve kültürel mirasını korumaya, iyileştirmeye ve canlandırmaya yönelik Kentsel Koruma uygulama aracı olarak ortaya çıkmıştır. Tarihi kentlerin korunması, hasar alan tarihi alanların canlandırılması ve kent merkezlerinin iyileştirilmesi ön planda olan projeler ön planda tutulmuştur.

2.5.1 Kentsel Yenileme (Urban Renewal)

Kentsel yenileme kavramı Sanayi Devrimi sonrası yaşanan çevre sorunları ve kirlilik, altyapıda görülen eksiklikler ve yaşam standartlarının düşüklüğü, düzensiz

yapıların giderek yayılması ile birlikte daha temiz ve sağlıklı bir kent yaratmak amacıyla ortaya çıkmıştır. Kentlerdeki çöküntü alanlarında ve imar bakımından iyi durumda olmayan yapı ya da yapıların bir kısmının veya tamamının yıkılarak yeniden yapılması ile daha sağlıklı ve güvenli yaşam alanlarının sunulmasına olanak sağlayan Kentsel Yenileme farklı amaçlarla da uygulananabilmektedir (Aydın ve Çamur, 2016). Kentsel Yenileme, açık alanların iyileştirilmesi ve düzenlenmesi, ulaşım ve altyapı sistemlerinin iyileştirilmesi gibi kent alanlarının yenilerenek daha kaliteli bir çevre oluşturulması, köhneleşmiş kent alanlarının kullanılabilir hale getirilmesi, mevcut dokunun yenilenerek tekrar kullanıma sunulması sağlanmaktadır (Demirkıran ve Demiral, 2008).

2.5.2 Kentsel Yeniden İnşa (Urban Reconstruction)

İkinci Dünya Savaşının bitmesiyle birlikte harap olan kentlerin yeniden inşa edilmesi ve tahrip olan bölgelere yeni işlevler kazandırılması amacıyla Kentsel Yeniden İnşa kavramı ortaya çıkmıştır. Özellikle çöküntü alanlarının temizlenmiş ve kent merkezlerine çok katlı yapılar inşa edilmiştir (Akkar, 2006). 1960'lı yıllara gelinmesiyle birlikte sosyal devlet anlayışı ön plana çıkmış merkezi ve yerel yönetimler öncülüğünde kentler yeniden inşa edilmiştir. Özellikle kentin çeperlerinde yeni banliyö alanları ortaya çıkmış, toplu konutlar inşa edilmiş, modernist planlama yaklaşımıyla birlikte nazım imar planlarına uygun olarak kentler genişletilmiştir (Nkubiyaho, 2020).

2.5.3 Kentsel Gelişim (Urban Development)

Kent merkezlerinin giderek gelişmesi ile kentin çeperlerinde banliyö tipi yerleşimler ortaya çıkmıştır. Başta Batı kentleri olmak üzere kentlerin yeniden yapılanması ve gelişmesiyle kentlerin planlanması da daha fazla önem arz etmeye başlamıştır. Nitekim, temizlenme ve sağlıklaştırma çalışmalarının odağında kent merkezleri yer almıştır. Özellikle özel sektörün konut üretimindeki rolünün artmasıyla birlikte de çöküntü alanlarının yerine yeni konut yerleşimleri inşa edilmeye başlamıştır (Nkubiyaho, 2020).

2.5.4 Kentsel İyileştirme (Urban Improvement)

Kentlerde fiziksel ve toplumsal ilişkiler arasında bir etkileşimin kabul görmeye başlamasıyla birlikte yaşanan sosyal bozulmalardan kaynaklı daha duyarlı projeler özellikle kentin kenar mahallerinde ve merkezlerinde geliştirilmeye çalışılmıştır. Kentsel iyileştirme yöntemi ile ekonomik ve fiziksel olarak iyi durumda olmayan konut alanlarının yıkılarak yeni bir tasarımla kente yeniden kazandırılması sağlanmaktadır. Hazırlanan nazım planlarının proje kararları doğrultusunda temizlenmesi ve elden geçirilmesi şeklinde uygulanmaktadır (Kayacan, 2010).

2.5.5 Kentsel Yeniden Canlandırma (Urban Revitalization)

Süreç içerisinde işlevini kaybeden ya da kaybetmeye yüz tutmuş kent alanlarında meydana gelen köhneleşme ve çöküntüye uğrama halinin ortadan kaldırılması ve tekrar kente kazandırılması amacıyla başvurulan bir araçtır (Aydın ve Çamur, 2016). Fiziksel, ekonomik ya da sosyo-kültüren bozulmaya sebep olan etmenlerin ortadan kaldırılıp bozulmadan kaynaklı işlevsiz hale gelen kentsel kullanımların yeniden kullanılabilir hale gelmesi için Kentsel Yeniden Canlandırma uygulanmaktadır. Bursa Osmangazi Belediyesi tarafından gerçekleştirilen Kültür Yolu Canlandırma Projesi ile ilçe sınırları içerisinde kalan tarihi alanların canlandırılarak eski işlevlerini geri kazanmaları sağlanması amacıyla Kentsel Yeniden Canlandırmaya başvurulmuştur (Demirsoy ve Demiral, 2008).

2.5.6 Kentsel İyileştirme/Geliştirme (Urban Regeneration)

Bin dokuz yüz doksan sonrası dönemde, kamu yararının daha ön planda tutulduğu projeler önem kazanmıştır. Kentlere daha bütünleşik bir planlama yaklaşımıyla bakılmaya başlanmış ve fiziksel, sosyal ve çevresel etmenlere ek olarak yasal ve yönetsel boyutlarda planlama sürecine dahil olmuştur. Yeniden geliştirme yöntemi ile mevcut konutların yıkılarak alanın yeni kullanımlara açılması sağlanmakta ve daha çok yapısal olarak kurtarılmayacak alanlarda ve korunacak değer taşımayan yapılaşmış alanlarda uygulanmaktadır (Aydın ve Çamur, 2016).

2.5.7 Kentsel Koruma (Urban Conversation)

Kentlerin tarihi ve kültürel değerlerinin yaşanan fiziksel ve toplumsal değişim ve bozulmalarla yitip gitmemesi için kentsel koruma yöntemi meydana gelmiştir. Kentin ya da kent parçasının özünü bozmadan sağlıklaştırma, iyileştirme, restore etme gibi çeşitli müdahale yöntemleriyle kendi sınırları içerisinde korunması sağlanmaktadır (Polat ve Dostoğlu, 2007). Kentlerde bulunan tarihi yapıları ve kültürel mirası korumaya, iyileştirmeye ve canlandırmaya yönelik Kentsel Koruma uygulama aracı olarak ortaya çıkmıştır.

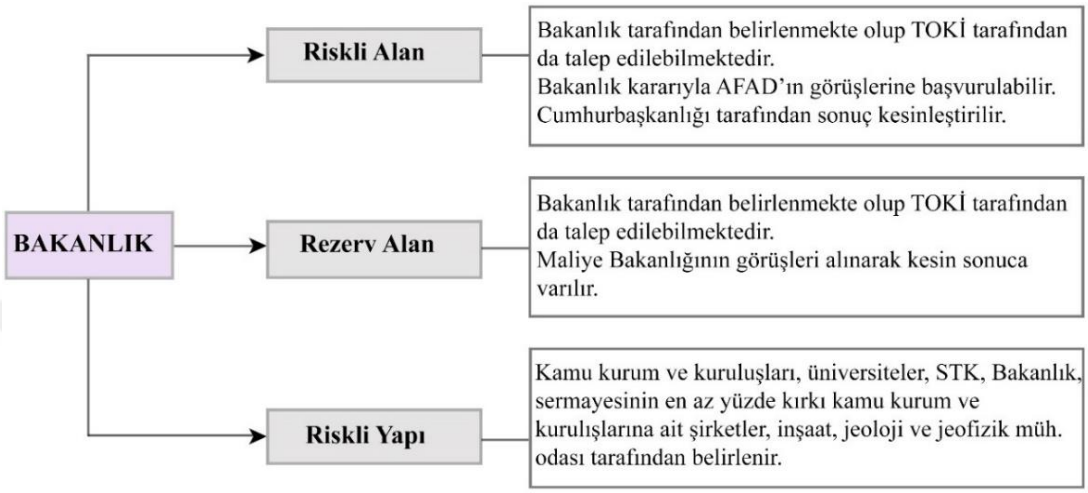
2.6 Türkiye'de Kentsel Dönüşümün Uygulayıcı Aktörleri

Kentsel dönüşüm uygulamaları başta Bakanlıklar, il ve ilçe belediyeleri, kamu ve özel sektöre ait kurumlar, sivil toplum örgütleri ve dernekler eliyle uygulamaya konulurken son dönemlerde halkın da sürece dahil olmasıyla birlikte çalışmaların yerel ve bölgesel ölçekte Ortaklaşa Yönetim (Yönetişim) ve katılımcı planlama yaklaşımıyla gerçekleştirilmeye başlamıştır (Yılmaz, 2019).

2.6.1 Merkezi Yönetimler

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı ile Toplu Konut İdaresi Başkanlığı ülkesel ölçekte kentsel dönüşüm faaliyetlerini gerçekleştirebilme yetkisine sahip birincil görevli kurumlardır. Merkezi yönetim, kentsel dönüşüm uygulamalarının yasal sürecini hazırlayıp hukuksal altyapısını oluştururken aynı zamanda bizzat uygulayıcı görev üstlenebilir ya da başka kurumları görevlendirebilmektedir (Köroğlu, 2020). Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı bünyesinde bulunan Altyapı ve Kentsel Dönüşüm Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün kentsel dönüşüm faaliyetleri kapsamında aldığı görevler arasında: kentsel dönüşüme girecek alanın belirlenmesi ve sınırlarının çizilmesi, dönüşüm çalışmalarında uzlaşmanın bulunması, alandaki yapıların gayrimenkul değerlemelerinin yapılması, kamulaştırma ve yapı ruhsatlarının verilmesine dair yetkilere sahip olup Şekil 2.6.1.1'de detaylı anlatılmıştır. 6306 sayılı Afet Riski

Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanuna dayandırılarak gerçekleştirilen uygulamalar kapsamında Bakanlık tarafından resen riskli alan ilan edebilme yetkisi, yapılan değişiklik ile kaldırılmış ve Cumhurbaşkanlığı yetkilendirilmiştir (Yılmaz, 2019).

Şekil 2.6.1.1 Bakanlığın kentsel dönüşüme yönelik yetkileri

2.6.2 Yerel Yönetimler

Görev ve yetkileri genişleyen yerel yönetimler, halka daha yakın olmalarından kaynaklı olarak kentin mevcut ihtiyaç ve gereksinimlerini tespit etmede ve uygulamaya koymada daha etkin rol oynamaktadırlar (Sezik, 2019). 5393 Sayılı Belediye Kanununun yürürlüğe girmiş ve kanunun 73. Maddesi ile "Belediye, belediye meclisi kararıyla; konut alanları, sanayi alanları, ticaret alanları, teknoloji parkları, kamu hizmeti alanları, rekreasyon alanları ve her türlü sosyal donatı alanları oluşturmak, eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek, kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak veya deprem riskine karşı tedbirler almak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilir" şeklinde yeni bir belediye pratiği tanımlanmıştır. Kanunda belirtildiği üzere Belediyeler kentin uygun görülen her noktasında kentsel dönüşüm projesi yapabilme ve kentsel dönüşüm alanı ilan edebilme yetkisine sahip olmuşlardır (Yılmaz, 2019). İki binli yıllarda kentsel dönüşümde daha aktif rol oynamaya başlayan Belediyeler, TOKİ ile ortaklaşa projeler yürütmeye başlamış olsalar da 2012 yılında 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların

Dönüştürülmesi Hakkındaki Kanun hükmünce Çevre, Şehircilik ve İklim Bakanlığı ile TOKİ iş birliğinde uygulamalar daha ön plana çıkmaya başlamıştır (Yolcu, 2021).

2.6.3 Toplu Konut İdaresi (TOKİ)

Bin dokuz yüz seksen dört yılında kurulan Toplu Konut İdaresi, Türkiye'deki konut sorununa çözüm üretmek, alt gelir grubuna yönelik konut temin etmek ve gecekondulaşmanın önüne geçmek amacıyla kurulmuştur. İki bin dört yılında yürürlüğe giren 5162 Sayılı Kanun ile özellikle finansal açıdan TOKİ'ye verilen kaynak arttırılmış ve kentsel dönüşümde özerk bir hale gelerek görev alanı genişlemiştir. İlerleyen dönemde 775 Sayılı Gecekondu Kanunu'nda yapılan değişikler neticesinde ise kentsel dönüşüm konusunda yetkili bakanlıkların hakları TOKİ'ye devredilmiştir (Yılmaz, 2019). 2985 Sayılı Kanun kapsamında TOKİ tarafından hazırlanan gecekondu dönüşüm planları "Bu planlar; büyükşehir belediye sınırları içerisinde kalan alanlar için büyükşehir belediye meclisi tarafından, il ve ilçe belediye sınırları ile mücavir alanları içerisinde kalan alanlar için ilgili belediye meclisleri tarafından, beldelerde ve diğer yerlerde ilgili valilik tarafından, planların belediyelere veya valiliğe intikal ettiği tarihten itibaren üç ay içerisinde aynen veya değiştirilerek onaylanır. Belediyeler ve valilik tarafından üç ay içerisinde onaylanmayan planlar Başkanlık tarafından resen onaylanır" şeklinde yasal çerçeveye oturtulmuştur. Yılmaz'a göre hem kentlere yönelik politikaların yönlendirilmesi hem de yetkilerinin genişlemesiyle şirket gibi hareket etme özgürlüğü elde eden TOKİ, kentsel dönüşüm projelerinde tekel haline gelmiştir (Yılmaz, 2010). Öte yandan TOKİ'nin görevleri arasına eklenen özelleştirme yetkisi ile hazine arazilerinin yeni kullanımlara açılmasının önündeki engel kalkmıştır. Bahsi geçen özelleştirmeye İstanbul'da gerçekleştirilen Ayazma Kentsel Dönüşüm Projesi örnek olarak gösterilebilir (Kayıkçı, 2013).

2.6.4 Sivil Toplum Kuruluşları ve Demokratik Kitle Örgütleri

Kentsel dönüşüm uygulamalarında yer alan aktörlerden bir diğeri ise Sivil Toplu Kuruluşlarıdır (STK). Bu kuruluşlar sayesinde halkın sürece katılımı hız kazanmış,

devlet ve halk arasında bir köprü kurulmuştur. Kentsel dönüşümün sadece fiziksel bir dönüşüm değil aynı zamanda sosyal rehabilitasyonun da sağlanması noktasında belirleyici bir rolü olmasından kaynaklı; derneklerin, vakıfların, kooperatiflerin, sendika ve meslek odalarının toplumsal hareketi sağlama konusundaki önemi artmıştır (Nebati, 2020). İnsanların gerek seslerini duyurma gerek haklarını arama konusundaki sürecin denetlenmesinde ve iyileştirilmesinde görev alan Sivil Toplum Kuruluşları kentsel dönüşümün daha nitelikli gerçekleşmesine olanak verebilmektedirler (Pestil, 2015).

Türkiye'nin kentleşmesinde önemli bir rolü olan kooperatiflerin temeli 1934 yılında Bahçelievler Yapı Kooperatifinin kurulmasıyla başlamıştır (Köroğlu, 2020). İlerleyen süreçte ise 1969 yılında yürürlüğe konulan Kooperatif Yasası ile kooperatifçilik yaygınlaşmış, 1984 yılında Toplu Konut İdaresinin kurulması ile de konut kooperatifçiliği kurumsallaşmıştır (Zamanov, 2013).

2.6.5 Halk

Kentler, kendilerine özgü tarihsel süreçler etrafında şekillenmiş olup toplumsal etkileşimler odağında mekânsal örgütlenmeleri ve formları değişmiş ve gelişmiştir. Bu bağlamda kente ya da kent parçasına müdahale edebilmek için ekonomik, fiziksel, çevresel, yasal ve yönetsel boyutlarının dışında sosyal ve toplumsal dinamiklerinin de dikkate alınması önem kazanmaktadır (Ataöv ve Osmay 2007). Halkın eğitim durumu, ekonomik gelir dağılımı, komşuluk ilişkileri, kullanıcı dağılımı, kültürel özellikleri, gelenek/görenekleri gibi çeşitli etmenlerin anlaşılması ve ardından halkın yaşadığı bölgeye yabancılaşmaması için karar alma sürecine dahil edilmesi gerekmektedir (Özden, 2006). Başarılı bir kentsel dönüşüm için kapsamlı bir sosyo-kültürel programın tam anlamıyla anlaşılmasının yanında bütünleşik ve eşgüdümlü bir şekilde uygulama safhasının tamamlanabilmesi ve yerel kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilebilmesi halkın sürece dahil edilmesiyle mümkün kılınabilmektedir (Genç, 2007). Sürecin içerisinde halkın bulunması bölgenin ihtiyaç ve eksikleri, olanak ve sınırlarının boyutlarının anlaşılması açısından bir yol haritası oluşturmaktadır. Dönüşüm sonrasında ise yerel halkın bölgeye aidiyetinin sağlanması,

yaşam kalitesinin iyileştirilmesi ve barış ortamının oluşturulması için toplumun tüm katmanlarının dinlenmesi ve mevcut durumlar dahilinde taleplerinin gerçekleştirilebilmesi için katılımcı bir modelin sağlanması belirleyici olmaktadır.

2.6.6 Özel Sektör

Bin dokuz yüz seksen sonrası neoliberal ekonomi politikaları ekseninde küreselleşme sürecine girilmiş ve bu durum kentlerin gelişimini doğrudan etkileyerek dönüşümü kaçınılmaz hale getirmiştir. Sermayenin merkezi haline gelen İstanbul, Ankara ve İzmir gibi metropoliten kentlerde mega projeler gerçekleştirilmeye başlamıştır. Özellikle 2000'li yıllara gelinmesi ile birlikte dönüşüm uygulamalarının finansmanını sağlayan özel sektör daha aktif rol oynamaya başlamıştır (Yolcu, 2021). Özel sektöre duyulan ihtiyacın artmasındaki temel neden ise yerel ve merkezi yönetimlerin uygulamaları finanse edememesi olmuştur (Köroğlu, 2019). Bahsi geçen özel kuruluşlar arasında kredi ve fon desteği sağlayan bankalar, müteahhitler, mimarlık ve mühendislik firmaları, gayrimenkul değerleme ve emlak ofisleri, yapı denetim ve inşaat şirketleri yer almaktadır. Nitekim bu durum farklı bir sorunu da gündeme getirmiş olup dönüşüm alanlarında rantsal kaygıların ön planda tutulduğu üst gelir grubuna yönelik konut projelerinin hayata geçirilmesinin önündeki engeli ortadan kaldırmıştır. Özellikle gecekondu alanlarında ve ekonomik olarak görece yoksul kesimlerin yaşadığı barınma alanlarında, kentsel dönüşüm adı altında yapılan yatırımlar sonucunda soylulaştırma *(gentrification*) denilen kavram ortaya çıkmış ve düşük gelir grubu yerinden edilmiştir (Kalağan ve Çiftçi, 2012).

2.7 Türkiye'de Kentsel Dönüşümün Yasal Dayanakları

Birçok ülke bünyesindeki kentlerin âtıl kalmış alanlarının ve sağlıksız koşulların etkisi altında olan çöküntü bölgelerinin tekrar kente kazandırılması ve yeni yaşam alanlarının oluşturularak insanların kullanımına sunulmasına yönelik farklı stratejiler ve politikalar geliştirerek kentsel dönüşüm uygulamalarını hayata geçirmiştir. Söz konusu uygulamalar, her ülkeye ait olan yasal ve yönetimsel süreçlerin yıllar

içerisindeki değişimine ve kentsel dönüşümün tarihsel gelişimine yönelik etkilerin anlaşılmasına rehberlik etmektedir.

Türkiye'nin kentsel dönüşüm serüveninin başlangıcında Ankara, İstanbul, İzmir gibi büyük şehirlerde gelmektedir. Yasadışı konut bölgelerinin ve gecekondulaşmanın önüne geçilmesi adına kentlerde yeniden yapılandırma çalışmaları hayata geçirilmiştir. Bu uygulamalarla kentlerin fiziksel yapısı değişirken, değişim sürecinde sosyal ve çevresel boyutların göz ardı edilmesinden ötürü yeni sorunların ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. İmar haklarında yaşanan artış ve serbest piyasanın kentler üzerindeki baskısı, kentlerde fiziksel mekânların yenilenmesini hızlandırmıştır. Kısa dönemde başarılı sonuçlar elde edilmiş olsa da uzun vadede problemlerin yaşanmasına yol açmıştır. Mekânsal dışlanma ve sınıfsal kutuplaşmanın artmasına neden olan uygulamalar, nitelikli kentsel mekanlar yaratmanın ötesinde yeni toplumsal sorunları beraberinde getirmiştir. Özellikle büyük şehirlerde uygulanan parçacıl yenileme çalışmaları sosyo kültürel çatışmaların artmasında önemli bir rol oynamıştır. Kentsel dönüşüm ve kentsel yenilenme kavramları 1999 yılında yaşanan Marmara Depremi ile yeni bir boyut kazanmış olup mevzuatta ve politikalarda afet riski taşıyan kentsel yerleşmeler üzerinde daha fazla durulmaya başlanmıştır. İki bin on bir yılında Van depreminin yaşanması ile kentsel dönüşüm konusunda yasal ve yönetimsel sorunların çözümü için yeni yasaların ve politikaların düzenlenmesi kaçınılmaz olmuştur. Türkiye'de 1950'li yılların başından 1970'li yılların sonuna kadar geçen yaklaşık otuz senelik süreçte, kırdan kente yaşanan göç ile birlikte kentlerin nüfusunda hızlı bir artış meydana gelmiştir. Yaşanan siyasal olaylar ve askeri darbe gibi gelişmeler anayasanın değişmesine sebep olurken altmışlı yıllardaki planlama anlayışında da yeni düzenlemeleri beraberinde getirmiştir. Planlı döneme geçilmesiyle ve sosyal devlet anlayışının benimsenmesiyle planlama konusunda yükseliş yaşanmış ve 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatının kurulmasıyla planlama konusunda resmi bir adım atılmıştır. Gecekondulaşmanın ve imara aykırı ortaya çıkan kaçak yapıların varlığı göz ardı edilemeyecek boyuta gelmiş, 1966 yılında 775 sayılı Gecekondu Yasasının yürürlüğe girmesiyle ise olgu tamamen kabul edilmiştir. Bin dokuz yüz seksen yılında yeni bir askeri darbenin yaşanması ile anayasa yeniden düzenlenmek zorunda kalmıştır. Yeni düzenle birlikte 1980'li yıllarda çıkarılan ve yasal boyut kazanan 3194

sayılı İmar Yasası kentsel dönüşüm konusunda oldukça öneme sahiptir. Bu yasa kapsamında planların yapılması için belediyelere yetki verilirken yine plan yapmaları ve uygulamaları için belediyelerin bütçelerinde de artış sağlanmıştır. Bu yetki ile aynı zamanda önemli önemli bir aktör haline gelen belediyeler kentsel dönüşüm uygulamaları hakkında da söz sahibi olmaya başlamışlardır.

Tablo 2.7.1 Türkiye'de kentsel dönüşüme yönelik yasal dayanaklar

Türkiye'de Kentsel Dönüşümün Yasal Dayanakları	
1930	1580 sayılı Belediye Kanunu
1933	2290 sayılı Yapı ve Yollar Kanunu
1935	2763 sayılı Belediyeler İmar Heyetinin Kuruluşuna Dair Kanun
1965	634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanunu
1966	775 sayılı Gecekondu Kanunu
1982	2634 sayılı Turizm Teşvik Kanunu
1983	2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
1984	2981 sayılı İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler
1984	2985 sayılı Toplu Konut Kanunu
1985	Toplu Konut İdaresinin Kurulması
1990	3194 sayılı İmar Kanunu
2004	5104 sayılı Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu
2004	5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu
2005	5302 sayılı İl Özel İdareleri Kanunu
2005	5366 sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Kanunu
2012	6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun

Neoliberal politikaların özellikle ekonomik stratejiler üzerindeki baskısı artmış ve uluslararası rekabet ortamında sermaye daha fazla önem kazanmıştır. Küresel politikaların yansımaları ise kentsel alanların fiziksel olarak değişimini zorunlu kılmıştır. Neoliberalleşme sürecinin bir parçası olan Türkiye'de de, İngiltere'de yaşandığı gibi, kentsel alanlarda fiziksel değişimler daha görünür hale gelmiştir. Endüstri alanlarının ve fabrikaların şehir merkezlerinden uzaklaşmasıyla birlikte kentin dışında ve çeperinde yeni alt kentler oluşmaya başlamış ve şehir merkezlerinde

hizmet sektörünün ağırlıkta olduğu düzenlemeler görece artmıştır. Bu süreçte özel araç sahipliğinde yaşanan artış ile kentin merkezine daha uzak konumlanan alanlarda, görece daha lüks konutlar ortaya çıkmaya başlamıştır (Tekeli, 2009). Aynı dönem içerisinde, nüfusun barınma ihtiyacını çözmek amacıyla konut üretimi konusunda önemli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bin dokuz yüz seksen dört yılında yürürlüğe giren 2985 sayılı Toplu Konut Yasası ile toplu konutlar için fon sağlanmış ve kredi verilmesi amaçlanmıştır (Yılmaz, 2016). Seksenli yılların son dönemlerinde ise kentsel dönüşüme dair ilk uygulamalar hayata geçirilmeye başlamıştır. Ankara'daki Dikmen Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi bunların önemli örneklerinden biridir.

Bin dokuz yüz seksen ve iki bin arasındaki dönemde, kentsel dönüşüme dair çalışmalar ivme kazanmış ve özellikle gecekondu alanlarında *sağlıklaştırma* ve tarihi bölgelerde *koruma* yöntemlerine başvurulmaya başlanmıştır (Gür, 2016). Türkiye'de iki binli yılların başından itibaren kentsel dönüşüm yasalarda önemli bir yer edinmiş ve yaygın biçimde kentlerde uygulamaya konulmuştur. Söz konusu gelişmelerin ardından TOKİ ve belediyeler, kentsel dönüşüm faaliyetlerinde önemli aktörler ve paydaşlar haline gelmiştir. Özellikle TOKİ'ye verilen yetkiler genişletilmiş ve kentsel dönüşüm sürecindeki söz hakkı artmıştır. Bu dönemde kentsel dönüşüm projeleri sadece gecekondu bölgelerinde değil tarihi ve kültürel nitelikteki kent mekanlarında koruma ve iyileştirme adı altında müdahale aracı olarak da kullanılmıştır. Sözü edilen durumun yanı sıra, gecekondu bölgelerinde yaşayan insanlar ve alt gelir grubundan vatandaşlar yerinden edilme, mekânsal ayrışma gibi sosyal ve ekonomik çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalırken soylulaştırma adı verilen olgu ve peşinden kavram gündeme gelmiştir. Yılmaz'a göre bu süreçte sermayenin ön planda olduğu yatırımlar, toplum odaklı olmayan kentsel dönüşüm projelerinin ağırlık kazanmasına yol açmış ve rant odaklı dönüşüm anlayışının yaygınlaşmasının önündeki engeli kaldırmıştır (Yılmaz, 2016).

2.8 Kentsel Dönüşüme Yönelik Dünyadaki Yasal Dayanaklar

Birinci ve İkinci Dünya Savaşları gibi askeri nitelikli olaylar, kentlerin gelişmesinde ve değişmesinde önemli rol oynayan kentsel dönüşüm kavramı,

somutlaşarak kentlerde görünür olmaya başlamıştır. Kentsel dönüşüm özellikle Batı ülkelerinde çöküntü alanlarının yeniden canlandırılmasına yönelik olmuştur. Birinci Dünya Savaşından sonra yaşanan mekânsal olumsuzlukların ortadan kaldırılması adına daha planlı bir döneme geçilmiştir. İkinci Dünya Savaşının son bulmasıyla ise Almanya, Fransa, Hollanda gibi tahrip olmuş ülkelerdeki kentler yeniden inşa edilmeye başlamıştır. Görece yakın geçmişe bakıldığında değişen dünya düzeni, küresel nitelikli olaylar ve ekonomi politikalarının kentler üzerindeki hakimiyeti sonucunda meydana gelen bozulmaların giderilmesi için kentsel dönüşüm birçok ülkede çözüm için önemli bir araç olmuştur.

Örneğin İngiltere'deki kentsel dönüşüm projelerinin en temel niteliği, konut odaklı fiziksel dönüşüme yönelik olmasıdır. Yapılan fiziksel odaklı dönüşümlerin temel amacı, kenti küresel ölçekte daha görünür kılarak pek çok açıdan güçlü yeni bir konum edindirmektir. Sermaye yatırımları ve finans odaklı dönüşümlerle görece üst gelir grubunu çekebilmek, onların yaşam tarzlarına ve tercihlerine uygun yerleşim alanları oluşturarak eğlence alanları, kültür mekanları, finans ve iş merkezleri üretmek özellikle amaçlanmıştır. Söz konusu durum kapsamında, geniş ölçekte toplumun öncelikli ihtiyaçlarına yönelik değil mekânı geliştirmeyi hedefleyen, sosyal boyutu gözetmeyen bir kentsel dönüşüm modeli yaratılmıştır. Bahse konu modelin ortaya çıkmasına sebep olan temel gelişme ise, 1980'li yıllardaki temel kentsel politikanın "ekonomik gerileme/rekabette geri kalma ve dolayısıyla ekonomik yapılanma" olarak tanımlanmasından kaynaklanmaktadır. Merkeziyetçi ve tepeden inme kentsel dönüşüm projeleri, insanlar arasında sosyal kutuplaşmanın artmasını, mekânsal ayrışmaları ve dışlanmaları, yerinden edilmeyi, mülksüzleşme ve yoksullaşmayı çözemeyen aksine daha da derinleştiren sonuçların meydana gelmesine yol açmıştır (Çetinkaya, 2019). Seksenli yıllarda neoliberal politikaların en çok etkilediği ülkelerden biri olan İngiltere'de söz konusu kentsel dönüşümler genellikle sanayinin taşınarak ekonomik yeniden yapılanmanın olduğu ve çevresel bozulmaların yaşandığı mekanlarda görülmektedir. Ekonomik faaliyetlerin aktif olduğu yerleşim bölgelerinde, 5-15 yıllık sürelerle kurulan şirketlere kentsel alanlarda ve özellikle hizmet sektöründe kapsamlı haklar verilmiştir. Kamulaştırma, arazi satın alma, tasfiye etme, arazide dolgu ya da kazı yapma, inşaat, su-elektrik-gaz tedarik etme, kanalizasyon-atık su

hizmeti verme, ulaşıma dair altyapı hizmeti sağlama, özel sektöre mali teşvik verme gibi yetkiler ve sorumluluklar bunlardan bazılarıdır. Yaşanan gelişmelerin ardından 1981 yılında Yerel Yönetim, Planlama ve Arazi Yasası İngiltere'de uygulamaya konulmuştur. Birçok bölgede planlama, istihdam, refah, sağlık, çevre, güvenlik ve nihayet vergi yasaları basitleştirilip serbestleştirme ile özel sektörün kent alanlarına girmesi ve müdahalelerde bulunmasına izin verilmiştir (Ulu, 2003). Bin dokuz yüz doksan yedi yılı itibariyle, Isle of Dogs bölgesinde dört bin adet yeni konut üretilmiş ve bu konutların yaklaşık %80'inini özel mülkiyet oluşturmuştur. Yeni konut ilaveleri ile söz konusu bölgede daha önce %96 düzeyinde olan sosyal konut oranı neredeyse yarıya indirilmiş ve özel mülk oranı %50'ye çıkarılmıştır. Bu kapsamda ülkenin yeni küresel hiyerarşisi oluşurken iktisadi olarak geride kalınmaması amacıyla "küresel şehir olmak" hedefine dönük olarak "ekonomik yeniden yapılandırma" etrafından kurulan politika ile işsizlik, yoksulluk gibi sorunlar ikinci plana itilmiştir (Çetinkaya, 2019).

Avrupa Birliğinin 1994 yılında kentsel dönüşüm konusunda daha bütünleşik ve çok boyutlu kentsel yeniden yapılandırmaya *(urban regeneration)* ihtiyaç duymasıyla birlikte doksanlı yılların ortalarından itibaren kentsel politikalarda da köklü bir değişim meydana gelmiştir. Sosyal dışlanmayı engelleyerek topluluk odaklı dönüşümü destekleyen yeni stratejiler belirlenmeye başlamıştır. Diğer bir ifadeyle yeni geliştirilen kentsel politikalarda sosyal dışlanma ve soylulaştırmayı engelleyici uygulama ve dönüşümlere odaklanılmış, tepeden inen merkeziyetçi yaklaşımın yerine insan odaklı katılım anlayışı almış ve "mahalle ölçeği" gündeme gelmiştir (Üstündağ, 2013). Merkeziyetçi yaklaşımdan uzaklaşılıp topluluk odaklı kentsel dönüşüm uygulamalarına yönelik politikaların geliştirilmesindeki temel neden, sosyal dışlanmanın yol açtığı mekânsal kutuplaşma olmuştur. Bu kapsamda İngiltere'deki kentsel politikanın ve dönüşüm hedeflerinin şekillenmesinde etkili çalışmalardan biri olan 1997 tarihli *Eliminating World Poverty: A Challenge fort he 21st Century* başlıklı Uluslararası Gelişme için yazılan Beyaz Rapordur (Ulu, 2013). Bu raporda topluluk odaklı gelişmenin önündeki en önemli sorun, yoksulluk olarak gösterilmektedir. Sosyal adaletsizlik konusuna değinilerek sosyal kümeleşme, yoksulluk ve ırk ayrımcılığı gibi çeşitli toplumsal konulardaki adaletsizlikler üzerinde durulmuştur.

Sözü edilen konular ve durumlar kapsamında ise İngiltere'de Sosyal Dışlanma Birimi kurulmuş ve 1998 yılında *Bringing Britain Together: A National Strategy For Neighbourhood Renewal* raporu oluşturulmuştur. Rapor kapsamında sosyal dışlamanın önlenmesi, vatandaşlığın güçlendirilmesi ve katılım süreçleri kentsel dönüşüm politikalarında öne çıkmaya başlamış ve kentlere çöküntü mekanları gözüyle bakılmaktan vazgeçilmiştir. Raporda kötü durumdaki mahalleler ile iyi durumdaki mahalleler arasındaki farklar incelenmiş ve iyileştirme çalışmalarının uygulanması için yirmi yıllık bir periyot planlanmıştır. Öte yandan tüm mahallelerde uzun dönemli işsizliğin azaltılması, iyi koşullara sahip sağlıklı çevrelerin oluşturulması, daha iyi hizmetler ve donatı alanlarının yaratılması rapor kapsamında gündeme gelmiştir. Katılımcı bir sürecin yaşanması için, görece niteliksiz ve dezavantajlı mahallelerden seçilen temsilciler, Milli Topluluk Forumu üzerinden bahse konu iyileştirme ve dönüşüm sürecine katılmaya başlamışlardır. Bu ekiplerin önerileri üzerine 1998 yılında Topluluklara Yeni Yaklaşım *(New Deal for Communities)* ve 2001 yılında Mahalle Yenilemesi Ulusal Stratejisi oluşturulmuştur. Nitekim sözü edilen stratejiler ve gelişmeler, İngiltere'de çok boyutlu yaklaşım modelinin 1990 ve 2000'li yılarda kentsel politikada egemen olmasını sağlamıştır. Bu doğrultuda Kent Görev Gücü tüm şehirlerin fiziksel, estetik, ekonomik dönüşümlerini öneren tasarım odaklı Kentsel Rönesans Programını yürütürken Sosyal Dışlama Birimi ise yoksunluk ve sosyal dışlanma alanlarında 'Topluluklara Yeni Yaklaşım ve Mahalle Yenileme Stratejilerini' gündeme getirmiştir (Kandaloğlu, 2012).

Bir diğer Avrupa ülkesi Almanya'nın kentsel planlama politikasının temel misyonu ise eşit ve adaletli yaşam koşullarının ülke bütününde sağlanması olmuştur. Bu kapsamda Almanya'da uygulanan mekânsal planların ve dönüşüm çalışmalarının ana hedefleri, sürdürülebilirlik, eşitlik ve kentsel mekanların iyileştirilip güçlendirilmesidir. Almanya'nın bölgesel planlama politikaları incelendiğinde ise yapısal olarak güçsüz bölgelerde dönüşüm uygulamaları yaparak milli ekonomiye katkı sağlamak, büyüme potansiyelini harekete geçirmek, tek sektöre dayalı endüstriyel yapılaşmanın önüne geçmek, dezavantajlı bölgelerde dengeyi kurmak, kamu ve özel sektör yatırımları bakımından ise bölgelerarası mekânsal eşitsizliği azaltmak hedeflenmektedir (Eraslan, 2007). Almanya'da her eyaletin planlanması için

raporlar düzenlenmektedir. Bahse konu raporlarda her bir eyalet, çevreyi iyileştirmeye ve korumaya yönelik kendi stratejilerini belirlemek zorundadır. Aynı zamanda sözü edilen bölge planlarının, Federal Bölge Planlama Yasasına *(Raumordnungsgesetz-ROG)* uygun olarak yapılması zorunlu kılınmaktadır. Hükümet düzeyinde oluşturulan planlar ve dönüşüm politikalarından sorumlu kurum Ulaştırma, İnşaat ve Konut Bakanlığına bağlı olarak çalışan Federal İmar ve Bölge Planlama Ofisidir. Sözü edilen ofis, eyaletlerin ilgili bakanlıkları ile ortak bir çalışma yürüterek bütün eyaletleri kapsayan ve genel stratejilerin belirlendiği bölge planlarını ve bölgesel gelişme planlarını hazırlamakla sorumludur. Arazi kullanımına yönelik kontrollü gelişmeye ve dönüşüme yönelik temel düzenlemeler ise Federal İmar Yasasında *(Baugesetzbuch)* yer almaktadır. Nitekim bu düzenlemeler, yerel düzeydeki uygulamaların kontrolünü sağlamakta ve iki tür plan için de gerekli tedbiri almaktadır. Almanya'daki mekânsal planlama, sorumlulukların derecelendirilmesi sistemiyle örgütlenmektedir. Yukarıda ifade edildiği üzere, federal düzeyde Ulaştırma, İnşaat ve Konut Bakanlığı/Ulaştırma, İmar ve İskân Bakanlığı *(Bundesministeriums für Verkehr, Bau- und Wohnungswesen)* mekân planlamasından sorumlu kurumdur. Mekân planlaması için yasal yetki, eyaletlere ve belediyelere bırakılırken Federal Hükümet mekân planlamasının genel çerçevesini oluşturma yetkisine sahiptir (Köktürk ve Köktürk, 2015).

Almanya'da "sosyal kent" stratejisi hem göçmenlik hem kültürel farklılık hem de yoksullukla ilişkilendirilmiş bir program olarak gündeme gelmiştir. Alman İmar Yasasında, Sosyal Kent Programının uygulamaları öncelikli olarak daha düşük gelir gruplarının yaşadığı bölgelerdeki ihtiyaçlara yönelik iyileştirme ve dönüşüm uygulamalarıyla sosyal açıdan mağdur kesimlerin ve bölgelerin istikrarını sağlamaya yönelik olmuştur (Yılmaz, 2017). Bu konuda meydana gelen sosyal mağduriyet, gelişme ihtiyacı öncelik arz eden merkezi ya da merkeze yakın alanlarda, yoğun yapılaşma olan konut bölgelerinde ve çok işlevli alanlarda fiziki yatırımların ve fonların artmasına sebep olmuştur (Eraslan, 2007). İki bin yılından itibaren, Alman kentlerinde yaşanan dışa yönelik göçlerle birlikte nüfus azalmıştır. Nüfusun azalmasıyla "Küçülen Kent" konsepti de gündeme gelmiş, boş kalan alanların ve boş duran konutların sayısında artış görülmeye başlamıştır (Duman, 2017). Konutların boş kalmasıyla birlikte 2000'li yılların başında Federal Hükümet tarafından bir komisyon

kurulmuştur. Bu komisyon 2000 yılının Kasım ayında "Yeni Eyaletlerde Konut Sektörünün Yapısal Değişimi" başlıklı bir rapor hazırlamıştır. Bu rapora paralel olarak Federal Eyaletler Çalışma Grubu oluşturulmuştur. Takip eden yılın ağustos ayında ise Federal Parlamento ve Federal-Eyaletler Çalışma Grubunun getirdiği önerilerle 2002 yılında Kentsel Dönüşüm Programı'na karar verilmiş ve yeni politikalar yürürlüğe girmiştir.

Teknik altyapıda kapasite fazlalıkları ortaya çıkarken ekonomik yapının değişmesi ile nüfus gerilemeye başlamıştır. Doksanlı yıllarda Alman kentlerinde yaşanan yüksek konut artışından bağımsız olarak talepte azalma yaşanması nedeniyle gerçekleştirilen kentsel yenileme uygulamalarında ise durağanlık meydana gelmiştir. Yaşanan bu durum üzerine, 1999 yılında Konut Sektörü Derneği tarafından bir rapor hazırlanmıştır. Bahse konu raporda, Doğu Almanya'da yapısal olarak zayıf bölgeler ve yerleşkeler üzerinde durulmuştur. İki bin bir yılında yapılan yüksek bütçeli yatırımlarla "Kentsel Dönüşüm Doğu" programının hayata geçirilmesi konusunda ilk adım atılmıştır. Doğu eyaletlerindeki konutların yanı sıra eğitim, sağlık, kültürel ve çeşitli hizmetler kapsamında da kentsel dönüşüm uygulamaları yapılmaya başlamış, bir diğer koldan da Kentsel Dönüşüm Batı Programı hayata geçirilmiştir. Batı eyaletlerinde uygulamaya konulan kentsel dönüşüm çalışmalarının ortak amacı ise, 'ekonomik ve demografik yapısal değişimin üstesinden gelinmesi' ve 'sürdürülebilir kentleşmenin sağlanması' olarak belirlenmiştir (Köktürk ve Köktürk, 2015).

Almanya'daki kentsel dönüşüm uygulamalarının ortak amacı, dönüşüm alanları için somut eylemlerin ve önerilerin geliştirilmesidir. Bu kapsamda yapılan kentsel dönüşüm projelerinde dört temel eylem alanından yola çıkılarak projeler geliştirilmiştir. Bahse konu eylem alanlarından ilki Koruma Bölgeleridir. Bu projelerde özellikle tarihi anıtların ve kültürel dokunun restorasyon çalışmalarıyla korunarak yıkımlarının önlenmesi amaçlanmıştır. Diğer bir eylem alanı ise Yeniden Yapılandırma Bölgeleridir ve söz konusu alanlarda fazla zarar görmeyen yapıların değerlendirilerek güçlendirme çalışmalarının yapılması hedeflenmiştir. Üçüncü eylem alanı olarak belirlenen Yeniden Yapılanma Bölgelerinde geniş çaplı yıkımların yapılması gereken yerleşkelere odaklanılmış ve mevcuttaki yapıların az bir kısmı

koruma altına alınmıştır. Son eylem alanı ise Yıkım Bölgeleridir. Söz konusu nitelikteki tüm yapıların yıkılması öngörülmekte ve mevcut arazinin durumuna uygun olarak yeni işlev kazandırılması amaçlanmaktadır (Köktürk ve Köktürk, 2015).

Kuzey Amerika'da yer alan Amerika Birleşik Devletleri'nde ise 1930'lu yılların sonundan itibaren şehirlerde yeniden geliştirme uygulamaları yapılmaya başlamıştır. Yapılan ilk çalışmaların büyük bir çoğunluğu gecekondu bölgelerindeki izinsiz yapıların temizlenmesi konusunda olmuştur. Yerel Toplu Konut yetkilileri tarafından belirlenen gecekondu mahalleleri temizlenmiş ve bu yetkili kurum ve kuruluşlar yeni ve uygun fiyatlı konutların inşa edilmesinden de sorumlu olmuşlardır. Yine aynı dönemde 'Şehir Planlama ve Konut Konseyi' (CHPC) kurulmuş ve kentlerde düşük nüfuslu ve temiz toplu konut alanlarının yaratılması amaçlanmıştır. Konsey, görece sağlıksız, güvensiz ve niceliksel açıdan eksik koşullar engellenerek gecekondu bölgelerinin yeniden yapılandırılmasında ve insanların hizmetine sunulmasında oldukça önemli rol oynamıştır. Bin dokuz yüz ellili yıllarda ise 'Konut Yasası' yürürlüğe girmiş, gecekondu bölgeleri için federal kredi desteği sağlanmıştır (Çiftçi, 2016). Buna paralel olarak yeni konutların yapılmasına, hibe sağlayarak şehirlerde maliyetlerin azalmasına yardımcı olan *Taft Ellender-Wagner Yasası* 1949 yılı itibari ile yürürlüğe girmiş olup bu yasa ile Amerika genelinde toplu konut yapmak için milyonlarca dolarlık yatırım hizmeti sağlanmıştır. Nitekim ellili yıllarda hâkim olan kentsel yenileme çalışmaları, 1954 yılında yürürlüğe giren Konut Yasası ve Federal Konut İdaresi (FHA) tarafından sağlanan finansal destek ile daha cazip bir hale getirilmiştir. O yıllarda mekânsal olarak oldukça sorunlu ve görece gelişmemiş bir ekonomiye sahip olan Pittsburgh'ta ise kentsel yenileme çalışmalarının yapılmasına karar verilmiştir. Kentin merkezinde yer alan yapıların bir bölümü yıkılarak parklara, ofis binalarına ve spor sahalarına dönüştürülmüştür (Yılmaz, 2003).

Bin dokuz yüz ellili yıllar bitmeden hemen önce yürürlüğe giren diğer bir yasa ise Federal Yardım Karayolu Yasasıdır. Bu yasa ile federal hükümet otoyollar üzerinde hakimiyet kurarak tam kontrol hakkı elde etmiştir. Aynı yasa kapsamında yolların planlaması ve yönlendirmesi konusunda eyaletlerin ve hükümetin yetkileri artmıştır. Bin dokuz yüz altmışlı yıllara gelindiğinde ise Amerika'daki bazı kasaba ve

şehirlerdeki tarihi merkezlerin kentsel yenileme çalışmaları adı altında tahrip edildiği görülmüş ve politikalar revize edilmek zorunda kalmıştır. Ardından, özel sektöre ve yatırımcılara yeni toplulukların planlanması konusunda verilen haklar, 1968'de yürürlüğe giren Konut ve Kentsel Kalkınma Yasası ile Yeni Topluluklar Yasası kapsamınca arttırılmıştır. Bin dokuz yüz yetmiş dört yılında Konut ve Toplumsal Kalkınma Yasası ile daha düşük kalitedeki yapıların tamamen yıkılması yerine yeniden geliştirilebilmesi için ekonomik destek programları içeren Toplumsal Kalkınma Bloku Hibe Programı (CDBG) hazırlanmıştır (Yılmaz, 2018). Küreselleşme sürecinde ortaya çıkan yeni ekonomi politikaları ile seksenli yıllarda oldukça önemli olan mega projeler Amerika'da da görünür olmaya başlamıştır.

2.9 Dünyadan ve Türkiye'den Kentsel Dönüşüm Örnekleri

Seksenli yıllarda ağırlık kazanan neoliberal ekonomi politikalarıyla birlikte kentsel dönüşüm de yeni bir boyut kazanmış ve liman alanları kentsel dönüşüm projelerinin uygulama alanı olarak belirlenmesinde öncelik kazanmıştır (Duman, 2017). Bu bağlamda geliştirilmiş büyük projelere örnek olarak Amerika'da Baltimore Limanı Yeniden Canlandırma Projesi verilebilir. Yerel yönetimler ve özel sektör ile ortaklaşa yapılan kıyı bandı düzenlemeleri, sergi salonları, müzeler, fuar alanları, iş merkezleri gibi yeni projeler sayesinde uluslararası piyasada rekabetin iyice artmasına sebep olan büyük projelerin kentleri doğrudan etkilediği görülmektedir. Sermaye odaklı hayata geçirilen projeler, kentlerdeki fonksiyonların yer değiştirmesine sebep olurken kentte çöküntü alanlarının yer yer yeniden ortaya çıkmasına da neden olmuştur.

Bu bölümde yukarıda değinilen örneğin yanı sıra İngiltere, Almanya ve Türkiye'den de örnekler verilecektir.

2.9.1 Baltimore Kentsel Dönüşüm Projesi-Amerika

Bin dokuz yüz dört yılında meydana gelen yangın ile Amerika'da bulunan Baltimore Limanının değişim süreci resmi olarak başlamıştır. Geçmişte özellikle üretim alanında ve ağır sanayi sektöründeki oldukça önemli bir endüstri merkezi olan Baltimore, daha sonraki süreçte farklı alanlarda hizmet veren bir ekonomiye geçerek

dönüşüm çalışmasının bir parçası haline gelmiştir. Yaşanan yangından sonra mevcut yapıların yeniden inşa edilmesinin maliyetli olması sebebiyle insanlar bölgeyi terk etmeye başlamış ve Baltimore limanı 'ucuz ve tekin olmayan bir liman' olarak anılmaya başlamıştır (Üstün, 2021).

Baltimore Limanına yapılan ilk müdahalenin tarihi 1950'li yıllara dayanmakta olup 300 dönümlük bir alanı kapsamaktadır. Özellikle iş merkezlerinin arttırılmasına odaklanılan liman bölgesinde, kamu ve özel sektör ortaklığında ilk çalışmalar başlatılarak 1958 yılında *Charles Center Planı* hazırlanmıştır. Ticari birimlerin yoğunlukta olduğu işyerleriyle, insanları yeniden bu bölgeye çekmek için yatırımlar ve teşvikler arttırılmıştır. Bu amaç doğrultusunda ise yaklaşık 800 oda kapasiteli bir otel ve içinde ofislerin olduğu 8 adet gökdelen projesi hayat geçilerek ekonomik fonksiyonların canlandırılması hedeflenmiş ve bölgeye yakın bir konuma otopark yapılarak ulaşım sorunu çözümlenmiştir. Altmışlı yıllarda ise Baltimore Limanının özellikle iç ve orta kesimlerinde yeniden canlandırma çalışmalarının yapılmasına karar verilmiştir. Hem şehrin aidiyet duygusunun sağlanması hem de halkı bölgeye çekmek için bir komite oluşturulmuştur. Yeni oluşturulan bir planla yıkım çalışmalarının yanı sıra altyapıda iyileştirmeler, kıyı bandındaki rekreasyon alanlarının düzenlenmesi, toplamda 3700 yeni konut, tiyatro salonları, bilim merkezleri ve okullar gibi donatıların yapılması ile liman bölgesindeki fonksiyonların arttırılması hedeflenmiştir. Terk edilmiş Baltimore'un merkezi olarak da bilinen iç limanda ise 1967 yılında Kentsel Dönüşüm Projesi I hayata geçirilmiştir. Bu projeyle birlikte ilk olarak 1976 yılında Maryland Bilim Merkezi, 1977 yılında Baltimore Dünya Ticaret Merkezi hizmete sunulmuştur. Federal fonların yardımı ile canlandırma çalışmaları ivme kazanmış ve 1979 yılında ise Baltimore Kongre Merkezinin inşaat çalışmaları tamamlanmıştır (Üstün, 2021). Bin dokuz yüz seksen beş yılında, limanda yer alan sanayi kullanımlarının yerine konut kullanımına yönelik imar planları onaylanmış ve endüstri şehri işlevini yitiren bölge yeni işlevlerle donatılmıştır. Çok katlı otel ve iş yerlerinin yer aldığı limana ait sahil, camdan yapılmış mekanlarla donatılmıştır. İç limanın canlanmasıyla birlikte yeni stadyum, akvaryum ve parklar ile çok çeşitli kullanımlar Baltimore Limanında dönüşüm projesi kapsamında hayata geçirilmiştir. Liman ve festival kenti konseptiyle yeni nitelik kazandırılması hedeflenen projede;

özellikle iskelenin eğlence mekanlarına dönüştürülmesi, aydınlatılmış yaya yolları ve polis merkeziyle birlikte daha güvenli bir dönüşüm gerçekleştirilmiş ve Baltimore Limanı insanlar tarafından hem gündüz hem de gece kullanılmaya başlanmıştır. Limanın canlanması turistik faaliyetlerin artmasına sebep olmuş, bölge yılda 13 milyon insan tarafından ziyaret edilen bir yer haline gelmiştir (Duman, 2017).

2.9.2 Potsdam Meydanı Kentsel Dönüşüm Projesi –Berlin

Avrupa'daki en ünlü meydanlardan birisi olan Potsdam Meydanı hem tarihsel süreçteki yeri hem de kentin kimliğini yansıtan ögeleriyle Berlin ve Almanya için oldukça önemlidir. Potsdam Meydanı, savaş dönemlerine tanıklık etmiş, kısmen tahrip olmuş ve savaş sonrasında Doğu ve Batı Almanya'nın arasında kalarak ikiye ayrılmıştır. Bahse konu tarihsel süreç içerisindeki izlerin korunması ve canlandırılması amacıyla doksanlı yılların başında düzenlenen bir yarışma ile Potsdam Meydanının kaybettiği değeri geri kazanabilmesi için kentsel dönüşüm çalışmasının yapılmasına karar verilmiştir (Şişman ve Kibaroğlu, 2009).

Bin dokuz yüz doksan bir yılında Berlin Senatosu tarafından açılan kentsel dönüşüm yarışması ile Potsdam Meydanında birlik ve süreklilik ortamının oluşturulması için çok amaçlı kullanımlara yer verilmesi ve gece-gündüz hareketli bir nüfusa ev sahipliği yapması hedeflenmiştir. Mono kullanımlardan kaçınılan tasarımda, kentle entegre bir kurgu yaratılarak 1940 öncesi kentsel doku örnek alınmış ve tasarımda uygulanmıştır (Demirsoy, 2006). Projenin sosyal yönünün aktif olması hedeflenirken aynı zamanda âtıl alanlarda da ekolojik bileşenlerle güçlendirilmesine odaklanılmıştır. Proje alanı kamusal bir alan olurken kentsel dönüşümün finansal örgütlenmesi özel sektör aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Dönüşüm çalışmasında özel sektörün aktif rol oynaması nedeniyle Daimler Benz ve Sony gibi oldukça önemli ve büyük şirketler tarafından proje hakları satın alınmıştır (Şişman ve Kibaroğlu, 2009). Özel sektöre devredilen proje, Almanya için hem tarihsel hem de simgesel değeri yüksek bir alan olan Potsdam Meydanında mevcut kimliğin korunarak ekonomik getiriden çok meydanın tarihsel süreçteki yeri ve önemi göz önünde bulundurulan bir dönüşüm tasarlanmıştır (Demirsoy, 2006).

Meydan tasarlanırken çok amaçlı kullanıma sahip, gece-gündüz hareketli mekanlar ve alışveriş üniteleri, kültürel yapılar, konutlar, işyerleri ve bürolardan oluşacak bir metropol merkezi yaratılması hedeflenmiştir. Özel sektöre devredilen kentsel dönüşüm projesinin yönlendirme ve denetleme görevinden devlet sorumlu olmuştur. Çok çeşitli meslek odaları ve sivil toplum kuruluşlarının da katılımıyla halk adına belirlenen temsilciler sürecin birçok aşamasında yer almıştır. Proje sonunda ise toplamda 3500 kişilik sinema salonu, mağazalar ve dükkanlar, restoran ve kafeler, tiyatro ve otel gibi hem ekonomiyi canlandıracak hem de farklı kullanıcıların ve ziyaretçinin dikkatini çekecek şekilde bir tasarım gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda hem üst ve hem de orta gelir düzeyine sahip insanlara hitap edecek konut alanları tasarlanmış ve birden çok fonksiyonu barındıran kullanımlarla yeni bir kentsel alan yaratılmıştır (Özer ve Özer, 2014).

2.9.3 Elephant&Castle Dönüşüm Projesi-Londra

Londra'nın güneyinde yer almakta olan Elephant & Castle, Londra'nın ana yol ağının güney-kuzey doğrultusunu birbirine bağlaması sebebiyle ulaşım bağlamında önemli bir konuma sahiptir. Bölgede yer alan mevcut konutlar, dar gelirli tersane işçileri tarafından kullanılmıştır. İkinci Dünya savaşı sonrasında oldukça ağır hasar alan bölgenin yenilenme ihtiyacının artması, işçilerin yaşadığı bölgede hava kirliliği gibi insan sağlığını tehdit edecek olumsuzlukların çoğalması ve kentsel yoksulluğun boyutlarının genişlemesi ile dönüşüm projelerinin hayata geçirilme süreci hız kazanmıştır. Dönüşümlerin gerçekleştirilmesinde diğer bir etken ise Londra'nın kuzey ve güney yol bağlantısını güçlendirmek olmuştur (Dayıoğlu, 2016). Toplamda 1,5 milyar Sterlin'lik bir bütçe ile 2000'li yıllarda başlatılan proje kapsamında yaklaşık 170 dönümlük alan etkilenmiştir. Yalnızca yayalara açık olan bir kent merkezinin yaratılması amaçlanırken aynı zamanda pazar alanlarının, yeşil alanların, yeni konutların ve istihdam sağlayacak iş olanaklarının oluşturulması da proje kapsamında planlanmıştır (Kandaloğlu, 2012). Birçok mimarın ve alanında uzman kişilerin projede yer aldığı ve Foster & Partners tarafından tasarlanan planın ana kurgusu, karma kullanımlara yönelik çok fonksiyonlu mekanlar yaratmak olmuştur. Bu kapsamda ofisler, mağazalar ve kafeler, kütüphane ve kamu binaları gibi herkese hitap edecek

bir yaşam alanı oluşturmak hedeflenmiştir (Ulu, 2003). Yerel ekonomiyi canlandırırken aynı zamanda insanlara daha iyi bir yaşam alanı oluşturulmuş ve sosyo-mekansal dışlanmayı ortadan kaldırarak kente eşitlikçi bir yaklaşımla müdahale edilmiştir (Kandaloğlu, 2012).

Dönüşüm sürecinde birçok kamu ve özel kuruluşun yer aldığı projede; *Southwark Council*, yerel topluluklar, iş ve emekli işleri birimi, iş ve işveren temsilcileri, gönüllü kuruluşlar, bölge sakinleri, dini temsilciler, girişimciler ve yerel yönetim birimleri ve sivil kuruluşların katılımıyla gerçekleşmiştir. Plan kararları kapsamında, görece düşük gelire sahip insanların öncelikli ihtiyaçlarına yönelik stratejiler belirlenmiş ve işsizlik sorunun çözülmesi, artan suç oranlarının önüne geçilip güvenli bir ortam yaratılması, toplum üzerinde sorun yaratan sosyal ayrışmaların ortadan kaldırılması konusunda çeşitli maddelere yer verilmiştir (Dayıoğlu, 2016). Projenin dikkat çeken özelliklerinden bir diğeri ise bölge bazında yapılan çalışmaların kent bütününde değerlendirildikten sonra eyleme alınması olmuştur. Sosyal açıdan toplumsal dışlanmayı ve ötekileştirmeyi azaltan önlemlerin alınması ise rant odaklı değil toplum ve insan odaklı bir dönüşüm projesi olduğunu göstermektedir (Kandaloğlu, 2012). Söz konusu çerçevede belirlenen stratejiler, kâr amacı gütmeyen, aynı zamanda hem eski konut sahiplerine hem de kiracılara aynı hakları sağlamak amaçlı ve alışılagelmiş yaşam standartlarını değiştirmeden kent mekanını iyileştirmeyi hedefleyen bir proje olması bakımından önem taşımaktadır.

2.9.4 Dikmen Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi-Ankara

Bin dokuz yüz yetmişli yıllarda mera alanı olarak kullanılan Ankara'ya bağlı Dikmen Vadisinde artan gecekondular ve sağlıksız yerleşim alanlarının genişlemesi kent için bir tehdit olarak görülmüştür. Günümüzde ise kentin hemen merkezinde kalan ve yüksek gelir grubuna hitap eden konut alanlarıyla çevrelenmiş olan Dikmen Vadisi, doksanlı yılların sonunda Ankara Büyükşehir Belediyesi tarafından kentsel dönüşüm alanı olarak ilan edilmiştir (Yılmaz, 2015). Dikmen Vadisinde gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projesi gerek sosyolojik gerekse mekânsal açıdan oldukça önemli sonuçlar doğurmuştur. Yılmaz'a göre (2015) dönüşüm çalışmalarının

başlamasıyla birlikte bölge sakinlerine gecekondularını terk etmeleri için şartlar hazırlanmış ve belediye tarafından belirlenen bir anlaşma dayatılmıştır. Bu süreç gerek insanların göstermiş olduğu direniş gerek örgütlenme ve toplumun birlikteliğinin bir simgesi olması açısından da önemli bir örnek olmuştur. Toplamda beş etaptan oluşan projede 2285 adet gecekondunun yıkımına karar verilmiştir (Çiftçi, 2016). Gecekonduların yıkılıp yerine kentsel ölçekte yeni bir rekreasyon alanı yapılması kararlaştırılmış ve 2006 yılında çalışmalar başlatılmıştır. Ankara'ya kentsel ölçekte bir rekreasyon alanı sunması açısından ise önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Dikmen Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi kapsamında çalışma alanının planlı bir yeşil alana dönüştürülmesi hedeflenmiştir. Gecekondulardan arındırılarak çevresiyle uyumlu bir görünüm sağlayacak çağdaş konutlar ile estetik bir çevre oluşturulması proje kapsamında önerilmiş ve gecekonduların temizlenmesiyle kente hizmet edecek planlı bir yerleşim alanı yaratılması hedeflenmiştir. Nitekim, belediye tarafından 1942 sayılı yasa kapsamınca; bölge kamulaştırılarak konut, sağlık, eğitim, ticaret ve rekreasyon alanı gibi çeşitli hizmetlere yönelik mekânsal kararlar uygulanmış ve inşaatlar ihale yoluyla şirketler tarafından gerçekleştirilmiştir. Öte yandan Dikmen Vadisinde tapu tahsis belgesi olan gecekondu sahipleri ile arsa sahipleri haklarını belediyeye devrederek konut anlaşması imzalamış ve dönüşüm sonrası yeni yapılacak konutlarda hak sahibi olabilecekleri yönünde anlaşma sağlanmıştır (Ceylan, 2007). Bütün proje sürecine yönelik olarak, büyükşehir belediyesinin yapmış olduğu dönüşüm çalışmasında ortaya çıkan hak kayıpları, insanların evlerinde edilmesi, katılım sürecinin oluşturulamaması ve projenin ekonomik boyutu göz önünde bulundurularak rant amaçlı olması gibi pek çok eleştiri de getirilmiştir (Bal, 2017).

Dikmen Vadisi Kentsel Dönüşüm Projesi uygulanırken kentsel dönüşüme dair yeni yasa çıkarılmamıştır ve yeni nesil kentsel dönüşüm projelerinin uygulanmasında projeye özgü yasalara özel yetki maddeleri konmamıştır (Şahin, 2006). Dikmen vadisi için hazırlanan planlarda alanlar değişiklik göstermektedir. Örneğin, 17.11.1986 tarihinde Ankara Büyükşehir Belediye tarafından 1/5000 ölçekli Dikmen Deresi Yeşil Alan Projesi, ortalama 140 hektarlık bir alandan oluşurken 02.08.1990 tarihinde Ankara Büyükşehir Belediye Meclisi'nin 290 sayılı kararında yer alan Nazım ve

Uygulama İmar Planı yaklaşık 160 hektarlık bir alanı kapsadığı tespit edilmektedir. Ankara Büyükşehir Belediyesi, Emlak İstimlâk Daire Başkanlığı ve Kamulaştırma Şube Müdürlüğü'nden alınan verilere göre ise toplamda 5 etaptan oluşan Dikmen Vadisi Konut ve Çevre Geliştirme Projesi 229 hektarlık bir alandan oluştuğu bilinmektedir (Çiftçi, 2016). Meydana gelen tutarsızlıklar, proje kapsamında sürecin doğru yönetilememesi ve hem mülk sahiplerinin hem de bölge sakinlerinin mevcut hakları, gelir durumları, ekonomik ve kültürel yeterlilikleri göz önünde bulundurulmadan yapılan proje sonucunda Ankara Dikmen vadisi ne yazık ki Soylulaştırma örneklerinden biri haline gelmiştir.

BÖLÜM ÜÇ
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

Literatürde ilk kez 1712 yılında ormanların kullanımı ve gelecek nesillere nasıl aktarılabileceği konusunda Hans Carl von Carlowitz tarafından kullanılan 'sürdürülebilirlik' kavramı, Türk Dil Kurumuna ait sözlükte 'bir durum veya herhangi bir şeyin devam etmesini sağlamak' şeklinde yer alırken, Ruşen Keleş tarafından 'sürekli ve dengeli gelişme' şeklinde tanımlanmıştır (Pınarcıoğlu ve Kanbak, 2020; TDK, 2022). Kentbilim Terimleri Sözlüğünde yer alan tanımda ise "çevre değerlerinin ve doğal kaynakların savurganlığa yol açamayacak biçimde akılcı yöntemlerle, bugünkü ve gelecek kuşakların hak ve yararları da göz önünde bulundurularak kullanılması ilkesinden özveride bulunmaksızın, ekonomik gelişmenin sağlanmasını amaçlayan çevreci dünya görüşü" şeklinde açıklanmıştır (Keleş, 1998). Teknolojinin gelişmesiyle birlikte ekonomide görülen hareketlilik ise beraberinde çevre sorunlarının artmasına ve kaynakların yönetiminde problemlerin görülmesine sebep olmuştur. Ekosistemin korunması amacıyla ortaya çıkan sürdürülebilirlik olgusu, doğaya ve içinde yaşayan canlılara zarar vermeden mevcut kaynakların en verimli şekilde kullanılmasını hedefleyerek uzun yıllar devamlılık sağlayan bir düşünce sistematiği haline gelmiştir (Tosun, 2009).

Sanayi devriminin gerçekleşmesiyle birlikte kirliliğin artması, ekolojik dengenin bozulması ve kaynakların tükenmeye başlaması küresel ölçekte bir endişe durumunu ortaya çıkarmıştır. Özellikle kent nüfusunun artması ile kentleşme sınırlarının genişlemesi ve bahse konu durum sonucunda suyun, havanın ve toprağın kirlenmesi; sanayinin kentin dışına taşınmasıyla doğal alanların ve ormanların zarar görmesi; fazla tüketim sonucu meydana gelen atıkların imha edilememesi ya da imha edildiği takdirde ortaya zehirli gazların çıkması; kişi başına düşen karbon ayak izinin artması; doğal ve yenilenebilir kaynakların savurganca kullanımı sonucunda ekolojik dengenin bozulması ve iklim değişikliğinin yaşanması sürdürülebilirlik olgusunu daha önemli bir hale getirmiş olup yaşamın her alanında bu kavram üzerinde durulmaya başlanmıştır (Karakuzulu, 2015; Keskin, 2012). Sözü edilen çevre sorunlarına ek olarak, kentsel yoksulluğun artması ile toplumda sosyal adalet kavramının

sorgulanmasına sebep olacak olumsuzluklar daha görünür olmaya başlamıştır. Farklı gelir gruplarına mensup insanlar arasında hem ekonomik hem de sosyal farklılaşmaların yaşanması ise kentsel yaşam kalitesinin azalmasına sebebiyet vermiştir (Karakuzulu, 2015).

Çevre sorunlarının artmasıyla birlikte kaynakların bilinçsiz kullanımının ve tüketiminin ekosistem üzerinde meydana getirdiği olumsuzlukların önüne geçmek amacıyla sürdürülebilirlik olgusu yirminci yüzyılın önemli bir endişesi haline gelmiştir (Karakuzulu, 2015). Sözü edilen durum, Roma Kulübü Raporu olarak bilenen *Limits to Growth (*Ekonomik Büyümenin Sınırları) isimli kitapta 1970'li yılların başında dile getirilmiş olup nüfusun hızla artması, üretim şekillerinin değişmesi, endüstrileşmenin ivme kazanması, doğanın kirlenmesi ve yenilenemez kaynakların tükenmesi konusundaki başlıklara cevap aranmıştır. Olası koşulların seyrinde değişiklik olmaması durumunda ise ekonominin nasıl şekilleneceği ve hangi yöne gideceği konusunda yanıt aranmıştır (Bozloğan, 2010). Nitekim teknolojik gelişmelerin yanı sıra iktisadi büyüme stratejilerinin beraberinde getirdiği sanayi odaklı politikalar çerçevesinde ise doğal kaynaklar daha hızlı tükenmeye başlarken doğadan daha çok yararlanan ve çevreye daha çok zarar veren neoliberal ekonomi anlayışı küresel ölçekte görülmeye başlamıştır (Keskin, 2012). Nüfusun artması ve beraberinde üretim ölçeğinin genişlemesi, kaynakların savurgan bir şekilde kullanılmasına sebep olmuştur. Nüfusun ihtiyaç ve taleplerini karşılamak amacıyla yayılmacı politikalar izlenmiş, bu durum üretim kapasitesinin artmasına ve üretim alanının genişlemesine yol açmıştır (Tosun, 2012). Sözü edilen gelişmeler sonucunda, ekosistemin mevcut kapasitesinin üzerinde kullanılması ve çevresel kaygıların artması ile birlikte devamlılığın sağlanabilmesi amacıyla evrensel ölçekte önlemlerin alınması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır (Deniz, 2017). Bu kapsamda ekolojik, toplumsal, ekonomik ve kültürel pek çok boyutu ile beraber değerlendirilmesi gereken sürdürülebilirlik kavramı, ekosistemin taşıma ve kullanma kapasitesinin üzerine çıkılmadan kaynakların gelecek nesillere aktarılması yaklaşımına dayanmaktadır. Nitekim, yaşanan değişim ve gelişimin sürekliliğinin sağlanması için sosyal-ekonomik-ekolojik çıkarların çevreyle uyumunun da optimum seviyeye getirilmesi hedeflenmektedir (Gedik, 2020).

3.1 Sürdürülebilirliğin Tarihsel Gelişimi

Sürdürülebilirlik kavramının ortaya çıkışı on sekizinci yüzyıla dayanmakta olup Arthur Young tarafından yazılmış olan *General View of Agriculture of Hertfordshire* isimli kitapta tarımsal üretimde devamlılığın sağlanması üzerinde durularak sürdürülebilirlik kavramına değinilmiştir (Kula, 1998). On dokuzuncu yüzyılın sonları ile yirminci yüzyılın başlarını kapsayan ve Teknoloji Devrimi olarak da bilinmekte olan İkinci Sanayi Devriminin beraberinde getirdiği değişim ve gelişmelerin odağında kalan kentler ise yeni bir vizyon üstlenmiştir. Nüfusun artmasıyla daha hızlı bir biçimde büyüyen kentler, fiziksel olarak da değişime uğramış kentin çeperinde yer alan banliyö bölgelerine doğru yayılmaya başlamıştır (Tosun, 2012; Berktaş, 2021). Buharlı makinelerin ilk kez lokomotiflerde kullanılmasıyla kent merkezlerinin ötesine gidilmeye başlanmış, demir ve çeliğin ulaşımda kullanılmasıyla demir yolları gelişmiş, motorlu araçların yaygınlaşması ile de yeni yaşam ve üretim alanları ortaya çıkmıştır. Özellikle makine gücündeki artış ile üretim kapasitesi genişlemiş olup bu durumun sonucunda ise üretim faaliyetlerinde ivme kazanılmıştır (Küçükkalay, 1997).

Geleneksel üretimden makine gücüne dayalı üretim sistemine geçilmesiyle ulusal ve uluslararası düzeyde ekonomik etkileşimler artarken bu durum çalışma hayatını da doğrudan etkilemiş, toplumsal düzende de değişimlerin yaşanmasına ortam hazırlamıştır. Kitlesel üretimle birlikte emeğe duyulan ihtiyaç azalmış ve işçi sınıfı görece değersizleşmeye başlamıştır. Yaşam tarzında yaşanan köklü değişim sonucunda ise toplumda yeni sınıflar oluşmaya başlamıştır. Sanayileşmenin sınırlarının genişlemesi ile fabrika ve işçi sayısında da belirgin bir artış gerçekleşmiş, ev ve iş hayatı birbirinden tamamen ayrılarak yaşama ve çalışma alanlarının yer seçiminde de değişimler gözlemlenmiştir (Adıgüzel ve Yüksel, 2011). Çalışma saatlerinin artmasıyla birlikte üretim mekanlarında daha uzun süre çalışmak zorunda kalan insanlar, sanayi bölgelerinin çevresine yerleşmeye başlamış ve *slum* adı verilen daha düşük gelir grubunun barındığı yeni yerleşim alanları meydana getirmiştir (Tuğaç, 2020). Gün geçtikçe kentlere kurulan fabrikalar çeşitlenmiş, kentlerde iş olanaklarının artması ise kırdan kente çalışmak için gelen işçi göçünü beraberinde getirmiştir. Kentlerde artan imkanlar, yaşam kalitesinin iyileşmesi, refah düzeyinin

yükselmesi, üretim alanlarının genişlemesi ile ham madde arayışının artması, tarımsal üretimden sanayi odaklı seri (kitlesel) üretime geçilmesi ve üretim sonucunda ürünün satılması için rekabet ortamının oluşmasıyla ticari fonksiyonlarda hareketlilik paralellik taşımaktadır (Arslan ve Demirağ, 2017). Nitekim kentlerin üstlendiği görev ve sorumlulukların artmasıyla kentte yaşayan nüfus yoğunlaşmaya başlamış, bu durum kaynak ve mekân arasındaki etkileşimi doğrudan etkilemiş; üretim ve tüketim zinciri ekosistem üzerinde olumsuz sonuçlar doğurmaya başlamıştır. Ham maddenin ve kaynakların daha verimli kullanılması, çevre sorunlarını önlemeye yönelik korumacı çözümlerin uygulanması, ağır sanayi atıklarının suya, toprağa ve havaya karışması sonucunda ekolojik dengenin bozulması ile doğa ve insan arasında sosyal, ekonomik, ekolojik ve toplumsal uyumun tekrar sağlanabilmesi gerekliliği nedeniyle sürdürülebilirlik kavramı daha da kritik bir hal almıştır (Deniz, 2017).

Daha önce de dile getirildiği gibi İkinci Dünya Savaşının sonlanmasıyla birlikte ülkelerin büyüme ve kalkınma sürecine girmesi, çevreye verilen hasarın boyutlarını da arttırmıştır. Tüm dünyada yeni ekonomi politikalarının şekillenmeye başlaması ekonomik güç elde etmek isteyen ülkeler arasında ucuz ham madde yarışının başlamasına yol açmıştır. Bu yarış içerisinde kentsel yayılma ve yapılaşmanın ölçeği genişlemiş; kırsal alanlara doğru yol, köprü ve ulaşım projeleri yapılmaya başlamıştır. Otomobillerin yaygınlaşması ile fosil yakıt tüketimi artmış ve havaya verilen egzoz dumanı, kirliliğin yaşam kalitesini düşürecek boyutlara gelmesine sebep olmuştur (Tosun, 2017). Nitekim teknolojinin ilerlemesine paralel olarak yaşanan tüm bu gelişmeler, beraberinde birçok ekolojik problemi de gündeme getirmiştir. Plansız bir şekilde gerçekleşen kentsel yayılma sonucunda tarım arazileri verimini kaybetmeye başlamış, endüstriyel atıkların suya karışmasıyla su kaynakları kirlenmiş, kentsel yığılmalardan kaynaklı sağlıksız mekanlar meydana gelmiştir (Güler ve Turan, 2013). Tüm bu problemler ise çevre sorunlarını daha görünür kılmış ve devamlılığın sağlanabilmesi için insan ve tabiat arasındaki ekolojik dengenin yeniden inşa edilmesi gerekliliğini gündeme getirmiştir (Özkaya, 2007).

Yirminci yüzyılın önemli konularından biri haline gelen sürdürülebilirlik kavramı, teknolojinin gelişmesiyle değişen kentsel dinamikler ve toplumsal hareketler

arasındaki dengeyi sağlayarak kaynakların verimini optimal seviyeye çıkarılmasını hedeflemiştir. İnsan ve çevre arasındaki etkileşimin iyileştirilmesi ve devamlılığının sağlanması amacıyla daha rasyonel çözümler aranmaya başlanmıştır (Atıl, Gülgün ve Yörük, 2005). Örneğin, yirminci yüzyılın ortalarında İngiltere'de ısınmak amacıyla kömürün fazla kullanılması sonucunda hava kirliliği artmış ve yaklaşık 4000 kişi bir hafta içerisinde hayatını kaybetmiştir (Keleş ve Hamamcı, 1998). Yaşanan sorunlar karşısında daha sistematik kararlar alınmaya başlanmış ve sürdürülebilirlik olgusu ulusal ve uluslararası kuruluşların gündeminde yerini almıştır (Deniz, 2017). Nüfusun hızla artması, üretim şekilleri, endüstrileşme hızı, doğanın kirlenmesi ve yenilenemez kaynakların tükenmesi konusundaki başlıklara cevap aranmıştır (Bozloğan, 2010).

Ulusal ve uluslararası düzeyde gerçekleşen politikalar ve ülkelerin kalkınma stratejileri sonucunda bozulan ekolojik dengenin ve hasar gören ekosistemin iyileştirilmesine yönelik küresel bir çaba içerisine girilmiştir (Deniz, 2017). Altmışlı yılların sonunda birçok kurum ve kuruluşun ortak endişesi haline gelen sürdürülebilirlik kavramı, henüz o dönemde net bir karşılık bulamamış ve bilimsel araştırmaların konusu haline gelmiştir. Özellikle Birleşmiş Milletler olmak üzere çeşitli otoritelerin sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir gelişmeye yönelik yoğun çalışmaları 1970'li yılların önemli gündem maddelerinden birisi olmuştur (Bozlağan, 2004).

Kontrolsüz nüfus artışı, endüstride yaşanan gelişmeler ve doğayı hiçe sayan üretim modelinin sebep olduğu tahribatın önüne geçmek ve meydana gelen çevre felaketinin olumsuz etkilerini en aza indirmek amacıyla ülkeler yeniden toparlanma sürecine girmiştir (Yılmaz ve Yücel, 2022). Nitekim sınırların kalkmasına sebep olan bahse konu çevresel sorun, ülkelerin aynı paydada buluşmasına ve ortak bilinçle hareket edilmesi gerektiği konusunda iş birliğine ihtiyaç duyulduğunu gözler önüne sermiştir (Gedik, 2020). Bu kapsamda Şekil 3.2.1'de de belirtildiği üzere çeşitli konferanslar, forumlar, eylem programları, rapor ve bildirgeler düzenlenmiş, sürdürülebilirlik kavramının olgunlaşmasına ve somutlaşmasına yönelik ortak inançla hareket edilmesi yönünde çalışmalar gerçekleştirilmiştir.

Şekil 3.2.1 Sürdürülebilirlik olgusu ve kavramının gelişmesinde yaşanan süreç

3.1.1 Stockholm Bildirgesi (Stockholm, 1972)

Artan çevre sorunlarına ve ekosistemin doğal akışında yaşanan bozulmaların giderilmesine yönelik küresel çapta atılan en önemli gelişme, İsveç'in başkenti Stockholm'de gerçekleştirilen İnsan ve Çevre Konferansıdır (Stockholm Bildirgesi). Konferansın en önemli özelliklerinden birisi de çevre sorunlarına bütüncül ve uluslararası düzeyde yaklaşılan ilk konferans niteliği taşımasıdır (Aksoy, 2022). Birleşmiş Milletler tarafından 1972 yılında düzenlenen konferansta çevre ve gelişme arasındaki etkileşimlerin birbirini destekler nitelikte olduğuna değinilmiş, büyüme ve gelişme için çevre ile insan birlikteliğinin uyumuna vurgu yapılmıştır (Kaplan, 1999; Teksöz, 2014). Konferansta doğanın taşıma kapasitesinin üzerinde tüketilmemesi, arz ve talep arasındaki dengesizliğin giderilmesi, kaynakların gelecek nesillere de yetecek şekilde hakkaniyetli kullanımı, ekonomik ve toplumsal hareketlerin çevre ile ilişkisinin kurularak kalkınmanın gerçekleştirilebileceği gibi konulara yer verilmiştir. Konferansta üzerinde durulan diğer başlıklar ise şu şekilde özetlenebilmektedir:

- Konut alanlarında çevre planlaması ve yönetimi,
- Doğal kaynakların kullanımında koruma amaçlı bir yaklaşımın benimsenmesi,
- Ulusa ve uluslararası düzeyde doğaya zarar veren maddelerin kullanımına yönelik denetimlerin yapılması,
- Yaşanan çevresel sorunlara yönelik insanların eğitilmesi ve toplum bilincinin oluşturulması,
- Uluslararası örgütlerin ve toplulukların kurularak çevre problemlerine yönelik ortak eyleme geçilmesi,
- Gelişme ve kalkınma için çevre ile olan ilişkinin doğru yönetilmesi (Çankır, Fındık ve Koçak, 2020).

Bahse konu çevre sorunlarının üzerinde yoğunlaşılmış olsa da konunun çözümüne yönelik ayrıntılı ve bağlayıcı özelliği olan kararlar alınamamış olup siyasi niteliği ağır basan bir sonuç bildirgesi yayımlanmıştır (Teksöz, 2014). Konferans sonucunda ise ülkelerin gelişmişlik düzeyi bir kıstas olarak alınmadan evrensel bir birlikteliğe vurgu yapılmıştır. Birleşmiş Milletler İnsan ve Çevre Konferansı, çevre sorunlarını ele alan ilk uluslararası konferans özelliği taşımasının yanında konferans sonrasında Birleşmiş

Milletler Çevre Programının kurulması ise konferansın en önemli başarısıdır (Bozloğan, 2010). Birleşmiş Milletler Çevre Programının amacı ise sadece çevre ve doğaya yönelik konularda uluslararası birlikteliği arttırarak Birleşmiş Milletler bünyesinde gerçekleştirilecek olan eylemlere yönelik yol göstermek ve tavsiye vermektir (Yılmaz ve Yücel, 2022).

3.1.2 Brundland Raporu (OurCommonFuture, 1987)

Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu "sürdürülebilir kalkınmaya geçme sürecinde devletlerin davranışlarına yol gösterici olmak için bir belge" hazırlanması fikrini sunmuştur. Bu fikir doğrultusunda dönemin Norveç Başbakanı Gro Harlem Brundtland başkanlığında yirmi farklı devletin katılımıyla Birleşmiş Milletlere sunulan ve Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (*The World Comission on Environment and Development)* tarafından Ortak Geleceğimiz Raporu hazırlanmıştır (Bozloğan, 2010). Altmışlı yıllarda ekonomik kalkınma hareketlerinin hız kazanması ve 1970'li yıllarda ekolojiyi koruyan ideolojinin yaygınlaşması ile bahse konu iki etmen arasındaki uyumun sağlanmasına yönelik öneri ve yaklaşımlar Brundland Raporunun ana vizyonunu oluşturmuştur (Tekeli, 1996). Nitekim çevresel sorunların önlenmesine yönelik hazırlanan raporda sürdürülebilirlik şu şekilde tanımlanmıştır: 'Sürdürülebilir kalkınma, gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme potansiyelini ortadan kaldırmaksızın bugünün ihtiyaçlarının karşılanmasıdır' (WCED, Brundland Report, 1987).

Raporda 1900'lü yılların başlangıcı ve sonlarına doğru değişen ve gelişen insan faaliyetlerinin sebep olduğu farklılıklara vurgu yapılmıştır. İnsanların birbirleriyle ve çevreyle olan etkileşimlerinin iyileştirilmesi ile ekonomik kalkınmanın mümkün kılınabileceği üzerinde durulmuştur (Gedik, 2020). Ekonomik büyümenin gerçekleşebilmesi için öncelikli olarak sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin hayata geçirilmesi gerektiğinden bahsedilmiştir. Bu tür hedeflerin ise ancak kaynakların eşit ve adil şekilde kullanılması, nüfus artışının kontrol altında tutulması, çevreye duyarlı teknolojilerin geliştirilmesi, sosyal adalet ortamının sağlanması ile hayata geçirilebileceği vurgulanmıştır (Teksöz, 2014). Rapor, ekonomik, sosyal, siyasal ve

çevresel tüm paradigmaların beraber değerlendirilip gelecekteki yaşamı tehlikeye atmayan ve büyümede azamileşmeye yönelik uygulamaların uluslararası düzeyde gerçekleştirilmesi gerekliliğinden bahseden bir çağrı özelliği taşımaktadır (Soussan, 1992).

3.1.3 Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı (Rio de Janeiro, 1992)

Çevre sorunlarının artması ile önüne geçilemez bir felaketin eşiğine gelinmiş ve 1989 yılında evrensel bir önlem alınması konusunda aralarında Türkiye'nin de olduğu toplam 173 ülkeye çağrı yapılmıştır (Kayhan, 2013; Alada, 1993). İklim değişikliği ve küresel ısınma, ozon tabakasında zehirli gazların artması, deniz ve okyanus seviyelerinin azalması, hava ve su kirliliğinin sınırların ötesine geçmesiyle birlikte sürdürülebilirliğin önemi farklı bir boyut kazanmıştır.

Yaklaşık üç sene süren ön hazırlık sürecinin tamamlanmasıyla, konferansta temel beş gündem maddesi üzerinde yoğunlaşılmıştır: İklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik, Rio Deklarasyonu, Gündem 21 ve Ormanların Korunmasına ve Geliştirilmesine İlişkin Prensipler (Alada, Gürpınar ve Budak, 1993). Bu başlıklardan sürdürülebilir kalkınma eylem planı olarak hazırlanan Gündem 21 ve Rio Deklarasyonu ise kavramın kurumsallaşmasına hız kazandırmıştır. Toplamda 27 adet prensipten oluşan deklarasyonun yedinci maddesi olan 'ortak farklılaştırılmış sorumluluk' ilkesi ile ülkelerin mevcut farklılıkları göz önünde bulundurularak tüm paydaşlara çeşitli yüküm ve sorumluluklar verilmiştir (Karakaya ve Özçağ, 2004). Gündem 21'in temelinde ise üretim kalıplarının değişmesi, kentsel yoksullukla mücadele, nüfusu etkileyen paradigmalar ve kentsel yığılmalar gibi ekonomik ve sosyal faktörlerin sürdürülebilir kalkınma üzerindeki rolü üzerinde durulmuştur (Karabıçak ve Özdemir, 2015). Toplumun refahını yükseltmek, kaliteli çevresel alanlar oluşturmak, kalkınma ve büyümeyi dengeli bir şekilde gerçekleştirmek hem üretim hem de tüketimde sürdürülebilir olmayan kalıpların devlet eliyle değiştirilmesini ve denetlenmesini sağlamak konferans sonucunda alınan bazı kararlardandır (Özmehmet, 2010). Öte yandan dünya ülkelerinin ilk kez bir araya geldiği Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansında alınan kararlar ve zirve sonucunda hazırlanan Gündem 21

raporunda yazan ilkeler uygulanamamıştır. Bunun temel sebebi ise kuzey ve güney perspektifinde çekişmelerin yaşanması ve ülkelerin farklı düzeylerde gelişmişliğe sahip olmasından kaynaklanmıştır (Ergün ve Çobanoğlu, 2012).

Konferans sonrası yaşanan önemli gelişmelerden bir diğeri de sürdürülebilir kalkınmanın global çapta bir politika ve aktif bir stratejiye dönüşmesi amacıyla 1993 yılında Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonunun kuruluşudur. Uluslararası iş birliğini güçlendirmek, konferansta alınan kararları hayata geçirmek, kabul edilen ilkelerin izlenmesini ve kontrol edilmesini sağlamak amacıyla bahse konu komisyon kurulmuştur (Bozoğlan, 2005).

3.1.4 Avrupa Birliği 5. Eylem Programı (1992)

Bin dokuz yüz doksanlı yılların başında Avrupa Birliği tarafından, 7 Şubat 1992 yılında imzalanan ve 1993 yılının Kasım ayında yürürlüğe giren Avrupa Birliği 5. Eylem Planı Programı düzenlenmiştir. Bin dokuz yüz doksan üç ve iki binli yıllar arasındaki dönemi kapsayan programın temel prensipleri, doğanın kirlenmeden önce korunması ve ortak bilinç oluşturulmasıdır (Bayram, Altıkat ve Torun, 2011). Diğer bir adıyla 'Sürdürülebilirliğe Doğru' olarak da bilinen eylem programındaki en belirgin madde ise yerel yönetimlerin de hükümet gibi kabul edilmiş ve inisiyatif alarak daha fazla söz sahibi olmaları konusundaki hem fikir olunmasıdır. Bu madde ile sürdürülebilir kalkınma için daha fazla aktörün sürece dahil olması hedeflenmiştir (Karabıçak ve Özdemir, 2015).

Eylem programına ait ilkeler oluşturulurken iklim değişikliği ve küresel ısınma, kaynakların korunması, kirlilik, asit yağmurları, kentsel çevre kalitesinin bozulması, kıyılar, biyoçeşitliliğin azalması ve türlerin riske girmesi gibi konular üzerinde en çok yoğunlaşılan başlıklardır (Çokgezen, 2007). Öte yandan ulaşım, enerji, turizm, sanayi ve tarımın çevre üzerinde meydana getirdiği sektörel olumsuzluklar ayrıntılı olarak irdelenmiş, özellikle Orta ve Doğu Avrupa'daki çevresel sorunlara öncelik verilmiştir (Aydın ve Çamur, 2017). Rio Konferansına ve konferans sonucunda yayımlanan Gündem 21 Raporunda yazan içeriklerle eş güdümlü olarak hazırlanan Avrupa Birliği

5. Eylem Programındaki temel prensip, kirletenin ödemesi ve ihtiyat ilkelerinin en iyi biçimde uygulanarak ortak ödevlerin ve bilincin yaygınlaşmasının sağlanması olmuştur (Sarıkaya, 2004).

3.1.5 Maastricht Antlaşması (Hollanda, 1992)

Şubat 1992 yılında Hollanda'nın Maastricht şehrinde imzalanan ve 1993 yılında yürürlüğe giren antlaşma, Avrupa Birliğinin kurulması açısından önem arz etmektedir. Avrupa Ekonomi Topluluğundan Avrupa Birliğine geçişin temelini oluşturan antlaşmada, çevre politikaları kapsamlı bir bakış açısıyla ele alınmıştır (Edwards, 1999). Bin dokuz yüz doksan iki yılına kadar gerçekleşen konferanslar ve hazırlanan raporlarda yazan temel sorunlar daha ayrıntılı incelenmiş ve ilk kez "sürdürülebilir, enflasyonist olmayan ve çevreye duyarlı bir büyüme" modelinden bahsedilmiştir. Böylelikle çevre sorunlarına yönelik hazırlanan politikalar ilk kez 'sürdürülebilirlik' prensibi etrafında şekillenmeye başlamıştır (Duru, 2007). Bu kapsamda Maastricht Antlaşmasında yer alan bazı maddeler şu şekilde özetlenebilmektedir:

- Çevrenin kalitesinin koruyarak geliştirilmesi,
- Toplumun ve bireylerin sağlığının korunması,
- Doğal kaynakların akılcı yöntemlerle kullanılması,
- Küresel çapta yaşanan çevre sorunlarını çözebilmek için uluslararası iş birliği ortamının sağlanması,
- Birliğin ana hedeflerinden birisi enflasyonsuz ve düzenli ekonomik büyümeyi gerçekleştirirken çevreyle olan uyumunun gözetilmesi,
- Tedbirlilik, sebebiyet verme, yetkililik ve bütünleşme ilkesi gibi maddeler yer almaktadır (Burat, 2000; Küçükkaya, 2008).

Bahse konu gelişmeler kapsamında şekillenen antlaşmada sorunların daha doğru bir şekilde çözülmesi amacıyla ülkelerin gelişmişlik düzeyi, ekonomik durumları ve mevcut farklılıkların da göz önünde bulundurulması gerekliliğinden bahsedilmiştir. Sözü edilen gelişme ile çevreyi koruma prensibi aynı zamanda Avrupa Birliğinin de temel misyonu haline gelmiştir (Aydın ve Çamur, 2017). Nitekim ekonomik büyüme ve gelişmenin gerçekleşebilmesi için çevreye duyarlı üretim modelinin uygulanması

ve tüm sektörlerin çevreyle olan uyumunun optimal seviyeye çıkarılması hususunda maddeler de antlaşmada yer almıştır.

3.1.6 Sürdürülebilir Gelişme Komisyonu (1993)

Bin dokuz yüz doksan iki yılında gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'ndan yaklaşık bir sene sonra Sürdürülebilir Gelişme Komisyonu-SGK *(The Comission on Sustainable Development-CSD)* kurulmuştur. Konferans sonucunda alınan kararlardan biri olarak işleyişe geçen Sürdürülebilir Gelişme Komisyonunun temel hedefi, Gündem 21'de alınan nihai kararları uygulamaktır. Ulusal ve uluslararası iş birliklerini güçlendirmek, alınan kararların izlenmesini ve en etkili şekilde uygulanmasını sağlamak, çevre ve ekonomik gelişme arasındaki ilişkiyi karşılıklı kılarak hem ekonomik büyüme hedeflerini gerçekleştirmek hem de çevre sorunlarının giderilmesini sağlamak komisyonun temel misyonunu oluşturmuştur (Bozoğlan, 2005). Komisyon, düzenli olarak hükümetlerle görüşmelerde bulunarak yeni alınacak kararların ve uygulamaların uygunluğunu tespit ederek karar alma sürecinin daha doğru şekilde ilerlemesine yardımcı olmayı amaçlamıştır (Bigg & Dodds, 1997).

3.1.7 Habitat II (İstanbul, 1996)

Birleşmiş Milletlerin 1992 yılında aldığı karar neticesinde, ilki 1976 yılında Kanada'da gerçekleştirilen Habitat I Konferansının ikincisinin 1996 yılında İstanbul'da düzenlenmesi konusunda uzlaşılmıştır. Konferansa 171 ülkeden 3000 delege katılmış olup yaklaşık 2500 Sivil Toplum Kuruluşunun katkılarıyla düzenlenmiştir (Arlı, 2010). "Kentleşen Dünyada Sürdürülebilir Yerleşmeler" ve "Herkes İçin Yeterli Konut" gibi temel iki başlık çevresinde gerekli eylem planların yapılması kararlaştırılsa da daha sonraki süreçte 'değişen bir dünyada uygulanabilir insan yerleşimleri" açısından hem ulusal hem uluslararası hem de yerel yönetimlerin de dahil olduğu bir sürecin nasıl gerçekleşebileceğine yönelik başlıklar detaylıca görüşülmüştür (Korkut ve Öner, 2022). Habitat I Konferansının gündemini oluşturan konulara ilaveten Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansındaki başlıklar

Habitat II Konferansının zeminini hazırlamıştır. Konferans sonucunda alınan kararlar ve üzerinde durulan temel başlıkları ise şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Din, dil, ırk ve inanç gözetilmeksizin toplumdaki her bireyin siyasi görüşüne ve yaşam tarzına saygı duyularak her türlü temel ihtiyacın sunulması,
- İnsan hayatının devamı için yoksullukla mücadele edilmesi,
- İnsanların yaşadığı her yerde sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin sağlanması,
- İnsanların yaşam kalitesini ve refahını yükseltebilmek için ekonomik ve sosyal unsurların dışında aynı zamanda mekânın fiziksel özelliklerine göre de değerlendirilmesi,
- İnsanlara ait yerleşimler tasarlanırken ailelerin mevcut yapısının da dikkate alınması,
- İnsan yerleşimlerinin yönetiminde ulusların, hükümetlerin, yerel yönetimlerin ve bireylere kadar tüm aktörlerin sürece dahil olması,
- Kentsel adaletin sağlanması için dezavantajlı ve ekonomik olarak düşük gelir gruplarına mensup bireylerin sürece dahil edilmesi,
- Hem bugünün hem de gelecek kuşakların ihtiyaçlarının karşılanması ve korunması (Report Habitat II, 1996).

3.1.8 Rio+5 Zirvesi (1997, New York)

Bin dokuz yüz doksan iki yılında Rio'da gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı sonucunda alınan kararların uygulanıp uygulanmadığını ve stratejilerin gerçekliğini değerlendirmek üzere 1997 yılında New York'ta Rio+5 Zirvesi düzenlenmiştir. Konferansta yapılan görüşmeler ve incelemeler sonucunda 1992 yılında alınan kararların yeterli düzeyde uygulanmadığı sonucuna varılmıştır (Çamur ve Vaizoğlu, 2007). Nitekim bu sebepten ötürü başarılı sürdürülebilir gelişme çalışmaları incelenmiş olup her milletin kendine ait Gündem 21 stratejilerini oluşturması kararlaştırılmıştır (Özmehmet, 2012). Bin dokuz yüz yetmiş iki yılında gerçekleştirilen Stockholm konferansından daha geniş bir katılımcı kitlesinin yer aldığı Rio+5 Zirvesine sadece devlet yetkilileri değil aynı zamanda bilim insanları, yerel yönetimler, büyük şirketler ve iş insanları da katılım sağlamıştır. Yüz yetmiş dokuz ülkeden 108 devlet başkanının katıldığı konferansta alışılagelmiş mevcut kalkınma stratejilerinin yerine sürdürülebilir kalkınmaya yönelik ayrıntılı bir planlama yapılmıştır (Oktay, 2002).

3.1.9 Kyoto Protokolü (1997, Japonya)

Bin dokuz yüz doksan yedi yılında Japonya'nın Kyoto kentinde imzalanan ve 2005 yılında yürürlüğe giren Kyoto Protokolü, iklim değişikliğine yönelik alınan kararlar ve kapsayıcı özelliği bakımından oldukça önemli uluslararası bir gelişmedir. 2012 yılında hükümlülüğü sona eren protokolün çevre hukuku bakımından aldığı kararlar oldukça bağlayıcıdır (Güneş, 2011). Daha önce de sözü geçen endüstriyel gelişim süreci içinde insan faaliyetlerinin neden olduğu sera gazı emisyonunun atmosferik tabakada artmasına bağlı olarak küresel krizin boyutları da genişlemiştir (Binboğa, 2017). Protokolle özellikle küresel iklim rejiminde meydana gelen değişimler ve olumsuz sonuçlarına yönelik temel ilkeler belirlenmiş olup uygulamaların somutlaşmasına ivme kazandırılmıştır. Değişen iklim hareketleri sonucunda deniz seviyesinin yükselmesi, buzulların erimesi, kuraklık, tarım alanlarının verimsizleşmesi, su krizi, salgın hatalık riski, gıda güvenliği ve benzeri çevre sorunlarının önüne geçilmesi amacıyla bir araya gelinen konferansta, sera gazı ve benzeri zararlı gazların emisyonunun azaltılmasına yönelik 'esneklik mekanizması' oluşturularak bütçenin daha sistematik kullanılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda taahhüt edilen sera gazı salınımının 2010 yılına kadar %5.2 seviyelerine kadar indirilmesi planlanmıştır (Kaya, 2020).

3.1.10 Johannesburg Zirvesi (2002, Güney Afrika)

Yirmi birinci yüzyılın ilk yıllarında, Güney Afrika'da yer alan Johannesburg kentinde, Birleşmiş Milletler tarafından Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi düzenlenmiştir. Bin dokuz yüz doksan iki yılında Rio+5 Zirvesinde alınan kararların ve sonrasında yaşanan gelişmeler derinlemesine incelenmiştir. Kalkınmanın sürdürülebilirliği konusunda devletleri bir araya getiren zirve sonucunda "Uygulama Planı" ve "Johannesburg Sürdürülebilir Kalkınma Deklarasyonu' hazırlanmıştır (BM, 2002). Deklarasyonda yer alan sürdürülebilir kalkınmaya yönelik hazırlanan taahhütlere bağlılık konusunda küresel ölçekte iş birlikleri kabul edilmiştir. Nitekim bu kapsamda yürütülmesi planlanan çalışmalardan bazıları şunlardır: Afrika ölçeğinde sürdürülebilir kalkınma prensiplerinin gerçekleştirilmesi, tabii kaynakların korunması

ve doğru yönetilmesi, yoksulluğu ortadan kaldıracak çalışmaların düzenlenmesi, devamlılığı olmayan üretim kalıplarının değiştirilmesi, sağlık koşullarının iyileştirilmesi (Kaya, Çobanoğlu ve Artvinli, 2010

Johannesburg Zirvesini diğer konferans ve protokollerden ayıran en önemli nokta ise daha önce üzerinde çok da durulmayan sosyal sürdürülebilirliktir. Zirvede, üzerinde durulan bir diğer konu olan barış ve güven ortamının oluşturulması, din ve inanç özgürlüğünün sağlanması, kadın hakları ve toplumsal eşitlik gibi sosyo-kültürel değerlere saygılı bir yaklaşım benimsenmiştir (Aşan, 2020).

3.1.11 Avrupa Birliği Çevre Programı (2002-2012)

"Çevre 2010: Geleceğimiz, Tercihimiz" başlığıyla bilinen Altıncı Avrupa Birliği Çevre Programı gelecek on senelik süreçte alınabilecek önlemleri ve çevre politikalarını belirlemek amacıyla Avrupa Birliğine üye ülkeler tarafından onaylanan bir programdır (Yaman ve Gül, 2018). Programda, Kyoto Protokolü sonrasında alınan kararların uygulanma sürecini hızlandıracak dört başlığa odaklanılmıştır. İklim değişikliği, doğa ve biyolojik çeşitlilik, çevre, sağlık ve yaşam kalitesi, doğal kaynakların ve atıkların yönetimi konuları çevre programının zeminini hazırlamıştır (Çokgezen, 2007). Önceki gelişmelerde üzerinde durulan konuların devamı niteliğinde olan programda sera gazı emisyonunun belirlenen aralık içerisinde %8 oranında düşürülmesi, insan sağlığını etkileyen çevresel olumsuzlukların minimuma indirilmesi, katılımın arttırılarak çevresel duyarlılığın yaygınlaşması, arazi yönetiminin planlanması, küresel pazar ekonomisinin güçlendirilmesi hedeflenmiştir (Erdem ve Yenilmez, 2017).

3.1.12 Beşinci Dünya Kentsel Forumu (2010, Rio de Jenario)

2010 yılında Birleşmiş Millet tarafından Brezilya'nın Rio de Jenario kentinde beşincisi gerçekleştirilen Dünya Kentsel Forumu (WUF) kentlerle ilgili konuların konuşulduğu ilk konferanstır. Şehirlerde yaşanan sorunlara yönelik başlıkların incelendiği konferansta hızlı kentleşme, kentleşmenin ekonomi üzerindeki etkisi ve

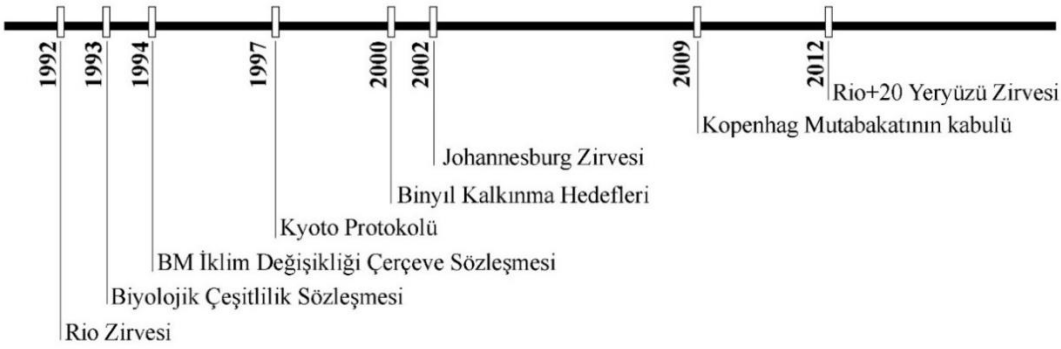
toplumun kentleşme sürecindeki rolü gibi konular analiz edilip irdelenmiştir (Ökten ve Ökten, 2018). Teması 'Şehirde Yaşama Hakkı: Kentsel Ayrımın Yakınlaşması' olarak belirlenen forum birçok ülkenin hükümet yetkilisi, diplomatlar, bakanlar ve belediye başkanları, gönüllü kuruluşlar ve STK'lar, yerel ve yabancı kurumların katılımıyla gerçekleşmiştir (Erdinç, 2016).

Forumda üzerinde en çok durulan konulardan birisi de kentlerin planlanmasıdır. Bu konu Forumun altıncı seansı olan 'Sürdürülebilir Kentleşme: İklim Değişikliğinde Şehirler' başlığı altında değerlendirilmiş olup kentlerin temel dinamikleri olan ekonomik, siyasi, kültürel ve sosyal etmenlerin kentle arasında kurduğu uyumun ve iş birliğinin iyileştirilmesine yönelik çözümler aranmıştır (Erdinç, 2016).

3.1.13 Rio+20 Zirvesi (2012)

İlki 1992 yılında gerçekleştirilen Rio Zirvesinin hedeflediği stratejilerin ne kadarının gerçekleştirilebildiğini ölçmek ve 2002 yılında Johannesburg Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesinde alınan kararların hangi ölçeklerde uygulandığını değerlendirmek için düzenlenmiştir. Sürdürülebilir gelişmeye dair yeni taahhütlerin belirlenmesi için yirmi yıl aradan sonra gerçekleştirilen Rio+20 Yeryüzü Zirvesinde yeşil ekonomi ve uluslararası kurumsal yapının geliştirilmesine yönelik ana iki başlıktan bahsedilmiştir (Özcüre, 2014). Özellikle 2012 yılına kadar gerçekleştirilen konferanslarda, bildirgelerde ve sözleşmelerde yer alan yüküm ve amaçların yerine getirilip yenilenmesi hedeflenirken aynı zamanda ülkeler arası dayanışmanın ve uluslararası ilişkilerin sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda güçlendirilmesi konusunda somut adımlar atılması gerekliliğine değinilmiştir (Akbulut, 2019).

Zirvenin sonunda İstediğimiz Gelecek *(The Future We Want)* isimli sonuç bildirgesi ise altı başlık altında toparlanmıştır: Politik Taahhüdün Yenilenmesi, Sürdürülebilir Kalkınma ve Yoksulluğun Azaltılması kapsamında Yeşil Ekonomi, Sürdürülebilir Kalkınmanın Kurumsal Çerçevesi, Uygulama Araçları, Takip Çerçevesi ve Eylem olmak üzere 283 maddeden oluşan ortak bildiri 22 Haziran 2012 tarihinde Birleşmiş Milletler tarafından yayımlanmıştır (Erdinç, 2016).

Şekil 3.1.13 Rio+20 Konferansının düzenlenmesini hızlandıran gelişmeler.

3.1.14 Paris Antlaşması (2015)

İki bin on beş yılının aralık ayında 195 ülkenin katılımıyla Paris'te gerçekleştirilen COP-21 diğer bir ismiyle Paris İklim Konferansının toplanma amacı, iklim kriziyle mücadele etmek ve küresel ısınmayı sanayileşme öncesi sürece oranla 2°C düşürecek bir plan hazırlamaktır. Başta Avrupa Birliği olmak üzere iklim değişikliğine yönelik ortak mücadele edilmesi ve küresel iklim politikalarının her ülke tarafından uygulanması amacıyla şeffaf ve hesap verilebilir bir çerçeve hazırlanmıştır (Kaya, 2020). Sera gazı ve karbon emisyonunun azaltılması, sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesi, gelişmekte olan ülkelere finansman desteği sağlanması, dengeli piyasa ortamının oluşturulması, olası sıcaklık artışına yönelik senaryoların hazırlanması ve iklimsel felaketlere yol açabilecek faktörlere karşı sorumluluk alınması konusunda uluslararası bir çaba sarfedilmiştir (Ökten ve Ökten, 2018).

Antlaşmanın yapılmasındaki temel etmenlerden biri olan Kyoto Protokolünün geçerlilik süresinin 2020 yılında bitecek olmasından ötürü, konferansın düzenlenme ve karar alma süreci de hızlı gerçekleşmiştir. Paris İklim Antlaşması 2015 yılında yapılan müzakerelerden bir yıl sonra taraf ülkelerce imzalanmış ve 2016 yılında yürürlüğe girmiştir (Perçin, 2017). İki bin yirmi yılı ve sonrasındaki süreci kapsayan antlaşmanın en önemli özelliği ise ülkeler arasındaki düzey farklılıklarının dikkate alınarak hazırlanmış olmasıdır (Genç, 2021). Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeleri bir araya getiren yüküm ve sorumlulukların belirtildiği antlaşma maddelerinde de açıkça dile getirildiği gibi, gelişmekte olan ülkelere sağlanacak fonlar aracılığıyla

iklim değişikliğine karşı kırılganlıklarının azaltılması hedeflenmiştir. Öte yandan hedeflenen planların sistematik bir şekilde ilerleyişini değerlendirmek amacıyla her beş senelik dönem sonunda tekrar toplanılması kararlaştırılmıştır (Kaya, 2020).

3.1.15 Habitat III (2016)

İlki 1996 yılında Kanada'da ikincisi 1996 yılında İstanbul'da sonuncusu ise 2016 yılında Quito kentinde gerçekleştirilen Habitat III diğer bir adıyla Konut ve Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı, Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenmiş olup 197 ülkenin katılımı ile gerçekleşmiştir (Korkut ve Öner, 2022). Zirvede gelecek yirmi yıllık süreçte sürdürülebilir kentsel gelişmenin nasıl uygulanacağı, konut ve yaşam alanlarının gelişimi, kent ve kır arasındaki fiziksel ve sosyal farkların minimuma indirilmesi, ekolojik olarak dirençli kentlerin yaratılması, sosyal eşitlik ortamının sağlanarak toplumsal refahın yükseltilmesi ve iklim rejimi sonucunda meydana gelen sorunlarla mücadele edilmesine yönelik konular tartışılmıştır (Yaylı ve Gönültaş, 2018).

Kentlerin mevcut potansiyelleri ve risk faktörleri bir arada düşünüldüğünde sürdürülebilir kalkınma ve gelişme hedeflerinin gerçekleştirilmesinde kentler kritik rol oynamaktadır. Nitekim konferansta kentler üzerinde giderek artan baskılar sonucunda kentlerin planlanması ve yönetilmesi konusundaki açıklar değerlendirilmiş olup sürdürülebilir kentleşmenin önündeki engellerin kaldırılmasına yönelik bağlayıcı özelliği olmayan küresel ölçekli kararlar alınmıştır (Yaylı ve Gönültaş, 2018). Alınan kararların sistematik bir şekilde uygulanması, takip edilmesi ve hayata geçirilmesi için konferans sonucunda Yeni Kentsel Gündem diğer bir adıyla Quito Deklarasyonu yayımlanmıştır. Kentlerin devamlılığının sağlıklı şekilde gerçekleşmesi ve kentsel kalkınmanın sağlanabilmesi amacıyla birçok devlet, yerel ve bölgesel liderler, sivil toplum örgütleri, akademisyen ve mesleğinde önde gelen isimlerin rehberliğinde çalışmaların yürütülmesi kararlaştırılmıştır (Schechla vd., 2018). Yaşanabilir kentsel alanlar ve daha konforlu toplumsal bir düzen oluşturmak amacıyla finansal, tasarımsal ve hukuksal taahhütlere ek olarak sosyal yönüyle de ağır basan eşitlik ve adalet kavramlarına yönelik kararlar alınmıştır (Korkut ve Öner, 2022).

3.2 Sürdürülebilirliğin Temel Boyutları

İlk kez resmi ve uluslararası düzeyde Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunda bahsedilen Sürdürülebilir Kalkınma kavramının temelinde çok çeşitli paradigma ve değişken bulunmaktadır. Bu kavram 1997 yılında Hardi ve Zdan tarafından üç boyutlu olarak açıklanmıştır. Çevre, toplum ve ekonomi başlıkları altında sürdürülebilirliğin anlaşılabileceği ve sürdürülebilir kalkınmanın bu üç değişkenin birleşimiyle gerçekleşebileceği düşüncesi Şekil 3.3.1'deki gibi anlatılmıştır (Güner, 2020).

Şekil 3.3.1 Sürdürülebilirliğin üç boyutu (Güner, 2020)

Diğer bir sürdürülebilirlik yaklaşımı ise 1999 yılında Hart tarafından ifade edilmiştir. Hart'a göre sürdürülebilirliğin üç boyutu vardır: ekonomi, toplum ve çevre. Ekonomi ve ekonomiye dair yapılan tüm faaliyetler toplumun içerisinde gerçekleşirken toplum ise çevrenin içerisinde var olup tüm bu doğal ve beşerî faktörlerin etkisinde benlik göstermektedir. Her iki sürdürülebilirlik kavrayışında ortak olan düşünce ise bu temel üç faktörün birbirinden beslendiğidir (Seydioğulları, 2013). Nitekim sürdürülebilirlik kavramını tam anlamıyla idrak edebilmek için çevresel, toplumsal ve ekonomik boyutları detaylıca incelemek gerekmektedir.

3.2.1 Ekonomik Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilir ekonomi, birçok tanımda yer almakta olup sürdürülebilir ekonomiyi etkileyen ve devamlılığını sağlayan farklı unsurlar bulunmaktadır. Ekonomik sürdürülebilirliğin temelinde yatan ana düşünceler, mevcut kaynakların güncel zamanda kullanıldığı şekliyle gelecekte de kullanılabilir olması, üretim modelinin yenilenebilir ve iyileştirilebilir olması, atıkların değerlendirilebildiği ve yönetiminin yapılabildiği tüm faaliyetlerin sürdürülebilir ekonomiyi destekler nitelikte olmasıdır (Yılmaz, 2019). Ekonomik sürdürülebilirliğin savunduğu bir diğer düşünce ise sermaye korunurken hizmetin üretilebildiği ve sektörel dengenin sağlanarak endüstriyel üretimdeki yığılmanın önüne geçilebildiği sistemlerin bütünlüğüdür. Avrupa Komisyonuna göre ekonomik sürdürülebilirlik; üretimde kullanılan malzemenin, üretimin kaynağının ve üretilen ürünün değerinin korunabildiği ve minimum atık üretiminin gerçekleştiği bir modeldir (European Commission, 2019). Ekonomik sürdürülebilirlik başlığı altında incelenen bir diğer yaklaşım ise 'yeşil ekonomi' kavramıdır. Yeşil ekonominin temel ideolojisi, toplumun refahını yükselterek eşitlik kavramının yaygınlaşması ve akabinde çevresel risk faktörlerinin azaltılarak doğada meydana gelen kıtlığın azaltılması üzerine kurulmuştur (Aşıcı, 2017). Bu yaklaşımda, ekonomik faaliyetlerin ve üretim modellerinin doğa üzerinde yarattığı baskının hafifletilmesi, üretim sonucu meydana gelen atıkların azaltılması ya da geri kazandırılması; sonsuz kaynak olarak nitelendirilen güneş, rüzgâr veyahut jeotermal enerjinin kullanım alanının genişlemesi ile insanların çevre üzerinde sebep olduğu yıkıcı müdahalelerin ortadan kalkması hedeflenmiştir (Albayrak, 2022).

3.2.2 Çevresel Sürdürülebilirlik

Sürdürülebilirlik kavramına yönelik net bir çerçevenin çizilemediği 1960 yıllarda dahi çevreci hareketler sonucunda yerleşim alanlarındaki olumsuzluklar değerlendirilmiş ve yapılan analizler ışığında planlar yapılmıştır (Akbulut, 2019). Günümüzde ise çevresel sürdürülebilirlik olgusu daha kritik bir hal almış olup insan faaliyetlerinin gerçekleştiği her alanda insanın çevreye olan bağlılığı artmış, bu durum sonucunda ise ekosistemin bütünlüğünü korumak amacıyla çevresel sürdürülebilirlik

yönetiminin yapılması gerekliliğini ortaya çıkmıştır (Gedik, 2020). Çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması için öncelikle doğal ve fiziksel sistemlerin bütünlüğünün korunması gerekmektedir (Uysal, 2013). Sürdürülebilir ve sağlıklı çevrelerin oluşmasında doğal kaynakların tüketiminin kontrol altında tutularak istikrarlı bir üretim sürecinin gerçekleşmesi önem teşkil etmektedir. Bu durum hem ekosistemin devamlılığı için hem de sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesi için kritiktir (Erdoğan ve Öztürk, 2019). Ekolojik sürdürülebilirlik, fosil yakıt kullanımın azaltılarak yenilenebilir enerji sistemlerinin yaygınlaştırılması, atıkların dönüşümünün sağlanması, üretim ve tüketimde karbon ayak izinin azaltılması, nüfus artışının kontrol altında tutulması, toprağın ve suyun kalitesinin arttırılması, küresel ısınma ve sera gazı etkisinin azaltılması, endemik türlerin korunması ve biyolojik çeşitliliğin sağlanması, kentsel yeşil alanların yaygınlaştırılarak kentsel ısı adası etkisinin düşürülmesi gibi hedeflere sahip uygulamalar yoluyla gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Enerji etkin binaların tasarlanması, özel araç kullanımının azaltılarak toplu taşımanın teşvik edilmesi, yeşil kamusal alanların arttırılması, fonksiyonları ayrıştırmak yerine daha bütünleşik, kompakt yaşama ve çalışma birimlerinin tasarlanması ise kent ölçeğinde yapılabilecek bazı uygulamalar olarak karşımıza çıkmaktadır (Kuşat, 2013). Şekil 3.3.2'de de şematik olarak çevresel sürdürülebilirliğin döngüsü gösterilmektedir. Yenilenebilir enerji kullanımının yaygınlaşması ile temiz bir üretim gerçekleşirken aynı zamanda doğaya ve çevreye verilen atıklar da toprağın kirlenmesine engel olmaktadır. Söz konusu durum bir yanda biyoçeşitliliği korurken paralelinde sağlıklı yaşam alanlarının oluşmasına da katkı sağlamaktadır.

Şekil 3.3.2 Çevresel sürdürülebilirlik döngüsü

3.2.3 Sosyal Sürdürülebilirlik

Toplumlarda çok farklı kültürlerden, ırklardan, dinlerden ve çeşitli inanışlardan gelen insanlar yaşamaktadır. Bu çeşitlilik gündelik yaşam tarzında da farklılıklara neden olmakla birlikte insan ilişkilerinin yürütülmesinde ve sosyal haklardan yararlanma konusunda toplumun değer yargılarının yönetimini etkilemektedir. Bu koşullar altında sosyal sürdürülebilirlik ise toplumdaki her bir bireyin eğitim, sağlık, sosyal, kültürel ve ticari her türlü kentsel donatının ve temel hizmetlerin ulaşılabilir kılınması olarak görülmektedir (Dikmen ve Toruk, 2017). Sosyal sürdürülebilirlik huzur, barış ve güven ortamında insanların yaşamlarını idame etmesini amaçlarken aynı zamanda aidiyet duygularını, siyasal ödev ve sorumluklarını, düşünce özgürlüklerini, toplumsal gelenek ve göreneklerini, sosyal benliklerini, etik değerlerini ve kültürlerini geleceğe ne ölçüde aktarabildikleriyle de ilgilenmektedir (Gedik, 2020).

Sosyal sürdürülebilirlik kavramı, ekonomik ve çevresel sürdürülebilirliğin yansımaları kadar analitik ve fiziksel bir tavır sergilememektedir. Bunun temel sebebi ise sosyal kavramının ucunun açık ve çok yönlü olmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenledir ki sosyal olarak devamlılığın sağlanabilmesi toplumun olumlu koşullara ne kadar ulaşabildiği ve hangi süreçlerde erişebildiği ile de ilgilidir (Littig & Griebler, 2005; Morelli, 2011).

3.3 Sürdürülebilirliğin Kentlerle İlişkisi

Kentler; farklı etnik kökenleri, demografik, coğrafi, kültürel ve sosyal çeşitli fiziksel ve toplumsal örgütlenmeleri barındıran karmaşık mekânsal örüntülerdir. Farklı zaman dilimlerinde birçok siyasi, ekonomik ve politik gelişmeden etkilenen kentler, aynı zamanda içinde yaşayan toplumları ve insan faaliyetlerini de etkiler (Akyıldız, 2020). Bu süreç içerisinde mevcut siyasal düzenin kent mekanlarını ve kentsel örgütlenmeyi belirlediğini savunan Henry Lefebvre, zaman ile mekânın birbirleriyle olan etkileşimlerinin seyrini siyasal iktidarın şekillendirdiğinden bahseder (Lefebvre, 2007). Durkheim'a göre kenti anlayabilmek için iş bölümü ve dayanışma olgularının incelenmesi gerekirken Durkheim'ın öncüllerinden Hegel ise bu düşüncenin aksine dil

ve kültürel unsurların tarihsel süreç içerisinde birbirinden ayrı olarak mekâna hükmettiğini ve bu durum sonucunda mekânsal temsillerin meydana geldiğini savunmaktadır. Nitekim kentlerin organik bir şekilde geliştiğini dile getirmiş ve kentsel mekanları bu gelişmelere tanıklık eden bir sahne olarak tanımlamıştır (Harvey, 2014).

Tablo 3.4.1 Sürdürülebilirlik olgusunun mevcut problemlere yönelik sunduğu çözümler

	YAŞANAN PROBLEMLER	SÜRDÜRÜLEBİLİR ÇÖZÜM ÖNERİLERİ
PLANLAMA	Hızlı ve plansız yapılaşma Kentlere bütüncül olarak yaklaşılmaması Altyapı sistemlerinin yetersiz kalması Kentsel yoğunluğun artması Hava, su ve toprağın kirlenmesi Afetlere karşı dirençli kent modellerinin uygulanmaması Sektörel yığılmaların yaşanması Her ulaşım moduna elverişli olmayan ulaşım planlaması Yaşlı, engelli ve dezavantajlı gruplara yönelik fiziksel erişimde yaşanan sorunlar Arazi kullanımının homojen olmaması Yatayda saçaklanarak büyüyen kent dokusu	Yatayda gerçekleşen büyümenin ve yapılaşmanın sınırlandırılması Havanın, suyun ve toprağın kalitesinin düzenli olarak ölçülüp raporlanması Arazi kullanımının çeşitlendirilmesi ve hizmetlerin eşit olarak dağılması Yaya ve bisiklet kullanımının arttırılması İş-ev-hzimetler arasındaki mesafenin kısaltılması ve ulaşılabilir olması Kırılganlıkların tespit edilip tehditlere karşı dirençli hale getirilmesi Kamusal yaşam kalitesini arttırılması Koordinasyonlu, bütüncül ve geleceğe yönelik planlama anlayışı
SOSYAL	Kentsel yoksulluk ve kentsel adaletsizlik Güvensiz kentsel mekanlar Temel hizmetlere erişim sıkıntısı Herkesin fırsatlardan eşit yararlanamaması İşsizlik ve istihdam sorunu Nüfus artışı ve göçler Ekonomik gelir dağılımları arasındaki uçurum	Herkes tarafından erişilebilir hizmetlerin sağlanması (eğitim, gıda, barınma, sağlık) Suç oranlarının azaltılarak toplumsal barış ortamanının yaratılması Nüfus artışının kontrol altında turulması Yerel kimliğin korunması ve bireyin aidiyet duygusunun kaybolmaması
ÇEVRE	Doğal kaynakların kontrolsüz kullanımı Yeşil alan ve doğal yapı üzerindeki baskı Kentsel ısı adası etkisinin artması Küresel ısınma sonucu yaşam kalitesinin olumsuz etkilenmesi Sağlıksız yaşam çevreleri Karbon salınımının artması Atıkların toplanması, depolanması ve dönüşümü konusunda yaşanan organizasyon sıkıntısı	Yeşil kamusal alanların arttırılması ve yeşil koridorların oluşturulması Atıkların düzenli ve sistematik olarak geri dönüştürülmesi Kaynakların denetim altında kullanılması ve düzenli olarak raporlanması Motorlu araç kullanımının azaltılması Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanım alanının genişletilmesi ve enerji etkin yapıların arttırılması
VATANDAŞ KATILIMI	Yurttaşların karar verme süreçlerinde etkin rol oynamaması STK, yerel halk ve üniversiteler gibi çeşitli paydaşların katılımının gerçekleşmemesi Düzenli olarak halkın bilgilendirilmemesi ve bilgiye erişim konusunda yaşanan sorunlar	Vatandaşlarla birlikte yürütülen çok aktörlü yerel yönetişimin gerçekleştirilmesi Herkes tarafından bilgiye ulaşılabilmesi ve toplumsak bilinç oluşturulması Hesap verebilir ve şeffaf yönetim anlayışı

Tarihsel süreç içerisinde sosyal, ekonomik, kültürel, siyasi ve fiziksel çeşitli dinamikler kentlerin değişim ve deviniminde önemli rol oynamaktadır. Harvey için kent 'toplumsal etkileşim süreçlerinin tümüdür, çünkü süreçler, işin asıl özünü teşkil eder'. Bu etkileşimlerin odağında yer alan kentler, kalkınma ve gelişme stratejilerinin hayata geçirilmesi noktasında aktif görev almaktadır (Erdoğan ve Öztürk, 2019). Kentlerde fırsatların artmasıyla, kırsal alandan kentsel mekanlara akan nüfus giderek artmış ve bu durum beraberinde düzensiz ve plansız mekanların oluşmasını getirmiştir. Kentlerde meydana gelen bu yığılmalar sonucunda ise sağlıksız ve kontrolsüz gelişen bir kentleşme ile karşı karşıya kalınmıştır (Kaya ve Susan, 2020). Kaynakların denetimsiz kullanımı, ekolojik dengenin bozulması, sera etkisinin gündelik yaşamı etkileyecek seviyeye ulaşması, küresel ısınma, ozon tabakasının delinmesi, ekonomi politikalarının değişmesi, kirliğin artması, sanayi faaliyetlerinin küresel ölçekte hız kazanması, toplumda farklı ekonomik düzeylere mensup grupların oluşması, üretim ve tüketim kalıplarının değişmesi ile kentler yeniden yapılanma sürecine girmiş ve bu durum çevreyle toplum arasındaki olumsuz ilişkiyi tetiklemiştir (Karakuzulu, 2015). Sözü edilen sorunların çözümü için sürdürülebilirlik bağlamında getirilen öneriler bir kategorizasyon altında Tablo 3.4.1'de ifade edilmiştir.

On yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda özellikle Batılı ülkelerde gerçekleşen sanayi faaliyetlerinin odağında kalan kentler, ekonomik ve politik hamlelerin de uygulandığı ana merkezler olmuştur. Bu kentlerde ve hammadde kaynağı olan çevrelerinde ekonomik büyüme ve kalkınma hedefleri doğrultusunda kaynakların kontrolsüz şekilde tüketilmesi sonucunda doğal yapıda ve ekosistemde meydana gelen hasar önceki yüzyıllara göre çok yüksek bir oranda büyümüş ve önüne geçilemez bir hal almıştır (Kaya ve Susan, 2020). Nitekim 1970'lere doğru kaynakların sınırlılığı konusundaki bilinç artmış ve evrensel düzeyde önlem alınmadığı takdirde geri dönülemez bir sürecin içine girileceği gerçeğiyle yüzleşilmiştir. Yaşanan bu süreç küresel politikaları etkilemiş ve çevresel, ekonomik ve toplumsal devamlılığın sağlanabilmesi amacıyla daha önce de ayrıntılı biçimde dile getirildiği gibi devletleri bir araya getirmiştir (Başdelioğlu, 2005). Hızlıca gözden geçirmek gerekirse, uluslararası politikada ilk kez 1972 yılında gerçekleştirilen Stockholm Konferansında söz konusu kritik sorunlar dile getirilmiş ve sürdürülebilirlik olgusundan dolaylı bir

şekilde bahsedilmiştir (Pınarcıoğlu ve Kanbak, 2020). Takip eden süreçte ise Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (1983) gibi kuruluşlar oluşturulmuş, sürdürülebilir kalkınma yaklaşımına yönelik Brundland Raporu (1987) hazırlanmış, ekonomik büyümenin gerçekleşebilmesi için sürdürülebilirliğin gerekliliği 1992 yılında imzalanan Maastricht Antlaşmasının maddelerinde yer bulmuştur. Daha sonraları ise Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı ve Gündem 21 (1992), Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı (Habitat II, 1996), Birleşmiş Milletler Milenyum Zirvesi (2010), Rio +20 Zirvesi gibi çeşitli konferanslar düzenlenmiş olup yapılan görüşmelerin uygulanması için karşılıklı antlaşmalar yapılmıştır (Teksöz, 2014).

Dünya kaynakları tüketimi ve buna bağlı gelişen iklim krizinde en önemli unsurun kentleşme süreci olduğunu bir daha vurgulamakta yarar vardır. Tarihsel gelişim süreci içinde kentlerin büyümesini, gelişimini ve değişimini şiddetlendiren en önemli neden batıda yaşanan Sanayi Devrimidir. Sanayi devrimi ile üretim modelleri ve araçları değişmiş, yeni geliştirilen yöntemler ise doğanın daha fazla kullanılmasına neden olmuştur. Bilimsel ve teknolojik gelişmeler sonucunda doğa daha iyi anlaşılmaya başlanmış bu durum kaynakların daha hızlı tüketilmesi problemini beraberinde getirmiştir (Tıraş, 2012). Klasik iktisat doğrultusunda kent ve insana dair her türlü faaliyete ekonomik büyüme odaklı yaklaşılmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşının bitmesiyle birlikte devletler kalkınma ve büyüme yarışına girmiştir. Rekabet ortamının oluşması ile güç elde etmek isteyen kentler birbirleriyle bir yarış içerisine girmiştir (Yılmaz ve Yücel, 2022). Bu yarış üretimin daha çok artmasına, üretim alanlarının genişlemesine, küresel pazar ortamının oluşmasına yol açmış, ürünlerin dağıtımı için de ulaşım ve lojistik güce olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Ulusal ve uluslararası otoritede söz sahibi olabilmek adına mevcut üretim kapasitesinin üzerine çıkılmasıyla da ham madde ve kaynak sorunu artmıştır. Doğal kaynakların kontrolsüz tüketilmesi ve üretim süreçlerinde suyun, havanın ve toprağın kirlenmesi, kentlerde ve doğal çevrede meydana gelen problemlerin zeminini hazırlamıştır (Yılmaz, 2019). Yaşanan bu gelişmeler çevresel sorunların artmasına neden olurken sosyal gruplar arasındaki uçurumu derinleştirmiş ve kentsel yoksulluk, kentsel adalet, hizmetlere erişilebilirlik

ve eşitlik gibi kavramların toplum içerisinde sorgulanmasına neden olmuştur (Başdelioğlu, 2005).

3.3.1 Sürdürülebilir Kentleşme

İkinci Dünya Savaşının sonlanmasıyla birlikte ülkeler toparlanma ve kalkınma sürecine girmiş ve yirminci yüzyılın ortalarından itibaren kentsel dinamikler üzerinde baskı oluşmaya başlamıştır. Bu baskının temelinde öncelikle kentlerin aldığı yoğun göçler bulunmaktadır. Yapılaşma alanının genişlemesi, kentsel hizmetlere erişim konusunda zorluk yaşanması, kalkınma hedefleri doğrultusunda plansız ve saçaklanarak büyüyen kent dokusu sonucu, çevresel kentsel problemler meydana gelmiştir (Akıncıtürk, 1999; Özdemir ve Özkaynak, 2023). Söz konusu çevresel problemlerin yanında sosyal, kültürel ve ekonomik bağlamda da sorunların ortaya çıkmasıyla birlikte sürdürülebilirlik olgusu uluslararası kuruluşların gündemini oluşturmuştur (Tuğaç, 2018).

Tablo 3.4.1.1 Dünyada kentleşme eğilimleri. (*Kaynak:* Jacques Veron, 'kentleşme' maddesi, Dictionnaire de demographie et dessciences de la population, Armand Colin, Paris, 2010, s.489)

	1950	1975	2010	2030	2030
KUZEY AMERİKA	% 63,9	% 73,8	% 82,1	% 86,7	% 90,1
GÜNEY AMERİKA	% 42	% 61,2	% 79,6	% 84,9	% 88,8
AVRUPA	% 50,5	% 65,6	% 72,8	% 78,4	% 84,3
OKYANUSYA	% 62	% 71,5	% 70,2	% 73,4	% 74,8
AFRİKA	% 14,7	% 25,4	% 40	% 49,9	% 61,6
ASYA	% 16,8	% 24	% 42,2	% 52,9	% 64,6
DÜNYA	% 29	% 37,2	% 50,5	% 59	% 68,7

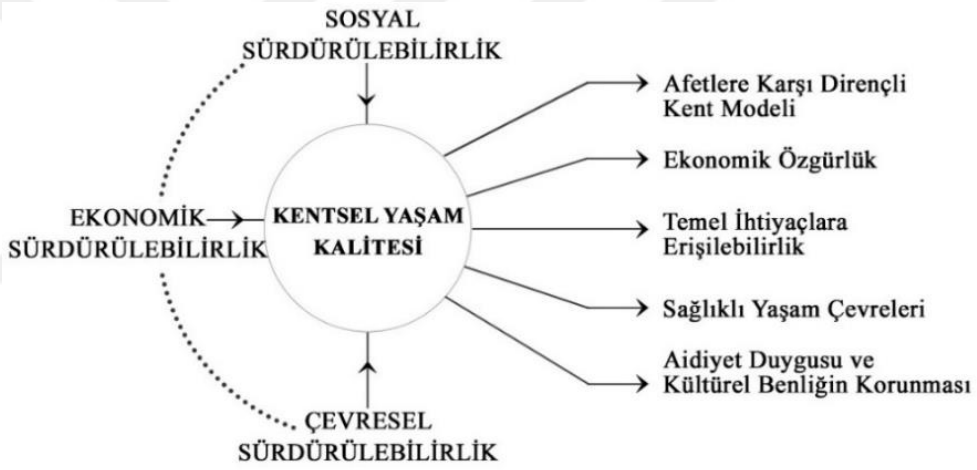
Artan imkân ve hizmetlerin yanında mevcut koşulların kırsaldaki yaşama göre git gide daha cazip hale gelmesi kentlerin göç alma sürecini hızlandırmıştır. Tablo 3.4.1.1'de dünyadaki kentleşme eğilimlerinin yıllar içerisindeki değişimi ifade edilmiştir. Yıllar içerisinde kapasitelerinin üzerinde insan yoğunluğunu barındırması

sebebiyle kentlerin temel sistemlerinde aksaklıklar ve sorunlar yaşanmaya başlamıştır. Yaşanan bu sorunlar kentsel yaşam kalitesinin düşmesine, kentsel kullanımların yetersizleşmesine ve sağlıksız ortamların meydana gelmesine zemin hazırlamıştır (Akbulut, 2016). Kentlerin kalabalıklaşmasına paralel olarak konut sorunu ortaya çıkmış ve kentlerin fiziksel sınırları genişlemek zorunda kalmıştır. Nitekim bu durum kent merkezlerinden daha uzakta yeni ve izinsiz konut alanlarının oluşmasına sebep olmuştur.

Sınırları genişleyen kentsel yayılma sonucunda mevcut tarım arazileri ve verimli topraklar yapılaşmaya açılarak tarımsal niteliğini kaybetmiştir. Kent merkezlerinde yaşamak için maddi açıdan yeterli gelir seviyesine sahip olmayan insanların söz konusu bu alanlarda kendi imkanlarıyla yaptıkları kaçak yapılar, kentlerin düzensiz ve plansız şekilde büyümesine yol açmıştır (Özdemir ve Özkaynak, 2023). Bunun yanında ucuz konut ihtiyacının kent merkezlerinde karşılanamaması sonucunda planlı yapılaşan, düşük yoğunluklu banliyö alanları da kent çeperlerinde belirmeye başlamıştır. Söz konusu durum arazi kullanım kararlarının geleceğini etkilemiş ve kent morfolojisini değişime zorlamıştır.

Kentsel tüketim faaliyetlerinin fazla olması ve çevresel tahribatın yüksek seyretmesi nedeniyle anti-ekolojik eylemlerin kentleşme ve sürdürülebilir kent olgusu üzerinde baskı oluşturduğu gözlemlenmektedir (Baş, 2018). Özellikle kent merkezlerinde çalışma ve yerleşim alanlarının yoğunlaşması nedeniyle metre kareye düşen insan sayısı artmış söz konusu bu artış arazide, altyapıda, enerji ve ulaşımda sistemlerin aksamasına ve erişim konusunda yetersizliklerin yaşanmasına yol açmıştır. Bu koşullar altında ilerleyen süreçte kent merkezlerinden uzaklaşılarak kentler boşalmaya *(desurbanization)* başlamış, boşalan mevcut kentsel alanların ise yeniden kentleşme *(reurbanization)* süreci gerçekleşmiştir (Beatley & Manning, 1997). Kentlerin mevcut kapasitelerinin üzerinde bir yoğunluğu kaldıramayacak seviyeye gelmesi, şehirlerin planlaması ve kentin dokusunda meydana gelen kırılmaların kontrol altına alınması gerekliliğini ortaya koymuştur (Karakurt, 2008).

Kentleşme eğilimini etkileyen ve geleceğini şekillendiren durum ve olgular, mevzuat ve politikalar özellikle modern toplumlarda kalkınma öncelikli olarak kentleşme ve kentsel gelişim süreçlerine yön vermektedir (Akçakaya, 2016). Keleş'e göre nüfusun kırdan kente göç hareketleri hem toplumsal hem de fiziksel olarak kentlerin büyümesi, kentte yaşayan nüfusun kırsalda yaşayan nüfustan fazla olması 'kentleşme' olarak açıklanırken doğum ve ölüm oranları, ekosistemde yaşanan hareketler, yaşam süreleri, yapılaşma, doğal afetler, toplumsal ve kültürel olaylar kentleşmeyi doğrudan etkileyen bileşenlerdir (Keleş, 2001; Keskin, 2020). Bu bileşenlerin doğrudan ya da dolaylı yoldan sebep olduğu ekolojik yıkım ve ekosistemde meydana gelen bozulmalar sonucunda hem kentlerin hem de doğal çevrenin devamlılığı konusunda küresel çapta endişe uyandırmıştır (Akçakaya, 2016).

Şekil 3.4.1.1 Kentsel Yaşam Kalitesinin girdileri ve çıktıları

Söz konusu endişenin çözümünde ise yine kentler kilit rol oynamaktadır. Zira hem sorunun kaynağı hem de çözümün temel parçası kentlerdir. Bu sebeple kentsel problemlerin çözümünde, ekosistemin eski dengesine kavuşup gelecek nesillere aktarılmasında kentler en önemli paydaştır. Nitekim sürdürülebilir kentler konusunu Alberti ''kent sakinlerinin ihtiyaçlarının yerel ve küresel kaynaklar üzerinde sürdürülebilirliğe uygun olmayan girişimler olmaksızın karşılanması'' olarak tanımlamış paralelinde bu konu 1996 yılında İstanbul'da yapılan Habitat II Konferansında kentsel sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir insan yerleşkeleri üzerinden açıklanmıştır (Alberti, 1996). Birleşmiş Milletler tarafından 2004 yılında düzenlen

Habitat Raporunda ise sürdürülebilir kentler ‘‘çevresel, sosyal, ekonomik ve politik-kurumsal sürdürülebilirliğin birleştirildiği dinamik bir süreç’’ olarak tanımlanmıştır (Shen vd., 2011). Kentsel yaşam kalitesi ve sürdürülebilirlik arasındaki ilişki Şekil 3.4.1.1’de görülen kavramsal şemada girdiler ve çıktılar ile gösterilmeye çalışılmıştır.

Bir başka biçimde yeniden dile getirildiğinde Kentsel sürdürülebilirlik, mevcut kaynakları tüketmeden ve bunlara zarar vermeden yani doğanın dengesini bozmadan kentsel ve toplumsal gereksinimlerin sağlanabilmesi yeteneğidir. Hem bugünün insanlarının hem de gelecek toplumların yaşam kalitesini düşürmeyen, yerel ve küresel kaynakların hiç bitmeyecek bir biçimde kullanımının önüne geçen, iktisadi kalkınma stratejileri doğrultusunda doğaya mekanik bir yaklaşımla müdahale etmeyen ideolojik bir anlayıştır. Söz konusu anlayış ile toplumda sosyal adalet ortamı yaratılırken aynı zamanda doğaya zarar vermeyen ekonomik kalkınma modellerinin kullanımı sonucunda sağlıklı kentsel mekanlar oluşmaktadır. Nitekim bu sayede hem ekolojik devamlılık sağlanır hem de sürdürülebilir kentler meydana gelir (Akçakaya, 2016).

Kentlerin verimli ve etkin şekilde kullanılmasının sağlanması ve kent mekanlarının yaşanabilir bir hale getirilerek iyileştirilmesi için yapısal, yönetsel ve hukuksal düzenlemelere ihtiyaç duyulmaktadır. Sürdürülebilirlik yaklaşımı içinde toplumun temel gereksinimlerinin karşılanması ve bu ihtiyaçların giderilirken çevreye zarar vermeden ve kaynakların kullanımında kontrol sağlanarak kentlerin gelişmesi süreci elbette öncekilerden farklı stratejiler ve politikalarla denetim altına alınmak durumundadır (Tunçer, 2016). Bu çerçevede kentleşmenin sürdürülebilir olarak gerçekleşmesi ve başarısızlığa yol açan faktörlerin ortadan kalkması için hukuki açıklıkların ve yönetsel problemlerin de giderilmesi gerekmektedir. Nitekim sürdürülebilir kentleşmeye yönelik devletlerin belirlediği temel politikalar, planlamalar ve hukuksal düzenlemeler sonucunda yasal olarak da istikrar sağlanabilmektedir (Güler ve Turan, 2013).

Bin dokuz yüz altmışlı yılların başından itibaren küresel anlamda artan duyarlığa paralele olarak uluslararası düzeyde diplomatik görüşmeler başlamış ve sürdürülebilirliğe ilişkin alınabilecek önlemler değerlendirilmiştir. Dünya Doğa ve

Doğal Kaynakları Koruma Birliği (International Union for Conversation of Nature and Natural Resources) tarafından ilk defa 1980 yılında kullanılan 'sürdürülebilirlik' kavramı daha sonraki süreçte hazırlanan Brundtland Raporunda daha da önemli hale gelmiştir (Özçağ ve Hotunluoğlu, 2015). Sürdürülebilir kent planlamasına yönelik yaklaşımlar ise 1990'lı yılların başında gündeme gelmiş ve "sürdürülebilir kentsel–kırsal gelişme stratejileri" olarak yeni politikalar belirlenmiştir (UNCED, 1992). İki bin yılında Sürdürülebilir Mekânsal Gelişim Rehberi, 2004 yılında Kentsel Mevzuat çalışmaları ve 2007 yılında Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi Avrupa Birliği öncülüğünde yürütülen sürdürülebilir kentsel gelişmeye ilişkin önemli kurumsal çalışmalardır (Özcan, 2016). Bu gelişmeler Türkiye özelinde de farklı kurumsal ve hukuksal altyapıların zeminini oluşturmuş, 2010 yılında hazırlanan Kentsel Gelişme Stratejisi Eylem Planları ile de sürdürülebilir gelişme süreci hız kazanmıştır (Kentges, 2010).

Tablo 3.4.1.2 Avrupa Birliği Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (Peşkircioğlu, 2016)

SKA 1	Yoksulluğun tüm biçimlerini her yerde sona erdirmek
SKA 2	Açlığı bitirmek, gıda güvenliğine ve iyi beslenmeye ulaşmak ve sürdürülebilir tarımı desteklemek
SKA 3	Sağlıklı ve kaliteli yaşamı her yaşta güvence altına almak
SKA 4	Kapsayıcı ve hakkaniyete dayanan nitelikli eğitimi sağlamak ve herkes için yaşam boyu öğrenim fırsatlarını teşvik etmek
SKA 5	Cinsiyet eşitliğini sağlamak ve tüm kadınlar ile kız çocuklarını güçlendirmek
SKA 6	Herkes için erişilebilir su ve atıksu hizmetlerini ve sürdürülebilir su yönetimini güvence altına almak
SKA 7	Herkes için karşılanabilir, güvenilir, sürdürülebilir ve modern enerjiye erişimi sağlamak
SKA 8	İstikrarlı, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi, tam ve üretken istihdamı ve herkes için insana yakışır işleri desteklemek
SKA 9	Dayanıklı altyapılar tesis etmek, kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşmeyi desteklemek ve yenilikçiliği güçlendirmek
SKA 10	Ülkelerin içinde ve arasındaki eşitsizlikleri azaltmak
SKA 11	Şehirleri ve insan yerleşimlerini kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir kılmak
SKA 12	Sürdürülebilir üretim ve tüketim kalıplarını sağlamak
SKA 13	İklim değişikliği ve etkileri ile mücadele için acilen eyleme geçmek
SKA 14	Sürdürülebilir kalkınma için okyanusları, denizleri ve deniz kaynaklarını korumak ve sürdürülebilir kullanmak
SKA 15	Karasal ekosistemleri korumak, iyileştirmek ve sürdürülebilir kullanımını desteklemek; sürdürülebilir orman yönetimini sağlamak; çölleşme ile mücadele etmek; arazi bozunumunu durdurmak ve tersine çevirmek; biyolojik çeşitlilik kaybını engellemek
SKA 16	Sürdürülebilir kalkınma için barışçıl ve kapsayıcı toplumlar tesis etmek, herkes için adalete erişimi sağlamak ve her düzeyde etkili, hesap verebilir ve kapsayıcı kurumlar oluşturmak
SKA 17	Uygulama araçlarını güçlendirmek ve sürdürülebilir kalkınma için küresel ortaklığı

Süreç içerisinde yapılan görüşmeler ve imzalanan protokoller sonucunda çevresel, ekonomik, sosyal ve politik açıdan sürdürülebilirliğin uluslararası iş birliği ile gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. Tüm bu gelişmeler ise 2015 yılında ülke liderlerini bir araya toplamış olup gelecek on beş senelik süreçte kalkınmaya yönelik yeni stratejilerin hazırlanması hususunu gündeme getirmiştir. İki bin yılında gerçekleştirilen Milenyum Zirvesi kapsamında alınan kararların devamı niteliğinde olan Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ise Gündem 2030'un hazırlanmasına yol açmıştır. Aşırı yoksulluğun sona erdirilmesi, eşitsizlik ve adaletsizlik ile mücadele edilmesi ve küresel iklim değişikliğinin önlenmesine yönelik temel üç sorun etrafında şekillenen Gündem 2030, küresel dengenin tekrar sağlanması ve gelecek nesillere aktarılması konusunda yapılan 17 maddelik küresel eylem çağrısı Tablo 3.4.1.2'de sıralanmıştır (Peşkircioğlu, 2016).

Evrensellik, eşitlik ve adalet, insan hakları, toplumsal barış ve dayanışma gibi prensipler kalkınma hedeflerinin temel özelliklerini oluştururken, bütüncül, kapsayıcı ve birbiriyle bağlantılı olarak hazırlanan Sürdürülebilir Kalkınma Amaçlarında sürdürülebilirlik sosyal, ekonomik, çevresel ve toplumsal boyutlarıyla beraber ele alınmıştır. İki bin on beş yılından 2030 yılına kadar yapılacak uygulamalara, ülkelerin belirlediği kalkınma stratejilerine ve politikalara rehberlik etmesi ve daha sağlıklı yaşam alanlarının oluşması amacıyla daha sistematik bir yol izlenmiştir (Eşkinat, 2016). Bahse konu yeni yaklaşımla birlikte enerji, iklim değişikliği, kentsel yoksulluk, üretim ve tüketim, sosyal eşitlik, güvenlik, ekonomik büyüme ve kalkınma, temiz ve kaliteli yaşam standartlarının oluşması ve gelecek nesillere miras bırakılması hedeflenmiştir.

3.3.2 Sürdürülebilir Kentleşme İlkeleri

Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması ve ekonomik büyümenin gerçekleşmesi, toplumsal yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve kentsel adalet ortamının sağlanması, insan faaliyetlerinin doğal çevre üzerinde sebep olduğu baskının azaltılarak ekosistemde yaşanan bozulmaların tekrar eski dengesine kavuşması noktasında sürdürülebilir kentleşme ilkeleri ekonomik, çevresel ve sosyal boyutlarıyla bir

bütünlük oluşturmaktadır (Saraç ve Alptekin, 2017). Sürdürülebilir kentleşme ilkeleri şehirlerin devamlılığı için geliştirilen politika ve ilkeler aracılığıyla nüfus artışını kontrol altında tutmayı, insanları yürümeye ve bisiklet kullanmaya teşvik etmeyi, doğal kaynakların kullanımını özendirerek yenilenebilir enerjiyi kentin tüm işlevsel alanlarında kullanmayı, doğal değerlerin dikkate alınarak korunduğu ve ekosistemlerin fonksiyonlarındaki işleyişi engellemeyecek şekilde kurgulanmasına yardımcı olmaktadır (Desheng vd., 2014). Kentleşme için de geçerli olacak Sürdürülebilirliğin temel boyutlarına ait ilkeler Tablo 3.4.1.3'de ifade edilmekte olup Yaşam kalitesinin arttırılarak toplumsal faydanın ön planda tutulduğu fakat öte yandan da sürdürülebilir modellerde önerilen geleceğe dönük koruma ve geliştirme potansiyellerinin dikkate alındığı ilke ve stratejilerle birbirini destekleyen bir süreçtir.

Tablo 3.4.1.3 Sürdürülebilirliğin temel boyutlarına ait ilkeler

SOSYAL SÜRDÜRÜLEBİLİLİK İLKELERİ	ÇEVRESEL SÜRDÜRÜLEBİLİLİK İLKELERİ	EKONOMİKSÜRDÜRÜLEBİLİLİK İLKELERİ
-Hayat standartlarını yükseltmek -Yoksullukla mücadele etmek -İşsizlik ve gıda ihtiyacı problemlerini çözmek -Nüfus artışını kontrol altında tutmak -Kaynakların ve hizmetlerin erişimini halka eşit şekilde sunmak -Eğitim, sağlık, enerji, kültür vb. hizmetler herkes tarafından erişim -Kentsel adaleti sağlamak -Dil, din, ırk ayrımı olmadan toplumsal barış ortamını sağlamak -Kültürel benliği korumak -Geleneksel kültür değerlerinin ve yapılarının devamlılığının sağlamak -Kentsel hizmetlere ve ihtiyaçlara ulaşılabilirlik -Konut ve çevre kalitesini iyileştirmek -Yurttaş katılımını sağlanmak -Toplumsal bilinç oluşturmak ve bilgiye erişimi kolaylaştırmak -Bireysel suç oranını azaltmak -Karma kullanım alanları oluşturmak -Kentli olma isteğini arttırmak	-Fauna ve florayı korumak -Kaynak olarak çevrenin tüketimini azaltmak -İçilebilir yeni su kaynakları temin etmek -Yakın ve yürünebilir konut çevreleri üretmek -İçilebilir yeni su kaynakları temin etmek -Sulak alanları ve su kaynaklarını korumak -Kompakt konut tasarımını gerçekleştirmek -Geri dönüşüm uygulamalarını güçlendirmek -Tehlikeli atıkları düzenli olarak toplamak ve imha etmek -Yağmur sularını değerlendirmek -Havzaları kirlilikten korumak -Suyun, havanın ve toprağın kalitesini arttırmak -Kamusal yeşil alan miktarını arttırmak -Evsel atık yönetimi yapmak -Enerji etkin binalar tasarlamak -Biyolojik çeşitliliği korumak -Karbon ayak izini ve sera etkisini azaltmak -Kent içi tarımsal üretimin yaygınlaştırılması -Doğal afet risklerine karşı önlem almak	-İstihdam sağlamak ve işsizlik oranını düşürmek -Yenilenebilir enerji kullanımını arttırmak -Enerji tasarrufu sağlamak -Toplu taşımayı yaygınlaştırmak -Kişi başına düşen GSYH'yi arttırmak -Sektörel dağılımda denge sağlamak -Çevre dostu inşaat malzemeleri kullanmak -Özel araç kullanımını azaltmak -Yeşil sanayi politikalarını uygulamak -Sanayi atıklarının dönüşümünü sağlamak -Konut ve yaşam maliyetlerini düşürmek -Kentin sürdürülebilir ekonomide dayanıklılığını belirlemek -Kamusal alanda yaşam kalitesini arttırmak -Bölgesel atık bertaraf sistemleri kurmak -Mevcut yapı stoğunu enerji açısından güçlendirmek -Tüketim ve üretim dengesini sağlamak -Kentsel yayılmayı önleyici politikalar geliştirmek

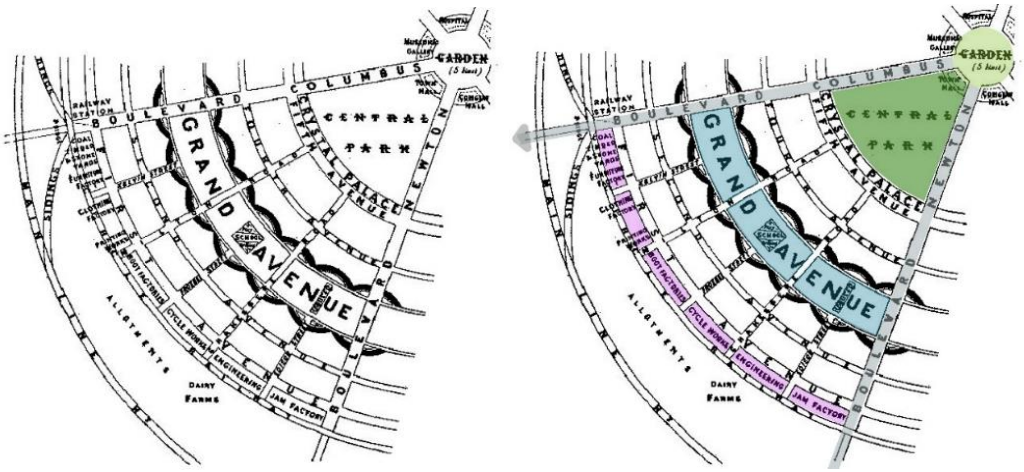
3.4 Sürdürülebilir Kent Modelleri

Kentlerin ve içerisinde yaşayan canlıların yaşamını tehlikeye atmayarak fiziksel ve yapılı çevrede kentsel alanların iyileştirilmesi, korunması ve gelecek nesillere aktarılması konusunda farklı yaklaşımlar ve kent modelleri ortaya çıkmıştır.

3.4.1 Bahçe Kent Modeli (Ebenezer Howard)

Tarihçeyi hatırlamak gerekirse, on dokuzuncu yüzyılda yaşanan gelişmeler ve endüstrinin kentlerde yoğunlaşmasıyla birlikte kentleşme hızında da hareketliliğin başlamış olduğu görülmektedir. Kentleşme sonucu doğal yapının bozulması ve kaynakların kullanımındaki denetimsizlik, şehirlerde yenilenme stratejilerinin geliştirilmesi konusunda yeni yaklaşımları gündeme getirmiştir (Gürler, 2012). Bu süreci hızlandıran diğer bir gelişme ise 1952 yılında Londra'da ısınmak amacıyla fazla kömür kullanımına bağlı olarak havadaki zehirli gaz miktarındaki artış ve bu nedenle yaklaşık dört bin kişinin hayatını kaybetmiş olmasıdır. Yaşanan bu olumsuz gelişmeler sonucunda kuramcılar tarafından yeni ve modernist kentsel hareketler ortaya koyulmuştur (Keleş ve Hamamcı, 1998).

Bahçe Kent hareketi işte böyle bir koşulda hem doğal çevreyi korumak hem de kentleşmeyi kontrol altında tutmak amacıyla gündeme gelmiştir (Aktan, 2012). Kent plancısı Ebenezer Howard tarafından kır ve kenti sentezlemeyi hedefleyen *Garden City* (Bahçe Kent) kuramı 1898 yılında "To-morrow : a peaceful path to real reform" (Yarın: Gerçek Reform İçin Barışçıl Bir Yol) isimli kitabında anlatılmıştır (Yüksel, 2012). Howard, Bahçe Kent modelini "sanayileşmeyle birlikte kirlenen, kalabalıklaşan ve düzensiz bir yapıya bürünen büyük kentlerin dışında oluşturulan, doğa ile bütünleşmiş ve tüm fonksiyonlarıyla kendini besleyebilen yeni bir yerleşim türüdür. İdeal yaşam, kırsal ile kentsel yaşamın avantajlarının bir araya getirildiği, sakıncalarının kaldırıldığı, iki modelin karışımı olan yarı kentsel bir modelle mümkündür." şeklinde açıklamıştır (Howard, 1965).

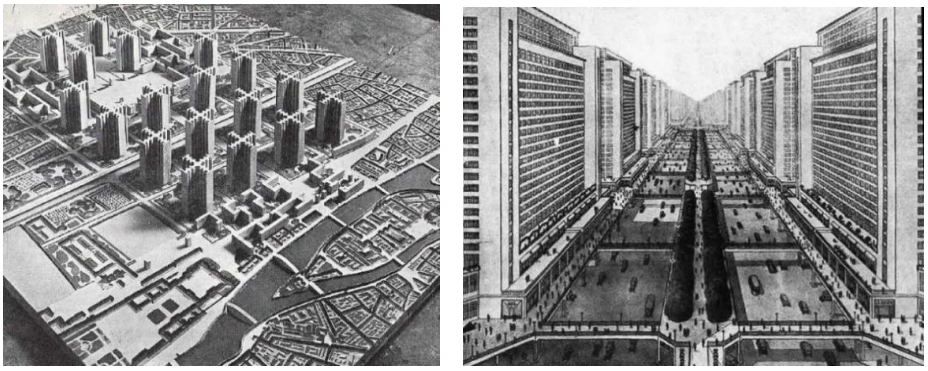

Şekil 3.5.1.1 Bahçe Kent Modelinin Kurgusal Tasarımı

Kentin yerleşim kurgusunda mekanlar birbirinden ayrılmış olup endüstri alanları kentlerin merkezinden uzaklaştırılarak çeperde konumlanmıştır. Kentin merkezinden dışarıya doğru sosyal yaşam alanları ve parklar yer alırken diğer bölümler ise konutlar için tasarlanmıştır. Dairesel formda tasarlanan modelin merkezinde yeşil alanlar bulunmakta olup çevresinde ise müzeler, sosyal donatılar ve kamusal yapılar tercih edilmiştir (Aktan, 2012). Şekil 3.5.1 1'de gösterildiği üzere merkezden kentin çeperine doğru uzanan bulvarlar görülmektedir. İnsanların konutlarından çıktıktan sonra merkezdeki sosyal donatılara ya da çeperdeki sanayi alanlarına yönelimini sağlayan bu bulvarlar ile ulaşım kurgulanmıştır. İşlevsel olarak birbirinden ayrılan mekanlar arasında tampon görevi görmesi amacıyla doğal çevrenin güçlendirilmesi ve hava kirliliğinin azaltılmasına yönelik olarak yeşil kuşakların tasarlanmasıyla kentin nefes alması hedeflenmiştir. Endüstri sonrası toplumsal ve fiziksel yapıda yaşanan değişimler kentlerde ekonomik ve sosyal faaliyetleri arttırmış, imkanların genişlemesiyle ise kent nüfusu kapasitesinin üzerinde göç almaya başlamıştır. Öte yandan kırsal alanda ekonomik ve sosyal yetersizlikler artmaya başlarken kentsel alanda ise kaynakların hızla tükenmesine ve doğal çevrede problemlerin meydana gelmesine sebep olmuştur (Keleş, 1961). Her iki yaşam alanında da avantajlı ve dezavantajlı koşulların sebep olduğu olumlu ve olumsuz sonuçlar meydana gelmiştir. Bu nedenle mevcut özelliklerden yararlanmak amacıyla kır ve kent arasında denge ve ilişki kurulması hedeflenmiştir. Howard, demiryolları ile hem kent merkezini hem de kırsal alanı birbirine bağlarken radyal formda tasarlanan 400 hektarlık alanda 32.000 kişilik nüfusun yaşayacağı bir Bahçe Kent modelini geliştirmiştir. Kırsal alanda 2000,

kentte ise 30000 kişinin yaşayacağı şekilde tasarlanan modelde toplam nüfusun 32.000 sınırını geçmesi durumunda ise büyümenin kesinlikle durdurulması gerektiğini savunmuştur (Yüksel, 2012). Ebenezer Howard'ın tasarladığı Bahçe Kent modelinde, kır ve kent arasında kurulan organizasyonun yanı sıra ekolojik, ekonomik ve sosyal etkileşimler açısından işbirlikçi ve dengeli bir tasarım sunulmaktadır.

3.4.2 Çağdaş Kent (Le Corbusier)

Yirminci yüzyılın önemli mimar ve kent bilimcilerinden birisi olan Fransız asıllı Le Corbusier, sanayi devrimi sonrasında kente hâkim olan endüstrileşme hareketlerinin ve makineleşmenin yeşili ve doğayı yok ettiğini bu nedenle de kentlerin yeni bir tasarıma ihtiyaç duyduklarını savunmuştur (Aktan, 2012). Le Corbusier kentlerin geldiği son durumu "Modern toplum gerçekten her şeyi yeniden gözden geçirme durumundadır; makine her şeyi altüst etti, gelişim yüzyıl içinde yıldırım gibi bir hız kazandı; süregelen alışkanlıklarımızın, araçlarımızın, çalışmalarımızın üzerine bir daha hiç açılmamak üzere bir perde kapandı; önümüzde engin bir alan açılmakta ve tüm dünya gücünü buraya seferber etmektedir." şeklinde açıklamaktadır. Bu koşullar altında Le Corbusier kentlerin yenilenmesi ve değişmesi için doğanın kontrol edilmesi gerekliliğini savunan Çağdaş Kent (Ville Comtemporaine) yaklaşımını geliştirmiştir (Çoban, 2012). Le Corbusier'e göre ideal kentlerin rasyonellikle üretilmesi gerekmektedir çünkü rasyonellikten uzak olarak gelişen kentlerde mevcut sorunların büyüyerek sınırlarının genişleyeceğini düşünmektedir. Le Corbusier'e ait planlama yaklaşımında, doğanın kontrol edilebilmesi ve yatayda meydana gelen ilerlemenin durdurulması için kentlerin düşey eksende gelişmesi gerekliliği savunulmaktadır. Şekil 3.5.2.1'de Çağdaş Kentin tasarımına ait görseller yer almaktadır (Duru, 2011). Kentleri yaşayan makineler olarak nitelendiren Corbusier, düşeyde arttırılan yoğunluk sayesinde daha düzenli ve kendi içinde sistematik bir kentsel organizasyon yaratılmasını hedeflemektedir. Nitekim bu hedef doğrultusunda endüstrinin kentler üzerinde neden olduğu fiziksel sorunların önlenmesi için bireylerin doğadan ve onun nimetlerinden daha çok faydalanması amacıyla yaklaşık üç milyon insanın yaşayabileceği çağdaş bir kent tasarlamıştır.

Şekil 3.5.2.1 Le Corbusier'in planladığı Çağdaş Kent (VilleComtemporaine) tasarımı

Dikdörtgen formda tasarlanan kentin merkezinde yüksek yapılar ve gökdelenler yer almaktadır. Merkezde bulunan ve boyutları 200 metreyi aşan 60 katlı bu gökdelenler ise çalışma alanları, ofisler ve bürolar için tasarlanmıştır (Kortan, 1990). Bu sayede kent merkezlerinde toplanan fonksiyonlar yardımıyla enerjiden ve vakitten tasarruf edilebilecektir. Izgara sistem üzerinde, kentin mevcut ekonomik ve sosyal faaliyetleri gelişirken yer altında tasarlanan tren istasyonları ve raylı sistem güzergahlarıyla ulaşım planı çözülmüştür (Duru, 2011). Gökdelenlerin çevresinde ise nispeten daha az katlı konut alanları tasarlanarak çalışma ve yaşama alanı arasındaki döngüsel sürecin azaltılması hedeflenmiştir. Öte yandan konutların tasarımında mahremiyet göz önünde bulundurularak bireylerin özel yaşamına saygı duyulmuştur (Akın, 2012). Yüksek yoğunluklu bu yeni kentsel yapılanma, modernizm hareketinin yansımalarını da taşımaktadır. Yapılarda tercih edilen geometrik formlar ve cam ağırlıklı tasarımlar, kentleri daha modern hale getirirken park ve bahçelerin sadece zeminde değil çatılarda da düşünülmesi Çağdaş Kent yaklaşımının ekolojik boyutlarıyla da değerlendirildiğinin bir göstergesidir. Nitekim Le Corbusier 1925 yılında Paris'in büyük bir kısmını benzer niteliklerle tekrardan tasarladığı 'Plan Voisin' Çağdaş Kent esintilerinin yansıtıldığı bir örnektir (Özer, 1987).

3.4.3 Yavaş Kentler (Citta Slow)

Bin dokuz yüz doksan dokuz yılında İtalya'da ortaya çıkan *Citta Slow* yani Yavaş Kentler Hareketi, şehirlerin mevcut değer yargılarını ve geleneklerini devam ettirmek, doğal yapısında yaşanacak bozulmaları önlemek, gündelik hayatın konforlu şekilde sürdürülmesini sağlamak amacıyla nüfusu 50000'in altında olan şehir veya kasabalar

tarafından uygulanabilmektedir. Yavaş şehir olarak nitelendirilen bu yerleşimlere üzerinde salyangoz simgesi bulunan turuncu renkli bir bayrak verilerek düzenli aralıklarla kontrol edilmektedir (Coşar, 2014; Erdem ve Günerhan, 2010).

Yavaş Kent hareketinin ortaya çıkışında tüm dünyada egemen olan teknolojik gelişmeler ve endüstrinin yönlendirdiği sermaye politikalarının kenti ve kentlilerin yaşamını doğrudan etkilediği görülmektedir. Küreselleşme kentlerin tarihi değerlerinin, kültürel ögelerinin, geleneksel kimliklerin ve yerel halkın aidiyet duygusunun yitirilmesine yol açmıştır. Üretim ve tüketim arasındaki ilişkinin doğal kaynaklar üzerinde oluşturduğu beşerî baskı kentsel ve kırsal hayatın devamlılığını sağlayan çevresel, ekonomik ve sosyal unsurların zarar görmesine ortam hazırlamıştır (Akpınar ve Pektaş, 2019).

Kentleşme sonucu meydana gelen aşırı yapılaşma, doğal çevrenin zarar görmesi, kentsel alanlarda kirliliğin artması, kaynakların denetimsiz kullanımı ile gündelik hayatın yoğun temposundan kaynaklanan kargaşa ortamı bireylerin yaşam kalitesini düşürmeye başlamıştır. Nitekim yaşanan bu olumsuzlukların önüne geçilmesi ve çevre kalitesinin bozulmaması için Yavaş Şehir hareketi gündeme gelmiştir. Bu yeni yaklaşımla birlikte insanların yaşadıkları kentsel veya kırsal yerleşim alanlarındaki hayat kalitesini iyileştirmek ve mevcut değerlerine sahip çıkarak devamlılığın sağlanması hedeflenmektedir (Yüce ve Yaleze, 2018). Bu amaç doğrultusunda İtalya'nın Orvieta şehrinde kurulan Yavaş Şehir Derneğinin temel misyonu toplumsal yaşam kalitesinin iyileştirilmesi ve kentsel yaşamın daha konforlu geçmesini sağlayarak sağlıklı çevrelerin oluşturulmasıdır.

Başta metropoller olmak üzere sayıca yüksek nüfusa sahip yerleşimlerdeki hızlı akan düzene yetişme çabası içerisinde yaşadığı yerin değerlerini tanıma fırsatından uzaklaşan bireylere kirlilikten uzak, karakteristik özelliklerinin korunduğu, insani yaşam koşullarının sağlandığı bir çevre oluşturulması gereksinimi doğmuştur (Coşan, 2014). Bu ihtiyaç doğrultusunda İtalya'nın Bra, Positano gibi kentlerinden sonra İngiltere, Almanya, İspanya, Polonya ve Norveç gibi Avrupa kentlerinde de yavaş şehir hareketleri başlamıştır (Erdem ve Günerhan, 2010). Kent ya da kasabaların

Yavaş Şehir unvanını kazanabilmesi için gerekli kriterleri sağlaması gerekmektedir. Çevre politikaları, altyapı politikaları, kentsel yaşam kalitesine yönelik politikalar, tarım politikaları, turizm politikaları, esnaf ve zanaatkarlara yönelik politikalar, misafirperverlik, farkındalık ve eğitim için politikalar, sosyal uyum politikaları ve ortaklıklara yönelik politikalar olmak üzere toplamda yetmişten fazla maddeden oluşan bir değerlendirme sürecinden geçen yerleşimler gerekli koşulları sağlaması durumunda CittaSlow unvanını kazanabilmektedir (Dündar, 2018). Hem sürdürülebilir hem de yerelde kalkınma sağlayan bu model ile kentsel yaşam kalitesi artarken fiziksel çevrenin de daha konforlu ve sağlıklı olması sağlanmaktadır. Ekolojik, sosyolojik, ekonomik, toplumsal ve kültürel boyutlarıyla kente ve bireylere çeşitli yararı olan Yavaş Kent modelinin kentlere sağladığı katkılar Tablo 3.5.3.1 'de verilmektedir (Tosun, 2013).

Tablo 3.5.3.1 Yavaş kent modelinin kentlere katkısı

YAVAŞ KENT MODELİNİN KENTLERE KATKISI
-Yerleşimlerin yerel kimliğini, tarihi yapılarını ve mirasını, kültürel ve geleneksel değer yargılarını korumak, saklamak ve gelecek nesillere aktarmak, -Gündelik yaşamın kargaşasını azaltarak bireylerin yaşadıkları yerin imkanlarından daha rahat yararlanmasını sağlamak, -Yerel üretimi destekleyerek yöresel ve coğrafi işaretli ürünlerin tanınmasını ve tüketilmesine ortam hazırlamak, -Temiz bir çevre oluşturmak için suyun, havanın ve toprağın kirlenmesine neden olan unsurların tespit edilerek doğaya zararlı teknolojik uygulamaları önlemek, -Yerleşim yerinin kendine has dokusu ve ayrıcalıklı özelliklerinin ortaya çıkarılması sağlanarak dışardan ziyaretçi çekmek, -Herkes tarafından ulaşılabilir kentsel donatı ve kullanım imkanları sunmak, -Enerji tasarrufu sağlayarak yenilenebilir enerji kaynakların yaygınlaşmasını sağlamak, -Toplu taşımaları, bisiklet ve yaya yollarının kullanımını özendirmek ve teşvik etmek için uygun altyapı ve ulaşım hizmetlerini geliştirmek, -Yerel pazarları korumak, esnaf ve zanaatkarları desteklemek, yöresel ürünlerin tanınmasını sağlamak, -Evsel, endüstriyel ya da tarımsal her türlü atığın geri dönüşümünü gerçekleştirecek uygulamalar yapmak,

Belirlenen kriterleri taşıyan ve nüfusu en fazla 50000 kişiyi bulan kentler/kasabalar ya da yerleşim alanları Citta Slow yani Yavaş Kent unvanını kazanarak yukarda sözü edilen sosyal, ekonomik ve çevresel iyileşmelerin ve toplumsal memnuniyet ortamının

oluşmasına yardımcı olmaktadır. İzmir'in Seferihisar ilçesi de 2009 yılında Citta Slow unvanını kazanmış ve sürece dahil olmuştur (cittaslow.org , 2023).

3.4.4 Kompakt Kent Modeli

İkinci Dünya Savaşının sonlanmasıyla birlikte toparlanma sürecine giren kentlerin hem fiziksel büyümesine hem de nüfus olarak artmalarına tanıklık edilmiştir. Bu durum kentsel yerleşim alanlarının mevcut sınırlarının genişlemesine neden olmuştur. Artan nüfusun konut ihtiyacını karşılamak amacıyla yayılmacı bir politika izlenmiş, ulaşım altyapısının gelişmesi ile de alternatif yerleşim alanları meydana gelmiştir. Sözü edilen kentsel yayılma hareketinin önüne geçebilmek ve kentlerin daha organize bir formda gelişmesini sağlayabilmek amacıyla Yeniden Tasarlanan Kentler olarak da bilinen Kompakt Kent modeli ortaya çıkmıştır (Tallon, 2010).

Tablo 3.5.4.1 Kompakt kent modelinin kentlere katkısı

KOMPAKT KENTİN ÖZELLİKLERİ	BİÇİMSEL ÖZELLİKLERİ
Yoğunluğu ve istihdam kapasitesi yüksek yerleşimler	Sınırlı Alan
Toplu taşıma ağlarıyla çevrili, yaya ve bisiklet yollarına yönelik ulaşım çözümlemesine sahip	Tek Merkeziyetçilik
Yüksek etkileşimli karma arazi kullanımı	Yüksek Erişilebilirlik
Sınırların okunabilir olduğu kısıtlı bir çerçeve içerisinde büyüme	Bütünleşik Kullanım
Yapıların etkin ve çok fonksiyonlu kullanımı	Döngüsel Ekonomi
Kentsel donatı ve hizmetlere kısa mesafede erişim	Dolu ve Yoğun Yapılaşma
Sokak ağlarının, kaldırımların ve bisiklet yollarının kesntisi olması	Geçirimli Parsel
Parsel bazında doluluğun yüksek boşluğun az olması	Süreklilik
Sosyal, çevresel, ticari faaliyetlerin iç içe olması	Karma Arazi Kullanımı
Kentsel hareketler için özel araç kullanımına minimum gereksinim duyulması	Gelişmiş Altyapı
Kentin çevresindeki doğal yapının ve tarım arazilerinin korunması	Sürdürülebilir Kent
Düşey eksende yoğunluğu yüksek yerleşim alanları	Yüksek Bağlantı
Çalışma ve yaşama alanının birbirine yakınlığı, yerel hizmetlerin ve yaşam alanlarının birbirine yakınlığı, yerel hizmetlere ve çalışma alanına yakınlık	Bitişik Gelişme
	Kolay Ulaşım
	Düşeyde Büyüme
	Karşılanabilirlik (ekonomik)
	Etkin Bina Tasarımı
	Enerji Verimliliği

Özellikle 1970'li yılların sonuna doğru kentleşmenin meydana getirdiği problemler ve kent formlarında yaşanan sorunlar karşısında yeni yaklaşımlar gündeme gelmiş ve 1990'lardan itibaren önemi daha iyi kavranan sürdürülebilirlik olgusu ile Kompakt Kent Modeli yerleşimler için bir çözüm haline gelmiştir (Pınarcıoğlu ve Kanbak, 2020). Bin dokuz yüz yetmiş üç yılında ilk kez Dantzig ve Saaty tarafından tanımlanan Kompakt Kent modeli, kendi kendini döndüren yüksek yoğunluklu ve toplu taşıma ağlarıyla ulaşımın çevrelendiği yerleşim alanlarıyken 2002 yılında Bruton'un yaptığı tanımda ise yapılaşmanın dikeyde arttırılmasıyla kent fonksiyonlarının yoğunlaştığı sürdürülebilir model olarak Kompakt Kentler yer almıştır (Burgess, 2002; Dantzig & Saaty, 1973). Kompakt Kent modelinin temel gayesi kentlerin fiziksel olarak genişlemesini ve yayılmasını önleyerek daha sistematik ve kendi içinde işleyen yüksek yoğunluklu karma bir düzen oluşturmaktır. Bu misyon, kentlerin kısıtlı sınırlar içerisinde büyümesini ve karma arazi kullanımları sayesinde de ekonomik, sosyal ve çevresel bileşenlerin bütüncül olarak ele alınmasına yardımcı olmaktadır (Erdem, 2022). Ekolojik, sosyolojik ve ekonomik olarak çeşitli faydaları olan Kompakt Kent modeli, sürdürülebilir kentsel gelişime yönelik de avantaj sağlamaktadır. Özellikle kentlerin makro formunda meydana gelen genişlemeye bir sınır çizilmesi gerektiğini savunan yaklaşımda, kırsal alanlara yönelik yayılmanın önüne geçilerek doğal yapının bozulmasına ve zarar görmesine yönelik tehditlerin önlenmesi hedeflenmektedir. Doğal çevrenin korunması ile ekolojik sürdürülebilirlik ve sağlıklı yaşam alanları sağlanabilmektedir. Karma araziler ve düşeyde yükselen yapılaşma sayesinde altyapı hizmetlerinin iyileşmesi ve binaların etkin kullanılarak enerjiden tasarruf edilmesi mümkün kılınmaktadır (Haughton, 1999). Sınırlı alan içerisinde konumlanan kentsel hizmetler ve gündelik ihtiyaçların karşılanması için gerekli donatılara olan erişim kolaylığı, özel araca duyulan gereksinimi azaltmıştır. Sözü edilen hizmetlere kısa mesafeli ulaşım sağlanması ise bireyleri yürümeye ve bisiklet kullanmaya teşvik etmiştir. Nitekim bu durum sonucunda kentte meydana gelen hava kirliliği ve zararlı gaz miktarı azalmıştır (Burton & Matson,1996). Mevcut kentsel gelişmelerde gözlemlenen kentlerin çeperlerinde yaşanan genişlemeler sonucunda, ekonomik olarak dezavantajlı grupların kent merkezlerinden uzaklaşması nedeniyle kentsel hizmetlere erişimleri zorlaşmaktadır. Kompakt kentlerin asıl amacı ise tüm hizmetlere toplumun her kesiminden insanın ulaşabilmesi ve eşit şekilde faydalanabilmesidir.

Nitekim sözü edilen durum ile toplumda kentsel adalet ve eşitlik ortamı sağlanarak sosyal sürdürülebilirlik gerçekleştirilebilmektedir.

3.4.5 Dirençli Kent Modeli

Toplumsal, çevresel ve ekonomik anlamda kendi içinde de çok katmanlı unsurların bir araya gelmesiyle yerleşim alanları meydana gelmektedir. Küresel ölçekte yaşanan teknolojik gelişmeler ve imkanlar doğrultusunda toplumun kentli kesiminin talep ve ihtiyaçları günden güne artmıştır. Kente yönelik gereksenimlerin karşılanması ise kentsel nüfusun artması ile zorlaşmış ve hizmetlerin yetersiz kalmasına neden olmuştur (Başaran, 2008). Kirliliğin artması, alt yapı ve kanalizasyon sistemlerinin bozulması, atık bertarafının zorlaşması, enerji verimliliğinin düşmesi, konut ve barınma sorunun ortaya çıkması, ulaşım sistemlerinin aksaması, içme suyuna ve temel ihtiyaçlara ulaşımın kısıtlanması ile kent direnci olumsuz etkilenmeye başlamıştır. Öte yandan kentlerin kendine has yapısına ve coğrafyasına bağlı olarak değişiklik gösteren fiziksel ve çevresel özelliklerinde de olumsuzluklar yaşanmaya başlamıştır. Bahsi geçen doğal ve beşeri etmenlerle ilişkili olarak kentin direncinde kırılmalar meydana gelmiştir (Zhu vd., 2019).

Direnç ya da dirençlilik kavramı, olumsuz koşulların sebep olduğu ya da sistemlerde meydana gelen tehlikeli durumlar sonucunda oluşabilecek zararın minimuma indirilmesi ve ya uyum sağlanarak korunması için kullanılmaktadır (Eren, 2019).Holling'in yapmış olduğu tanımda ise direnç kavramı "sistemin bozulmadan önceki kendisini oluşturan elementler arası ilişkiyi kaybetmeksizin bozulma ve değişimi karşılama kabiliyeti" şeklinde açıklanırken Afet Risk Azaltma Uluslararası Ofisinin (UNISDR) yaptığı tanımda ise dirençlilik kavramı "tehlikelere maruz kalan bir sistemin, topluluğun veya toplumun, gerekli temel yapılarının korunması ve yenilenmesi de dâhil olmak üzere, risk yönetimi yoluyla bir tehlikenin etkilerine zamanında ve etkili bir şekilde direnme, özümseme, uzlaştırma, uyum sağlama, dönüştürme ve iyileştirme yeteneği" olarak tarif edilmektedir (Holling, 1973; unisdr.org). Dirençli kent ise kenti oluşturan dinamiklerde meydana gelebilecek doğal ya da insan faaliyetleri sonucu oluşan her türlü olumsuz koşul ve tehlikeli durum

karşısında oluşturulan savunma mekanizmasıdır. Kentleri tehlikeye atacak ya da zarara uğratacak ekonomik, doğal, toplumsal veya yönetsel kaynaklı risk ve krizler karşısında hazırlıklı olunması, durumun kontrol altına alınıp mevcut düzenini devam ettirebilmesi kent direncinin oluşturulmasına bağlıdır (Öztürk ve Demirel, 2021). Birleşmiş Milletlerin Habitat Raporundaki Kentsel Dirençlilik kavramı 'kentsel sistemlerin tüm paydaşlarıyla birlikte, kentler üzerinde baskı yaratan tüm stres ve şoklarla mücadele edebilme, bunlara olumlu uyum sağlayabilme, hizmetlerin bu sırada sürdürülebilirliğini sağlayabilme, bunları hızla iyileştirebilme ve dönüştürebilme yeteneğidir' şeklinde tanımlanmakta olup kente katkıları ise Tablo 3.5.5.1'de sıralanmaktadır (Habitat, 2021).

Tablo 3.5.5.1 Dirençli kent modelinin kentlere katkısı

DİRENÇLİ KENT MODELİNİN KENTLERE KATKISI
-Katılımcı bir süreç oluşturularak kamu, sivil toplum kuruluşları, özel sektör, gönüllü kurumlar ve vatandaşlar kentlerin planlanmasında aktif rol oynarlar.
-Başta yerleşim alanları olmak üzere kentin her bir parçasında altyapı hizmetleri yeterli ve herkes tarafından erişilebilmektedir.
-Deprem, erozyon, sel, çığ vb. doğal afetlere karşı kent mekanları önceden korunur.
-Yaşanabilecek olası tehlikelere karşı bireylere önceden güçlü bilgi alt yapısı oluşturularak toplumsal bilinç yaratılır.
-Kentsel yoksulluk, göçler, suç ve şiddet gibi toplumsal konularda güvenlik ortamı sağlanarak sosyal dirençlilik oluşturulur.
-Doğal afetlerin öncesinde ve sonrasında gerekli temel kaynaklar ve ihtiyaçlar sağlanarak afetlere karşı güçlü bir organizasyon gerçekleştirilir.
-Kentsel hizmetlerde aksama olmadan süreklilik sağlanır.
-İklim değişikliği, salgın hastalıklar ve küresel ölçekte meydana gelen sorunlara karşı kırılganlıklar azalır.
-Kentlerin sahip olduğu kaynakların etkili ve verimli şekilde kullanılarak oluşabilecek ani riskler karşında sistemler uyumlu şekilde çalışmaya devam edebilmektedir.
-Kapsayıcı ve sürdürülebilir kentleşme stratejileri uygulanarak entegre ve devamlılığı sağlanan yerleşim alanları meydana gelir.
-Doğal kaynaklar üzerinde var olan ya da sonradan oluşabilecek baskı ve bağımlılık azalır.

Kentler demografik yapıları, sosyo-ekonomik düzeyleri, büyüklükleri ve coğrafi özelliklerine bağlı olarak çeşitli risklerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Alınan göçler, kentleşme hızı, küresel politikalar, salgın hastalıklar, kentin mevcut sistemlerinde yaşanan bozulmalar, iklim değişikliği gibi parametler kentsel direnci doğrudan etkilemektedir. Bu durum kentlerin kırılganlığı üzerinde baskın rol oynarken tehlikelere karşı savunmasını da düşürmektedir. Deprem, erozyon, çığ ya da heyelan

gibi doğal afetlerin yaşanması kentin direnç mekanizmasını olumsuz etkilerken aynı zamanda içinde yaşayan bireylerin yaşam kalitesini de sarsmaktadır (Sarı ve Öztürk, 2022). Sözü edilen olumsuzlukları önlemek amacıyla kapsayıcı, bütüncül ve esnek çözümler üretilmesi zorunlu hale gelmiştir. Geçmişte yaşanan sorunlardan ders çıkarılarak gelecekte yaşanabilecek olumsuz durumlara karşı kentlerin güçlü ve zayıf yönleri iyi tespit edilmeli, riskleri ortadan kaldıracak müdahale planları geliştirilmelidir (İrdem ve Mert, 2023).

3.5 Sürdürülebilir Kent Örnekleri

Küresel iklim değişikliği, teknolojik gelişmeler, üretim kalıplarında yaşanan değişimler, sosyolojik olaylar ve daha birçok faktörün sebep olduğu sürdürülebilirlik olgusunu tehlikeye atan ve başta doğa olmak üzere canlılar ve insanlar üzerinde telafisi zor olan problemleri meydana getirmiştir. Nitekim kentlerin ekosistemi, yaşam standartları, ekonomisi, fiziksel çevresi ve altyapısında da sorunların oluşmasına neden olmuştur (Karacan ve Gökçe, 2020). Bu noktada sürdürülebilirlik ve kentler arasındaki ilişki değerlendirildiğinde sürdürülebilirlik konusunda geliştirilen strateji ve politikaların uygulanması, yaşanabilecek sorunlara yönelik tehditlerin azaltılmasında oldukça kritik bir öneme sahiptir. Bu doğrultuda dünyanın çeşitli yerlerindeki örnekler incelenmiş ve söz konusu küresel sorunla başa çıkmak için ülkelerin geliştirdiği stratejiler ve alınan önlemler değerlendirilmiştir

3.5.1 Freiberg, Almanya

Almanya'nın Freuburg kentinden 1990'lı yıllara doğru yaklaşık altı bin kişilik Fransız Askeri Birliğin ayrılmasından sonra düzenlenen yarışmada, Freiberg kentinin Vauban bölgesinde sürdürülebilir bir kent modeli oluşturulmasına karar verilmiştir. Bahse konu sürdürülebilir kent modelinin hayata geçirilmesi amacıyla düzenlenen Vauban projesinin asıl amacı, iş birlikteliği ve katılım sağlanarak ekolojik, sosyal, ekonomik ve kültürel ihtiyaçların sunulabildiği bir kentsel alan inşa etmek olmuştur (Yazman, 2012). Bu projede vurgulanmakta olan asıl nokta projenin katılımcılar sayesinde başlatılması ve yürütülmesidir. Kullanıcıların desteğinin olması ve

kullanıcılara sunulan imtiyazlar, ulaşım iyileştirilmesi ve kullanıcı grubunun plan aşamasına müdahaleleriyle Vauban dünyada sürdürülebilir kent tasarımı konusunda en başarılı örneklerden birisi olmuştur.

Projenin uygulandığı yer Vauban'da 1990'lı yıllarının ortalarında gerekli imar planları ve çalışmalar yapılmaya başlamış ve 2000'li yılların başında yaklaşık iki bin nüfuslu bir yerleşim olarak hayat bulmuştur (Tağmat, 2007). Günümüzde ise nüfusu altı binlere gelen Vauban bölgesi; işbirlikçi karar verme yoluyla yaratılan, bütünsel çevre planlaması ve çevre dostu bir yaşam modeli haline gelen başarılı bir kentsel alandır. Vauban bölgesinin sürdürülebilir kent yaklaşımı modeli kapsamında güneş enerjisi temelli ve enerjisini kendi üreten, yaya ve bisiklet odaklı yol güzergahları; temiz, doğayı koruyan ve zarar vermeyen sürdürülebilir bir tasarım yapılmıştır. Bu tasarım doğrultusunda evler, evlerde kullanılan malzemeler, yollar, ortak kullanım alanları, yeşil alanlar ve sera gazı salınımını en aza indirecek stratejiler geliştirilmiştir. Freiberg'in Avrupa'nın güneş kenti unvanını almasındaki en önemli sebep ise bölgedeki her evin çatısında, ortak kullanım alanlarında, meydanlarda ve daha pek çok yerinde güneş enerji panelleri bulunmasıdır. Aynı zamanda yerleşim alanının yakınında güneş paneli tarlaları da bulunmaktadır. Bölgenin özellikle yenilenebilir enerji kaynaklarını yoğun olarak kullanması ve üretilen fazla enerjinin çevredeki yerleşimlere satılması da bölgede yaşayan insanların temel geçim kaynaklarından birisidir. Vauban enerji konusunda oldukça ilerlemiş bir bölgedir çünkü günümüzde %140 enerji üreterek ihtiyacından daha fazla enerjiye sahiptir. Köydeki geniş meralardan toplanan hayvan atıkları, sadece bu iş için üretilmiş mısır koçanlarıyla harmanlanmaktadır. Ortaya çıkan metan gazı ise jeneratörler yoluyla köyün hem ısınmasında hem de elektrik üretiminde kullanılabilmektedir. Ayrıca evlerde elektrik enerjisi kullanan ve çevre dostu olmayan klima ya da benzeri ev eşyaları bulunmamaktadır. Bunun yerine evlerin iç ve dış cephelerinde yalıtım uygulamaları yapıldığı için enerji dışarıya çıkmamaktadır ve bütün konutlar düşük enerji tüketim standartlarına göre inşa edilmiştir (Baalawi, 2016). Pasif enerji evleri de denilen bu evlerin ana mantığı ise ısıtmaya ihtiyaç duymamasıdır. İyi bir yalıtım sistemiyle diğer evlere oranla %90 ısı yalıtımı sağlanmaktadır. Ev halkının ve elektrikli ev aletlerinin ürettiği ısının dışarıya gitmesi engellenerek kendi kendini ısıtan evler yaratılmıştır

(Yazman, 2012). Aynı zamanda güney cephelerde bulunan pencereler daha geniş tasarlanmıştır çünkü kışın güneş ışığını daha çok içerde tutmayı hedeflemişlerdir.

Bölgede aynı zamanda bir hidroelektrik santrali de bulunmaktadır. Sudan enerji elde etmek için Dreisam nehrinin hemen yakınına bir hidroelektrik santrali yapılmıştır fakat bu hidroelektrik santrali bölgenin doğal dokusunu bozmayan ve yapılan setlerle nehirdeki canlı yaşamına zarar vermeyecek şekilde tasarlanmıştır. Buradaki hidroelektrik santralinin mantığı, derelerin akış yolunun değiştirilerek bir boru içine hapsedilmesi ve hapsedilen suyun yüksek bir yerden bırakılmasına dayalıdır. Yüksekten gelen hızlı su ise tribünleri döndürerek enerji sağlamaktadır. Arşimet Burgusu dediği sistemle alışılagelinmiş hidroelektrik santrallerinin çoğundan çok daha iyi verim elde edilmektedir. Vauban'nın yol çözümleri ve trafik düzenlemeleri de bilindik kent yaşamında gördüğümüz örneklerden oldukça farklıdır. İklim değişikliğiyle mücadelede karbon ayak izini azaltmak için özel araç kullanımını azaltmayı ve 2030 yılına kadar tamamen bitirmeyi hedeflemektedirler. Bu nedenle araç trafiğini bölgenin içinden geçecek şekilde değil yerleşim alanının etrafından dolanacak şekilde oluşturmuşlardır. Yetmişli yılların başından itibaren şehir merkezi araç trafiğine kapalıdır (Yazman, 2012). Ayrıca hız sınırı birçok caddede 30 kilometre ve araçlar yürüme hızını geçmediği için çocukların caddelerde rahatlıkla oyun oynayabilmektedir. Araçlar yerleşim alanlarına park edilmemekle birlikte zorunlu bir durum olmadıkça yerleşim alanına da girememektedir. Bunun denetimi ise görevli bireyler tarafından yapılmamaktadır çünkü bölgede yaşayan insanlarda bu topluluk bilinci ve duyarlılık oldukça gelişmiştir. Bölgede 400 km'lik bisiklet yolu ve her yere yürüyerek ulaşımın sağlanabildiği yaya yolları vardır. Aynı zamanda kentin merkezinden geçen tramvay hattı sayesinde insanlar çoğu yere kolaylıkla erişim sağlamaktadır. Vauban'daki tramvay hatta bu merkezden geçmektedir ve çimenlik bir alana kurulmuştur. Sesi boğarken bölgenin genel ekolojik yağmur suyu yönetim sistemine katkıda bulunmaktadır. Otomobil, yaya ve bisiklet yolları da bu merkezi koridor boyunca uzanıyor ve her iki tarafta yerel işletmeler tarafından sıralanmıştır (Yazman, 2012).

3.5.2 Paris, Fransa

Paris, Avrupa'nın metropoliten şehirlerinden biri olmakla birlikte dünyanın birçok ülkesinden yılda yaklaşık dört milyon turistin ziyaret noktasıdır. Gün geçtikçe daha fazla göç alarak kalabalıklaşan şehirde sera gazı salınımı da paralel olarak artış göstermektedir. İki bin üç yılında Avrupa genelinde yaşanan sıcak hava dalgasından en çok etkilenen kentler arasında Paris bulunurken, aşırı sıcaklar nedeniyle beş yüzün üzerinde Parisli hayatını kaybetmiştir. İki bin on iki ve 2017 yılları arasında da sıcaklar nedeniyle kentte hayat durma noktasına gelmiştir. Bu nedenle dünyanın birçok ülkesinden gelen temsilcilerle birlikte gerçekleştirilen konferans neticesinde "düşük-karbonlu ve iklime dirençli" kalkınmayı sağlayacak dönüşümü gerçekleştirebilmek için gerekli olan iklim finansmanı, teknoloji ve kapasite geliştirme desteği sağlanarak iklim değişikliğiyle mücadele edebilmek adına uluslararası önemli bir adım atılmıştır (Karakaya, 2016).

İklim değişikliğinin etkilerinin daha görünür olduğu şehirde, 2015 yılında Paris İklim Antlaşmasının imzalanmasından önce Paris Belediyesi tarafından iklim eylem planı da oluşturulmaya başlamıştır. Belediyenin harekete geçmesiyle birlikte öncelikli olarak Paris'in karbon ayak izi hesaplanmış ve en çok nereden ve hangi bölgelerden CO2 salınımının fazla olduğu tespit edilmiştir. Yapılan çalışmalarda karbon ayak izine sebep olan yerler arasında yaklaşık %30'unun Paris Belediyesi'nden kaynaklandığı görülmüştür. Bu %30'luk paya bakıldığında ise %5'in belediye binaları ve araçlarından; %25'in de belediyenin almış olduğu kararlardan kaynaklandığı tespit edilmiştir (Bülay, 2021). Kalan %70'lik kısımda ise belediyenin kontrolü dışında karbon salınımının olduğu değerlendirilmiştir. Bu nedenle İklim Eylem Planını geliştirirken salınımların %70'inden sorumlu olan kişiler ve kurumlar da sürece dahil edilmiş olup katılımcı bir İklim Eylem Planı, Paris için oluşturulmuştur. Paris'in iklim eylem planı hazırlanırken karbon salınımını azaltmak amacıyla üç fazda stratejiler geliştirilmiş ve 2004 yılı başlangıç olarak alınmıştır. Geçtiğimiz on sene içerisinde ise iklim değişikliğiyle mücadele kapsamında 700 kilometrelik bisiklet yolu inşası, 1100 adet elektrikli otomobil paylaşım istasyonu, 23.600 adet kiralanabilir bisiklet, 24 km raylı hat inşası, 50000 m² güneş paneli, 7500 yeni ve yeşil istihdam, 240 okul ve 36200

adet ev yenileme çalışmaları yapılmış olup karbon ayak izini azaltacak girişimlerde bulunulmuştur. Paris'i dirençli, kapsayıcı ve %100 yenilenebilir enerji kenti yapmak için alınan kararlar şunları kapsamaktadır: 2030 yılına kadar karbon ayak izinde %40, yerel salınımında %50 düşüş hedeflenirken aynı zamanda enerjinin %45'inin yenilenebilir ve sürdürülebilir enerji kaynaklarından elde edilmesi alınan temel kararlardan bazılarıdır. İki bin elli yılına gelindiğinde ise karbon ayak izinde %80 düşüş olması hedeflenirken enerji üretiminin tamamının yenilenebilir enerji kaynaklarından elde edilmesi Paris Belediyesi tarafından hedeflenmiştir (Uncu, 2019).

Paris İklim Eylem Planı, Paris İklim Anlaşmasıyla uyumlu olacak şekilde hazırlanmış olup 2030 yılı ara hedefleri ve 2050 yılı nihai hedefleri doğrultusunda eyleme dökülmeye başlamıştır. Bu doğrultuda bahse konu eylemler temelde dört ana başlıktan oluşmuştur: enerji kaynakları %100 yenilenebilir sıfır karbon kent, yaşam kalitesi yüksek ve dayanıklı kent, hedefleri gerçekleştirmek için gerekli kaynakları sağlayan kent ve bir ekosistem olarak kent olarak belirlenmiştir. Paris Belediyesi tarafından enerji geçişini teşvik eden yerel projeleri desteklemek ve karbon etkilerini izlemek amacıyla tasarlanmış yerel yeşil finansman mekanizmaları geliştirilmiştir. Bu stratejilerle Paris'te karbon salınımında düşüşler görülmeye başlamıştır (Paris Deklarasyonu, 2020). Enerji geçişi için Paris ve çevresindeki yenilenebilir enerji kaynaklarının bütünleşik olarak kullanılabilmesi amacıyla çalışmalar yapılmaya başlamıştır. İki bin elli yılına kadar Paris'teki çatıların en az beşte birine güneş panellerinin yerleştirilmesi hedefini gerçekleştirecek şekilde gerekli mevzuat ve bütçe hazırlanmış ve 10000 m² Güneş Enerjisi Parkı kurulmasına karar verilmiştir (Bülay, 2021). Bu hedefleri gerçekleştirebilmek için enerji kooperatiflerine desteğin sağlanması da planlar arasında yer almaktadır. Aynı zamanda mevcut jeotermal ve rüzgâr enerjisi kapasitesinin de 2050 yılına kadar artırılması için çalışmalar devam etmektedir. İki bin elli yılı nihai hedefleri doğrultusunda, tamamen yenilenebilir enerjiye geçişin gerçekleşebilmesi için enerji ihtiyacının yaklaşık dörtte üçünün kent dışı kaynaklardan temin edilmesine dair karar alınmıştır. Aynı zamanda, Paris civarındaki kırsal alanlarda enerji kooperatiflerinin belediye desteğiyle kurulmasına ve bölgedeki yenilenebilir enerji santrallerinin ortaklıklar ve iş birliği yollarıyla desteklenmesi hedeflenmiştir (Uncu, 2019). Paris'in iklim eylem planında 2050

yılında kent içi ulaşımının tamamında biyogaz ve yenilenebilir kaynaklardan üretilen elektrik kullanımının yaygınlaştırılması alınan temel hedefler arasındadır. Bu amaçla Düşük Emisyon Bölgelerinin oluşturulmasına, yaya ve bisiklet kullanımını artıracak düzenleme ve altyapı yatırımlarının yapılmasına, hizmetlerin ve ekonomik faaliyetlerin ulaşımını daha az gerektirecek şekilde düzenlenmesine, toplu taşımanın iyileştirilmesine ve yaygınlaştırılmasına, kolektif taksi gibi ortak ulaşım biçimlerinin desteklenmesi, yenilenebilir enerji ikmal istasyonlarının kent genelinde artırılması gibi birçok uygulama yürürlüğe konulmuştur (Uncu, 2019).

İklim değişikliğiyle mücadele kapsamında 2050 yılına kadar yaklaşık bir milyon civarında konutun yenilenmesiyle evlerde enerji tasarrufu sağlanması ve karbon salınımının en aza indirgenmesi hedeflenmektedir. Böylelikle enerji yoksulluğunun ortadan kaldırılması ve evlerde sağlıklı yaşama koşullarının oluşturulması amacı da güdülmektedir. Bunun için öncelikle gelecek on yıl içinde yılda yaklaşık 40 bin evin yenilenmesi ve tüm bina stokunun enerji kullanımının %40 oranında azaltılması amaçlanmaktadır. Bunun yanı sıra atıklar ve geri dönüşüm konusunda da birçok strateji ve politika belirlenmiş olup çalışmalar başlatılmıştır. Bu kapsamda atıkları geri kazanmak için engelleme-geri dönüşüm-yeniden kullanım uygulaması planlanmıştır. Bu amaçla Paris genelinde atık hacmini ve türünü bölgesel olarak belirleyebilmek için atık haritalandırmasının üzerinde çalışılarak veri tabanları geliştirilmiştir. Geçtiğimiz yaklaşık beş altı senelik süreçte Paris'te yaklaşık bin adet atık ayırma tesisi ve yine yaklaşık bin adet kompost tesisi kurulmuştur. Aynı zamanda yılda kişi başına düşen gıda çöp miktarını azaltmak amacıyla gıda kurtarma dönüştürme-bağışlama sistemi oluşturulmuştur (Uncu, 2019).

3.5.3 Barselona, İspanya

Barselona, iklim değişikliğinden etkilenen diğer bir Avrupa şehridir. İklim değişikliğiyle mücadele ve adaptasyon sürecine ise 2000'li yılların başında başlamıştır. Çeşitli kararlar ve politikalar alınmış olup gerekli çalışmalar başlatılmıştır. Aralarında enerji verimliliği ve tasarrufu için yürürlüğe konulan Termal Solar Kararnamesi (1999), Enerji İyileştirme Planı (2002), Fotovoltaik Solar Kararnamesi

(2011) ve 2011-2020 Barselona Enerji, İklim Değişikliği ve Hava Kalitesi Planı'nın da bulunduğu yaklaşık 30 adet plan, proje ve yasal düzenleme Barselona belediyesi tarafından uygulanmak üzere geliştirilmiştir.

Barselona'nın iklim değişikliğiyle mücadele etmesindeki temel sebepler arasında yükselen hava sıcaklıkları, deniz kıyısı alanlarında görülen kayıplar, şiddetli fırtınalar, su varlığında azalma ve deniz seviyesinde yaşanan yükselmeler nedeniyle görülen sel vb. doğal afetler ve bu afetlerde yaşanan mal ve can kayıpları gösterilebilir. Yaşanan bu olumsuzluklar ise Barselona'da sıcak hava dalgalarının artış göstermesine ve sıcak gün-gece artışı sonucu insan sağlığında bozulmalara sebep olmaktadır. Yaşam standartlarının ve kamu güvenliğinin azalması; su, gıda gibi temel ihtiyaçların sağlanmasının zorlaşması; pahalılık ve ekonomik faaliyetlerin olumsuz etkilenmesi ekolojik dengenin yıkıcı bir şekilde bozulması; Barselona'nın su ihtiyacını karşılayan Llobregat Deltasının her yıl 5 mm su seviyesi altına inmesi ve yıllık yağış oranlarının % 26 düşecek olması ise Barselona'da iklim değişikliğiyle mücadele konusunda ciddi önlemler alınması gerektiğini gözler önüne sermiştir (Barselona Kent Konseyi, 2016). İki bin yılında başlayan çalışmalar neticesinde olumlu gelişmeler Barselona özelinde yaşanmıştır. İki bin ve 2014 yılları arasında Barselona'da yapılan azalım ve uyum çalışmaları neticesinde enerji kullanımı % 2 düşerken sera gazı salınımı da yaklaşık %30 düşmüştür. Ekonominin canlanmasıyla birlikte 2018 yılına kadar yapılan çalışmalar ve stratejiler yeterli bulunmadığından, Barselona için yeniden İklim Eylem Planı ortaya konulmuştur. Aynı zamanda Barselona'nın yerel yönetimi iklim değişikliğini sadece teknik bir çevre meselesi olarak ele almakla kalmamıştır. İklim eylem planında da tespit edildiği üzere, iklim değişikliğinin etkileri kent genelinde eşit dağılmamaktadır bu nedenle bazı dezavantajlı grup ve bölgeler iklim değişikliğinin olumsuzluklarına daha fazla maruz kalmaktadır. Yaklaşık beş sene önce yapılan bir araştırmaya göre, Barselona kentinde artan sıcaklılardan ve yaşanan sıcak hava dalgalarından özellikle yaşlıların, çocukların ve kadınların daha fazla etkilendiği tespit edilmiştir. Buna benzer şekilde kentin yoksul ve dezavantajlı mahalle ve bölgelerinde iklim değişikliğinin etkileri daha yoğun olarak yaşandığı da görülmektedir. Öte yandan, Barselona'da nüfusun yaklaşık onda biri "enerji yoksulluğu" çekmektedir. Bu nedenle Barselona, iklim eylem planında "iklim adaleti" kavramını odak olarak

belirlemiştir. İklim değişikliği ile mücadele ederken, Barselona'da yaşayan her bir bireyin yaşadığı veya yaşayabileceği eşitsizlikleri ortadan kaldırılması ve dezavantajlı bölgelerin öncelikli olarak güçlendirilmesi amacıyla sosyal adaletin sağlanması hedeflenmektedir (Uncu, 2019).

Bahse konu olay ve olgular göz önünde bulundurularak tasarlanan Barselona İklim Eylem Planında temelde dört ana hedefe odaklanılmaktadır: her yaştan ve her kesimden insanın refah ve mutluluğunu sağlamak; sağlıklı, biyoçeşitliliği koruyan, verimli ve sağlıklı dönüşümler; değişime konutlardan başlayarak enerji verimliliğini arttırmak iklim ekonomisi yaratarak insanların refahını ekonomiden ayırmak plan doğrultusunda belirlenen ana başlıklardandır. Bu doğrultuda daha detaylı incelendiğinde yaşlılar ve çocuklar öncelikte olmak üzere tüm halkın kolay erişebileceği beş-on dakikalık yürüme mesafesinde olan ticari ve sosyo-kültürel ihtiyaçlarını giderebilecekleri, kapsamlı sağlık hizmetlerinin de sunulacağı serin alanlardan oluşan iklim sığınakları yaratmak plan doğrultusunda alınan kararlardandır. Aynı zamanda her bölgede ve mahallede yollardan ve kaldırımlardan akan yağmur sularının toprak tarafından emilmesine yardımcı olacak su bahçeleri oluşturarak Barselona halkını en çok tehdit eden su kıtlığı ve kuraklıkla mücadele etme açısında önem teşkil eden bir strateji geliştirilmiştir. Belediye tarafından tespit edilen yaklaşık 95 bin konut yenilenerek enerji kaçaklarını gidermek ve yapılarda yalıtım yapılarak enerji tasarrufu sağlamak eylem planı içinde alınan diğer bir karardır. Enerji yoksulluğunu ortadan kaldırmak, özellikle enerji yoksulu kesimlere yardımda bulunacak enerji bankaları kurmak, su ve enerjiyi herkesin alabileceği ekonomide ve uygunlukta olmasını sağlamak belediye tarafından belirlenen politikalardandır.

Ortak kullanım alanlarını daha yeşil ve sağlıklı hale getirmek amacıyla yeşil alanları ve yeşil altyapı sisteminin yüzölçümünü 2030 yılına kadar yaklaşık 1.6 kilometrekare artırmak hedeflenmiştir. Yeşil altyapı ve biyoçeşitlilik ile ilgili eylemler için "şemsiye" adı verilen stratejik bir plan geliştirilmiş olup bu projeyle yeşil altyapıyı güçlendirecek ağaç ve bitki türleri belirlenmiştir. Söz konusu türler, özellikle hastalıklara karşı kenti dirençli hale getirecek, kenti serin tutarak ısı adalarının oluşmasını engelleyecek, suyun düşük mevcudiyetine karşı en iyi uyumu sağlayacak,

su ve ısı stresine tepki olarak park ve orman alanlarında akış suyunun kullanımı artmış ve ağaç sulaması için içme suyuna alternatifler teşvik edilecek şekilde belirlenmiştir (Barselona Kent Konseyi, 2016). Ağaçlarla kaplı alanların 2037 yılına kadar %5 oranında artırılarak kentsel gölgelik alanlar oluşturulması hedeflenmiştir. Aynı zamanda güneş enerjisi gibi yenilenebilir ve temiz enerji üretimini 2030 yılına kadar 5 katına çıkarmak ve ortak alanlarda yenilebilir enerji kullanmak iklim değişikliği eylem planında alınan diğer bir stratejidir. Sokakları fiziksel bir değişikliğe uğratmadan fonksiyonlarını dönüştürülmek için 'süper blok' projesi tasarlanmıştır. Bu projede, sokakların kullanım önceliklerini değiştirerek motorsuz taşıtların girmediği alanların hektarını arttırarak karbon salınımını iyice azaltmak ve Barselonalıların ulaşım tercihlerinde özel araç kullanımını azaltarak alternatif yürüyüş ve bisiklet yollarının kullanımına teşvik etmek hedeflenmiştir.

Özel araç ve taşıt kullanımı %20 oranında azaltılırken otobüs gibi toplu taşıma araçlarının tamamında düşük karbonlu olacak şekilde yakıt tercihlerinin değiştirilmesi belirlenen diğer bir politikadır. Öte yandan insanların yerleşim alanlarının bulunduğu yerlere en az 300 metre mesafede olan bisiklet yolları inşa etmek ve bisiklet kullanımını toplu taşıma ile bütünleşik hale getirmek belediye tarafından iklim değişikliği eylem planında belirlenen kararlardandır. Kentte enerji verimliliğini ve enerji tasarrufunu sağlamak amacıyla otuz ila kırk yaşını tamamlamış yapılarda, en az %20 enerji verimliliğini artıracak şekilde yalıtım ve yenileme çalışmaları da Barselona'da başlayan bir diğer uygulamadır. Binaların yenilenmesi için hibe ve teşvikler ise Barselona belediyesi tarafından finanse edilmektedir. Bina, ev ve kamu tesislerinin enerji performansının izlenip denetimlerinin yapılması; yeni enerji verimliliği ve ısı konforu teknolojilerinin uygulanması ve yeni yapılacak yapıların iklim değişikliğine uyumlu olacak şekilde tasarlanması belirlenmiştir. Belediye bina ve tesislerinden kaynaklanan sera gazı emisyonlarını en az %57 oranında azaltmak, yeşil çatı ve duvarların toplam yüzölçümünü 34 bin metrekareye çıkararak karbon emisyonunun doğal yöntemlerle sağlanması ve karbon ekonomisini güçlendirecek ve sera gazı salınımını arttırmakta olan finans kaynaklarının tamamında temiz enerji üretiminin gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir (Barselona Kent Konseyi, 2016).

Barselona çevresinde tarım sektörünün canlandırılarak hem yeşil alan kazanımının sağlanması hem de temiz meyve ve sebze üretiminin belediye pazarlarında halka sunulması ve neredeyse her bölgede çiftçi pazarlarının kurulması alınan kararlardan bazılarıdır. Bunun yanı sıra devlet ihalelerinin en az dörtte üçünde ekolojik ve sosyal kriterlere uyacak şekilde düzenlemelerin yapılması hedeflenmiştir (Barselona Kent Konseyi, 2016).

3.5.4 Dongtan, Çin

Şangay Dongtan kenti, ılıman iklime sahip olup yazın görülen en yüksek sıcaklık 32°C'dir ve kışın dondurucu soğuklar görülmektedir. Yangze Nehrinin yakınındaki Chonming Adasında bulunan Dongtan'ın, üç kasabanın birleşiminden oluşan ekolojik bir kent olması hedeflenmiştir. İki bin beş yılında başlayan projede, 2020 yılına kadar yaklaşık 650 hektarlık bir alanda 80 bin kişilik nüfusun yaşaması hedeflenmektedir. İki bin elli yılında ise 3 bin hektarlık alanda toplamda yarım milyon nüfusun yaşayacağı ön görülmektedir (Geography and Climate, 2011). Dünyada ilk defa sıfırdan tasarlanmış eko kent olan Dongtan'da böyle bir projenin yapılmasının temel amaçları arasında, dünyanın en kirli otuz şehrinden yirmisinin Çin'de bulunuyor olması yatmaktadır. Dongtan eko-kentinin temel hedefleri; enerji verimliliğini sağlamak ve yenilenebilir enerjilerin kullanımını yeni teknolojilerle geliştirmek; Dongtan'ın iklim değişikliğine olan etkisinin enerjinin kullanıldığı her alanda en aza indirmek planlanmıştır (Rezafar, 2011).

Dongtan'ın kentsel tasarımı yapılırken sürdürülebilirlik ve doğaya saygılı bir planlama yaklaşımı içerisinde atık yönetimi, yenilenebilir enerji yönetimi, kültürel planlama ve sosyoekonomik kalkınma hedefleri doğrultusunda ekolojiyi temelde koruyacak şekilde tasarlanmıştır. Yeşil çatı ve yeşil koridorlar, toplu taşımada hidrojen bazlı doğaya zarar vermeyen temiz yakıt kullanan araçlar, yaya ve bisiklet yollarının kentin her bir bölgesine ulaşacak şekilde yol bağlantılarının çözülmesi hedeflenmiştir. İki bin sekiz yılında uygulanmaya başlanan projede, Dongtan'ın güney kısmında yaklaşık üç bin konut ve bir kilometrekarelik park ve açık yeşil alandan oluşacak şekilde tasarlanmıştır. Çin'in ilk yeşil kenti olacak olan Dongtan'da, iklim

değişikliğine duyarlı olarak sera etkisinin sıfır seviyede olması hedeflenmiştir. Kendine yetecek su, enerji, gıda ve besin gibi temel ihtiyaçlarını kendi bünyesinden karşılayacak şekilde tasarlanan kent, köy veya kasaba planları esas alınarak oluşturulmuştur. Buna bağlı olarak ulaşımda araç kullanmak yerine yaya ve bisiklet yollarının tercih edileceği kentte, tarım alanları ve yeşil alanlardan oluşacak şekilde bir sınır şeridi çekilip yerleşimleri çevrelemesi planlanmıştır (Rezafar, 2011).

Dongtan'ın eko-kent kent yaklaşımında, atıkların yönetilmesi, enerji üretimi ve enerji tasarrufu öncelikli olarak ele alınmaktadır. Kent binalarda uygulanan yenilikçi sistemlerle, temiz ulaşım ağları ile Çağdaş Çin kültürünün pekiştirildiği, iklim değişikliğine karşı uyumlu ve olumsuz etkilerin en aza indirileceği şekilde modellenmiştir. Bu doğrultuda Dongtan kentinde ısı, ışık, elektrik, yakıt gibi tüm enerji ihtiyaçları yenilenebilir ve sürdürülebilir güneş, rüzgâr, biyogaz gibi doğayla dost enerji sistemlerinden karşılanarak CO2 salınımı olmadan karbon ayak izinin engellenmesi hedeflenmiştir. Yapılardaki yeşil çatılar sayesinde binaların yalıtımı ve su filtrasyonunu arttıracak, sulamada ve atık kullanımında potansiyel kaynak olacak; binaların çatısında bulunacak küçük ölçekteki rüzgâr tribünlerinden enerji üretilecek; enerjinin dışarı çıkmaması amacıyla çift çam uygulamaları yapılacak ve güneş panelleriyle entegre olacak şekilde yapıların duvarları tasarlanmıştır. Aynı zamanda bataklıkların doğru yönetilebilmesi amacıyla üretilen pirinç kabuğu atıklarının biyokütle tesislerinde işlenerek elde edilen enerjinin bölgedeki yapılarda kullanılması hedeflenmiştir. Üretilen elektrik aynı zamanda elektrikle çalışan araçların şarj edilmesinde ve yakıt pilli araçlar için hidrojen üretiminde kullanılması planlanmıştır. Şehirde üretilen tüm atıklar ise toplanıp %90'nın kurtarılarak tekrar kullanılması planlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda ise Dongtan arazisi sınırları içerisinde çöp depolama alanları kurulmayacaktır. Evsel atıklar ve kanalizasyon atıkları hem enerji üretiminde hem de sulama ve gübreleme çalışmalarında kaynak olarak kullanmasına karar verilmiştir. Aynı zamanda Dongtan'da uygun fiyatlı evler, eğitim kurumları, sağlık birimleri ve tarım alanları ile bölge sakinleri için iş güvenliliğini sağlaması hedeflenmiştir. Projenin yöneticileri, eko sanayi ve istihdam olanakları ile eğitim de dahil olmak üzeri güçlü bir ekonomik büyümeyi 2050 yılına kadar gerçekleştirmeyi hedeflemektedirler. Eko sanayi, rüzgâr ve güneş enerji teknolojisi ile atık yönetiminin

Dongtan ekonomisi için önemli bir finansal kaynak olması planlanmıştır (Wood, 2007).

Ulaşım çözümleri incelendiğinde ise konutlardan toplu taşımalara erişim en fazla yedi dakika sürecek şekilde tasarlanmış olup insanların temel ihtiyaçları olan sağlık, eğitim ve iş alanları gibi sosyal donatılara kolay erişim sağlanmıştır. Mümkün olduğunca ulaşım ve nakliye miktarını azaltmak hedeflenmiştir. Geleneksel ve yenilikçi bina yapım sistemlerinin birlikte kullanılmasının, binaların gereksinim duyduğu enerji miktarını da %70 oranında azaltacağı öngörülmüştür. Aynı zamanda Dongtan kenti yeşil bisiklet ve yaya yolu ağlarıyla örülerek hidrojen yakıt pilli otobüs ve güneş enerjisiyle çalışan deniz taksi gibi farklı toplu taşıma türlerini barındıracak şekilde çeşitlendirilmiştir. Her yıl yaklaşık 400 bin ton CO2 salımı ortadan kalkacak şekilde araçlardan çıkan egzoz dumanı gibi çevreyi kirleten ve iklim değişikliğini tetikleyen çevre dostu olmayan kullanımlara ise yer verilmemiştir. Kanallar, göller ve marinalar şehrin içine nüfuz ederek hem ulaşım olanaklarını çeşitlendirecek hem de yaşayanlar için rekreasyon alanları oluşturacak şekilde kente entegrasyon sağlanması istenmiştir. Şehre ziyaret amaçlı gelen araçlar ise kentin içine kendi araçlarıyla değil toplu taşımayla ulaşım sağlayarak kentin dışında bulunan otoparka araçlarını park edebileceklerdir (Dongtan Eko Kenti, 2008).

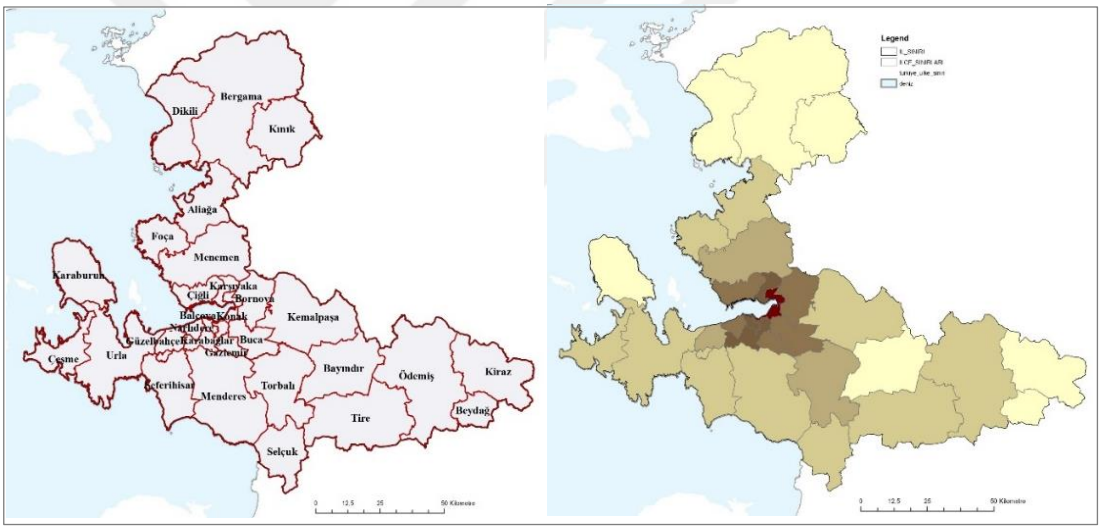
BÖLÜM DÖRT
İZMİR KADİFEKALE DÖNÜŞÜM SÜRECİ

Türkiye'nin en büyük üçüncü ili olan İzmir, Ege bölgesinde yer almakta olup 11.891 km² yüzölçümüne sahip bir liman kentidir. Kuzey sınırında Balıkesir, güneyinde Aydın ve doğusunda Manisa ilinin bulunduğu kent, bir yarımada olup günümüzdeki adı ile Bayraklı-Tepekule mevkiinde konumlanmıştır (Bulca, 2019). Kentin konumu ve coğrafyasının sağladığı avantajlar sayesinde tarihsel süreç içerisinde birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Roma, İon, Bizans ve Osmanlı gibi uygarlıkların yaşadığı kentin Smyrna olarak adlandırılması ise Ana Tanrıça anlamına geldiği düşünülen Hitit kökenlerine dayanmaktadır (İzmir İl Milli Eğitim Müdürlüğü, 2012).

M.Ö. 300'lü yıllarda Pagos dağının çevresinde kurulan kentin makro formunun zaman içinde körfeze doğru genişlediği görülür. Diğer ismi Kadifekale olan Pagos Dağının körfeze yakın olması ve yüksek konumu sayesinde bölgede hâkimiyet kurulması hedeflenmiştir. Körfeze sahip olması nedeniyle ticari faaliyetlerin yoğun olarak gerçekleştiği liman ve ticaret kenti olarak anılan İzmir, bu özelliği sayesinde çeşitli uygarlıklarla etkileşim halinde bulunmuş ve pek çok farklı kültürden etkilenmiştir. Nitekim bu durum, kentte kozmopolit bir toplumsal düzenin oluşmasına ortam hazırlamıştır (Mirioğlu, 2013). Öte yandan bölgede yaşamını sürdürmüş olan medeniyetlere ait eserler, tarihi yapılar ve kültürel simgeler ise kentin fiziksel ve toplumsal yapılanması konusunda önemli ipuçları bulundurmaktadır. Söz konusu duruma örnek olarak Roma Döneminde yapılan ve yaklaşık 16.000 kişilik Smyrna tiyatrosu, bölgede yaşamını sürdürmüş olan insanların kültürel değerleri ve yaşam biçimleri hakkında bilgi vermektedir. Bizans döneminde ise piskoposun bölgede yaşamasından ötürü Hıristiyanlığın yayılmasında önemli rol oynayan kent, dini açıdan da semboliktir (Bulca, 2019).

Ege bölgesinin körfez illerinden biri olan İzmir, Türkiye'nin en kalabalık üçüncü şehridir. TÜİK verilerine göre 4 milyon 479 bin 525 kişinin yaşadığı (TÜİK, 2024) ilin merkez ilçesi ise Konak'tır. İstanbul ve Ankara ile birlikte 1984 yılında çıkarılan

2972 sayılı kanun hükmünce büyükşehir niteliği kazanan İzmir'in toplamda 30 ilçesi bulunmakta olup ilçelerin konumları Şekil 4.1'de gösterilmektedir. İzmir Valiliğinden alınan veriler kapsamında ilin en kalabalık ilçeleri Buca, Karabağlar ve Bornova olurken Beydağ, Kınık ve Karaburun gibi çevre ilçelerin nüfusları görece daha düşüktür. Adrese Dayalı Nüfus Sistemindeki veriler incelendiğinde İzmir'e sırasıyla Manisa, Mardin, Erzurum ve Konya'dan en çok göç gelmiştir. Nüfus yoğunluğunu değerlendirmek amacıyla hazırlanan Şekil 3.1'in ikinci görselinde de ifade edildiği üzere nüfus yoğunluğu bakımından sıralama yüksekten düşüğe doğru koyu renkten açık renge geçen bir spektrum ile gösterilmektedir (Oğur, 2021). Nitekim Konak, Karşıyaka, Bornova, Buca ve Balçova gibi merkezi ilçelerde m²'ye daha fazla insan düşerken Dikili, Bergama, Beydağ, Karaburun ve Kınık gibi ilçelerde bu oran daha az seyretmektedir.

Şekil 4.1 İzmir'in ilçeleri ve nüfus yoğunluğu haritaları (kaynak, TÜİK)

Kıyı kenti olması sayesinde, bünyesinde bulunan limanların kente hem ekonomik hem de istihdam açısından önemli katkı sağladığı bilinmektedir. Nitekim Türkiye'nin en büyük ihracat limanlarından biri olan İzmir limanı, lojistik açıdan önemli potansiyel oluştururken aynı zamanda farklı ülkelerle kurulan deniz bağlantıları sayesinde de dış ticaret faaliyetlerinin gerçekleşmesini kolaylaştırmaktadır. Öte yandan kentte yer alan sanayi alanları, tarım faaliyetleri, bilgi ve iletişim sektörleri, iç ve dış ticarete yönelik

üretim kabiliyeti sayesinde gayri safi yurt içi hâsılası yüksek kentlerden biridir (Alptekin, 2022).

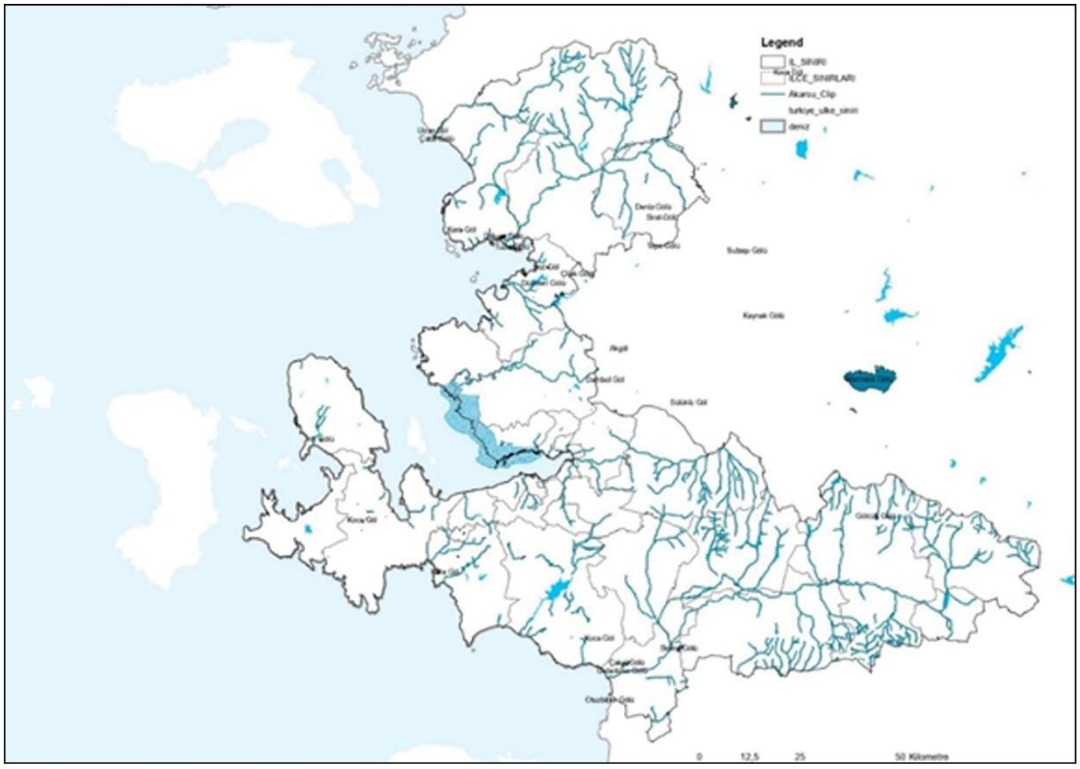
Dağların denize dik uzandığı Ege bölgesinde sıra dağlar arasında kalan ovalar ve akarsular oldukça verimli olurken ılıman iklim kuşağında yer alması sebebiyle de İzmir tarımsal faaliyetlerin yapılabilmesi açısından da uygun koşullara sahiptir. Akdeniz ikliminin hâkim olduğu bölgede yazlar sıcak ve kurak kışlar ise ılık ve yağışlı geçmektedir. Sözü edilen durum nedeniyle il ve çevresi zeytin, üzüm ve incir üretimi açısından Türkiye genelinde üst sıralarda yer almaktadır. Öte yandan bölgede üretimi gerçekleşen diğer ürünler ise mısır, pamuk ve devlet kontrolünde yetiştirilen tütündür (Oğur, 2021).

4.1 İzmir'de Meydana Gelen Doğal Afetlerin Değerlendirilmesi

Türkiye hem jeolojik yapısı hem de topografik özelliklerinden ötürü doğal afetlerin sıklıkla meydana geldiği bir coğrafyadır. Depremler, seller ve taşkınlar, çığ, orman yangınları, kaya düşmesi ve heyelan gibi etkisi geniş çapta can ve mal kayıplarına neden olan söz konusu doğa olayları doğal ve beşerî etmenler çerçevesinde il bazında farklı sonuçlar doğurmaktadır. İzmir il bütününde gerçekleşen doğal afetlerin dağılımı incelendiğinde ise ilk sırada deprem, daha sonra sel ve heyelan olayları meydana gelirken en az yaşanan doğal afetler ise fırtına, yıldırım düşmesi ve yangınlardır (Gümüş, 2013). İki bin dokuz ve 2020 yılları arasında toplamda iki yüzü aşkın doğal afet meydana gelmiş olup deprem başta olmak üzere sırasıyla sel, heyelan, kaya düşmesi ve çığ felaketleri gerçekleşmiştir. Meydana gelen afetler sonucunda 1500'ün üzerinde yapı, tarım arazisi, ulaşım ve alt yapı hizmeti olumsuz etkilenirken, afetler sonucunda 118 kişi yaşamını kaybetmiştir (Afad, 2021).

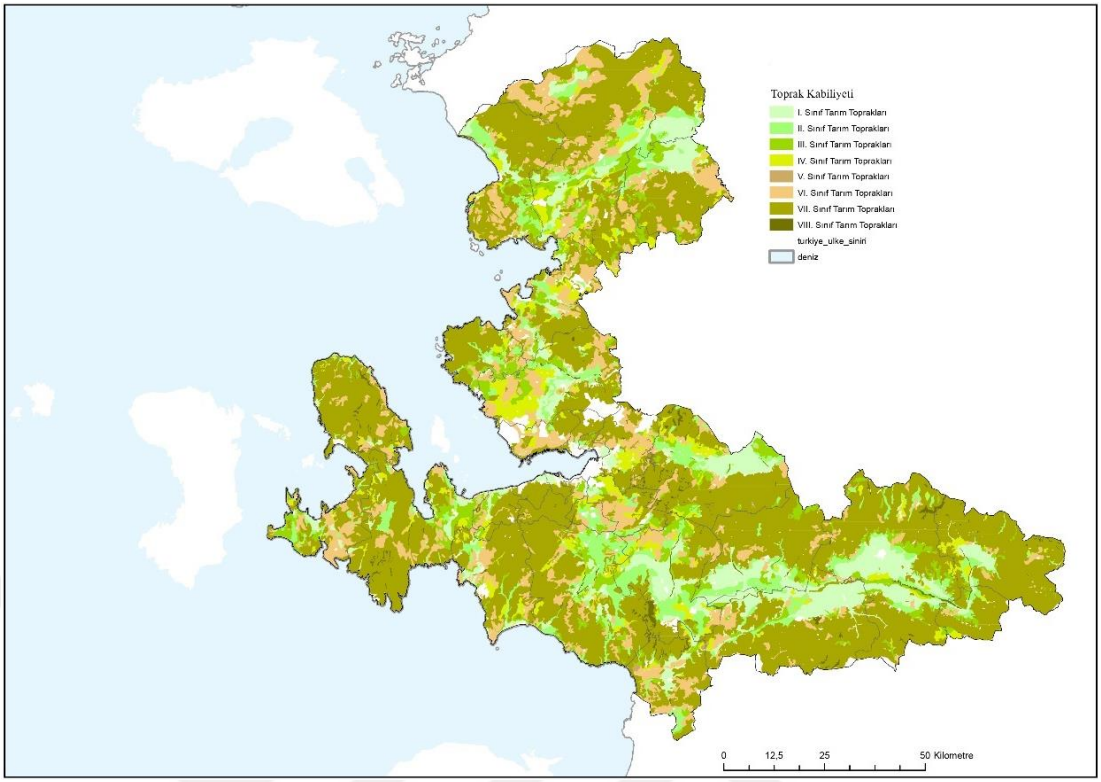
İzmir, kuzeyinde Yamanlar Dağı, güneyinde Kemalpaşa dağı ile daha yüksek yerleşim alanlarından oluşurken iç kesimlerinde ise Bornova ovası ve Ege denizine uzanan körfez doğrultusunda alüvyal topraklardan oluşan bir zemine sahiptir. Alüvyal toprakların bölgenin iç kesimlerinde yoğunlaşmasında mevcuttaki dere yataklarının rolü etkindir (Gümüş, 2013). Yerleşim yerleri içerisinde yer alan su kaynakları ise Şekil 4.1.1'de gösterilmekte olup bunlar Homeros çayı, Kavaklıdere, Melez çayı,

Örnekköy deresi, Laka deresi, Güzelhisar çayı ve Poligon dereleridir. Gediz, Küçük Menderes ve Bakırçay ise Ege Bölgesinde yer alan önemli akarsulardandır. Sözü edilen akarsular ve dere yatakları yıllık yağış miktarına bağlı olarak aktif olmaktadır.

Şekil 4.1.1 İzmir'deki su kaynakları analizi (kaynak, atlas.gov.tr)

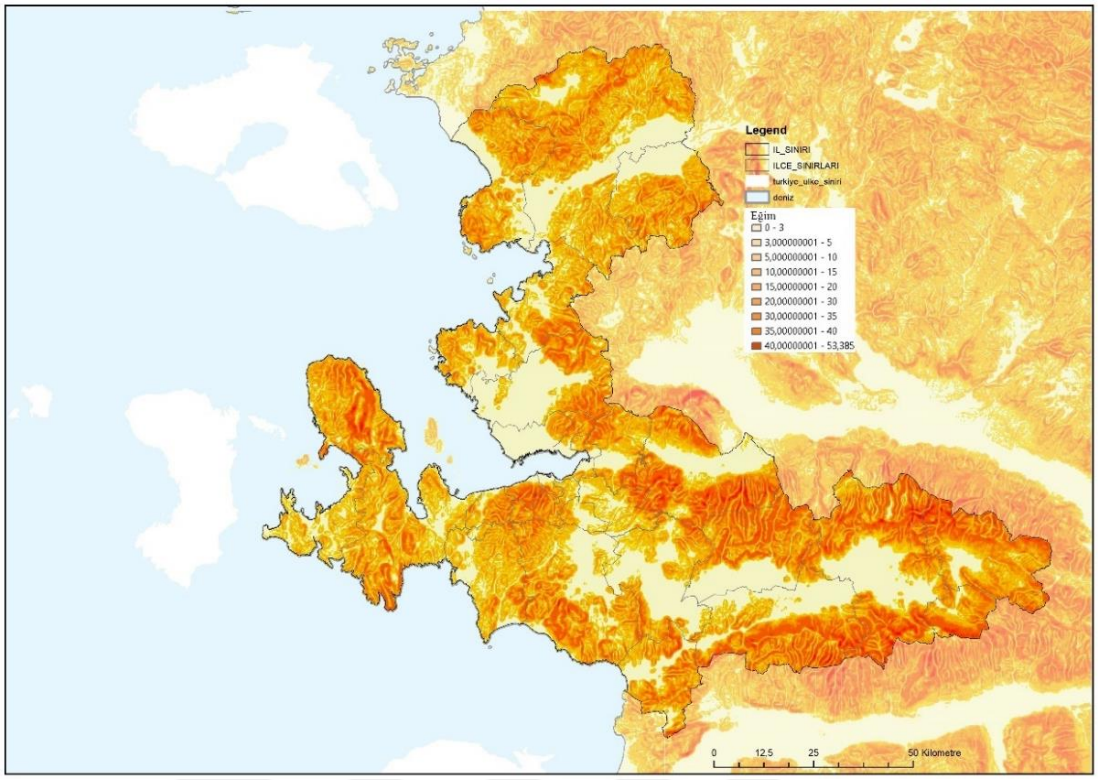
İzmir genelindeki toprak kabiliyeti incelendiğinde ise Kahverengi Orman topraklarının yoğunlukta bulunduğu ve tarım faaliyetleri için uygun koşulları barındıran Alüvyal topraklardan oluştuğu görülmektedir. Kırmızı Akdeniz toprakları ise orta verimli toprak sınıfında yer almakta olup il bütününde dağılım gösteren diğer bir toprak çeşididir. Yüzdelik açısından düşük bir değere sahip Kolüvyal topraklar ise fiziksel ayrışmalar sonucunda bölgedeki dağların eteklerinde biriken ve verimliliği en yüksek topraklardan olup özellikle Bozdağ'ın eteklerinde rastlanmaktadır (Aydınalp ve Başar, 2000). Yapılan analiz sonucunda Şekil 4.1.2'de görüldüğü üzere il genelinde I. Sınıf tarım toprağı oldukça düşük olup orta seviye kabiliyete sahip toprakların yoğunlukta olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Tarım ve Orman Bakanlığından alınan veriler neticesinde ise Bergama, Ödemiş, Torbalı, Tire ve Menderes tarım arazilerinin dağılımı ve tarımsal faaliyetlerin yoğunluğundan kaynaklı önemli tarım merkezleridir.

Şekil 4.1.2 İzmir'in toprak kabiliyeti analizi (kaynak, atlas.gov.tr)

1/25.000 ölçekli Çevre Değerlendirme Raporundan alınan veriler kapsamında İzmir ilinin topografik özellikleri incelenmiş olup %50'den fazlasının dağlar ve yüksek arazilerden oluşan engebeli bir yapıya sahip olduğu tespit edilmektedir. Söz konusu durum, yerleşimi kısıtlayan fiziksel bir faktördür. Verimli ovalar ve yerleşime uygun olarak nitelendirilen düzlük alanlar ise yüzölçümünün yaklaşık olarak %30-35'lik kısmına denk gelmekte olup il sınırları içerisindeki Küçük Menderes Ovası en verimli ovadır.

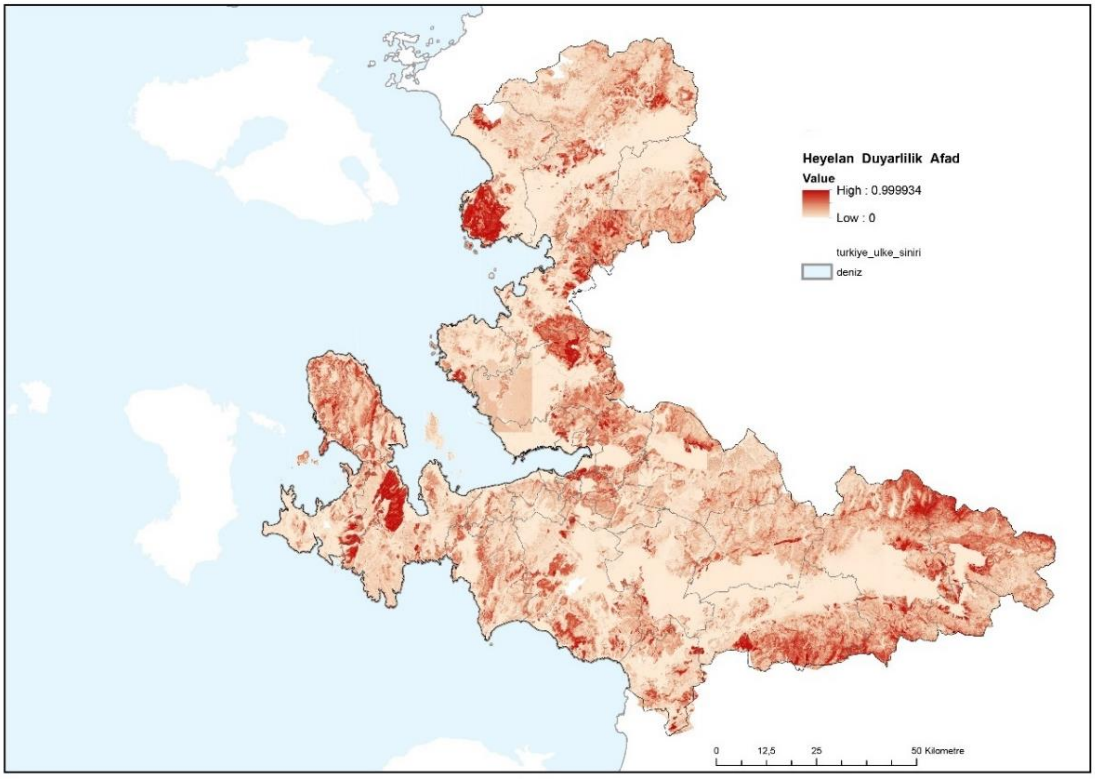
Kentin merkezinden dış kesimlere doğru gidildikçe eğim ve yükselti artmakta olup denize dik olarak uzanan dağlar arasında kalan ovalarda ise tarım faaliyetleri gerçekleştirilmektedir. İzmir Valiliği, Tarım ve Orman Müdürlüğü tarafından yayımlanan 2021 Brifinginde yer alan verilere göre ise ilin en yüksek noktası 2.159 m ile Bozdağ'dır. Eğim ise genellikle %0-%12 arasında değişmekte olup Şekil 4.1.3' de gösterildiği üzere koyu renkle belirtilen bölgeler eğimin en fazla olduğu, açık renkle gösterilen bölgeler ise yerleşim açısından daha uygun olan düz alanlardır.

Şekil 4.1.3 İzmir eğim analizi (kaynak, atlas.gov.tr)

Heyelanlar, zeminin yapısı, iklimsel özellikler, coğrafik etken ve süreçlerin odağında gerçekleşen bir doğal afettir. İnsan faaliyetleri ve doğa olaylarının önemli ölçüde etkilediği heyelan afeti, kütle hareketi ya da yer kayması olarak da tanımlanmaktadır (Öztürk, 2002). Eğimli araziler, yağışın çok olduğu bölgeler, toprağın kalitesi, bitki örtüsü, erozyon olayları ve zeminin suya doygunluğu heyelan riskini arttıran faktörlerdir. Nitekim bahse konu topografik, jeomorfolojik ve coğrafi özelliklere ek olarak heyelan tehlikesinin artmasına ve şiddetinin genişlemesinde insan faaliyetleri ve beşerî faktörlerin de etkisi büyüktür (Çiçek, 1985). Eğimli arazilere ve yamaçlara yapılan tünel ya da yol çalışmaları, bölgedeki arazinin eğiminin değişmesine neden olmakta ve kütlesel hareketlerin gerçekleşmesine ortam hazırlamaktadır. Öte yandan yerleşime uygun olmayan eğimli arazilerdeki yapılaşma ve kazı çalışmaları ise olası heyelan risklerine karşın can ve mal kayıplarının artması bakımından ciddi tehlike oluşturmaktadır (Öztürk, 2002). Özellikle ovalar, daha düzenli bir yerleşim alanı için uygun koşulları bulundururken yamaçlarda ve eğimli alanlardaki yapılaşma ise daha düzensiz bir kentleşme deneyimine neden olmuştur. Manisa sınırına doğru artan eğim sebebiyle heyelan ve kaya düşmesi olayları sıklıkla

meydana gelirken kentin farklı noktalarında ve farklı faktörler etkisinde duyarlılığı değişkenlik gösteren heyelan risk analizi ise Şekil 4.1.4'de gösterilmektedir. Haritada yer alana gösterimde renk koyulaştıkça heyelan duyarlılığı artmakta olup açık renk ile gösterilen bölgelerde risk faktörünün azaldığı görülmektedir. Nitekim yukarıda heyelan riskini arttıran faktörler sıralandığında eğim, suya doygunluk, toprak kalitesi ve insan faaliyetleri gibi doğal ve beşerî etmenlerden bahsedilmektedir. İzmir'in il bütünündeki heyelan riskine bakıldığında ise çeşitli bölgelerde heyelan duyarlılığı artmakta olup ilki Manisa ile sınır oluşturan Bozdağlardır. Bozdağlar eğimin yüksek olduğu bir nokta olup toprak kalitesi açısından verimi düşüktür. Söz konusu topografik ve coğrafi özellikler nedeniyle bölgede heyelan riski ise yüksek seyretmektedir. Haritada dikkat çeken diğer bir bölge ise ilin kuzeyinde yer alan ve Ege deniziyle sınır oluşturan Dikili ilçesindeki eğimli arazidir. Bahse konu bölgede heyelan duyarlılığının yüksek olmasındaki temel faktör, toprağın suya doymasıdır. Denizin varlığı ve iklimsel özellikler toprağın suyu çekmesine ve zeminin ıslanmasına neden olmaktadır. Bu durum heyelan riskini arttırmakta olup toprağın şişmesine ve daha kolay kaymasına ortam hazırlamaktadır.

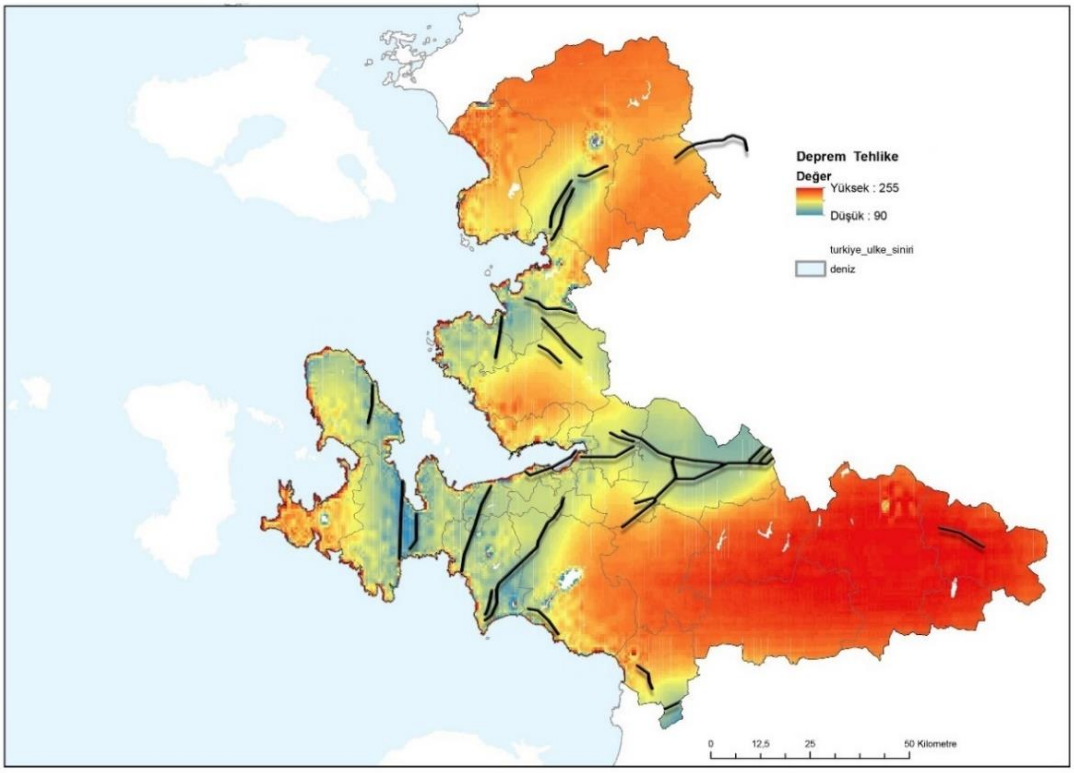

Şekil 4.1.4 İzmir heyelan analizi (kaynak, AFAD)

İzmir'de heyelan duyarlılığının yüksek ve nüfusun yoğun olduğu kentsel yerleşim alanları da bulunmakta olup can ve mal kayıplarına neden olan afetler meydana gelmiştir. İl Afet ve Acil Durum Müdürlüğünden alınan veriler kapsamında 2009-2020 yılları arasında, ilde 57 adet heyelan gerçekleşmiş olup 2018-2020 yıllarında ise yapılaşmanın yoğun olduğu kent merkezlerinde etkisi geniş boyutlara ulaşan heyelan vakaları yaşanmıştır. İki bin yirmi yılında Çiğli'de meydana gelen Güzeltepe-Şirintepe heyelanı ve 2019 yılında Bornova'nın Eğridere mahallesinde meydana gelen heyelan olayları, bahse konu duruma örnek olarak verilebilmektedir. İlde, heyelan duyarlılığı yüksek olan merkez ve çevre ilçeler Tablo 4.1.1'de listelenmektedir. Kentsel yerleşim sınırları içerisinde heyelan duyarlılığı yüksek dört ana yerleşke ise Altındağ Mahallesi, Yamanlar dağı ve İstanbul yolu arasında kalan bölge, Doğançay çevresi ve Kadifekaledir. Bu dört bölge arasında hem yapılaşma kalitesi hem de zemin özellikleri açısından Kadifekale ve Altındağ mahalleleri daha yüksek duyarlılık ve tehlike oluşturmaktadır. İki mahallenin ortak özelliği ise eğimli yamaçlarda düşük kalitede yapılaşmanın gerçekleşmesi ve zeminin yerleşime uygun olmamasıdır. Vezirağa Heyelanı, Yeşildere Heyelanı, Topaltı Heyelanı, Akarcalı Mahallesi, Emtia Depoları Heyelanı ve Yeşiltepe Heyelanı bahse konu mahallelerde gerçekleşmiş olup bölgede kalıcı yıkım ve hasara yol açmıştır.

Tablo 4.1.1 İzmir'de heyelana duyarlı bölgeler

MERKEZ İLÇELER		**ÇEVRE İLÇELER**	
BALÇOVA	Kabaoğlu ve çevresi	DİKİLİ	Mazılı Mahallesi
BERGAMA	Topallar Mahallesi Tiyetli Mahallesi	KEMALPAŞA	Dereköy Mahallesi Atatürk Mahallesi
BORNOVA	Eğridere Mahallesi Mazılı Mahallesi Çamkule Mahallesi Zafer Mahallesi	URLA	Mordoğan Mahallesi Balıklıova Mahallesi
KARABAĞLAR	Uzundere Mahallesi	KİRAZ	Ahmetler Mahallesi Sarıkaya Mahallesi İğdeli Mahallesi
KONAK	Kadifekale Mahallesi 19 Mayıs Mahallesi İmariye Mahallesi Kosova Mahallesi Kadiye Mahallesi Altay Mahallesi Yeşildere Mahallesi Zeytinlik Mahallesi İstikbal Mahallesi Gürçeşme Mahallesi	MENEMEN	Hasanlar Mahallesi
		SEFERİHİSAR	Sığacık Mahallesi
		SELÇUK	Acarlar Mahallesi
		TİRE	Somak Mahallesi Çukurköy Mahallesi Dallık Mahallesi

İzmir ve çevresi, taşıdığı deprem potansiyeli açısından incelendiğinde Türkiye'nin en riskli yerleşim alanlarından biridir. Birinci derece deprem bölgesi olan İzmir, İzmir ve Tuzla fayı başta olmak üzere Doğu-Batı aksındaki mevcut faylar ve Kuzey-Güney yönündeki yeni genç fay hareketlerinin merkezinde kalmakta olup kent ve kentliler için büyük tehlike oluşturmaktadır (Akpolat vd., 2021). Toplamda 17 adet diri fayın bulunduğu İzmir'de, büyüklüğü 6-7.2 mw arasında değişen şiddetli depremlerin yaşanma riski bulunmaktadır (Afad, 2021). Özellikle Midilli Adası ve çevresi, Urla-Seferihisar yarımadası, Bayraklı-Karşıyaka-Çiğli yönelimi ve Ege körfezine bakan iç kesimler sismik hareketlerin aktif olduğu ve zemin kalitesi açısından tehlike arz eden yerleşimlerdir (Tınal, 2017). Küçük Menderes, Büyük Menderes, Gediz ve Bakırçay grabenlerinin bulunduğu yöre, İzmir'de sismotektonik hareketleri meydana getirmekle birlikte hem kent hem Ege bölgesi için tehdit oluşturmaktadır (Sezer, 2004). Şekil 4.1.5'de ilin depremsellik ve fay hatlarının analiz edildiği harita gösterilmekte olup normal ve doğrultu atılımlı fayların bulunduğu bölgedeki depremselliği arttıran farklı tektonik unsurlar da yer almaktadır (Ocakoğlu vd., 2005).

Şekil 4.1.5 İzmir depremsellik analizi ve fay hatları (kaynak, atlas.gov.tr ve MTA)

Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar geçen dönemde, can ve mal kayıplarına sebep olan yıkıcı şiddette önemli deprem felaketleri gerçekleşmiştir. Hepsi 6 ve üzeri şiddette gerçekleşen depremlerden 1928 Tepeköy Depremi (Torbalı), 1939 Dikili Depremi, 1949 Karaburun Depremi ve 1992 Seferihisar Depremi İzmir merkezli olurken 2020 yılında yaşanan Sisam Depremi ise Ege Denizinde gerçekleşmiş olup İzmir'in merkez ilçeleri ve çevresinde ağır sonuçlar meydana getirmiştir.

4.2 Kadifekale'nin Tarihsel Süreci

Kadifekale, İzmir'in en eski yerleşim yerlerinden birisidir, hem şu anki kentin merkezine yakındır hem de tarihsel süreç içerisinde mevcut dokunun görece korunduğu semtlerden biridir. Antik kaynaklarda Pagos Dağı veya tepesi olarak bilinen Kadifekale, çeşitli medeniyetlerin yerleşim merkezi olmuştur (Akdaş, 2021). İzmir sınırları içerisinde bilinen ilk yerleşimlerin M.Ö. 4. yüzyılda Pers krallığı tarafından yıkılması sonucunda daha güvenli olarak görülen Pagos Dağının eteklerinde kentin silüeti yeniden oluşmaya başlamıştır. Smyrna olarak bilinen bu yeni yerleşim, 186 metre yükseklikteki konumu sayesinde kentin hemen hemen her bölgesinin rahatlıkla görülebilmesi bakımından güvenli ve stratejik açıdan önemli bir üstür (Çetin, 2011). Öte yandan çeşitli su kemerleri, kalesi, agora ve tiyatro alanları, Helen, Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerinden kalma eserleriyle tarihsel süreç içerisindeki dokusunu korumuştur (Mirioğlu, 2013).

Cumhuriyet döneminden önce ağırlıklı olarak Müslümanların yerleştiği Kadifekale, daha sonraki süreçte ise Girit adasından gelen göçmenlerin yerleşim bölgesi olmuştur. Çeşitli mesire alanlarının ve çam ağaçlarının bulunduğu kale çevresinde özellikle bakla ve üzüm yetiştiriciliği oldukça yoğun olmuştur. Nitekim tarımsal faaliyetlerin aktif olduğu bu süreçte 'kale baklası' ismiyle anılan Kadifekale, Cumhuriyetin ilanından sonra iç göç almış ve sözü edilen tarımsal niteliği zarar görmüştür. Bin dokuz yüz ellili yıllara kadar gerçekleşen demografik hareketler, mevcutta mesire alanı olarak kullanılan doğal yapının bozulmasına yol açmıştır (Çetin, 2011). Doğal yapısının yanında İzmir'in kent kimliğinin oluşmasında etkili olan eğlence mekanları, gazinoları ve lokantalarıyla dönemin prestij sahibi yerleşimlerinden biridir. Söz

konusu durum Kadifekale'de daha çok yapılaşmanın gerçekleşmesine sebep olmuş ve mesire alanlarının imara açılmasına yol açmıştır (Akdaş, 2021). Yaşanan yoğun göçler sonucunda kaçak yapılar artmış hem kentin silueti bozulmaya başlamış hem de çarpık bir kentleşme deneyimi yaşanmıştır. Sözü edilen bu durum İzmir'deki ilk gecekondu yerleşkelerinden biri olan Kadifekale'nin tarihi dokusunun ve doğal yapısının bozulma sürecini hızlandırmıştır.

Gecekondu alanlarının artması ile Kadifekale'deki mekânsal doku farklı bir boyut kazanmıştır. Bölgede hali hazırda yaşamını devam ettiren ve yeni gelen grupların kentsel ihtiyaçlarının karşılanması zorlaşmış ve bölgenin yapısal özelliklerinde aksamalar meydana gelmeye başlamıştır. Yoğun bir yapılaşma ve göç süreci içerisinde hem sosyal hem de fiziksel etmenlerin sebep olduğu baskı ile 1980'lilerden sonraki süreçte, kentleşme kontrol edilemez bir hal almıştır (Sevgi, 1988). Bahse konu durumu tetikleyen diğer bir gelişme ise Doğuda yaşanan çatışmalardan kaynaklı olarak Kadifekale'ye gelen zorunlu göçler, gecekondu alanlarının artmasına doğrudan sebebiyet vermiştir (Çetin, 2012). Yaşanan göçler ve diğer yapısal etmenlerin yanı sıra Kadifekale'nin jeolojik yapısı değerlendirildiğinde ise eğimli topografyası ve tarım topraklarının varlığı hem yerleşim açısından sakıncalı hem de heyelan riskinin yüksek seyretmesine zemin hazırlamıştır. Sözü edilen durum ise bölge halkının yaşam kalitesini olumsuz etkilemiştir. Nitekim 1977 yılında yaşanan heyelan sonucunda Kadifekale, İmariye, 19 Mayıs, Vezirağa, Hasan Özdemir, Yeşildere, 1. Kadriye, Altay ve Kosova mahallelerinin de içinde bulunduğu toplam dokuz mahalle etkilenmiş, bölge 1978 yılında 'Afete Maruz Bölge' olarak Bakanlar Kurulu tarafından ilan edilmiştir. Bölgede kronolojik olarak yaşanan gelişmeler ise Şekil 4.2.1'de gösterilmiştir (Kılıç ve Göksu, 2018).

Şekil 4.2.1.Kentsel dönüşüm öncesinde Kadifekale'de meydana gelen gelişmeler

4.3 Coğrafi Analizlerle Kadifekale

Kadifekale olarak isimlendirilen yerleşim yeri, Konak ilçesine bağlı olup yaklaşık 42 hektarlık bir alanda toplam on mahalleyi kapsamaktadır. Söz konusu mahalleler Altay, İmariye, Kosova, Hasan Özdemir, Kadifekale, 19 Mayıs, Yeşildere, 1. Kadriye ve Vezirağadır. Şekil 4.3.1'de görüldüğü üzere bölge, limana ve merkezi iş hanlarına olan yakınlığının yanı sıra ticari faaliyetlerin aktif olarak gerçekleştiği Kemeraltı Çarşısı ve merkezi konumunun sağladığı avantajlar sebebiyle özellikle 1960'lı yıllardan itibaren yoğun bir yapılaşma sürecine girmiştir. Kaçak yapıların ve daha sonraki süreç içerisinde 'gecekondu' olarak nitelendirilen konutların, bölgenin mevcut doğal yapısı ve coğrafi özellikleri içerisindeki adaptasyon ve yer seçimi süreci yapılan analizler kapsamında değerlendirilmektedir.

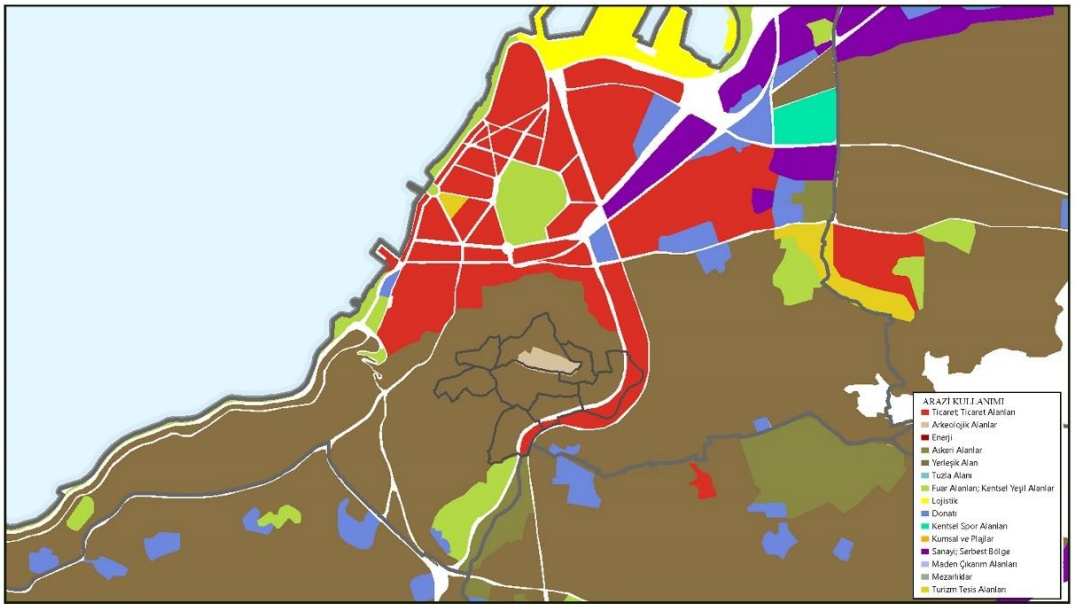

Şekil 4.3.1 Konak ve Kadifekale'ye ait hava fotoğrafları

Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığından alınan GIS (Coğrafi Bilgi Sistemleri), Atlas Bilgi Sistemi, Karabağlar Belediyesi ve İzmir Büyükşehir Belediyesinden alınan verileri kapsamında çalışma alanı olan Altay, İmariye, Kosova, Hasan Özdemir, Kadifekale, 19 Mayıs, Yeşildere, 1. Kadriye ve Vezirağa mahalleleri ve yakın çevresinin analizi yapılmıştır. Çalışma alanının doğal ve yapısal özelliklerinin incelenmesi ve takip eden süreçte bölgenin yapılaşmaya uygunluğunun değerlendirilmesi amacıyla çalışma alanı ve çevresi analiz edilmiştir.

Arazi kullanım analizinin hazırlandığı Şekil 4.3.2'de çalışma alanı ve çevresine ait kahverengi ile belirtilen yerleşik alan ve konut lekesi gösterilmektedir. Çalışma alanı içerisinde koyu kahverengi ile gösterilen ve Kadifekale mahallesinin sınırları içerisinde yer alan bölge ise arkeolojik sit özelliği taşımaktadır. İsmini bölgedeki

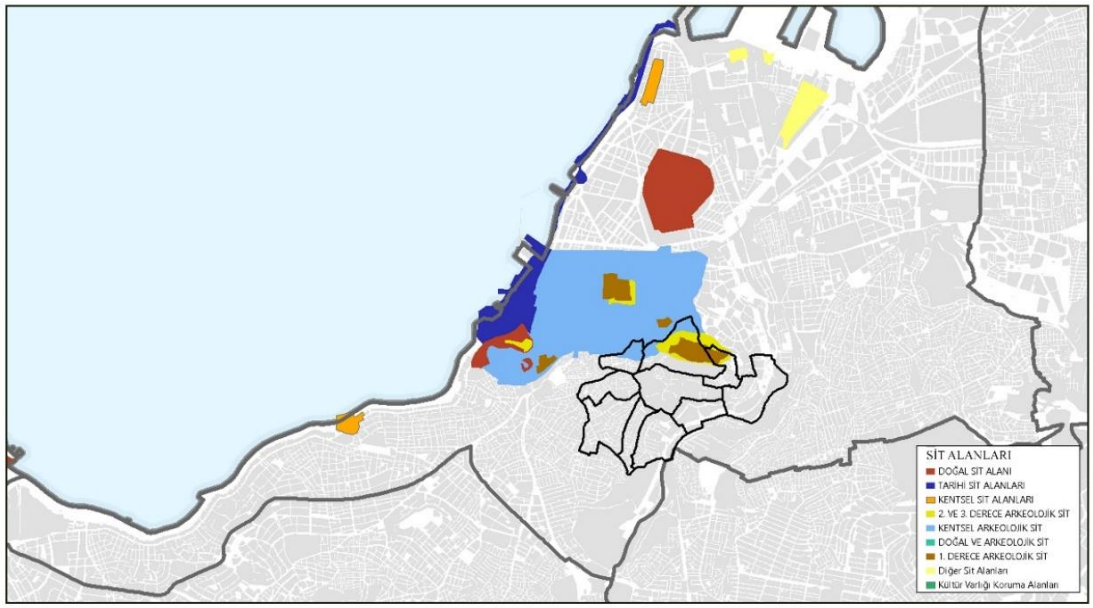
kaleden alan Kadifekale, Pagos dağının tepesinde yer alan ve Büyük İskender döneminde yapılmış olan tarihi ve kültürel özelliğe sahip önemli bir yapıdır. Öte yandan çalışma alanı ve çevresinin arazi kullanımı incelendiğinde, kuzey ve kuzey-doğu yöneliminde ticari kullanımların yoğun olduğu Kemeraltı ve merkezi iş hanları, bölgeyi ekonomik açıdan diri ve canlı tutmaktadır. Çalışma alanı içerisinde geniş çaplı yeşil alan ya da rekreatif faaliyetlerin yapılabileceği doğal alanlar yer almamakta olup bölgeye en yakın yeşil alan ise çalışma alanının kuzeyindeki Kültürpark ile güneyinde yer alan Şehitler Korusudur. Donatı alanları ise ticaret ve konut bölgelerine göre daha homojen şekilde dağılmış olup çalışma alanı sınırları içerisinde büyük ölçekli olarak yer almamaktadır. Nitekim benzer durum sanayi ve serbest bölge dağılımı için de geçerlidir. Söz konusu sanayi bölgeleri ise yine çalışma alanın kuzey doğusunda konumlanmakta olup mor renk ile belirtilmektedir.

Şekil 4.3.2 Çalışma alanı ve çevresine ait arazi kullanım analizi (kaynak, atlas.gov.tr)

Çalışma alanı sınırları içerisinde I. Derece Arkeolojik Sit Alanı, II. ve III. Derece Sit Alanı ve Kentsel Sit Alanı yer almakta olup Şekil 4.3.3'de gösterilmektedir. Söz konusu sit alanları kale ve çevresini kapsamakta olup I. Derece sit alanı olarak belirnen kale ve içerisinde herhangi bir yapılaşma, onarım ya da kullanım söz konusu değildir. Kalenin çevresi ise sarı ile gösterilen II. derece arkeolojik sit alanıdır ve mevcut dokuda izin verildiği süreçte onarım gerçekleştirilebilmektedir. Mavi ile gösterilen ve

büyük bir çoğunluğu çalışma alanının kuzeyinde yer alan Kentsel Arkeolojik Sit alanı ise yerleşim alanları içerisinde ortaya çıkan ya da olası arkeolojik çalışmalar sonucu ortaya çıkabilecek kalıntıların olduğu alanlardır. Özellikle Kadifekale'nin kuzeyindeki Smyrna Agorası, Smyrna kentine ait olup devlet işlerinin görüldüğü bir yerleşim alanı olarak M.Ö. 4. yüzyılda inşaa edilmiştir (Doğer, 2009). Agora ve çevresinde çıkarılan yapılar ve kalıntılar ise temizlenme sürecinden sonra sergiye açılmıştır. Nitekim kentsel arkeolojik sit olarak sınırları belirlenen mavi alan hem çalışma alanı hem de İzmir için tarihi ve kültürel öneme sahiptir.

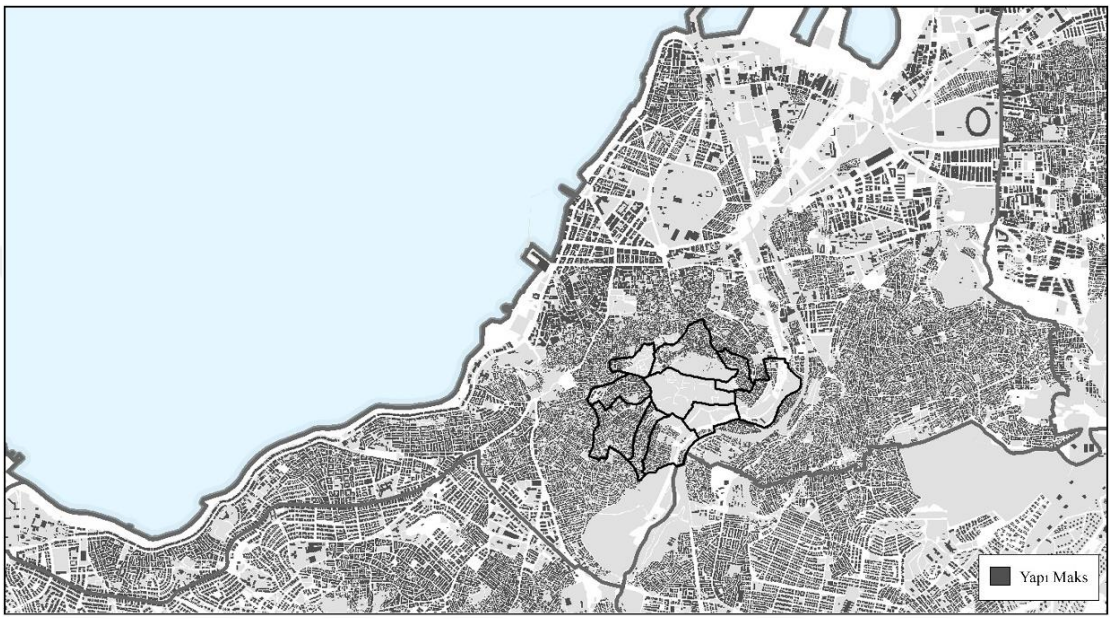

Şekil 4.3.3 Çalışma alanı ve çevresine ait sit alanları (kaynak, İzmir Büyükşehir Belediyesi)

Kadifekale bölgesi ve yakın çevresinin yapı stoğu analizi Şekil 4.3.4'de hazırlanmış olup 2020 yılı ve sonrasındaki mevcut yapılaşma deneyimi gösterilmektedir. Coğrafi Bilgi Sisteminde yapılan analizlerin 2020 yılına ait verileri kapsaması sebebiyle ilk yıkımların başladığı 2009 yılı ve öncesine dair verilere ulaşılamamış olup çalışma alanındaki yapı stoğuna dair bütünsel net bir analiz yapılamamaktadır. Bahse konu alandaki yapılaşmayı anlamak için çalışma alanı ve çevre mahallelerdeki konut stoğundan yola çıkılarak bölgenin bütününe dair gözlemsel ve deneyimsel bir sonuca varılabilmektedir.

Çalışma sınırları içerisinde yer alan ve yıkılmamış mahallelerdeki yerleşimler incelendiğinde ise düzensiz ve çarpık bir yapılaşma görülmektedir. Yolların, ada ve

parsellerin organizsayonu dağınık ve organik forma sahip olduğundan karmaşık ve yoğun bir planlama gerçekleşmiştir. Nitekim bu durum çalışma alanı ve çevresinde teknik ve alt yapı problemlerin yaşanmasına sebep olurken öte yandan da kentsel sistemlerde olumsuzlukların gerçekleşmesine ve yaşam kalitesini düşürmeye yönelik baskı oluşturmaktadır.

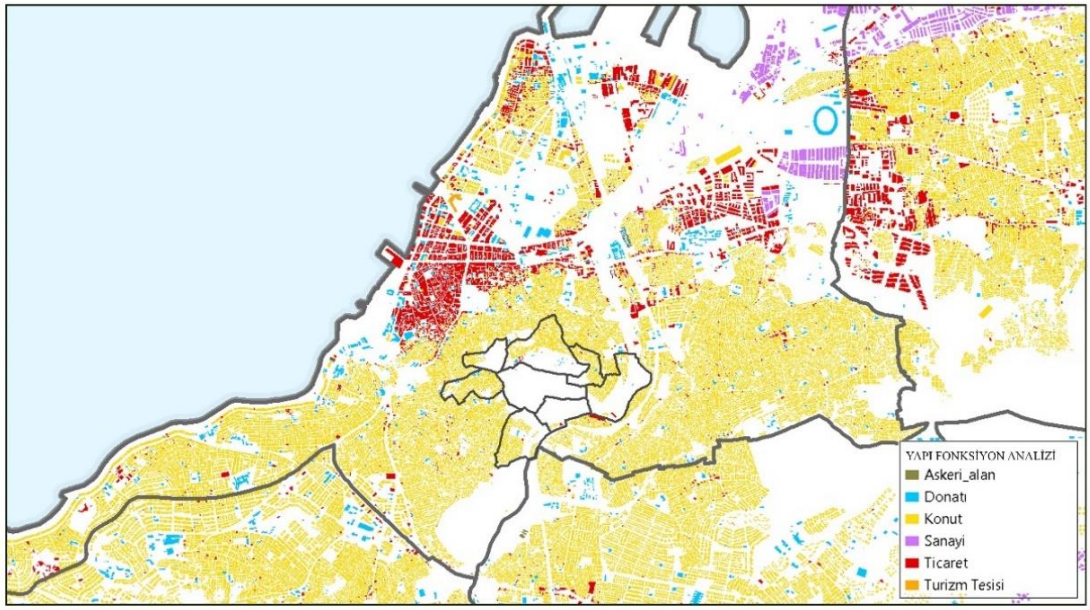

Şekil 4.3.4 2020 yılına ait çalışma alanı ve çevresine yönelik yapı stoğu analizi (kaynak, atlas.gov.tr)

Çalışma alanına ait yapı stoğunu daha iyi anlamak için 1950 ve 2021 yılları arasında çekilmiş hava fotoğraflarına bakıldığında kıyı yerleşiminde güneybatı yönüne doğru makroformun genişlediği tespit edilmektedir. Özellikle 2000'li yıllarda kentleşmenin geniş ölçeklere yayıldığı ve mevcut süreç içerisinde çalışma alanındaki yapı yoğunluğunda da ciddi seviyelere ulaşıldığı gözlemlenmektedir. Nitekim Kadifekale ve çevresindeki konutların heyelan riskine karşı tahliye edilmesi ve yerine yeni yapıların yapılmaması ile bölgenin bir kısmını tamamen boşaltılmıştır.

Coğrafi Bilgi Sisteminde hazırlanan analizlerin 2020 yılına ait olması ve çalışma alanının bütününe yönelik 2009 öncesi kaynaklara ulaşılamaması sebebiyle bina fonksiyon analizi kesin sınırlarla çizilememektedir. Yıkımların gerçekleştiği mahallelerin boşalmasından kaynaklı çevre mahallelerdeki fonksiyonlar incelenerek çalışma alanına yönelik niteliksel bir değerlendirme yapılabilmektedir. Şekil 4.3.5'de

yapılan analiz kapsamında, bölgenin neredeyse tamamının konut ve yerleşim alanı olarak kullanıldığı sonucuna varılabilmektedir. Öte yandan sağlık, eğitim ya da kültürel kullanımlara yönelik donatıların az olduğu ve yeterlilik düzeyinin sorgulandığı bir fonksiyon haritası oluşmaktadır. Bölgedeki yapılaşmanın ise organik bir formda, düzenli bir kentleşme deneyiminden uzak olması ise mevcut dokunun algınabilirliğini düşürmektedir.

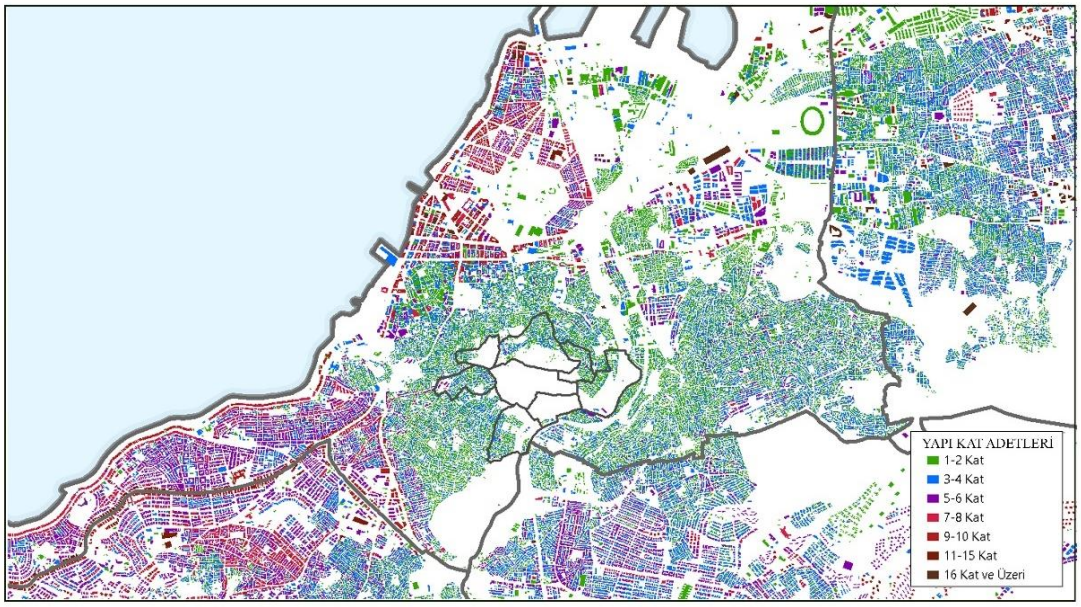

Şekil 4.3.5 Çalışma alanı ve çevresine ait yapı fonksiyon analizi (kaynak, atlas.gov.tr)

Şekil 4.3.6'da Bina Kat Adetlerine yönelik hazırlanan analiz değerlendirildiğinde, sahile yakın yerleşimlerin daha yüksek katlı olduğu ve ortalama kat sayısının 9 ile 15 arasında değiştiği tespit edilmektedir. İç kesimlere doğru kat sayısının biraz daha düştüğü ve 4 ile 7 katlı yapıların yoğunlaştığı sonucuna varılmaktadır.

Çalışma alanı ve çevresinin gösterildiği bina fonksiyon analizi kapsamında, mevcut sınırlarda kalan yapıların yoğunluklu olarak 2-3 katlı olduğu yeşil ve mavi renk ile belirtilmektedir. Bir kısmı boş olarak gösterilen çalışma sınırlarında dönüşüm projesinin uygulanması sebebiyle tahliye edilen konutların da çevresindeki konutlar gibi düşük kat adetlerine ve benzer fonksiyonlara sahip olduğu niteliksel ve kısmen niceliksel olarak tahmin edilebilmektedir. Kadifekale'deki kaçak yapılaşmanın yol

açtığı düzensiz kentleşme, hem teoride hem de pratikte olumsuz sonuçlar doğurmuştur.

Şekil 4.3.6 Çalışma alanı ve çevresine ait yapı kat adedi analizi (kaynak, atlas.gov.tr)

Kat alanı kat sayısının kısaltması olan KAKS, emsal alanı olarakta bilinmektedir. Arsa üzerine yapılan net inşaat metrekaresinin bulunmasını sağlayan bu yöntem ile mevcut parseldeki toplam inşaat m²'si hesaplanmaktadır. Şekil 4.3.7'nin sol kısmında yer alan KAKS analizine bakıldığında, kıyıya yakın ve ilçenin güneybatısında yer alan parsellerdeki toplam inşaat metrekaresinin yüksek olduğu tespit edilmektedir. Konak ilçesinde yapılan analizde, ilçenin orta ve güneybatı yerleşimindeki inşaat metrekarelerinin ise düşük olduğu görülmekte olup az katlı yapıların bu bölgelerde yoğunlaştığı tespit edilebilmektedir.

TAKS ise taban alanı kat sayısının bulunmasını sağlamaktadır. Mevcut arsa sınırları içerisine yapılacak olan inşaatın taban alanının arsa içerisindeki oranını bulmayı sağlamaktadır. İnşaat taban alanının oturması gereken maksimum sınırları hesaplamayı sağlayan TAKS ile inşaatın arsa üzerindeki yüzdesi bulunmaktadır. Şekil 4.3.7'nin sol kısmında gösterilen TAKS analizi değerlendirildiğinde, KAKS analizindeki gibi kıyı yerleşimlerde parsel üzerindeki inşaat taban alanının yüzdeliğinin daha fazla olduğu görülmektedir. İlçenin büyük bir bölümünde mevcut

parsel sınırları üzerindeki inşaat taban alanı yüzdesinin daha düşük yüzdeye sahip olduğu görülmektedir.

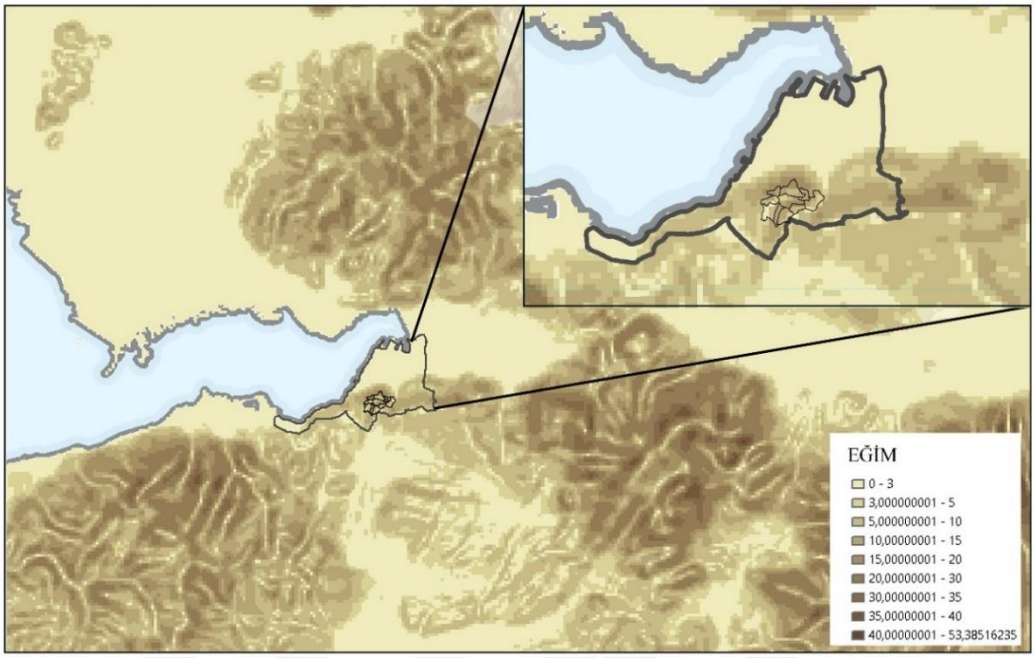

Şekil 4.3.7 Konak ilçesine ait KAKS ve TAKS analizleri (kaynak, atlas.gov.tr)

İzmir ili genelinde değerlendirildiğinde eğimin iç kesimlere doğru arttığı tespit edilmektedir. Şekil 4.3.8'de koyu kahverengi ile gösterilen bölgelerde eğimin yüksek değerlere sahip olduğu ve yerşim açısından uygun koşulları sağlamadığı görülmektedir. Nitekim bahse konu durum sonucunda Bornova ovası başta olmak üzere açık tonla gösterilen alanlarda yapılaşmanın yoğun olduğu bilinmektedir. Konak ilçesine bağlı olan çalışma alanının eğim değeri ise 5-15 % arasında değişmekte olup yerleşim açısından gerekli koşulları tam anlamıyla sağlayamadığı görülmektedir. Eğim aralığının %0-6 olduğu alanlar her türlü yapılaşma ve sosyo ekonomik faaliyet açısından yerleşilebilir olurken %6-12 eğime sahip alanlar ise sınırlı şekilde yerleşim, ulaşım veyahut diğer faaliyetler için uygundur. Eğimin %12-20 aralığında değiştiği arazilerin ise dik olmasından kaynaklı yerleşim açısından sakıncalı ve tehlikeli olurken sınırlı ölçüde tarım faaliyetleri için tercih edilebilmektedir (Bayar, 2012).

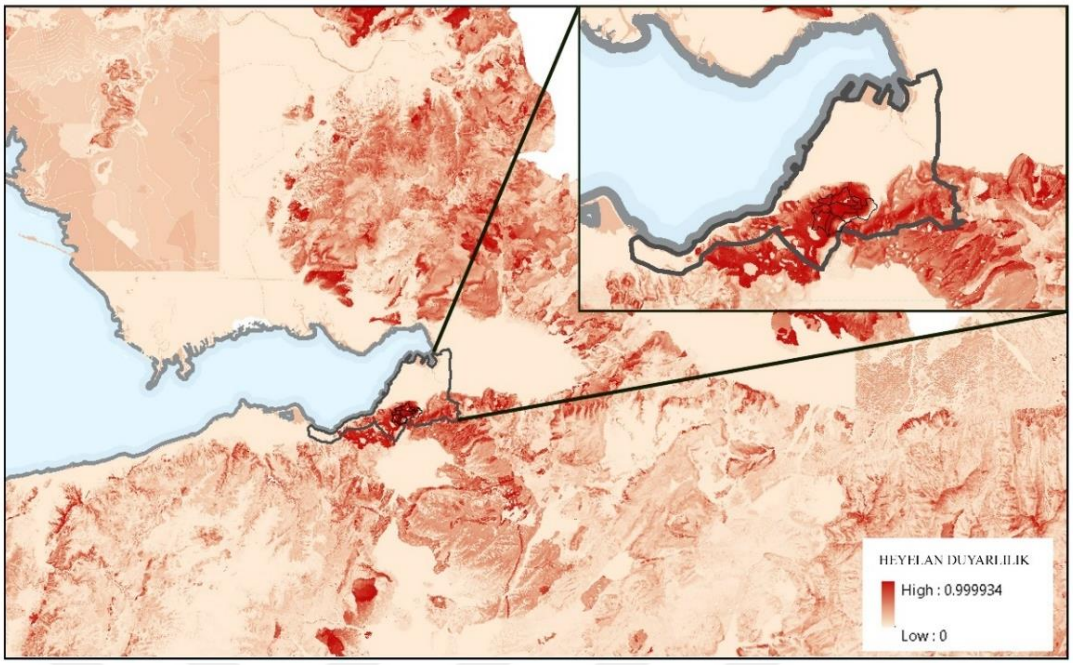
Sözü edilen kriterler göz önünde bulundurulduğunda çalışma alanındaki eğimin genel itibariyle yüksek olması ve bölgenin jeolojik koşulları da beraber değerlendirildiğinde belirli riskleri barındırdığı sonucuna varılmaktadır. Eğimin yerleşilebilirlik açısından riskli olduğu alanlarda, niteliksiz ve kaçak konutların yapılması ise bahse konu durumun tehlikesini arttırmaktadır. Nitekim söz konusu durum kapsamında çalışma alanında öncelik teşkil eden mahallerdeki konutların

tahliyesi ve yıkımı gerçekleşmiştir. Dönüşüm projesi kapsamında ise boşaltılan arazilere yeni yapı yapılmamış ve yeşil alan olarak değerlendirilmiştir.

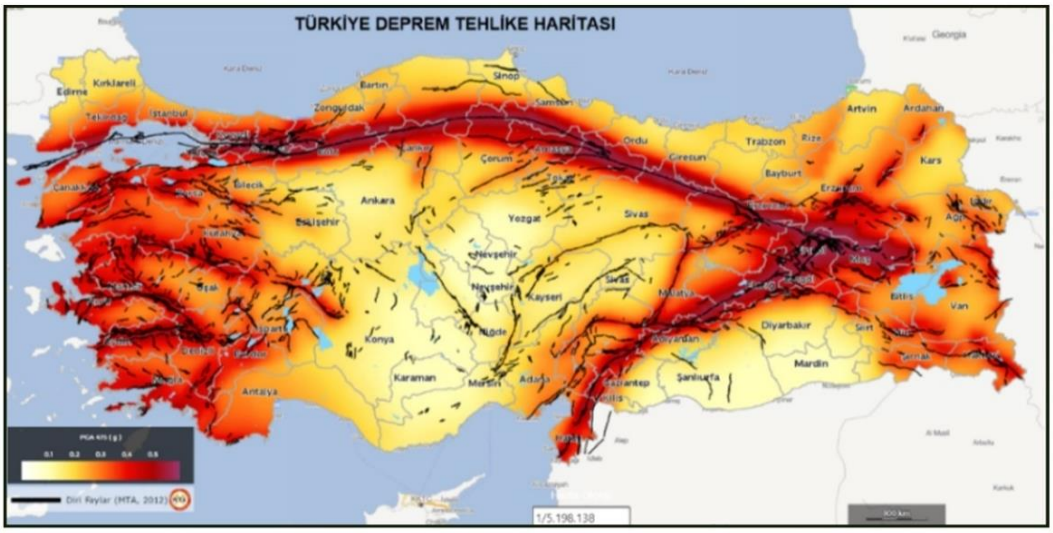

Şekil 4.3.8 Çalışma alanı ve çevresine ait eğim analizi (kaynak, atlas.gov.tr)

Afad (Afet ve Acil Arama Durum) tarafından hazırlanan heyelan risk haritası Şekil 4.3.9'da gösterilmektedir. Konak ve merkezi ilçelerin yer aldığı heyelan haritasında açık renkten koyu kırmızıya doğru gidildikçe heyelalan potansiyeli artmakta ve tehlike oluşturmaktadır. Eğim analizinde de bahsedildiği üzere eğimin %0-3 aralığında değiştiği alanlar düzlük olarak sınıflandırılmakta olup heyelan açısından risk teşkil etmemektedir. Heyelan tehlikesinin en belirgin olduğu merkezi yerleşim alanlarından birisi olan Kadifekale ve çevre mahallerinde, heyelan felaketleri sıklıkla yaşanmış olup bölgede yaşayan insanlar için ciddi maddi ve manevi kayıplara neden olmuştur. Konak özelinde heyelan tehlikesi değerlendirildiğinde ise ilçenin kuzeyinin düzlük olması sebebiyle heyelan tehlikesinin olmadığı tespit edilmektedir. İlçenin güneyi ise heyelan açısından riskli konumdadır. Özellikle çalışma alanı incelendiğinde on mahallenin neredeyse tamamı heyelan tehlikesi ile karşı karşıya olduğu görülmektedir. Heyelan açısından riskli bir yerleşim bölgesi olan Kadifekale'deki konutların kalitesinin düşük olması ise olası bir afetin etki boyutlarını arttıracak bir faktördür. Bölgenin eğimli ve heyelana duyarlı olması, yapılaşmanın ise eski ve niteliksiz olmasından kaynaklı Kadifekale ve çevresindeki on mahalle afette riskli alan ilan edilmiştir.

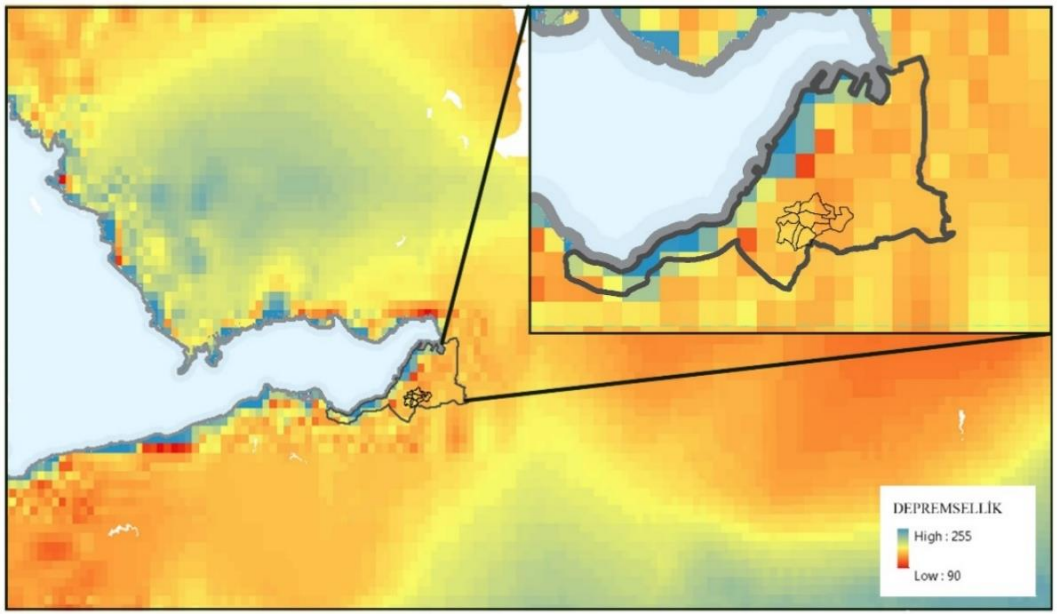

Şekil 4.3.9 Çalışma alanı ve çevresine ait heyelan risk analizi (Kaynak, AFAD)

Türkiye, deprem olaylarının sıklıkla gerçekleştiği ve aktif fay hatlarının bulunduğu bir coğrafyada yer almaktadır. Şekil 4.3.10'da Maden Tetkik Arama Kurumundan alınan depremsellik haritasında da belirtildiği üzere koyu kırmızı ile gösterilen Marmara, Ege, Güney Karadeniz ve İç Anadolunun doğusunda deprem tehlikesinin yüksek seyrettiği analiz edilmektedir. İzmir ise deprem açısından riskli bir konumda yer almakta olup aktif ve kırıklı birçok fay hattı bulunmaktadır. Söz konusu durum ise İzmir ve çevresinde 7 ve üstü şiddette deprem olma riskini gündeme getirmektedir.

Şekil 4.3.10 Türkiye Depremsellik Haritası (Kaynak, MTA)

Çalışma alanının bağlı olduğu Konak ilçesi, depremsellik açısından orta ve yüksek şiddette deprem tehlikesi barındırmaktadır. İlçenin kıyıya sınır oluşturduğu bölgelerde yer yer yüksek yer yer ise düşük deprem potansiyeli bulunmaktadır. Şekil 4.3.11'de hazırlanan analiz doğrultusunda, çalışma alanının bulunduğu Kadifekale ise orta-yüksek şiddette deprem potansiyeline sahip olup mevcut yapılaşma ve arazi kullanım kapsamında oluşabilecek tehlikenin de boyutu değişmektedir. Nitekim Kadifekale'deki gecekondu alanları ve niteliksiz yapılar göz önünde bulundurulduğunda olası deprem felaketi sonucunda yıkım etkisinin genişleyeceği öngörülmektedir. Özellikle bölgenin heyelan risk potansiyeli de göz önünde bulundurulduğunda olası bir depremde maddi kayıpların yanı sıra can kayıplarının da ciddi sayılara ulaşabileceği yapılan afet planları kapsamında değerlendirilmektedir.

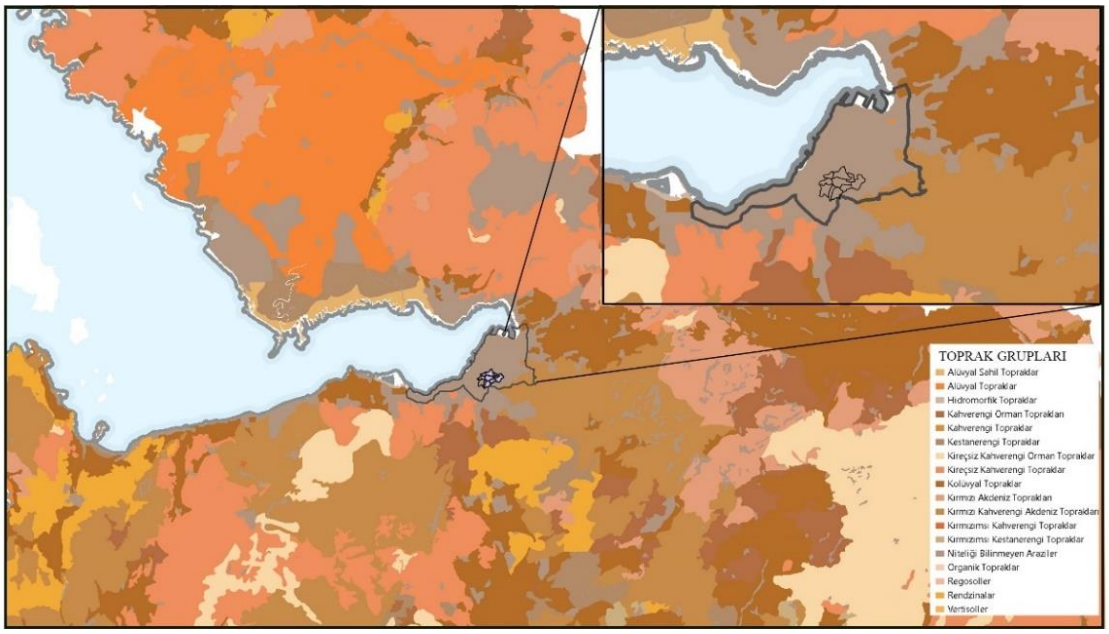

Şekil 4.3.11 Çalışma alanı ve çevresine ait depremsellik analizi (kaynak, AFAD)

Kaya ve organik maddeler, zaman içerisinde çeşitli faktörler etkisinde fiziksel ve/veya kimyasal olarak ayrışarak toprağı meydana getirmektedir. Topraklar içerisinde farklı oranlarda mineral, su, hava ve organik madde bulunmaktadır. Yerli (zonal) topraklar, İntrazonal ve Azonal topraklar olmak üzere üç grupta toprak sınıfları değerlendirilmektedir. Yerli topraklar, bölgenin coğrafi ve iklimsel özelliklerine bağlı olarak meydana gelen yerli topraklardır (Ağca, 2012). Azonal toprak grıupları ise taşınarak oluştukları için her ne kadar verimli olsalarda bölgenin iklimsel özelliklerine

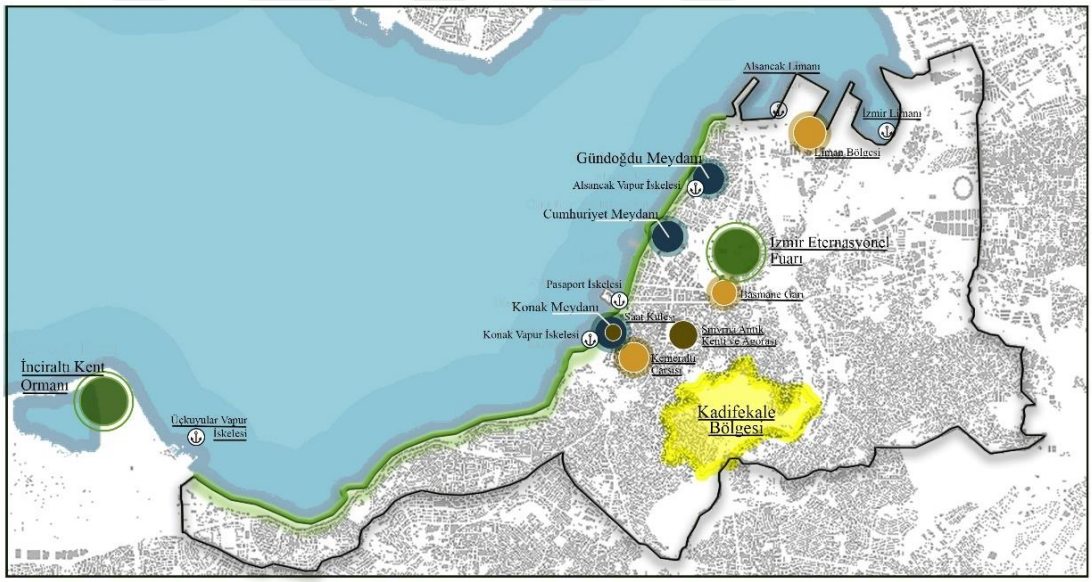
ve bitki örtüsüne göre oluşmamaktadır. Söz konusu duruma alüvyal topraklar örnek olarak gösterilmektedir. Alüvyal topraklar akarsular tarafından taşınarak oluşan, oldukça verimli, tarıma el verişli bir toprak çeşitidir ve bölgeye özgü bir toprak değildir. Su, kireç ve tuz oranlarına bağlı olarak çeşitlenen ve karma topraklar olarak da nitelendiren İntrazonal topraklar ise Halomorfik, Kalsimorfik ve Vertisoller olarak kendi içinde dört gruba ayrılmaktadır (Ağca, 2012).

Şekil 4.3.12'de hazırlanan toprak gruplarına ait analiz değerlendirmesinde kahverengi toprakların, kırmızı kahverengi toprakların, alüvyal toprakların ve kahverengi orman topraklarının daha yoğun olarak bulunduğu görülmektedir. Özellikle akarsu ve akarsu yataklarının bulunduğu bölgelerde alüvyal topraklara daha sık rastlanırken dağların ve yüksek zirvelerin bulunduğu bölgelerde ise kireçsiz kahverengi orman toprakları ile kahverengi orman toprakları bulunmaktadır. Dağların eteklerine doğru ise yağmur ve sel sularının taşıdığı kolüvyal topraklar oluşmaktadır. Kıyıya yakın alanlarda ise alüvyal sahil toprakları yer alırken organik topraklar ise yer yer ve az miktarda İzmir genelinde dağılmış halde bulunmaktadır. Çalışma alanı olan Kadifekale ve çevresinin neredeyse tamamı kahverengi topraktan oluşmaktadır. Kahverengi topraklar ise orman kuşağının altında yer alan verimli topraklardır.

Şekil 4.3.12 Çalışma alanı ve çevresine ait toprak grupları analizi (kaynak, atlas.gov.tr)

Konak ilçesinin güneybatısında ve yüksek bir tepe üzerindeki Kadifekale, bulunduğu konum itibari ile bölgede yaşayan insanların gündelik hayatını kolaylaştıran kentsel bir yerleşim alanıdır. Şekil 4.3.13'de görselleştirildiği üzere İzmir'in kültürel sembollerinden biri olan saat kulesi ve tarihi değerlerinden Agora Antik Kentinin arka cephesinde yer alan Kadifekale yerleşkesi, bölge insanının iş yeri olan tarihi Kemeraltı Çarşısına ise yürüme mesafesi uzaklıkta bulunmaktadır. Küçük Mardin olarakta bilinen Kadifekale'deki insanların çoğunluğu, geçimini gümüşçülük ve midye dolması üretim ve satışı yoluyla sağlamaktadır. Konutların atölyelere ve dükkanlara olan yakınlığı nedeniyle ulaşım maaliyetlerinin düşük olduğu görülmektedir. Bahse konu durum sadece çalışma hayatı açısından değil aynı zamanda sosyal, kültürel, ticari ve ekonomik açıdan da hizmetlere erişme konusunda önemli bir avantaj sağlamaktadır.

Şekil 4.3.13 Çalışma alanı ve çevresindeki önemli donatı alanları

İzmir'in merkez ilçesi olan Konak'taki sağlık, turizm ve eğitim gibi daha birçok donatı alanının varlığı, bölge insanının gündelik ve sosyal ihtiyaçlarını giderebilmesi açısından oldukça önemlidir. Cumhuriyet, Gündoğdu ve Konak meydanlarına yakınlığının yanı sıra Konak ve Alsancak vapur iskelelerine olan yakınlık ulaşım açısından bölgede yaşayan insanlara alternatif ulaşım modları sağlamaktadır. Öte yandan sahil bandı boyunca uzanan hafif raylı sistem sayesinde de daha geniş ölçekte ulaşım gerçekleşebilmektedir. Eski İzmir Enternasyonel Fuarı, diğer bir ismiyle

Kültürpark'ın bu bölgede yer alması ise bölgenin hem eğlence hem de hizmet sektörü konusunda dinamik ve canlı olmasına olanak sağlamaktadır. Fuarda dönemsel olarak gerçekleştirilen etkinlikler, konserler ve çeşitli organizasyonlar sayesinde de sosyokültürel ve ekonomik açıdan bölge hareketlilik kazanmaktadır.

4.4 Kadifekale'nin Sosyolojik Arka Planı

Kadifekale birçok uygarlığın yerleşim yeri olup tarihin en önemli liman kentlerinden birisidir. Greek dilinde tepe olarak bilinen 'Pagos', Kadifekale'nin diğer bir ismi olup Helenistik Dönem, Bizans, Roma ve Osmanlı Dönemlerinde farklı karakterlere bürünmüş ve stratejik kimlik kazanmıştır. Özellikle Roma ve Bizans döneminin yaşam biçimlerini anlatan tarihi değerler, bölgenin kültürel olarak zenginleşmesini ve tanınmasını sağlamıştır. Kadifekale, tarihi köklerinin yanı sıra dini açıdan da farklı inanışların ve ibadetlerin merkezinde yer almıştır. Nitekim Hristiyanlığı yaydığı gerekçesiyle bölgede inşa edilen amfi tiyatroda öldürülen Aziz Polikarp, Roma tarihi açısından önem arz etmektedir. Roma'nın ikiye bölünmesinden sonra ise ilk Türk beyliklerinden olan Çakabey tarafından kuşatılan kale, daha çok savunma ve dışarıdan gelecek tehditlere karşı önceden önlem alabilmek amacıyla kullanılan bir gözlem tepesi özelliği taşımaktadır. Nitekim sözü edilen durum kapsamında 18. yüzyıla kadar daha çok askeri amaçla kullanılan Kadifekale, yerleşim açısından tercih edilmemiş olup süreç içerisinde kale ve duvarları çökmeye başlamıştır. On sekizinci yüzyıldan sonra ise Bizans hakimiyeti sona ermiş olup Osmanlı egemenliğine giren Kadifekale'de: Osmanlı kültürünün yansıdığı yapılar, ibadethaneler, su kemerleri ve çeşitli mimari eserler yapılmıştır. Söz konusu eserler tarihsel süreç içerisinde doğal ve beşerî faktörler etkisinde tahribata uğramış olup günümüze kadar bütünüyle korunamamıştır.

Cumhuriyetin ilanından önce daha çok Girit adasından gelen göçmenlerin yerleştiği Kadifekale'de yoğunluklu olarak Müslüman Türklerin yaşadığı bilinmektedir. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte ise Kadifekale ve çevresi göç almaya başlamış ve mevcutta tarım amaçlı olarak kullanılan mera ve mesire alanları dışardan gelen insanların yerleşimi için tercih edilen bir bölge olmuştur. Özellikle 1950'li yıllarda

giderek artan iç göçler sonucunda bahse konu bölgedeki tarım alanları imara açılmıştır. Yoğun bir şekilde iç göç alan Kadifekale ve çevresinde nüfusun talebini karşılayabilecek sayıda yapının bulunmaması sebebiyle ilk gecekondulaşma hareketi boy göstermiştir. Altmışlı yılların başında özellikle Konya'dan gelen göçler ile birlikte İzmir'in ilk gecekondularının yapıldığı Kadifekale'de 1970'li yılların sonuna doğru yapılaşma giderek artmış ve mevcuttaki tarlaların hisseli tapu biçiminde satılması ile tarımsal faaliyetler yok denecek kadar azalmıştır (Çetin, 2011). Kadifekale'nin kuzey cephesinden başlayarak Melez çayının oluşturduğu vadi ve sırtlarına doğru genişleyen gecekondu alanlarının önüne geçilemez bir hal almıştır. Söz konusu durumun yaşanmasında 1980'lere kadar gerçekleştirilen maliyetsiz mekânsal yapılanmalara karşı devlet tarafından doğrudan müdahale edilmemesi etkili olmuştur (Çilengir, 2014). Bölgenin nüfusunun giderek artması ise 1980 sonra yaşanan zorunlu göçlere bağlı olarak gerçekleşmiştir. Doğu ve Güneydoğuda yaşanan terör olayları ile birlikte, bölgede meydana gelen güvenlik problemi sonucunda insanlar bölgeyi zorunlu olarak terk etmek durumunda kalmıştır. Mardin başta olmak üzere Diyarbakır, Urfa ve Batman gibi illerden gelen göçler aynı zamanda mevcut kentsel zemin üzerinde de etkili olmuş, sosyolojik ve kültürel değişimi etkilemiştir. Kentsel yerleşkede meydana gelen bu ideolojik, ekonomik ve toplumsal dinamikler ise Kadifekale'nin fiziksel ve sosyal adaptasyonunu doğrudan etkilemiştir (Acat & Ek, 2023).

Çeşitli sosyal grupların yerleştiği Kadifekale ve çevresinde özellikle 1960'lı yıllardan sonra bölgeye göç eden Mardinliler Kadifekale'nin kimliğinin oluşmasında önemli rol oynamaktadır. Söz konusu durum, mekânın dokusunda ve toplumsal yapısında ciddi bir dönüşüm ve devinim sürecini baskılamıştır. Yaşanan süreç içerisinde Mardinliler ve güneydoğu bölgesinden göç eden insanlar yaşam şekillerini, geleneklerini ve kültürel değerlerini de beraberinde getirmişlerdir. Bu durum Kadifekale'nin ileride 'Küçük Mardin' olarak anılmasını sağlamış, bölgeden etkilenmeden kendi benliklerini koruyarak Kadifekale ile özdeşleşmişlerdir (Çetin, 2011). Bahse konu durum aynı zamanda komşuluk ve akrabalık ilişkilerinin güçlenmesini, sosyal yapının ve dayanışmanın bölgesel olarak kuvvetlenmesini sağlamıştır. İnsanların Kadifekale'de kurmuş olduğu sosyal ve toplumsal birliktelik ise mekân ve mekânın kullanımı üzerinde hakimiyet oluşturmuştur. Sosyal

örgütlenmenin mekân üzerinde oluşturduğu fiziksel etki ise Kadifekale'deki kentleşmeyi doğrudan etkilemiştir. Söz konusu kentleşme deneyimi ise 1990'lı yıllara kadar bölgedeki gecekonduların artmasına, çarpık ve plansız yapılaşmanın gerçekleşmesine, mekânın sosyo-kültürel değerler etrafında yeniden üretilmesine sebebiyet vermiştir. Kadifekale'nin mekânsal çözümlemeleri incelendiğinde ise özellikle alt gelir gruplarına hitap eden düşük kalitedeki mekanların bölgede yaşayan insanların yaşam kalitesini olumsuz yönde etkilemesi ve kentsel hizmetlere ulaşmada problem yaşamalarına neden olmuştur. Nüfusun giderek artması ve kitlesel hareketlerin ivme kazanması ise bölgedeki kentsel dinamikler ve sistemlerde yetersizliklerin yaşanmasını kolaylaştırmıştır. Hane başına düşen kişi sayısının fazlalaşması eğitim, sağlık, güvenlik ve temel hizmetlere erişim konusunda sıkıntıların artmasına ve bölgede kentsel yoksulluğun önemli bir seviyeye ulaşmasına sebep olmuştur (Acat ve Ek, 2023).

Kadifekale'de gerçekleşen yasadışı yapılaşma ve konut üretimi sonucunda altyapı ve üst yapıdaki sistemlerde aksamaların olması, insanların hizmetlere ulaşılabilirliğini kısıtlarken kentin merkezinde fakat kentin özgün kimliğinden uzak olması ise kendi içinde sosyal ilişkilerin güçlü olmasını sağlamıştır. Sosyal dayanışmanın kuvvetli olmasında hemşerilik bağları önemli bir unsur olurken aynı zamanda toplumun mekâna yansıttığı ilişkiler çerçevesinde bir yapılaşma gerçekleşmesi de bu durum üzerinde etkili olmuştur. Sokaklar ve caddeler sadece ulaşım için değil aynı zamanda çocukların oyun oynadığı ya da kadınların sohbet edip sosyalleştiği mekanlar olarak farklı bir işlev kazanmıştır. Öte yandan bölgede kurulan Kadifekale Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Mardin Kutlubey Derneği, Mar-Der, Ege Mardinliler Derneği, Kızıltepeliler Derneği ve Görentepe Derneği gibi kuruluşlar ile Kadifekale halkı kendi içinde yaşadığı problemlere çözüm üretmeye çalışmış ve bu birliktelik ortamı bölgede yaşayan insanların aidiyet hissinin kuvvetlenmesini sağlamıştır (Çilengir, 2014).

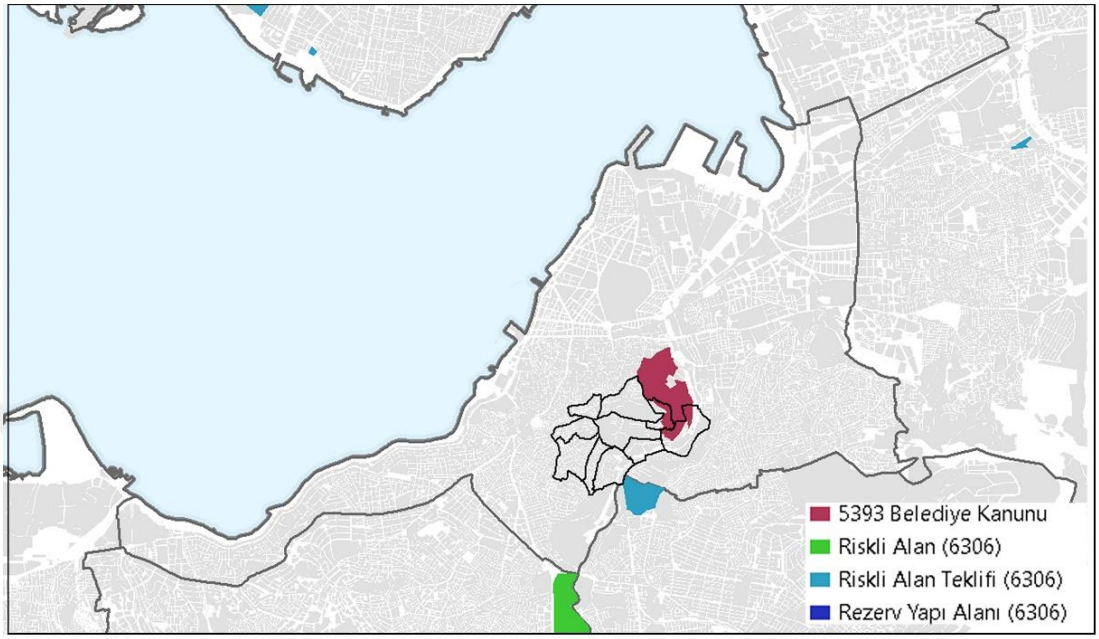
Kadifekale halkının sosyal yapısı incelendiğinde, iç göçler ve zorunlu olarak gerçekleşen nüfus hareketleri sonucunda bölgeye yerleşen insanların gelir dağılımlarının kendi içinde benzerlik gösterdiği görülmektedir. Daha çok alt gelir grubuna mensup insanlar tarafından devlet izni olmadan gayri resmi yollarla üretilen

gecekondu alanlarındaki kalitesiz yapılar, bölgede yaşayan insanların ekonomisini yansıtan bir göstergedir (Acat ve Ek, 2023). Kadifekale'de yaşayan bireyler çoğunluklu olarak midyecilik, pazarcılık, esnaflık, işportacılık, seyyar satıcılık ve taksicilik yaparak geçimlerini sağlamaktadırlar. Çalışma alanları ise Kadifekale'ye yürüme mesafesinde olan Kemeraltı çarşısı olup insanların ev ve iş yerleri arasındaki mesafenin az olması ise onların ulaşım maliyetlerinden muaf olmalarını sağlayan önemli bir avantaj haline gelmiştir. Kadınlar ise çalışma hayatında aktif değildir.

4.5 Kadifekale Kentsel Dönüşüm Proje Süreci

Kentsel dönüşümün yapılmasındaki temel amaç toplum sağlığını korumak, kentsel problemlere çözüm üreterek ilerde oluşabilecek riskli durumlara karşı önceden önlem almaktır. Bölgesel veya kentsel koruma, canlandırma ve iyileştirme, yerinde dönüşüm ya da sağlıklaştırma gibi çeşitli uygulama yöntemleri ile projeler gerçekleştirilmektedir. Afet bölgelerinin önceden tespit edilip yerleşim yerlerinin ve arazi kullanımlarının bu çerçevede hazırlanması ise olası riskli durumların ve olumsuz sonuçların doğmasını engelleyen önemli bir karardır. Özellikle 1999 yılında yaşanan Marmara depreminin yarattığı can ve mal kayıpları planlamadaki kanun ve politikalarda değişikliğe neden olmuş ve bu bölgelerin tespit edilip gerekli çalışmaların başlatılmasını hızlandırmıştır. Söz konusu durum, İzmir özelinde değerlendirildiğinde ise ilk kez 1978 yılında daha sonra ise 1983, 1998 ve 2003 yıllarında Kadifekale bölgesi Şekil 4.5.1'de gösterildiği üzere Afete Maruz Bölge olarak Bakanlar Kurulunda alınan karar doğrultusunda ilan edilmiştir. Takip eden süreçte ise Kadifekale Kentsel Dönüşüm Projesi adı altında İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından 2006 yılında gerekli çalışmalar başlatılmıştır. Yaklaşık yirmi bin kişinin yaşamanı etkileyen, 2300 yapının bulunduğu Kadifekale bölgesinde yapılacak olan dönüşüm projesi kapsamında; İzmir'in merkezinde, herkesin ulaşımının rahat sağlandığı, içinde tarihi ve kültürel değerleri barından 500.000 m² rekreasyon alanının kente kazandırılması hedeflenmiştir. Heyelan riskiyle karşı karşıya kalan bölgede bulunan yapılar kamulaştırılmış ve proje doğrultusunda 2007 yılında yıkımlar resmi olarak başlatılmıştır. İnsanların yaşamlarını güvence altına almak, projenin gereklerinden biri olup İzmir Büyükşehir Belediyesi ve TOKİ iş birliğinde

gerçekleştirilen projede Kadifekale'ye yaklaşık 10 km uzaklıkta bulunan Uzundere toplu konutları yeni yerleşim için uygun görülmüştür.

Şekil 4.5.1 Çalışma alanı ve afet riski ilan edilen bölge (kaynak, İzmir Büyükşehir Belediyesi)

İzmir'de uygulanan ilk kentsel dönüşüm alanı olan Kadifekale, Konak ilçesine bağlı olup Altay, İmariye, Kosova, Hasan Özdemir, Kadifekale, 19 Mayıs, Yeşildere, 1. Kadriye ve Vezirağa mahalleleri olmak üzere toplamda 42 hektarlık alanı kapsamaktadır. Düzenli olarak 1962-2005 yılları arasında yapılan analiz çalışmaları neticesinde 8 adet jeolojik etüt raporu hazırlanmış olup Kadifekale, Bayındırlık ve İskân Bakanlığının 7269 sayılı kanunun 2. Maddesi gereğince Bakanlar Kurulu tarafından Afete Maruz Bölge olarak ilan edilmiştir (İzmir Büyükşehir Belediyesi-Kentsel Dönüşüm Ofisi). Yapılan jeolojik ve jeomorfolojik incelemeler sonucunda ise sözü edilen bölgenin kuzey-kuzeybatı aksında ve güneydoğusundaki yamaçlarda heyelan riskinin oldukça yüksek olduğu tespit edilmiştir (Avşar 2009). Kadifekale yerleşiminde hem afet riskinin yüksek olması hem de kentin ilk ve en geniş gecekondu alanı özelliği taşıması sebebiyle bölgenin yerleşime uygun olmadığı sonucuna varılmıştır. Bahse konu gereğince Kadifekale yerleşimindeki gecekonduların yıkılmasına ve boşalan alanın yeşil alan olarak değerlendirilmesine karar verilmiştir. Nitekim bölgenin tarihi, kültürel ve arkeolojik değerlerinin öne çıkarılarak kent turizmine önemli bir katkı sağlaması da proje kapsamında hedeflenmiştir (Karadağ ve

Mirioğlu, 2014). Devam eden süreçte İzmir Büyükşehir Belediyesi, Konak Belediyesi ve Toplu Konut İdaresi arasında, 5162 yasa kapsamında İzmir-Konak Kentsel Yenileme Projesine yönelik protokol 2004 yılında imzalanmış olup İzmir Büyükşehir Belediyesi ise 2006 yılında bölgeyi istimlâk ederek dönüştürme kararı almıştır (Yörür, Karataş ve Çırak, 2008).

Proje sınırları içerisinde yer alan 648 parselde toplamda 1.968 yapı bulunmakta olup 2.264 kişi hak sahibidir. 42 hektarlık alanın yaklaşık 95 bin m²'lik bölümü kamuya ait olup kalanı ise özel mülkiyettir (Egercioğlu ve İregöl, 2017). Projenin hazırlık sürecinde, Büyükşehir Belediyesi ve Konak belediyesi iş birliğinde gerçekleştirilen saha çalışmalarında yapıların büyüklükleri, kat sayısı, yapım şekli, bağımsız bölüm sayısı, ağaç ve bahçe varlığı, ada ve parselasyon bilgisi, yapı inşaat alanı hakkında detaylı bir analiz çalışması yapılması amacıyla Kıymet Takdir Komisyonu ve yapı sahipleri hakkında doğru bilgi tahsisi için Hak Sahipliği Komisyonu kurulmuştur (Yörür, Karataş ve Çırak, 2008). Sözü edilen saha incelemeleri gerçekleştirilmeden önce ise bölgede yaşayan bireyleri bilgilendirmek ve iletişim halinde olmak amacıyla 2006 yılında Kadifekale İrtibat Bürosu açılmıştır. Öte yandan bölgedeki afet tehlikesinin anlatılması ve bölge halkının konu hakkında bilinçlendirilmesi için sivil toplum örgütleri ile eşgüdümlü olarak toplantılar gerçekleştirilmiştir (Egercioğlu ve İregöl, 2017). Yapılan görüşmelerde ise hak sahiplerine sunulan iki seçenek doğrultusunda tercih edenler Uzundere'de yapılacak konutlarda on beş yıl geri ödemeli şekilde ev sahibi olabilme ya da 2006 yılında çıkarılan Kamulaştırma Kararı çerçevesinde taşınmazlarının bedeli kadar nakit ödeme alabilme hakkına sahip olmuşlardır (Akdaş, 2021).

Doğal afet riskinin yüksek, konut kalitesinin ise düşük olmasından kaynaklı bölgede yaşanacak olası heyelan tehlikesine karşı hem can hem de mal kayıplarının ciddi boyutlara ulaşacağı konusunda hayati endişe duyulmaktadır. Nitekim hazırlanan etüt raporları, arazi çalışmaları ve yapılan planlar sonucunda bölgenin yerleşime uygun zemin kalitesine sahip olmaması sebebiyle 2007 yılında kabul edilen 1/25.000 ölçekli Kentsel Bölge Nazım İmar Planı kapsamında bölgenin yeşil alan olarak kullanımına karar verilmiştir. Kadifekale'nin heyelan riskiyle karşı karşıya olmasının yanı sıra

arkeolojik kalıntıları, kalesi ve agorası ile tarihi ve kültürel yönüyle geçmişin izlerini taşımaktadır. Kadifekale'nin kentsel dönüşüm sürecinde ise sözü edilen tarihi mirasın ve kültürel kimliğin korunmasına yönelik 2008 yılında hazırlanan 1/1.000 ölçekli Kadifekale ve Çevresi Koruma Amaçlı İmar Planı onaylanmıştır (Egercioğlu ve İregöl, 2017). Gecekonduların yıkımlarının tamamlanmasını takip eden süreçte ise yeraltında kalan tiyatro, stadyum veyahut diğer tarihi yapıların ortaya çıkarılması, mevcut kalıntıların ise korunarak kent kimliğinin güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Söz konusu misyon doğrultusunda ise İzmir Büyükşehir Belediyesinin hazırlamış olduğu Kadifekale Sur Duvarları Rölöve, Restitüsyon ve Restorasyon Projesi 2007 yılında Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu kararıyla onaylanmıştır.

Yapılan jeolojik ve coğrafi analizler sonucunda, Kadifekale ve çevresinin yerleşime uygun olmaması ve heyelan riskinin tehlikeli bir sınırda bulunması sebebiyle zeminde yaşanacak olası kaymalara karşı bölgenin tekrardan yapılaşmaya açılmasına izin verilmemiştir. Bahse konu zemin kaymalarının geçmiş yıllarda hem can hem de mal kaybına sebep olması ve bölge halkının yaşam kalitesini olumsuz etkilemesi nedeniyle mevcuttaki yapıların tamamının yıkılmasına karar verilmiştir.

Projenin ön hazırlık çalışmalarının tamamlanması ile 2007 yılında başlayan ilk yıkımlar 2013 yılında tamamlanmıştır. Dönüşüm projesi sınırları içerisinde yer alan toplam 1968 adet yapının 1 adedi tescilli yapı niteliğinde olması sebebiyle yıkılmamış, süreçte bölge kalan 1967 adet riskli yapıdan arındırılmıştır. Hak sahiplerine sunulan seçenekler doğrultusunda ise Uzundere'ye yapılan toplu konutlara taşınmayı kabul edenlere ilk anahtar teslimleri 2010 yılında yapılmış olup sözü edilen evlerde yaşamayı tercih etmeyen hak sahiplerine ise kamulaştırma kararı gereğince ve Kıymet Takdir Komisyonunun yapmış olduğu değer tespit çalışmalarına bağlı olarak nakit ödeme gerçekleştirilmiştir. Proje sonucunda kentin merkezinde yaklaşık 500.000 m²'lik bir yeşil alan oluşturularak hem kent estetiğinin iyileştirilmesi hem de bölgedeki tarihi ve kültürel değerlerin gün yüzüne çıkarılarak kentin karakterinin canlandırılması hedeflenmiştir.

4.6 Projenin Yasal ve Yönetsel Süreci ile Planlama Otoritesi Açısından Değerlendirilmesi

Kadifekale bölgesinin 'Afete Maruz Bölge' ilan edilmesinden sonra 2006 yılında İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından dönüşüm projesi başlamıştır. Projenin başlamasına sebep olan yasa ve yönetmelikler yıllar içinde değişiklikler göstermiş ve özellikle Kentsel dönüşüme yönelik 1966 yılında çıkarılan 'Gecekondu Yasası' çarpık ve düzensiz kentleşmeye neden olan sağlıksız yapıların oluşumunu engellemek amacıyla yürürlüğe girmiştir. Kentsel dönüşüme yönelik ilk düzenlemelerden biri olarak ise bahse konu kanun gösterilebilmektedir. Gecekondu bölgelerinde tahliye ve ıslah çalışmalarının uygulanabilirliğini sağlamak amacıyla 1984 yılında çıkarılan 2981 sayılı 'İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanunun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkındaki Kanun' yürürlüğe sokulmuş ve gecekondu mevzuatına yönelik düzenlemelerden biri olmuştur. Aynı sene içerisinde çıkarılan Toplu Konut Kanunu, devletin müdahalesiyle yapılacak kentsel düzenlemelerin zeminini oluşturmuştur. Bu düzenlemeler esas alınarak Kadifekale Kentsel Dönüşüm Projesi kapsamında; İzmir Büyükşehir Belediyesi, Uzundere'de TOKİ tarafından yapılan toplu konutların bir kısmını satın alarak evlerinden tahliye edilen insanların konut ihtiyacını karşılamayı amaçlamıştır.

Doksanlı yıllarda ise kentsel dönüşüme yönelik yöntemler değiştirilerek iyileştirme ve canlandırma adı altında müdahale edilmeye başlanmıştır. Bu dönem içerisinde yaşanan 1999 Marmara depreminin sebep olduğu ağır sonuçlar neticesinde ise Türkiye'de afet bölgelerinin planlanmasına dair çalışmalar ve projeler hız kazanmış, yasa ve kanunlarda değişikliğe gidilmiştir. İki bin yılında 'Gecekondu Kanunu'na ek olarak devletin afet bölgelerinde usul ve yöntemlere uyarak kamulaştırma yapabileceğine dair madde eklenmiştir. Söz konusu yasal düzenlemeye dayanarak Kadifekale Kentsel Dönüşüm Projesi kapsamında 46 hektarlık alanda iki bine yakın yapı İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından kamulaştırılmıştır. Kentsel dönüşümün alt yapısını oluşmasında etkili diğer bir düzenleme ise 2005 yılında Belediye Kanunu'nun 73. Maddesinde yapılan değişlikler kapsamında ilk defa ülke çapında uygulanabilirliğini sağlamış, kurum, kuruluş ve belediyeler yapılan

düzenlemede yer almıştır. Dönüşüm yapılacak bölgede yer alan, tarihi ve kültürel yapılardan olan Kadifekale ve İzmir Agorasının korunmasına, restore edilmesine ve canlandırılmasına dair çalışmalar ise 2005 yılında çıkarılan 'Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun' hükümlerine dayanarak uygulamaya geçilmiş, dönüşüm sonunda rekreasyon alanının içinde yer alacak şekilde turizm sektörüne kazandırılması hedeflenmiştir.

Türkiye de kentleşmenin kontrollü ve sağlıklı olarak gerçekleşmesi için belirli bir çerçeve çizen yasal düzenlemeler bulunmaktadır. Aynı zamanda bu yasal düzenlemeler kentsel dönüşüm projelerinin uygulanması için de önemli maddeler içermektedir. Fakat bu maddeler Kentsel Dönüşüm Projeleri için sadece konut boyutunu ele alan ve kentin fiziki yapısındaki değişimler için çerçeve çizmekte olup; toplumun sosyal, ekonomik, kültürel yönlerini de kapsayan bütüncül bir kentsel dönüşüm çerçevesi oluşturmamaktadır. (Aydınlı ve Turan, 2012) Yasaların ve yönetmeliklerin hazırlanması hususunda sosyal, ekonomik ya da kültürel bir tabana oturtulmamaktadır. Nitekim 2006 yılında "Dönüşüm Alanları Hakkında Kanun Tasarısı" olarak TBMM'ye sunulan düzenleme, imar planı bulunan veya bulunmayan kırsal veya kentsel tüm alanlarda sağlık kurallarına uygun olan, afetlere ve kentsel risklere duyarlı yaşam çevrelerinin oluşturulması ve fiziki, sosyal ve teknik altyapının yetersiz ve niteliksiz olduğu alanların iyileştirilmesi yenilemesi veya tasfiye edilmesini sağlamak üzere dönüşümün gerçekleştirilmesine dair her türlü iş ve işlemlerin ilke ve esasları belirlemek üzerinedir. (Aydınlı ve Turan, 2012) Bu tasarı temel alınarak incelendiğinde Kadifekale mevkii; 1978, 1981, 1998 ve 2003 yıllarında "Afete Maruz Bölge" ilan edilmiş, 2009 yılında İzmir Büyükşehir Belediyesinin yayınladığı 1/25.000 Kentsel Bölge Nazım İmar Planına ve 2012 yılında yayınladığı 1/25.000 ölçekli İzmir İli Çevre Düzeni Planında da heyelan riski bulunan bölge olarak sınırları çizilmiştir. Analizler sonucunda alınan kararlar ve yapılan planlar, bu alanın Kentsel Dönüşüm sürecine girmesi gerektiğini göstermiştir. Planların kademeli birlikteliği ilkesine uygun olarak alınan karar kapsamında başlayan Kadifekale Kentsel Dönüşüm Projesi, süreçle uyumlu ve kararlarla örtüşen bir çalışma olarak başlatılmıştır. İkinci etap olarak başlatılan dönüşüm sürecinde, Kadifekale mevkii güney ve güneybatı

silüetinde bulunan gecekonduların yıkım öncesi safhası ve sonrasındaki yasal süreci incelemek için 5336 sayılı Kanunun 4. Maddesi ele alınmakta olup bu madde de yer alan yapıların boşaltılması, yıkımı ve kamulaştırılması için hak sahibi ile anlaşma yoluna gidilmesinden bahsedilmektedir. (Aydınlı ve Turan, 2012). Bu süreç içerisinde ise Kadifekale Kentsel Dönüşüm Projesi kapsamında yıkımlardan önce, İl Özel İdaresi ve Belediye, yenileme alanı ilan edilen yerlerdeki taşınmazlar üzerinde hak sahiplerine iki adet hak sunmuştur. Bu iki seçeneği de istemeyen vatandaşlar ise yasal çerçevede dava açma haklarını kullanmışlardır. Dava haricindeki alanlarda uzlaşmaya varılması sonucunda ise 2007 yılında yıkımlar gerçekleştirilmiştir.

Kentsel dönüşüm kavramı, kentlerde arsa değerleri açısından ekonomik rant oluşmasına neden olmaktadır. Ortaya çıkan ve giderek artan bahse konu rant değerlerinin, bu projeler sonucunda gayrimenkul sektörüne aktarılması ve adil bir bölüşüm siyasetine uymaması ise kentsel dönüşümün olumsuz bir yansıması olmaktadır. Bu anlamda "Dönüşüm Alanları Hakkında Kanun Tasarısı" da kentsel dönüşüm kavramının bu şekilde yorumlanmaması gerektiğini ortaya koymaktadır. Kadifekale örneğine baktığımızda ise yapıların yıkımı tamamlandıktan sonra Türkiye'de ve İzmir'de örnekleri ile karşılan yeni Rezidanslar (Toplu Konut Alanları) oluşturulmamış, onun yerine proje sonucunda yaklaşık 2000 adet yapı 20 bin ağaca dönüştürülmüştür. Proje kapsamında boşaltılan alanların ise kent ormanı olarak kente geri kazandırılması hedeflenmiştir. Özetle, yapılan dönüşüm uygulaması özel sektöre ya da yüksek gelir gruplarına mal edilmemiştir.

Ülkemizde sağlıklı ve kontrollü kentleşmeyi sağlamak için belirli yasalar, yönetmelikler ve tasarılar bulunmaktadır. Bu maddeler kentsel dönüşüm sürecine belirli bir çerçeve çizmekte olup bu çerçeve kentsel dönüşümü bir bütün olarak ele almamakla birlikte sadece projenin fiziki boyutuna hitap etmektedir. Kadifekale kentsel dönüşümüne ait tüm süreç bir özet olarak kronolojik biçimde Şekil 4.6.2'de şematize edilmiştir. Bu kısımda yasaların ve yönetmeliklerin dönüşüm projelerinin uygulanmasında ve hayata geçirilmesi konusunda çizdiği çerçeve, Kadifekale Kentsel Dönüşüm Projesi üzerinden irdelenmeye çalışılacaktır.

.

Şekil 4.6.2 Kadifekale kentsel dönüşüm süreci

Kurumların vatandaşlarla birlikte katılımcı çalışma sistemleri üzerinde durmak gerekirse, Dönüşüm Alanları Hakkında Kanun Tasarısında kentsel dönüşüm sürecinde kurumların nasıl katılım sağlayacağına yönelik hükümlere yer verilmediği görülür. Birden çok idarenin görev, yetki ve sorumlulukları yeterince açık dile getirilmemiş olup bu durum yapılan çalışmalarda kurumların birbiri ile bağlantılı çalışamamasından kaynaklı olarak problemlerin yaşanmasını kolaylaştırmıştır (Karadağ ve Mirioğlu, 2014). Öte yandan Kadifekale'de yapılan çalışmalar, tamamlanan projenin risklerin azaltılmasında etkili olduğu izlenebilmekte ve o bölgede yaşayan halkın daha güvenli alanlara nakil oldukları bakanlar kurulu tarafından teyit edilmiş olup taşınan kişilerin sosyal yaşamları, gittikleri yerlere uyumları, ekonomik işlevleri üzerine ayrıca detaylı bir araştırma üzerinde durulmadığı tespit edilmiştir. (Genç ve Doğan, 2007). Yasalarda ve yönetmeliklerde bulunmayan ve kentsel dönüşüm sürecinin içinde yer alması gereken sosyal, ekonomik ve kültürel boyutlara bakıldığında ise Kadifekale Kentsel Dönüşüm Projesinin eleştirilmesine yol açtığı söylenebilmektedir

4.7 Kadifekale'den Uzundere Toplu Konutlarına Uzanan Süreç

İzmir'in Karabağlar ilçesine bağlı 58 mahalleden biri olan Uzundere, kentin güneybatısında yer almakta olup kent merkezine yaklaşık 10 km uzaklıktadır. Yaklaşık 47 hektarlık bir alandan oluşan Uzundere, Aydın-Çeşme otoyolunun güneyinde yer almakta olup mevcut yol aksı kullanılarak Konak merkezine 25-30 dakikalık süreçte ulaşım sağlanabilmektedir. Uzundere ile kent merkezinin fiziksel bir sınır oluşturan otoyol ile ayrılması ulaşım konusunda problemlerin yaşanmasını beraberinde getirmiştir. Coğrafi ve fiziksel eşiklerin sınırlandırdığı Uzundere mahallesinin demografik yapısı incelendiğinde, 1965 öncesi nüfusun yok denecek kadar seyrek olduğu, 1980-1985 arası döneme bakıldığında köy statüsünden mahalle statüsüne geçerek nüfusunun arttığı, 2005 yılından sonra ise nüfusun 3.000 kişiyi aştığı tespit edilmiştir (Çilingir ve Görgün, 2018).

Kadifekale'de yaşamını sürdüren insanların evlerinin yıkılmasıyla birlikte içine düştükleri ikilem sonucunda bir kısım Uzundere'ye yapılan toplu konutlara yerleşmeyi kabul etmiş, kalanlar ise arsa bedelleri kadar geri ödeme almışlardır. Toplam maaliyeti

115 milyon lira olan toplu konut projesi, TOKİ tarafından dört etaba ayrılarak gerçekleştirilmiş ve proje kapsamında 3080 konutun yapılması hedeflenmiştir (Yörür, Karataş ve Çırak, 2008). Kadifekale'de gerçekleştirilen proje kapsamında yaklaşık 20 bin kişinin yaşamı etkilenmiş; sosyal, kültürel, yapısal ve ekonomik açıdan insanların yaşam standartlarında olumlu ve olumsuz yansımaları olmuştur. Görece düşük gelir grubunun yaşadığı Kadifekale ve çevresinin yıkılması ile birlikte, insanlar iş sahalarından uzaklaşmış ve birçok kişi işini bırakmak zorunda kalmıştır. İşine devam etmek isteyenler açısından ise ekstra bir maliyet olarak ulaşım sorunu ortaya çıkmıştır. Kadifekale gibi gelir durumu iyi olmayan insanların yaşadığı bölgeden uzaklaşarak daha çok orta ve yüksek gelir grubuna hitap eden Uzundere mahallesine taşınmak ise beraberinde yeni ve çeşitli sorunları getirmiştir (Çilingir ve Görgün, 2018).

Kadifekale'deki konutların müstakil olması, sokakların ve caddelerin sosyalleşmek için kullanılan mekanlar olması, güven duygusundan kaynaklı bahçe ve kapıların açık olması insanların hem komşuluk ilişkilerinin gelişmesini hem de tanınırlık hissini güçlendirmiştir. Söz konusu yaşam çevresinden daha farklı olarak çok katlı apartman tipi ile üretilen konutlara geçmek, insanların sosyal yaşamlarında değişim yaratarak kişilerin çevreye ve birbirlerine yabancılaşmasına ortam hazırlamıştır. Yeni yaşam alanlarına adapte olamayan bu insanlar proje kapsamında ihtiyaç ve beklentilerinin, mevcut yaşam standartlarının, ekonomik ve sosyal durumlarının göz önünde bulundurulmadığını ve Kadifekale'den uzaklaştırılmaya çalışıldıklarını düşünmüşlerdir.

Proje, İzmir Büyükşehir Belediyesi ve diğer paydaşlar açısından değerlendirildiğinde ise heyelan riskiyle karşı karşıya olunan bölgenin fiziksel olarak kente tekrar kazandırılması üzerine durulmuştur. Sosyo-kültürel açıdan detaylı bir analiz süreci tam anlamıyla gerçekleştirilememiş olsa da Türkiye'deki Kentsel Dönüşüm Projeleri ile kıyaslandığında, örnekleri arasındaki fiziksel ve çevresel açıdan başarılı projelerden biri olarak değerlendirilebilmektedir. Söz konusu sebep ise projenin Kentsel Dönüşüm kavramının beraberinde getirdiği rantsal kaygılar üzerinden özel sektöre mal edilmemiş olmasıdır. Özellikle yıkım çalışmaları ile eş zamanlı olarak gerçekleştirilen ağaçlandırma çalışmaları kapsamında, dikim şenlikleri

düzenlenmiş ve halkın da katılımı ile Kadifekale'nin güney ve güneybatısı ağaçlandırılmıştır. Nitekim bahse konu çalışma açısından olumlu eleştiriler alan Kadifekale Kentsel Dönüşüm Projesi, İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından cazibe merkezi olarak adlandırılmış ve proje kapsamında kente 500.000 m² yeşil alan kazandırılmıştır. Çalışmaları sürmekte olan tarihi canlandırma projeleri kapsamında ise bölgede bulunan tarihi yapılar ve kültürel değerlerin gün yüzüne çıkarılması hedeflenmiştir (Genç ve Doğan, 2007).

Uzundere Toplu Konutları, Kadifekale sakinlerinin mevcut yaşam kalıpları ve standartlarıyla benzer nitelikte olmamasından dolayı bölge halkının belirli bir kısmı Uzundere'ye yerleşmeyi tercih etmemiştir. Özel araç sahibi olmayanların ulaşımda problemler yaşaması, toplu taşımanın henüz yetersiz olması, Kadifekale'de yaşayan insanların ekonomik gelir düzeylerine uymaması, sosyal altyapı eksikleri, komşuluk, aidiyet ve hemşerilik bağlarının bu konutlarda yer almamasından kaynaklı insanlar tarafından ön yargı ile karşılanmıştır. Öte yandan insanların konutlarından çıkıp iş yerlerine veya kent merkezine ulaşmak için birden fazla araç değiştirmesini gerektiren konumu nedeniyle, insanları ekonomik açıdan zorlayan yeni bir maliyet kaleminin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kadifekale'de yaşamakta olan insanlar aylık gelirlerini kendilerine yürüme mesafesinde bulunan Konak bölgesindeki iş alanları ve ticaret merkezlerinden karşılarlarken bölgeden uzaklaştıkları için işini değiştirmek zorunda kalan veya işi bırakmak zorunda kalanlar olmuştur. Kentsel hizmetlere erişim olanakları azalmış, ulaşım maliyetleri artmış, toplu konutlar için ödenen taksitler, aile bütçesinde yeni masraflar oluşturmuştur. Alt gelir grubuna mensup insanlar için daha önceden sorun teşkil etmeyen fakat proje sonrasında problem oluşturabilecek benzeri durumların önceden detaylı olarak değerlendirilmemesi ise olumsuz olarak yansımıştır. Alışık oldukları mahalle kültürü ve komşuluk ilişkilerini devam ettirmek isteyen bölge sakinlerinin Uzundere'de TOKİ tarafından yapılan ve belediye tarafından bir kısmı satın alınan bu konutlarda söz konusu kültürü devam ettirebileceklerini düşünmedikleri için ön yargı ile yaklaşmışlardır. Kadifekale'deki gecekonduların bahçelerinde, ufak çaplı ürün yetiştiriciliğine uygun olması ise üretilen ürünler bakımından bölge halkının aylık giderlerinin azaltılmasında rol oynayan önemli bir etken olmuştur. Öte yandan komşularla zaman geçirilen ve

sosyalleşmelerini de sağlayan bu mekanlar sayesinde komşularla geçirilen zaman daha büyük dilime yayılmıştır. Söz konusu durumun aksine Uzundere'deki toplu konutların bahse konu imkanlara sahip olunmaması ise insanların sosyal ilişkiler bakımından zayıflamalarına sebep olmuştur. Yeni yapılan konutların gecekondulara kıyasla daha kaliteli olması, konutların daha iyi bir altyapıya sahip olması, güvenlikli ve kentle daha modern bir görüntü oluşturması, eğitim kurumlarının konutlara yakın olması ve sosyal donatıların bulunması açısından Uzundere'deki yeni yaşam alanı fiziksel açıdan üstünlük oluşturmuştur (Yörür, Karataş ve Çırak, 2008).

İnsanların ekonomik durumunu ve gelir düzeylerini, sosyokültürel ilişkilerini, eğitim seviyelerini ve mevcut yaşam standartlarını anlamak için yapılan saha çalışmaları, analizler ve bölge insanıyla gerçekleştirilen toplantılar oldukça önemlidir. Plan kararlarının alınmasında yerel halkla yapılacak olan sıkı görüşmeler, insanların durumlarını ve projeden beklentilerini anlamak açısından kilit görevi görmektedir. Dönüşümün yapılacağı alanın yeni arazi kullanım kararları belirlenirken yeni risklerin oluşmasını engelleyen ve toplum sağlığını koruyarak yönetmeliklere uygun olarak alınması gerekmektedir. Söz konusu durum kapsamında 2300 adet yapının afet yönetmeliğine uygun olmayan heyelan bölgesinde bulunması ve içinde yaşayan, çalışan insanların can ve mal güvenliliğinin bulunmamasından kaynaklı Büyükşehir Belediyesi tarafından dokuz mahallede yer alan konutların yıkılması ve yerine rekreasyon alanı yapılmasına karar verilmiştir (Aydınlı ve Turan, 2012). Kaçak ve sağlam olmayan yapıların eğimli bir bölgede bulunmasından ötürü yerinde dönüşüm yapılması, bölgenin jeolojik durumu açısından elverişli değildir. Olası bir afette sadece bölge sakinlerinin değil aynı zamanda yakınında bulunan konutların da durumdan etkileneceği kuvvetli bir ihtimaldir. Yaşanacak olası bir heyelanda can ve mal kaybını önceden engelleyerek insan yaşamının korunması ve daha sağlıklı yaşam çevrelerinin oluşturulması projenin temel misyonunu oluşturmuştur. Söz konusu durum kapsamında dikkate alınan temel unsur 'insan' ve 'insan hayatı' olmaktadır (Çilingir ve Görgün, 2018). Fakat insanları bir problemden kurtarırken başka bir problemle karşılaşmalarını önlemek de proje doğrultusunda düşünülmesi gereken bir önceliktir. Dönüşüm projelerinin sadece fiziksel boyutlarda kalması durumunda ise bütüncül bir başarı ve sürekliliğin sağlanması açısından zordur.

BÖLÜM BEŞ
YENİ BİR YERLEŞİM ALANI: UZUNDERE

Kadifekale'de gerçekleştirilen Kentsel Dönüşüm Projesi kapsamında, mevcut yapıların yıkılması ile bölgede yaşayan insanların konut sorununu çözmek amacıyla Karabağlar ilçesine bağlı yeni bir yerleşim alanı belirlenmiştir. Yeni yerleşim alanı olan Uzundere, Aydın-Çeşme otoyolunun üzerinde Limontepe ile komşu bir konumda yer almakta olup Şekil 5.1'de konumu gösterilmektedir. Toplam 47 hektarlık alana yapılacak yeni konutların proje ve inşa sürecini ise TOKİ (Toplu Konut İdaresi Başkanlığı) üstlenmiştir. Kentin merkezine yaklaşık 9-10 km uzaklıkta bulunan yeni yerleşim alanı, Kadifekale'deki mevcut yaşam koşulları ile karşılaştırıldığında çeşitli fiziksel sınırlar ile birbirlerinden farklılaştığı görülmektedir (Ekici, 2022).

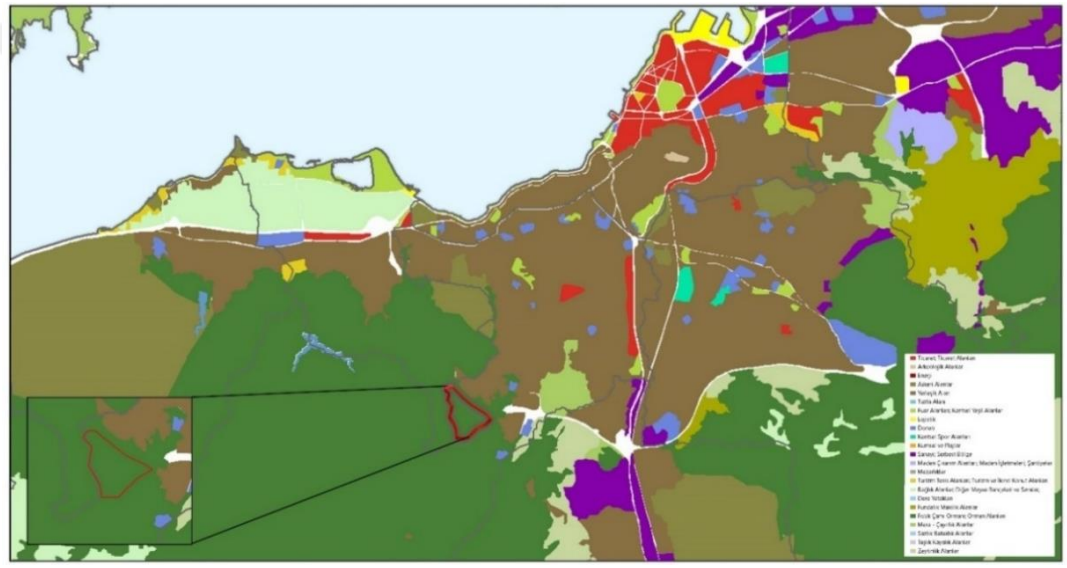

Şekil 5.1 Uzundere Yerleşkesinin konumu

5.1 Uzundere Toplu Konutları ve Çevresine Ait Arazi Kullanımı

Uzundere Toplu Konutları konumu itibariyle merkezi yerleşim ve konut alanının çeperinde projelendirilmiş olup konut lekesinin güneybatı yönündeki baskısı sonucunda yer seçim sürecinde karar verilmiştir. Şekil 5.1.1'de gösterildiği üzere, toplu konut alanı ve çevresine ait arazi kullanımında, ormanlık alan olarak gösterilen proje alanı yapılaşmaya açılmış olup makro formun sınırları genişletilmiştir. Kuzeyde

Balçova, Narlıdere ve İnciraltına doğru gerçekleşen yerleşim dokusunu, kıyıdan iç kesimlere doğru ilerleyen yoğun yapılaşma takip etmektedir. Güneyde yani Gaziemir'de ise İzmir Adnan Menderes havalimanı ve Ege Serbest Bölge gibi sanayi ve lojistik fonksiyonlarının bulunması ise yeni yerleşimlerin orman alanlarına yapılması sonucunda oluşabilecek kırılganlığı arttırmıştır. Nüfusun giderek artması ve konut sorununun meydana gelmesi ile yer seçim kararları ve kriterlerinde de değişimler yaşanmıştır. Proje alanı özelinde değerlendirildiğinde ise Uzundere mahallesindeki Yunus Emre mevkiinin yapılaşmaya açılması ile orman alanı olan doğal sınırların ihlal edildiği tespit edilmektedir.

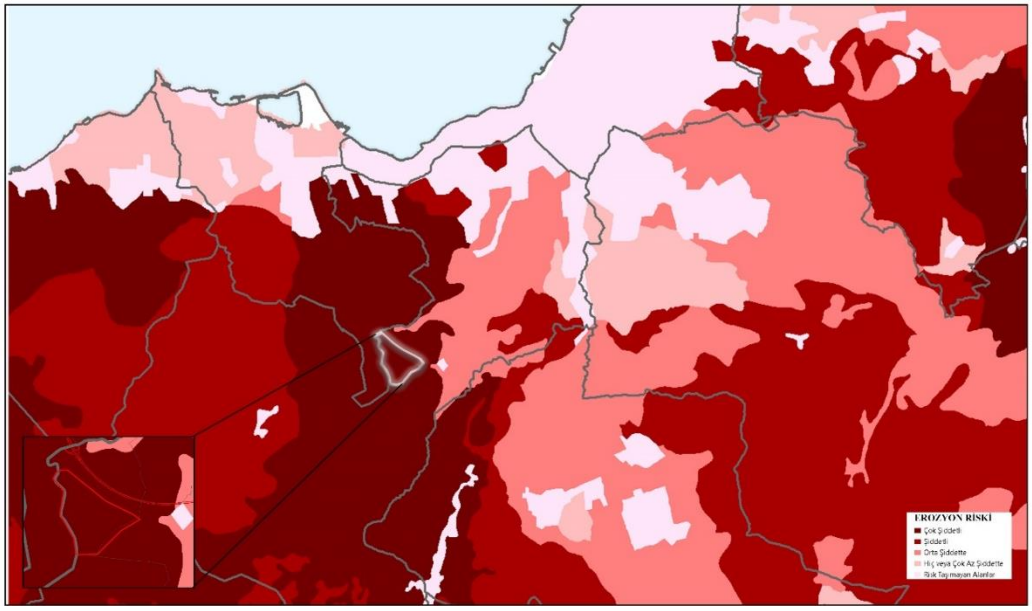

Şekil 5.1.1 Uzundere Toplu Konutları ve çevresine ait arazi kullanımı

5.2 Uzundere Toplu Konutları ve Çevresine Ait Erozyon Risk Analizi

Heyelan gibi bir kütle hareketi olan ve diğer bir adıyla toprak aşınımı olarak da bilinen erozyon, doğal sebepler ve coğrafi özelliklerin yanı sıra insanların müdahalesi sonucunda da meydana gelebilmekte ve erozyonun şiddetinde değişkenlik yaratabilmektedir. Bitki örtüsünün yok edilmesi ya da zarar görmesi sonucunda toprak savunmasız hale gelmekte ve dışarıdan gelen tehditlere karşı direnci kırılmaktadır. Rüzgâr, sağanak yağışlar ya da karların erimesi ile toprağın suya doyması gibi iklimsel hareketler, toprak üzerindeki baskıyı arttırarak kütlesel yer değişimlerini ve toprak aşınımını meydana getirmektedir. Nitekim bu durum, verimli toprak tabakasının kaybedilmesine yol açmaktadır (Erdem ve Türkmen, 2020). Bahse konu doğal afet

sonucunda ise verimli toprak kaybedilmekte ve altındaki cansız ana kaya ortaya çıkmaktadır (Çarkacı, Palta ve Karadavut, 2013). Erozyon riskinin incelenmesi için hazırlanan Şekil 5.2.1'deki erozyon risk haritasında genellikle kıyıda açık pembe ile gösterilen bölgeler erozyon açısından risk bulundurmazken kırmızı ve bordo ile belirtilen alanlarda erozyon şiddeti yüksektir. Beyaz renk ile sınırları çizilen proje alanındaki erozyon riski değerlendirildiğinde ise çok şiddetli risk taşıdığı tespit edilmektedir.

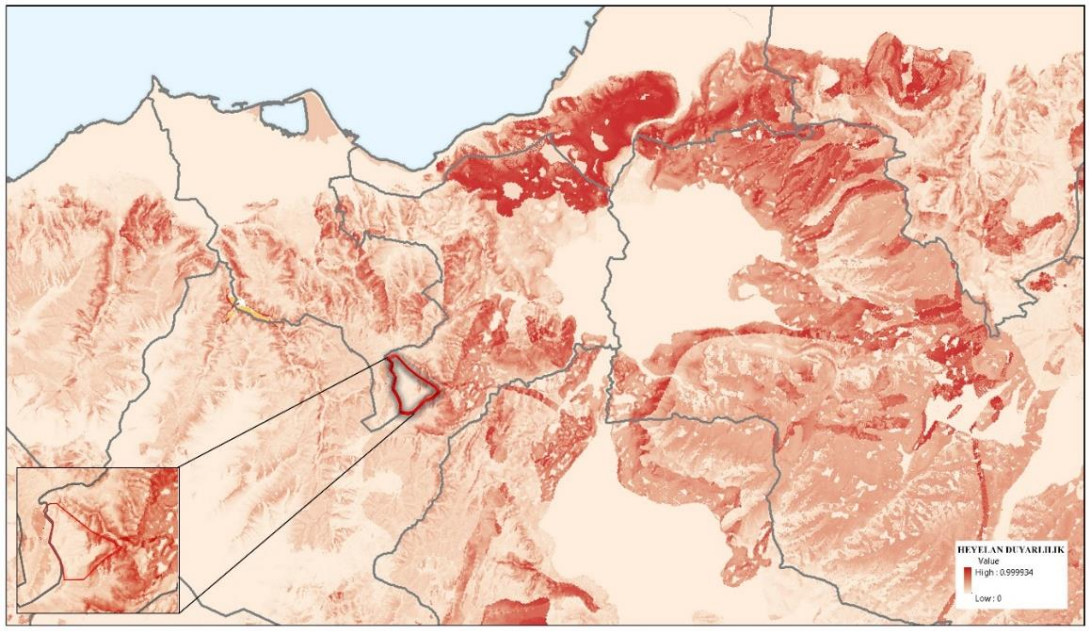

Şekil 5.2.1 Uzundere Toplu Konutları ve çevresine ait erozyon risk analizi (kaynak, AFAD)

5.3 Uzundere Toplu Konutları ve Çevresine Ait Heyelan Risk Analizi

Heyelan riskini arttıran ve tehlikenin sınırlarını genişleten doğal ve beşerî faktörler bulunmaktadır. Eğim, toprağın suya doygunluğu, litolojik özellikler ve sağanak yağışların sebep olduğu klimatolojik hareketler heyelan riskini arttıran doğal sebeplerin başında gelmektedir (Öztürk, 2002). Eğim olmayan bölgede ise heyelan olayının gerçekleşme olasılığı yok denecek kadar azdır. Konut kalitesinin iyi durumda olmaması, imar durumunda belirtilen inşaat sınırları ve kat sayılarına uyulmaması, dik yamaçlara yapılan kaçak ve ruhsatsız yapılaşma gibi insan eliyle gerçekleştirilen olaylar ise heyelan riskinin artmasına sebep olan beşerî etmenlerdir. AFAD verilerine göre hazırlanan Şekil 5.3.1'deki heyelan analizinde ise açıktan koyu kırmızıya doğru heyelan duyarlılığının arttığı ifade edilmektedir. Haritada ilk göze çarpan alan ise

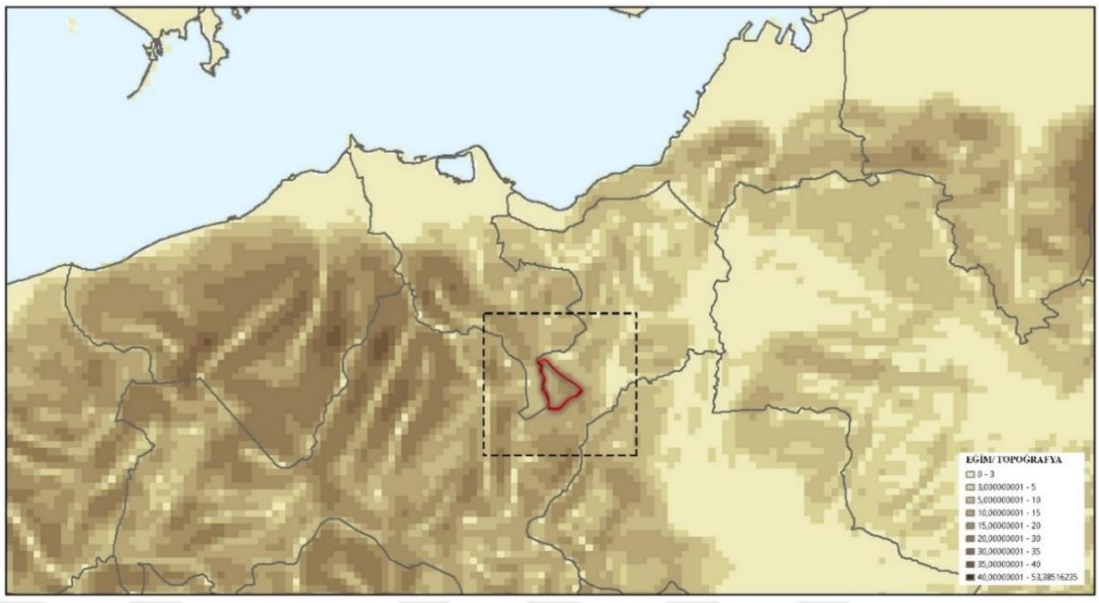
Konak ilçesinin güney sınırı ve Karabağlar ilçesinin kuzey sınırını birleştiren koyu kırmızı ile gösterilen bölgedir. Kadifekale'nin bulunduğu bu alanda heyelan riski oldukça yüksektir. Proje alanı olan Uzundere'deki Yunus Emre mahallesinde ise heyelan duyarlılığı düşük olarak sınıflandırılırken proje sınırının kuzeydoğusu ise heyelan potansiyeli bakımından daha risklidir.

Şekil 5.3.1 Uzundere Toplu Konutları ve çevresine ait heyelan risk analizi (kaynak, AFAD

5.4 Uzundere Toplu Konutları ve Çevresine Ait Eğim Analizi

Uzundere Toplu Konutlarının konumlandığı topoğrafyanın anlaşılması için Şekil5.4.1'de hazırlanan eğim analizinde, koyu kahverenginden açığa gidildikçe eğimin azaldığı ifade edilmektedir. Proje sınırlarında kalan arazinin eğimi ise %10-15 ve %15-20 eğim bandında değişmekte olup imar mevzuatına göre %6-12 eğimli alanlarda kısıtlı şekilde yerleşimin gerçekleşebileceği belirtilmektedir. Toplu konutların yapıldığı bölge ise yerleşim açısından genellikle sakıncalı eğim değerlerine sahip olup ulaşım, barınma ve diğer faaliyetlerin gerçekleşmesi açısından tehlike yaratmaktadır. Söz konusu eğim değerlerine sahip alanlar genellikle tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin yapılması için uygun olmaktadır.

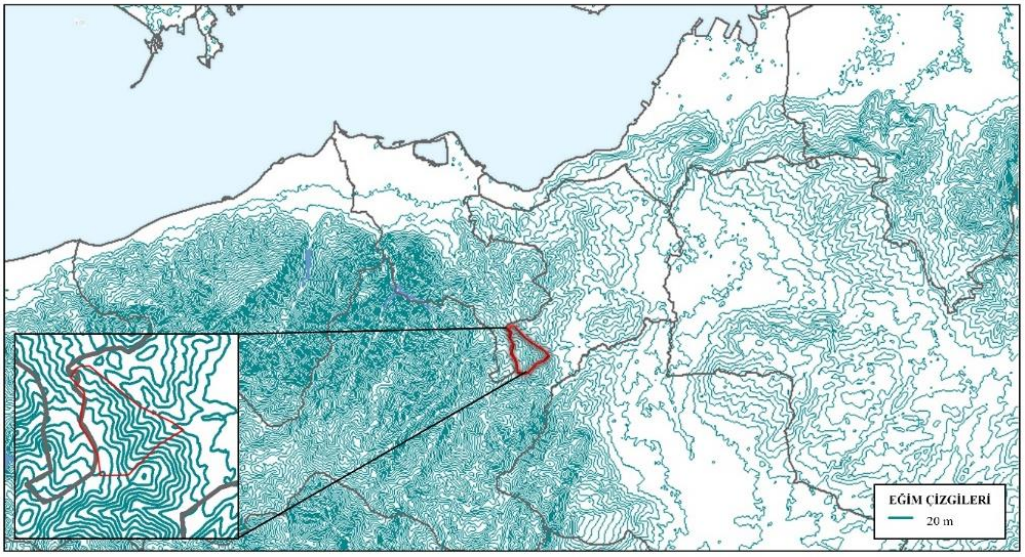

Şekil 5.4.1 Uzundere Toplu Konutları ve çevresine ait eğim analizi

5.5 Uzundere Toplu Konutları ve Çevresine Ait İzohips Analizi

İzohips olarak bilinen eş yükselti haritaları, yeryüzü şekillerinin anlaşılmasında ve eğim hesaplarının yapılmasında yararlanılmaktadır. Aynı eğim çizgileri üzerindeki her noktada yükseklikler aynı olup kıyı çizgisindeki yükseklik sıfır olarak kabul edilmektedir. Eğrilerin sık olduğu yerler daha dik ve eğimli olurken çizgilerin seyrekleştiği yerlerdeki eğim ise daha azdır (Dölek ve Demir, 2011).

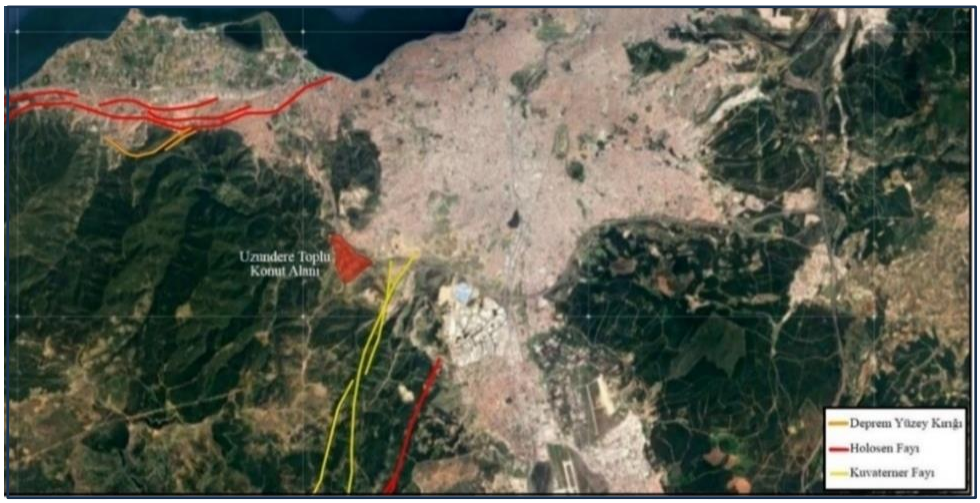
Yukarıda verilen bilgilerden yola çıkılarak ve Şekil 5.5.1'deki izohips haritasına bakılarak proje alanına ait yeryüzü şekilleri ve eğim incelenmiştir. Eğriler arasındaki mesafe metre cinsinden 20m olup çizgilerin sıklığına bakılarak alanın kuzeydoğusundan güneybatı yönüne doğru giderek dikleştiği tespit edilmektedir. Yapılan saha gezisi neticesinde de proje alanının oldukça eğimli bir topografyaya sahip olduğu gözlenmiştir. Arazinin bütünü beraber ele alındığında yaya yollarının yürünebilir eğim aralığında yer almadığı deneyimlenmiş olup bisiklet kullanımı açısından değerlendirildiğinde ise eğim sebebiyle yolların dikleşmesi ve devamlılığının sağlanamaması nedeniyle farklı ulaşım modlarına elverişli olmadığı tespit edilmektedir.

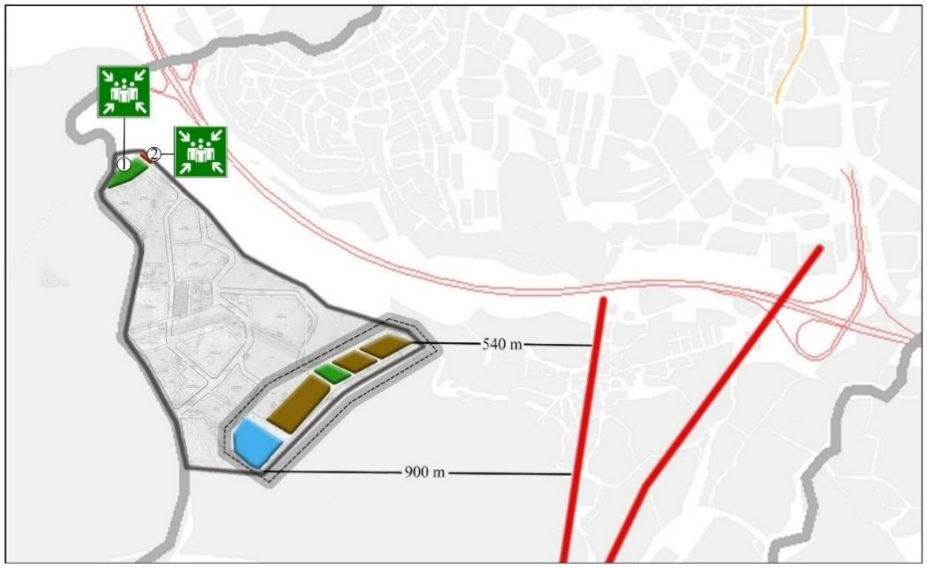

Şekil 5.5.1 Uzundere Toplu Konutları ve çevresine ait izohips analizi

5.6 Uzundere Toplu Konutları ve Çevresine Ait Depremsellik Analizi

İzmir ili ve çevresi, neotektonik dönemde meydana gelmiş olup tarih boyunca tektonik aktivitelerin yoğun ve depremlerin sık yaşanmasına sebep olan faylar bulundurmaktadır (Atma, 2022). Şekil 5.6.1'de Uzundere Toplu Konut alanı ve çevresine ait deprem yüzey kırıkları, holosen faylar ve kuvaterner olarak nitelendirilen hatları gösterilmektedir. Uzundere Toplu Konutlarına en yakın faylar ise sarı ile belirtilen Kuvaterner faylarıdır. Proje alanının güneydoğusunda yer alan bahse konu fayların deprem oluşturma potansiyeli konusunda yeterli jeolojik veri bulunmadığı ise Maden Tetkik Arama Genel Müdürlüğü tarafından belirtilmektedir.

Şekil 5.6.1 Uzundere Toplu Konutları ve çevresine fay hatları (MTA, 2023)

Şekil 5.6.2 Uzundere Toplu Konut Alanında bulunan toplanma alanları ve fay hatlarına uzaklıkları

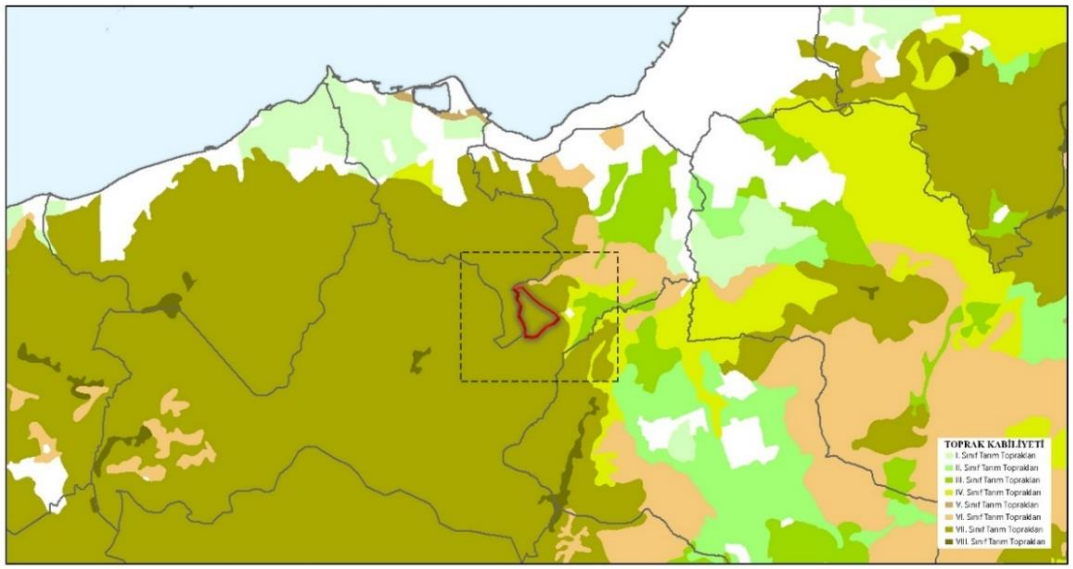
Uzundere Toplu Konut Projesi kapsamında toplamda iki adet toplanma alanı belirlenmiş olup Şekil 5.6.2'de gösterilmektedir. Fay hatlarına en uzak noktada belirlenen toplanma alanlarından ilki park alanı ikincisi ise Yaşar Kemal Kapalı Pazaryeridir. AFAD tarafından belirlenen kriterler kapsamında proje alanındaki toplanma alanları Tablo 5.6.1'de karşılaştırmalı olarak değerlendirilmektedir.

Tablo 5.6.1 Uzundere Toplu Konutlarındaki Toplanma Alanlarının değerlendirmesi

Toplanma Alanlarının Belirlenmesinde Önemli Olan Kriterler	**Proje Alanındaki Toplanma Alanlarının Değerlendirilmesi**
Ana Ulaşıma Uzaklık ve Tahliye Kolaylığı	Toplanma alanlarının proje alanının kuzeyindeki otoyola oldukça yakın olması ve olası tahlideye en kısa mesafede bulunması açısından avantaj sağlamaktadır.
Engelliler, Yaşlılar ve Dezavantajlı Gruplara Uygunluk	1. Toplanma Alanı olan park alanın eğimli olması ve alana giden yaya ve kaldırım yollarının eğimli olması erişilebilirlik açısından olumsuzluk yaratmaktadır.
İkincil Tehlikelerden Uzaklık	Toplanma alanının yakınında patlama riski yaratcak tehlikelerin bulunmaması, taşkın potansiyelinin bulunmaması ve çevresinde yoğun yapı dokusunun yer almamasından kaynaklı avantajlıdır.
Konut Alanlarına Yakınlık	Toplanma alanlarının genel itibariyle cephelerinin açık olması ve çevresinde büyük kütlelerin bulunmamasından kaynaklı olumludur.
Eğimin Varlığı ve Arazinin Engebe Durumu	Park alanındaki toplanma alanının eğimli ve engebeli olması hem erişilebilirlik açısından hem de geçici barınma alanı olarak kullanılabilirlik açısından dezavantaj sağlamaktadır.
Temel İhtiyaçların Karşılanabileceği Donatılara Yakınlık	Toplu konut alanındaki temel ddonatılar proje alanının merkezinde konumlanmasından kaynaklı toplanma alanlarına ortalama uzaklıktadır.

5.7 Uzundere Toplu Konutları ve Çevresine Ait Toprak Kabiliyeti Analizi

Toprak sınıflandırmasının temel amacı toprağı korumak olup bu aynı zamanda toprağın yeteneğine göre uygun tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin yürütülmesi için gereklidir. Topraklar sınıflandırılırken temel kıstas eğim faktörü olup tarıma uygun olmayan araziler genellikle yüksek eğimli ve dik alanlardır. Bu nedenle genellikle mera ve ormancılık faaliyetleri için kullanılmaktadırlar. Toprak kabiliyeti sınıflandırması ise kendi içinde iklimsel özellikler, kayalık, tuzluluk, erozyon riski, toprağın derinliği ve su tutma kapasitesi gibi faktörler çerçevesinde ayrılmaktadır (Karaca, Sarğın ve Türkmen, 2019).

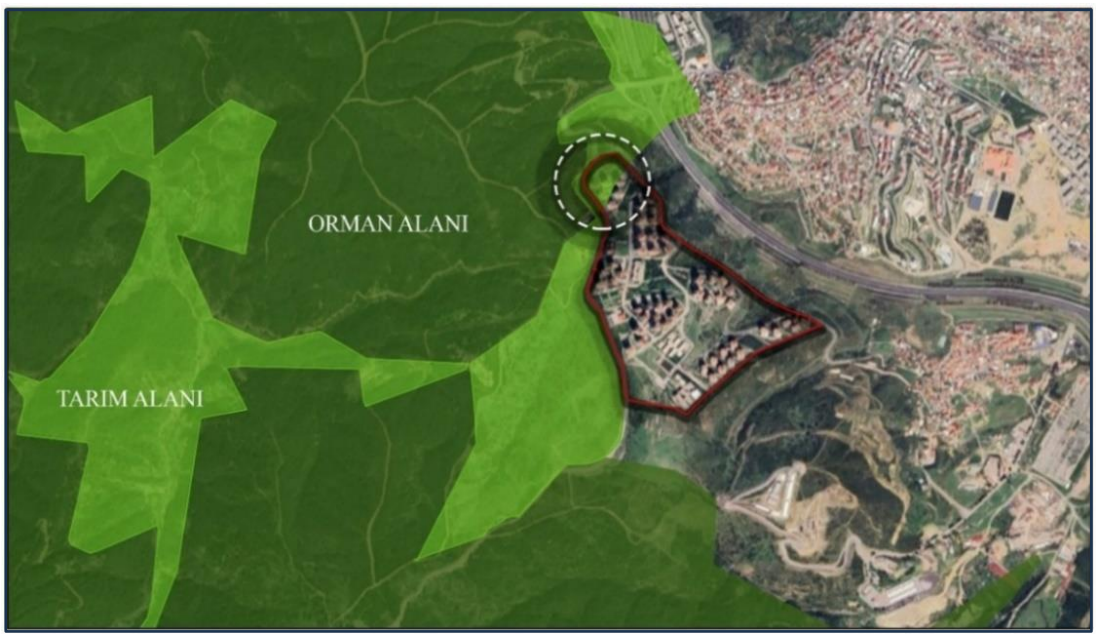

Şekil 5.7.1 Toprak kabiliyet sınıflandırması (kaynak, atlas.gov.tr)

Şekil 5.7.1'deki Uzundere Toplu Konut alanı ve çevresine ait toprak kabiliyeti analizi hazırlanmış olup proje alanının tamamı VII. Sınıf toprak grubundan oluşmakta ve tarım uygulamaları ve faaliyetleri için uygun koşulları bulundurmamaktadır. Alanın kuzeyi, güneyi ve batısı da VII. Sınıf topraklardan oluşmakta olup büyük bir kısmı ormanlık alan olarak hali hazırda kullanılmaktadır. Bir önceki analizlerden de yola çıkılarak proje alanının eğimli, erozyon riskinin ise yüksek olduğu tespit edilmişti. Söz konusu durum, toprak kabiliyet sınıflandırması yapılırken belirleyici faktörlerden olup proje sınırlarında yer alan arazinin tarıma uygun olmadığı başka bir açıdan da değerlendirilebilmektedir.

Şekil 5.7.2 Arazi yetenek sınıflandırılması (kaynak Doğan, Kılıç ve Yılmaz, 2013)

Proje alanının kuzeybatısında yer alan tarım ve orman alanlarının sınırları Şekil 5.7.3'de gösterilmektedir. Orman Genel Müdürlüğünden alınan veriler kapsamında, proje alanının kuzey yerleşkesinin bir bölümü ve proje alanının kuzey sınırı tarım alanından oluşmaktadır. Tarım alanının devamında ormanlık arazi ve tekrardan tarım arazisi bulunmaktadır. Proje alanının kuzeyinde işaretlenmiş olan bölgede ise proje kapsamında yapılan konutlar bulunmaktadır. Tarımsal faaliyetler için uygun olan bölgeye konutların yapılması ise sakıncalı olup benzer durum Çeşme-Aydın otoyolunun belirli bir bölümünde de görülmektedir. Tarım topraklarının imara açılması ve yerine konutların yapılması ise üst ölçekli plan kararlarıyla uyuşmamaktadır.

Şekil 5.7.3 Proje alanı çevresindeki tarım ve orman sınırları (Orman Genel Müdürlüğü)

5.8 Uzundere Toplu Konutları ve Çevresine Ait Yangın Risk Analizi

Proje alanının batı ve güney cephesinde ormanlık arazi ve tarım alanları bulunmaktadır. Akdeniz ikliminin hâkim olduğu coğrafyada yaz aylarının sıcak ve kurak geçmesi, rüzgârın daha etkili hissedilmesi ve çevredeki yeşil dokunun varlığı sebebiyle yangın riski de artmaktadır. Söz konusu duruma örnek olarak 2019 yılında Karabağlar ilçesinde meydana gelen yangın, Seferihisar ve Menderes ilçelerine de yayılmış olup yaklaşık 700 hektarlık alanın tahribatına yol açmıştır. Proje alanı özelinde ise AFAD ekipleri tarafından tespit edilen yangın noktaları Şekil 5.8.1'de gösterilmiş olup proje sınırları içerisinde ağaçlandırılan bir noktanın risk taşıdığı tespit edilmiştir.

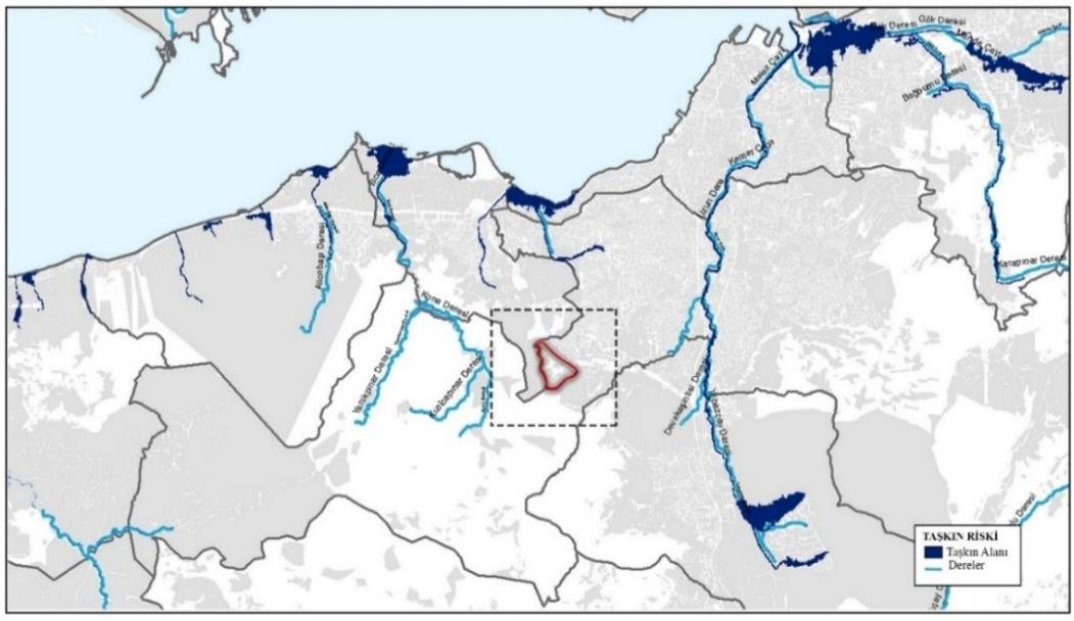

Şekil 5.8.1 Uzundere Toplu Konutları ve çevresine ait yangın riskli noktalar (kaynak, AFAD)

5.9 Uzundere Toplu Konutları ve Çevresine Ait Taşkın Riski Analizi

Aktif ve pasif birçok dere yatağının bulunduğu İzmir'de, özellikle kışın etkili olan yağışların sebep olduğu sel ve taşkınlar kent yaşamını oldukça olumsuz etkilemektedir. Çekme mesafelerine uyulmadan inşa edilen konutlar ve İzmir özelinde meydana gelen göçler sonucunda ortaya çıkan mülkiyet sorunu, çarpık kentleşmeyi ve beraberinde kentsel problemleri gündeme getirmektedir. Dere yataklarına ve dere

kenarlarına yapılan kaçak yapılar ise sel ve taşkın durumlarında daha fazla zarar görmekte ve müdahaleyi geciktirmesinden dolayı tehlike oluşturmaktadır (Aslanboğa, 2023). Yapılaşmanın yanısıra altyapıdaki yetersizlikler de sel ve taşkınları doğrudan etkileyen faktörlerin başında gelmektedir. Nitekim doğrudan derelere verilen izinsiz kanalizasyon boruları hem suyu kirletmekte hem de derelerin mevcut su taşıma kapasitesinin üzerine çıkmasına yol açarak taşkın riskini arttırmaktadır. Şekil 5.9.1'de hazırlanan taşkın riski analizi değerlendirildiğinde ise özellikle derelerin denizle birleştiği noktalarda tehlikenin daha fazla olduğu görülmektedir. Yapılan analizde İnciraltı ve Konak kıyı bandında lacivertle belirtilen alanlarda taşkın riski yoğun olduğu gibi aynı zamanda merkezi yerleşim alanlarını, ticari fonksiyonları ve ana trafik akslarını bulundurmasından kaynaklı da olası taşkın durumunda etki çapının genişlemesine yol açmaktadır. Proje alanı ve çevresi incelendiğinde ise taşkın tehlikesi bulunmamaktadır. Aktif ve pasif dere yataklarının yakın çevresinde bulunmaması ve eğimli topografyasından kaynaklı sel ve taşkın potansiyeli düşük ihtimallidir.

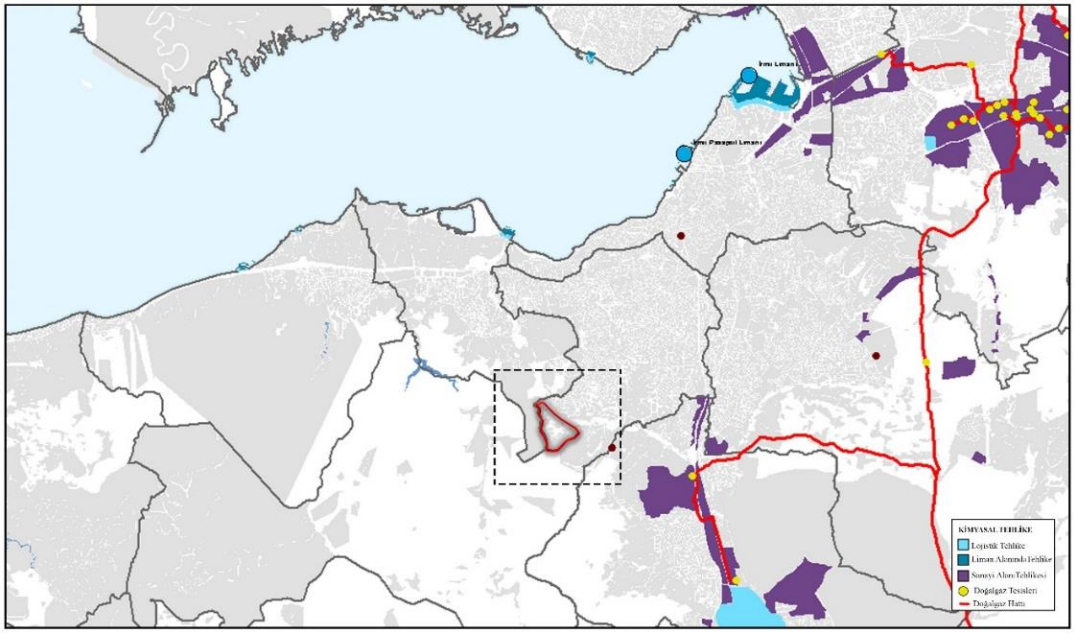

Şekil 5.9.1 Uzundere Toplu Konutları ve çevresine ait taşkın risk analizi (kaynak, atlas.gov.tr)

5.10 Uzundere Toplu Konutları ve Çevresine Ait Kimyasal Tehlike Analizi

Lojistik, liman arkası alanlar, doğalgaz tesisleri ve sanayi alanlarındaki tehlikeler olmak üzere tespit edilen kimyasal riskleri Şekil5.10.1'de gösterilmektedir. Kimyasal

tehlike analizi incelendiğinde, proje alanı sınırları içerisinde doğrudan tehlike oluşturacak bir risk tespit edilmemiştir. Uzundere Toplu Konut alanının güneydoğusunda bulunan Ege Serbest Bölgedeki sanayi tesisleri ise hava, toprak ve su yoluyla kimyasal risk oluşturabilmektedir. Özellikle Devekaşıntısı ve Yobazçay deresi yoluyla Ege Serbest Bölgeden çıkan kimyasal atıklar, suya karışarak hem toprağın verimliliğini düşürmekte hem yeraltı sularına karışarak içme suyunu kirletmekte hem de denize ulaşarak deniz ekosistemini olumsuz etkileyebilmektedir. Bahse konu durum özelinde genel bir değerlendirme yapıldığında ise kimyasal tehlikelerin etki çapları detaylı araştırılmalı ve olası riskler karşısında geniş ölçekli analizler yapılarak tehlikenin sınırlarının anlaşılması daha faydalı olacaktır.

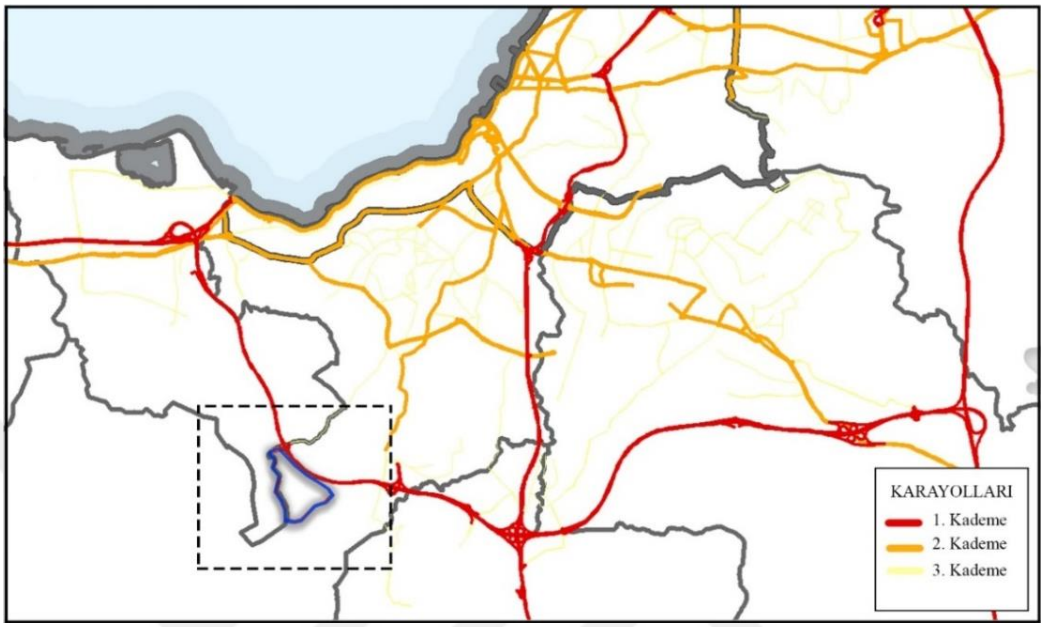

Şekil 5.10.1 Uzundere Toplu Konutları ve çevresine ait kimyasal tehlike analizi (kaynak, atlas.gov.tr)

5.11 Uzundere Toplu Konutları ve Çevresine Ait Karayollarının Kademelenmesi

Şekil 5.11.1'de gösterildiği üzere proje alanının kuzeydoğusundaki sınırı kırmızı ile belirtilen birinci kademe Aydın-Çeşme otoyolu gösterilmektedir. Yeni bir yerleşim lekesi olan bahse konu bölgede hem ikinci hem de üçüncü kademe yol bu sebepten dolayı bulunmamaktadır. Proje sürecinin tamamlanması ve insanların bölgeye

taşınması ile ulaşım bağlantılarının çözümlenmesi, toplu taşıma ve yeni ulaşım modlarının belirlenmesi ise bir sonraki aşamada gerçekleşmiştir.

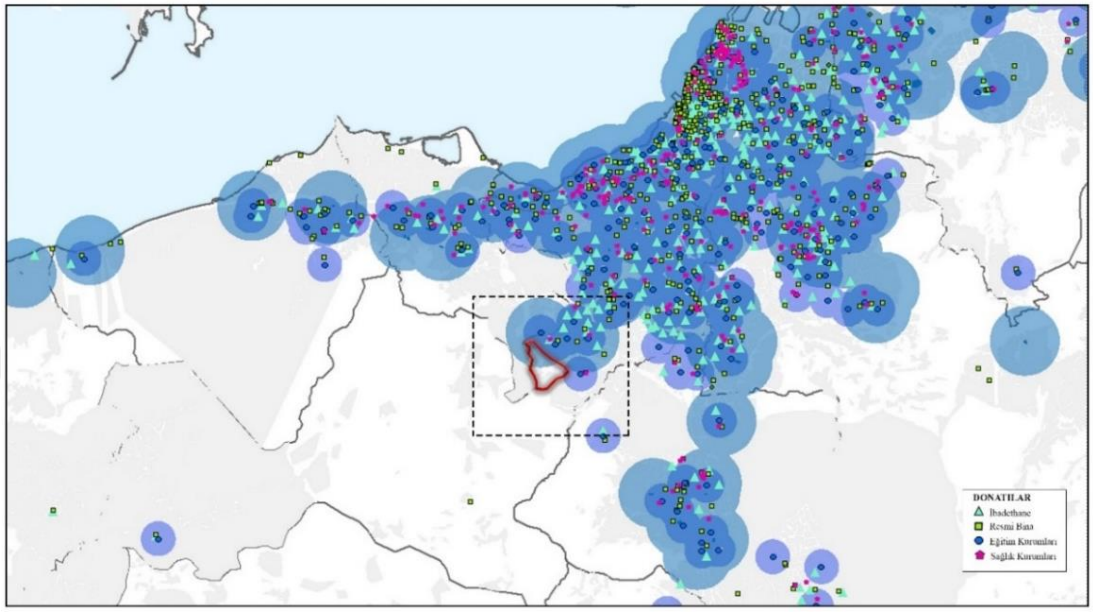

Şekil 5.11.1 Uzundere Toplu Konutları ve çevresine ait Karayolu kademelenmesi (kaynak, Karabağlar Belediyesi)

5.12 Uzundere Toplu Konutları ve Çevresine Ait Donatı Alanları ve Erişim Çapları

Donatı alanları ve erişim mesafelerinin gösterildiği Şekil 5.12.1'deki analiz kapsamında sağlık, eğitim, kamu kurumları ve dini tesislerin belirtildiği haritada, başlıca hizmetlerin kıyı şeridinden başlayıp Konak ilçesine ve iç kesimlere doğru yönlendiği görülmektedir. Ana yerleşim alanı olan Konak'tan güneye doğru inen kolda, Ege Serbest Bölge ve havalimanının bulunması sebebiyle donatıların da aks boyunca ilerlediği görülmektedir. Uzundere Toplu Konut Projesinin bulunduğu bölgenin ise sadece kuzeydoğusunda donatı alanları bulunmaktadır. Proje sınırının diğer cephelerinin ormanlık alan olmasından kaynaklı herhangi bir sağlık, eğitim ya da benzeri hizmet kurumu bulunmamaktadır. Söz konusu donatılara erişim ise araç ya da toplu taşımayla gerçekleşebilmektedir. Bu durumun temel sebebi ise proje sınırının Aydın-Çeşme çevreyolu ile ayrılmasından kaynaklı olup yürüyerek erişim için gerekli altyapı ve üstyapının bulunmamasından kaynaklanmaktadır. Yürüyerek erişim için proje sınırları içerisinde eğitim, sağlık, dini ve ticari fonksiyonların bulunması

gerekmektedir. Söz konusu durum kapsamında proje alanının arazi kullanımı incelendiğinde donatı alanlarının bulunduğu görülmekte olup yeterlilikleri ve kapasiteleri bakımından ise detaylı incelenmesi gerekmektedir.

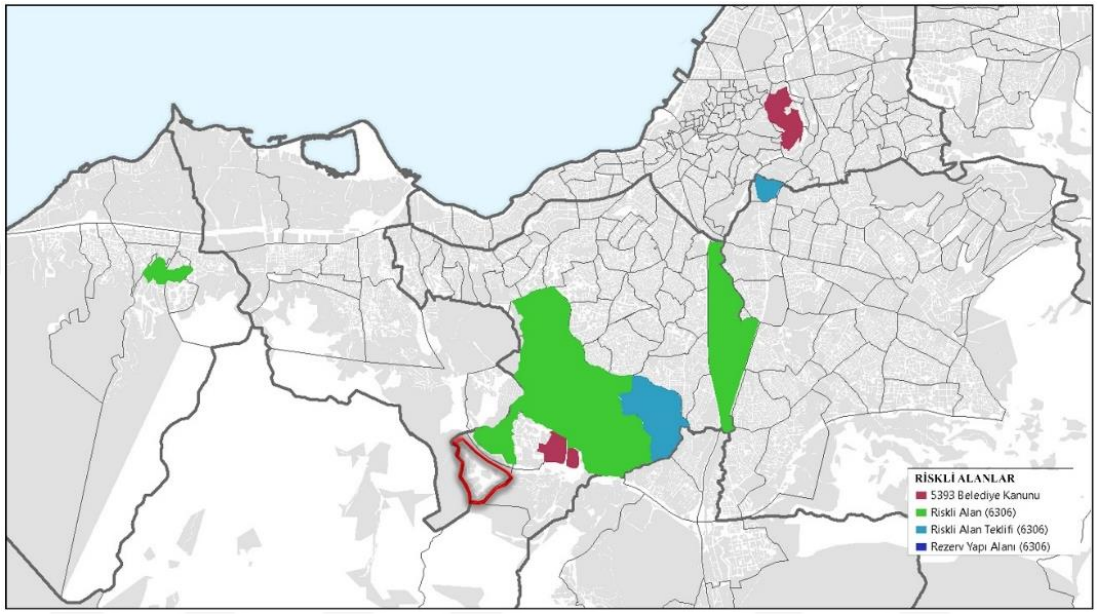

Şekil 5.12.1 Uzundere Toplu Konutları ve çevresine ait donatı alanları ve erişim çapları (kaynak, atlas.gov.tr)

5.13 Uzundere Toplu Konutları ve Çevresine Ait İlan Edilen Riskli Alanlar

İki bin on iki yılında ilan edilen 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanunun amacı 'Afet riski altındaki alanlar ile bu alanlar dışındaki riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde, fen ve sanat norm ve standartlarına uygun, sağlıklı ve güvenli yaşama çevrelerini teşkil etmek üzere iyileştirme, tasfiye ve yenilemelere dair usul ve esasları belirlemektir.' şeklinde tanımlanmıştır. Söz konusu kanun gereğince Şekil 5.13.1'de ifade edilmekte olan proje alanıyla sınır oluşturan Karabağlar ilçesindeki Cennetçeşme, Salih Omurtah, Üçok, Limontepe, Alifuat Erdem, Umut Gazi, Özgür, Yüzbaşı Şerafettin ve Devrim mahallerini kapsayan ve yeşille belirtilen bölge ise Riskli Alan olarak ilan edilmiştir. Aynı Kanun gereğince riskli alanın hemen doğusunda mavi ile gösterilen bölge ise Rezerv Yapı Alanı olarak ilan edilmiş olup Karabağlar ilçesindeki Abdi İpekçi, İhsan Alyanak ve Peker mahallelerini kapsamaktadır. Rezerv Yapı Alanı ise Bakanlık tarafından belirlenen yeni yerleşim alanları olup yapımı TOKİ veya idareye bağlıdır.

Uzundere Toplu Konut alanına yönelik ise 6306 ya da 5393 sayılı kanunlar kapsamınca herhangi bir karar ise bulunmamaktadır. Yapılan önceki analizler kapsamında ise bölgede yüksek derece erozyon riski bulunduğu ve 1. Derece deprem kuşağında yer aldığı tespit edilmiş olup 6306 sayılı kanun kapsamınca ise riskli alan olarak ilan edilmemesi sorgulatmaktadır.

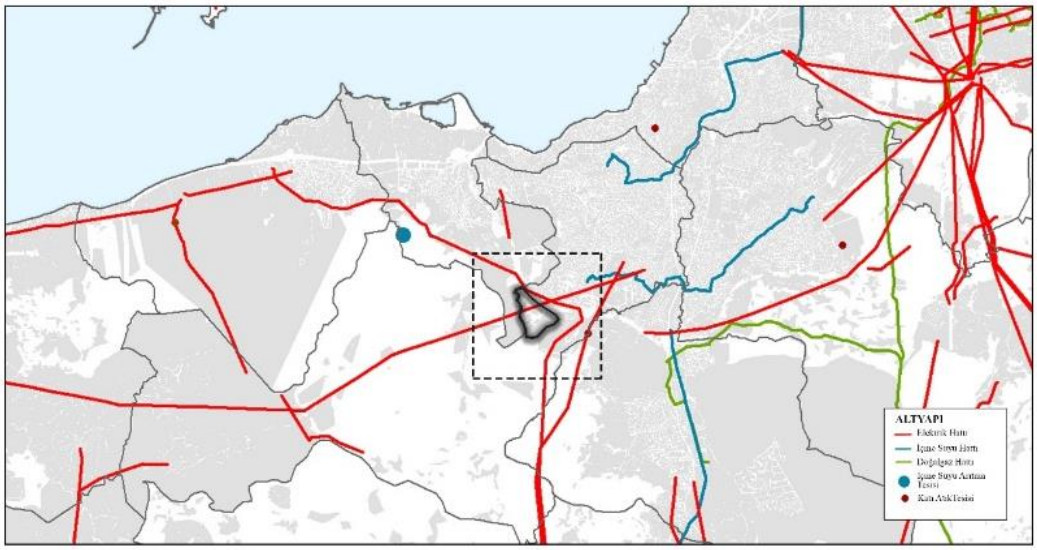

Şekil 5.13.1 Uzundere Toplu Konutları ve çevresine ait riskli alanlar (kaynak, İzmir Büyükşehir Belediyesi)

5.14 Uzundere Toplu Konutları ve Çevresine Ait Altyapı Analizi

Başta kentler olmak üzere temel yerleşim alanlarında insanların gündelik ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için gerekli kentsel hizmetlere ihtiyaç duyulmaktadır. Elektrik ve içme suyu bu ihtiyaç listesinin ilk sırasında bulunurken doğalgaz gibi ısınma amaçlı kullanılan kentsel altyapıların varlığı ise konut seçiminde değerlendirilen kriterlerden biridir. Şekil 5.14.1'de ise proje alanı ve çevresine ait altyapı hizmetleri gösterilmiş olup proje alanı içerisinde doğrudan sadece elektrik hattı geçtiği tespit edilmektedir. Alanının bağlı olduğu Karabağlar ilçesinde ise içme suyu hattı bulunmakta olup proje alanından ve yakın çevresinde ise doğalgaz hattı ya da içme suyu arıtma tesisi bulunmamaktadır. Uzundere Toplu Konutlarının bulunduğu yerleşke ve çevresindeki altyapıların gösterildiği analizde, arıtma tesislerinin sayıca düşük olduğu ve içme suyu hatlarının ise sadece ilin merkez ilçesi olan Konak'ta

bulunduğu görülmektedir. Merkezi yerleşim dokusunun yatayda büyüme isteği ile yeni imara açılacak alanlarda altyapı hizmetlerinin ise gelişmesi gerekmektedir. Söz konusu kentsel hizmetlerin çözülmesi ile kentleşme hareketlerinin ivme kazanacağı öngörülmektedir.

Şekil 5.14.1 Uzundere Toplu Konutları ve çevresine ait altyapı analizi

5.15 Uzundere Toplu Konutları ve Çevresine Ait Yapı Stoğu Analizi

2005 ve 2021 yıllarına ait yapı stoğunun gösterildiği Şekil 5.15.1'deki hava fotoğraflarında proje öncesinde herhangi bir yapılaşmanın bulunmadığı görülmektedir. Projenin kuzeydoğusunda ise yoğun bir yerleşim dokusu görülmektedir. Proje sınırının güney batısı ise dağlık ve ormanlık alandan oluşmakta olup 2021 yılında da mevcut arazi kullanımı devam etmektedir. Proje sürecinin bitmesi ile de TOKİ tarafından inşaatı tamamlanan yeni konutlar görülmektedir.

Şekil 5.15.1 Uzundere Toplu Konutlarından çekilmiş 2005 ve 2021 yıllarına ait hava fotoğrafları

İzmir'in mevcut yapı dokusu incelendiğinde kıyı şeridinden iç kesimlere doğru yapı lekesinin ilerlediği görülmektedir. Merkez ilçe olan Konak'taki yapı yoğunluğu ise Karabağlar ilçesinde de devam etmekte olup kentleşmenin saçaklanarak ve organik bir formda olduğu tespit edilmektedir. Yapı adalarının sık ve düzensiz olması ise mevcut dokunun okunurluğunu azaltmakta ve çarpık kentleşmenin sebep olduğu karmaşıklığı arttırdığı gözlemlenmektedir. Yapı stoğu analizi hazırlanan Şekil 5.15.2'de Uzundere Toplu Konutlarına ait mevcut yapılaşma sol alt köşede daha yakın ölçekte gösterilmektedir. Proje alanı özelinde mevcut yapı stoğu değerlendirildiğinde kıyı ve iç kesimlerdeki yoğun konut lekesi proje alanında gözlemlenmemektedir. Yapı adalarının daha düzenli, yapılar arasındaki mesafe ise daha okunaklı olurken doluluk-boşluk açısından değerlendirildiğinde ise daha homojen bir dağılım görülmektedir.

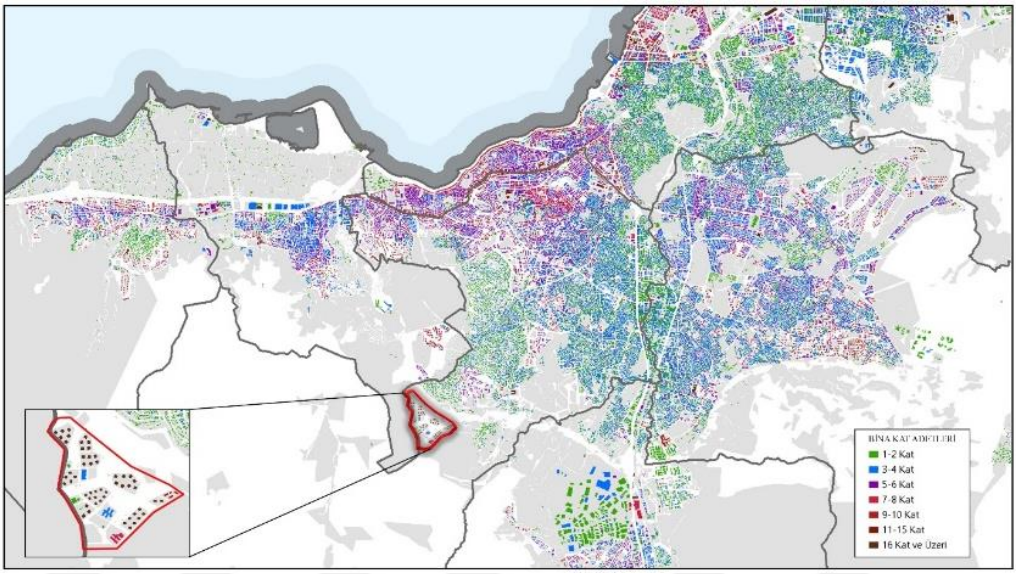

Şekil 5.15.2 Uzundere Toplu Konutları ve çevresine ait yapı stoğu analizi (kaynak, atlas.gov.tr)

5.16 Uzundere Toplu Konutları ve Çevresine Ait Yapı Kat Adeti Analizi

Uzundere Toplu Konut alanına ve çevresine ait yapıların kat adetlerinin gösterildiği Şekil 5.16.1'deki analizde proje sınırları içerisindeki yapılar ortalama 14-16 katlı olup merkezi yerleşim alanlarındaki kat adetleri ile kıyaslandığında ortalamanın üzerinde olduğu görülmektedir. Konak ilçesinin kıyı bandındaki yapılar 7-8 katlı olup hemen arkasında yer alan yapılar ise 3-4 ve 5-6 katlı olarak devam etmektedir. Kıyı yerleşimlerden uzaklaşıldıkça ortalama kat sayısı ise düşmektedir. Proje alanının bağlı

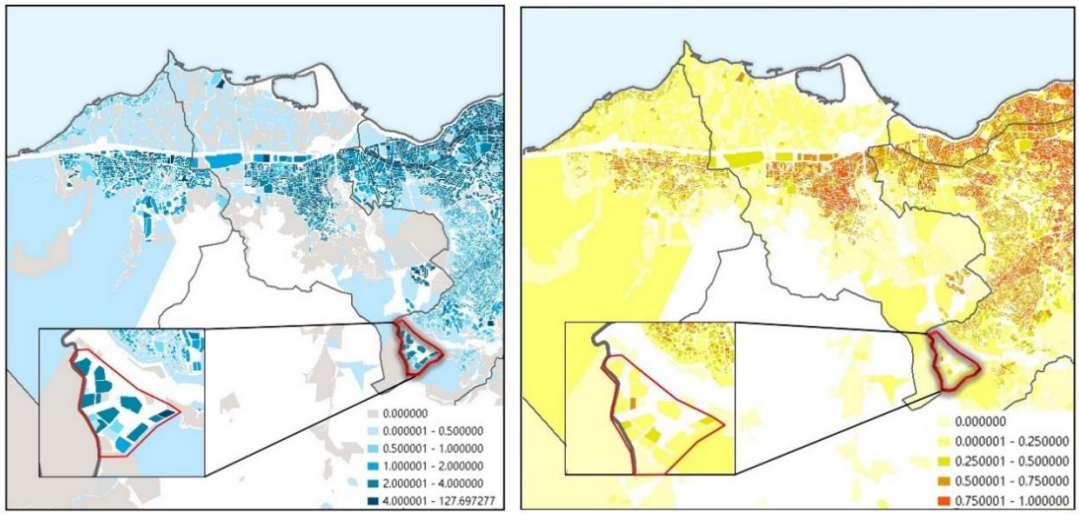
olduğu ve Konak ilçesinin komşu sınırı olan Karabağlardaki yapıların bölge bölge değiştiği görülmektedir. Konak ile sınır olduğu alanda ortalama 5-6 katlı yapılar bulunurken proje alanının hemen kuzeyindeki bölgede ise 1-2 katlı konutlar yer almaktadır. Genel itibariyle değerlendirildiğinde ise proje alanındaki konutların merkezi yerleşim alanlarındaki yapılardan oldukça yüksek olduğu tespit edilmektedir.

Şekil 5.16.1 Uzundere Toplu Konutları ve çevresine ait yapı kat adetleri (kaynak, atlas.gov.tr)

5.17 Uzundere Toplu Konutları ve Çevresine Ait TAKS ve KAKS Analizi

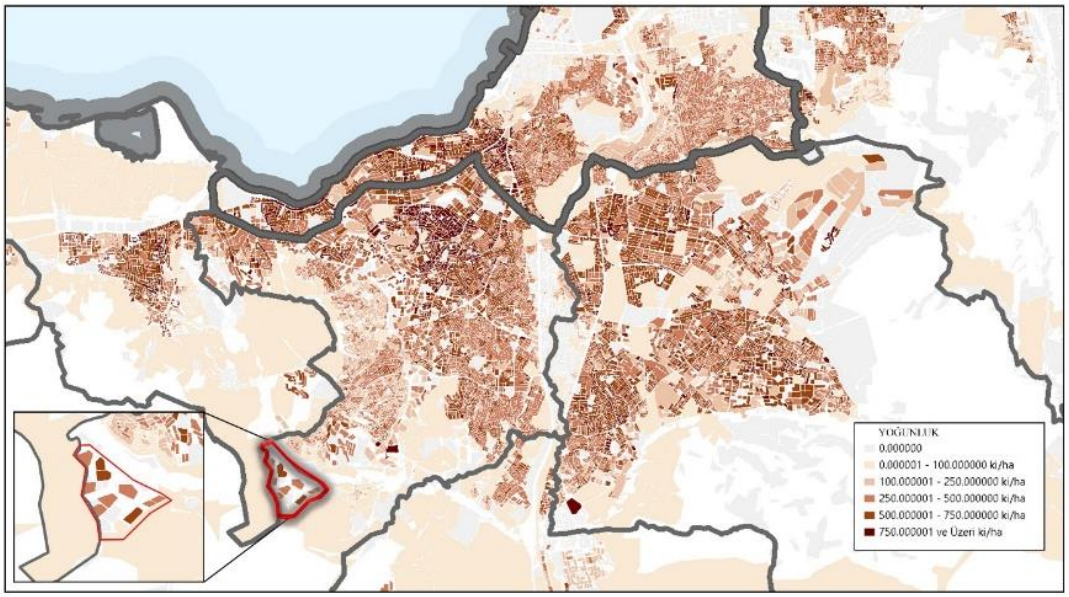
Şekil 5.17.1'de Uzundere Toplu Konut alanı ve çevresine ait KAKS ve TAKS analizi hazırlanmış olup proje alanına ait parsellerdeki toplam inşaat metrekaresinin yüksek olduğu tespit edilmektedir. Kat adetlerinin yüksek olması KAKS değerini doğrudan etkileyen bir veri olup doğru orantılı olarak KAKS değerini de arttırmaktadır. Şekil 5.16.1'de hazırlanan analizden yola çıkarak toplu konutların ortalama 15 katlı olduğu sonucuna varılmıştı. Söz konusu durum ise Uzundere Toplu Konutlarında parsel bazına düşen toplam inşaat metrekaresinin yüksek değerde olmasına yol açmaktadır. Şekil 5.17.1'in sağındaki haritada gösterildiği üzere proje alanında ise parsel içerisindeki inşaat taban alanı ortalama bir değere sahiptir. Nitekim parsel sınırlarının tamamında inşaat gerçekleştirilmemiş olup doluluk-boşluk açısından değerlendirildiğinde ise daha homojen bir yapılaşmanın yani TAKS değerinin olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Şekil 5.17.1 Uzundere Toplu Konutları ve çevresine ait KAKS ve TAKS analizleri (kaynak, atlas.gov.tr)

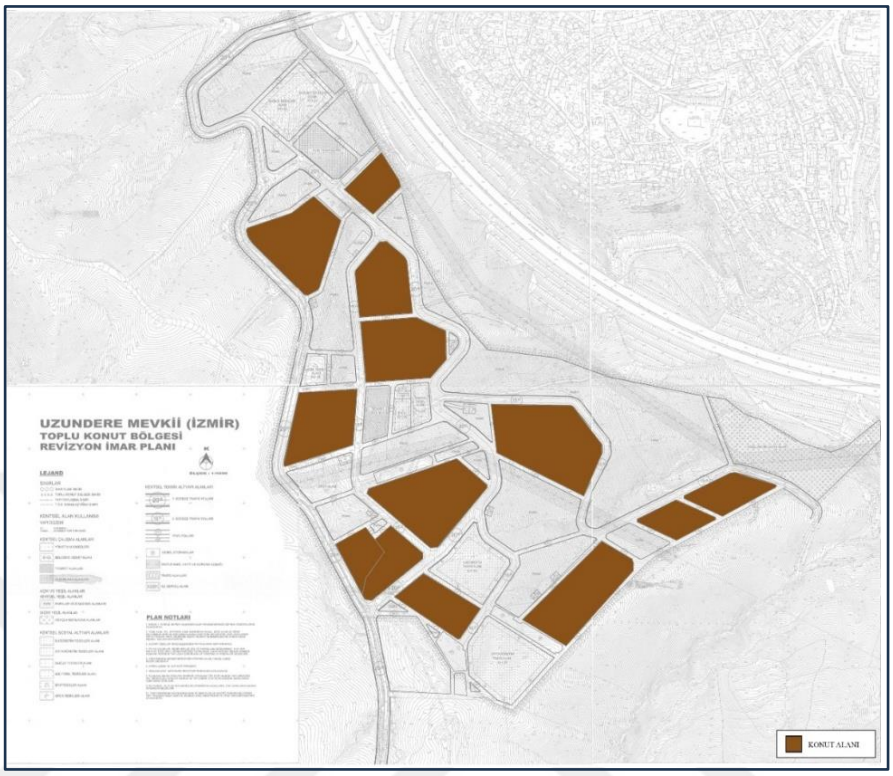
5.18 Uzundere Toplu Konutları ve Çevresine Ait Yoğunluk Analizi

Mevcut yapı adasına düşen insan sayısının değerlendirildiği Şekil 5.18.1'deki yoğunluk analizinde Uzundere Toplu Konut Projesindeki insan yoğunluğunun iki grupta değiştiği tespit edilmektedir. Yapıların bulunduğu adalardaki yoğunluk ise ortalama 500-750 kişi/hektar ve 750 ve üzeri kişi/hektar arasındadır. Yapıların ortalama kat sayılarının yüksek olması parsel bazlı yoğunluğunda yüksek olmasına ve proje alanındaki insan yoğunluğunun fazla olmasına sebebiyet vermektedir.

Şekil 5.18.1 Uzundere Toplu Konutları ve çevresine ait yoğunluk analizi (kaynak, atlas.gov.tr)

5.19 Uzundere Toplu Konut Projesindeki Konut Dağılımı

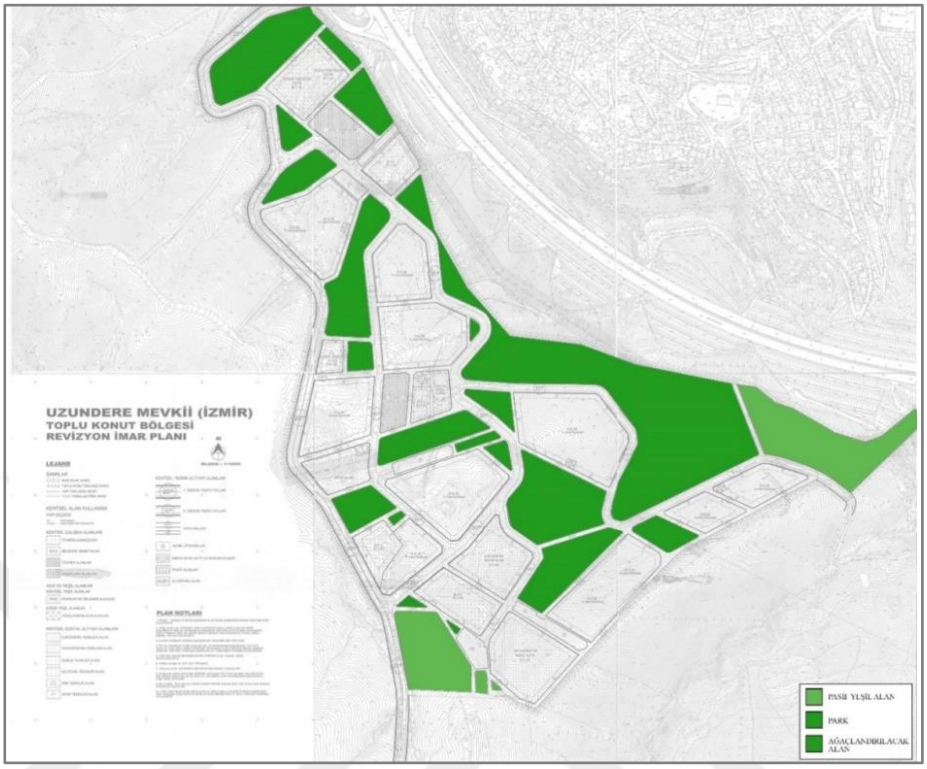

Şekil 5.19.1 Uzundere Toplu Konut Projesindeki konut alanı dağılımı (kaynak, Karabağlar Belediyesi)

İmar planı kapsamında sınırları çizilen konut alanları Şekil 5.19.1'de gösterilmekte olup yapıların yükseklikleri imar durumunda serbest olarak belirlenmiştir. Proje alanından çekilen Şekil 5.19.2'deki fotoğraflarda da gösterildiği üzere ortalama 15 katlı olan konutlar her katta 2-4 daire olacak şekilde tasarlanmış olup hepsi ayrık nizamlıdır. 3+1 ve 2+1 olarak projelendirilen konutların büyüklükleri 75-120 m2 arasında değişmektedir. Balkon sayıları ise konut tipolojilerine göre değişmekte olup işlevsellik açısından zayıf olduğu tespit edilmiştir

Şekil 5.19.2 Uzundere Toplu Konutları (Kişisel arşiv, 2024)

5.20 Uzundere Toplu Konut Projesindeki Yeşil Alan Dağılımı

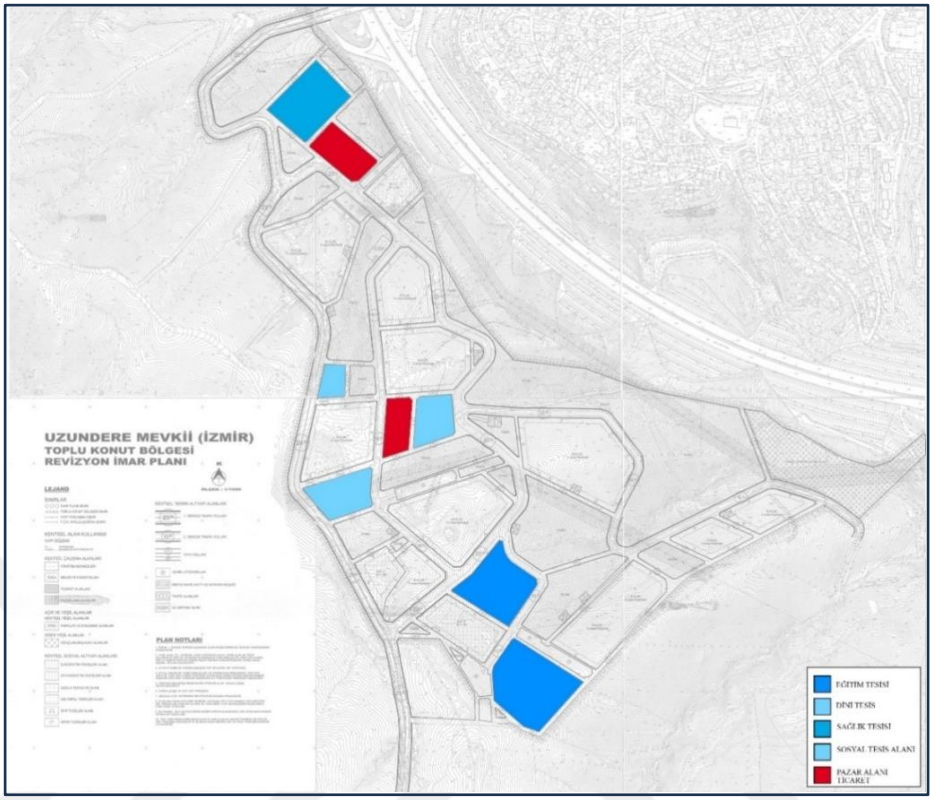

Şekil 5.20.1 Uzundere Toplu Konut Projesindeki yeşil alan dağılımı (kaynak, Karabağlar Belediyesi)

Proje kapsamında park, pasif yeşil alan ve ağaçlandırılacak alanların dağılımı Şekil5.20.1'de gösterilmektedir. İlk etapta incelendiğinde yeşil alanların homojen şekilde dağıldığı fark edilmekte olup alışılagelmiş kent dokusundan farklı olarak yeşil alanların geniş ölçeklere yayıldığı görülmektedir. Proje alanının kuzeydoğusundaki Çeşme-Aydın çevreyoluna bakan cephe ise ağaçlandırılacak alan olarak belirlenmiştir. Diğer yeşil alanlar ise rekreatif faaliyetlere yönelik çocuk oyun alanları, spor aletleri ve oturma birimleri ile desteklenmiş olup Şekil 5.20.2'de gösterilmektedir.

Şekil 5.20.2 Uzundere Toplu Konutlarındaki park ve yeşil alanlar (Kişisel arşiv, 2024)

5.21 Uzundere Toplu Konut Projesindeki Donatı ve Ticaret Dağılımı

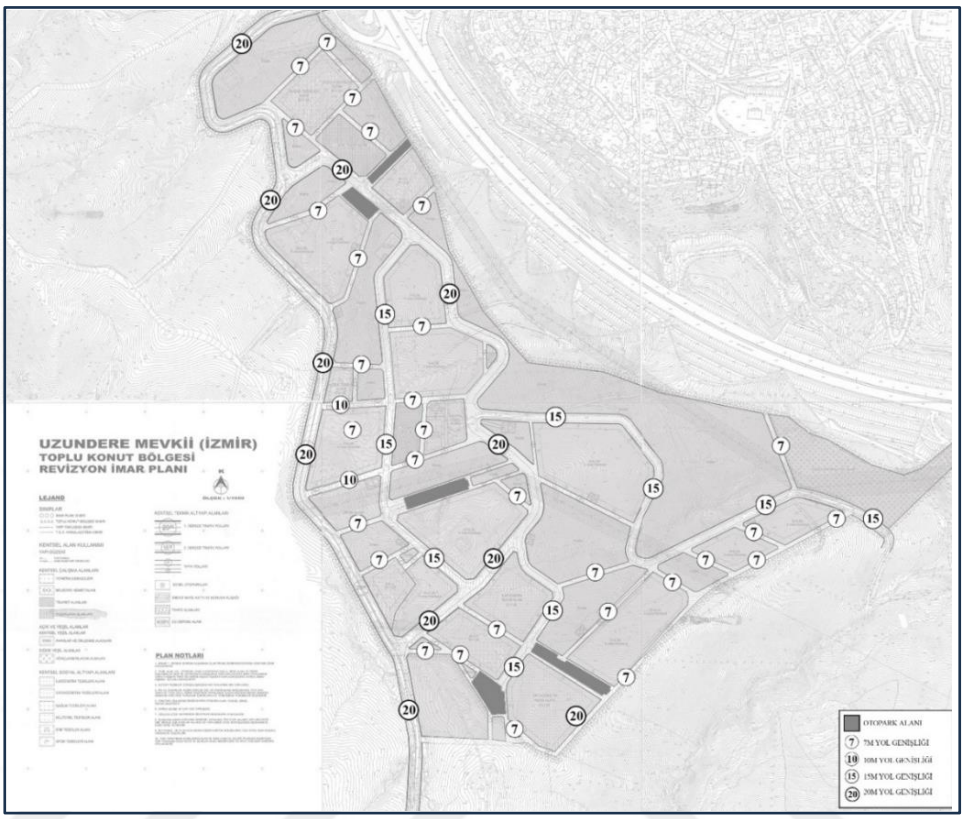

Şekil 5.21.1 Uzundere Toplu Konut Projesindeki donatı ve ticaret alanları (kaynak, Karabağlar Belediyesi)

Şekil 5.21.1'de donatı alanlarının ve ticari fonksiyonların dağılımının gösterildiği analizde kapsamında alanda 1 adet aile sağlık merkezi, 1 adet ibadethane, 1 adet iş ve eğlence merkezi, 1 adet kapalı pazar alanı, 1 adet muhtarlık, 1 adet ilköğretim okulu, 1 adet ortaokul ve 1 adet lise bulunduğu tespit edilmiştir. Şekil 5.21.2'de ise TOKİ cami, TOKİ alışveriş ve eğlence merkezi, Yaşar Kemal Mahallesi Kapalı Pazaryeri gösterilmektedir.

Şekil 5.21.2 Uzundere Toplu Konutlarındaki donatılar ve ticari birimler (Kişisel arşiv, 2024)

5.22 Uzundere Toplu Konut Projesindeki Yol Kademelenmesi

Şekil 5.22.1 Uzundere Toplu Konut Projesindeki yol genişlikleri (kaynak, Karabağlar Belediyesi)

Projedeki araç yolları 10m, 15m ve 20m olmak üzere üç grupta kademelendirilmiş olup Şekil 5.22.1'de yol genişliklerinin dağılımı ve otopark alanları gösterilmektedir. İmar planında yapı adaları arasındaki yol genişlikleri genellikle 10m, çevreyolundan gelen aks ise 20m yol genişliğine sahip çift şeritten oluşmaktadır. 7m genişliğe sahip yollar ise yaya yolu olarak tasarlanmıştır. Yapılan saha gezisinde otopark alanları dışında yol üzerine de park edildiği tespit edilmiş olup konutların bulunduğu parseller içerisinde de otopark çözümlemeleri yapılmıştır.

Şekil 5.22.2 Uzundere Toplu Konutlarındaki yollar ve otopark alanları (Kişisel arşiv, 2024)

Uzundere Toplu Konutlarının bulunduğu Karabağlar ilçesi Yunus Emre mevkiine giden otobüs güzergahları aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır:

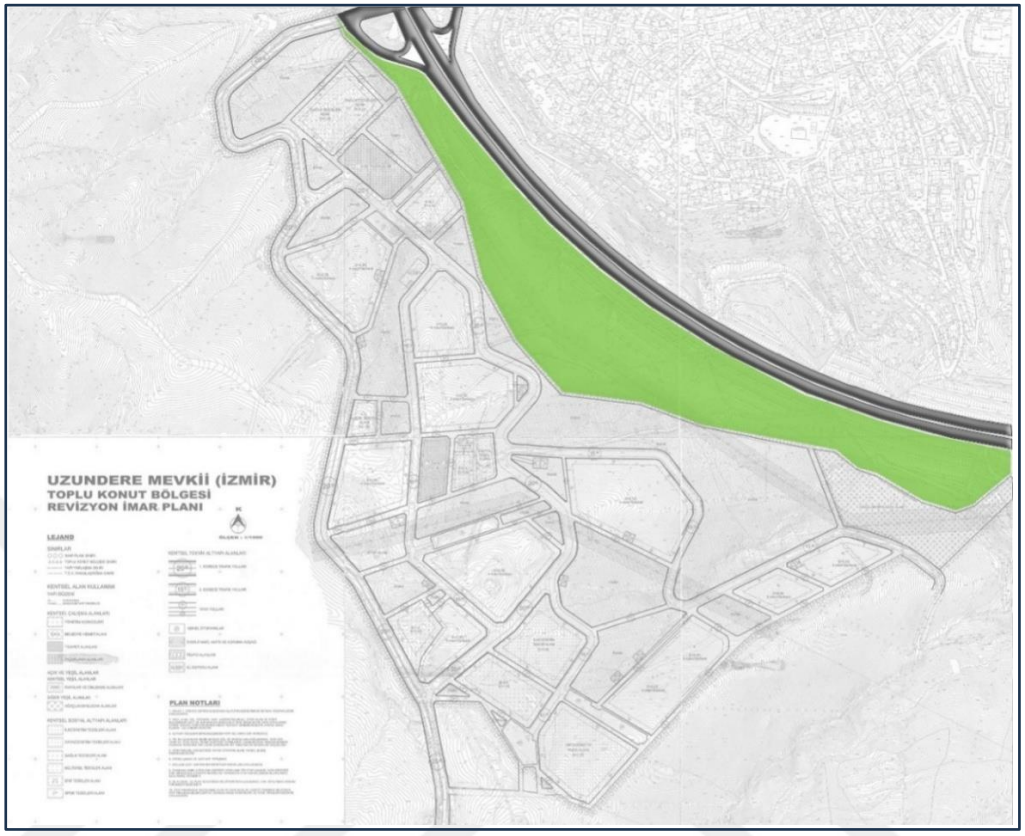
17 :Uzundere Toplu Konutları-Fahrettin Altay Aktarma Merkezi
24 :Uzundere Toplu Konutları-Üçkuyular İskele
517 :Uzundere Toplu Konutları-Fahrettin Altay
522 :Uzundere ToplıKonutları-Üçyol Metro İstasyonu
877 :Uzundere Toplu Konutları-Gaziemir Semt Garajı

Şekil 5.22.3 Uzundere Toplu Konutlarına ait toplu taşıma güzergahı ve durakları (Kişisel arşiv, 2024)

İlk otobüs sabah saat 05:55'de son otobüs ise 23:26'da Uzundere Toplu Konutlarından kalkmaktadır (Eshot Genel Müdürlüğü, 2024). Toplu konut alanında toplamda 10 adet durak bulunmakta olup Şekil 5.22.3'de bölgedeki otobüs güzergahı ve duraklar gösterilmektedir.

5.23 Uzundere Toplu Konut Projesi ile Otoyol Arasında Kalan Tampon Bölge

Şekil 5.23.1 Uzundere Toplu Konutlarını otoyolla ayıran yeşil tampon bölge (kaynak, Karabağlar Belediyesi)

Günün her saatinde yoğun bir araç trafiğinin olduğu Çeşme-Aydın otoyolunun hemen kenarında konumlanan Uzundere Toplu Konutlarını otobanla ayıran ve tampon görevi gören yeşil doku Şekil 5.23.1'de gösterilmektedir. Araç sirkülasyonun her daim dinamik olduğu otoyolda hem gürültü açısından hem de araçlardan çıkan zararlı gazlardan kaynaklı hava ve ses kirliliği yaşanmaktadır. Toplu konutlar ise hem daha yüksekte yer almakta hem de tampon bölge ile otoyoldan ayrılmaktadır

Şekil 5.23.2 Uzundere Toplu Konutlarının otoyol üzerinden görünümü (Kişisel arşiv, 2024)

5.24 Uzundere Toplu Konut Projesi ile Otoyol Arasında Kalan Tampon Bölge

Proje alanındaki kent mobilyaları ve kentsel hizmetlere yönelik altyapı ve üst yapı elemanları Şekil 5.24.1'de gösterilmektedir. Evsel, kimyasal, plastik ve kâğıt olarak atıklar gruplandırılmamış olup Şekil 5.24.1'ın üçüncü görselinde de belirtildiği gibi çöp konteynırlarının konumlandığı bazı noktalar ise eğimden kaynaklı tehlike oluşturabilmektedir. Alanda geri dönüşüm ve atık sistemlerine yönelik İzmir Büyükşehir Belediyesinin atık toplama konteynırları yer almakta olup sadece plastik atıklar için kullanılan konteynırlar proje alanının her yerinde bulunmadığından sayıca yetersizdir. Öte yandan Kızılay'a ait giysilerin bağışlandığı iki adet konteynır bulunmaktadır. Aydınlatma elemanlarının sayısı, kalitesi ve konumlandığı yerler açısından değerlendirildiğinde ise otoyoldan gelen aks üzerindeki çift yönlü aydınlatmalar araçlar için yeterli düzeyde olurken proje alanının çevresinde ve ormana bakan cephelerdeki yaya yolları, aynı konut adası içerisindeki aydınlatma elemanları ile park ve yeşil alanların aydınlatmasında ise eksiklerin olduğu saha gezisindeki deneyimlenmiştir.

Şekil 5.24.1 Uzundere Toplu Konut alanındaki kentsel altyapı ve üstyapı elemanları (Kişisel arşiv, 2024)

Toplu konutların bulunduğu topografyanın eğimli olmasından kaynaklı proje alanı içerisinde bisiklet kullanımı yaygın olamazken yürüyüş yollarının sürekliliği ve konforu açısından da problemler meydana gelmektedir. Arazinin eğimli yapısı sebebiyle toplu konutlarda yaşayan insanlar özel araçlarını ya da toplu taşımayı kullanımını tercih etmektedirler. Şekil 5.24.2'de alandan çekilen fotoğraflarda arazinin eğimi kırmızı akslar üzerinden anlatılmaktadır. Özellikle yaşlılar, çocuklar ve dezavantajlı bireyleri zorlayan eğim sebebiyle yürüyerek bölgeyi dolaşmanın hem yaz hem de kış mevsimi açısından farklı zorluklar bulundurduğu değerlendirilmiş olup yaz mevsiminde sıcaklık değerlerinin yüksek olması sebebiyle gölgelik alan oluşturacak

elemanların ve oturma birimlerinin bulunmaması ve proje alanındaki yükseltinin fazla olması ile hem rüzgârın hem de soğuğun yürümeyi zorlaştırdığı tespit edilmektedir. Ara sokaklarda ise aydınlatma elemanlarının bulunmaması da güvenlik açısından eksiklik oluşturmaktadır.

Şekil 5.24.2 Uzundere Toplu Konut alanındaki araç ve yaya yollarının eğimi(Kişisel arşiv, 2024)

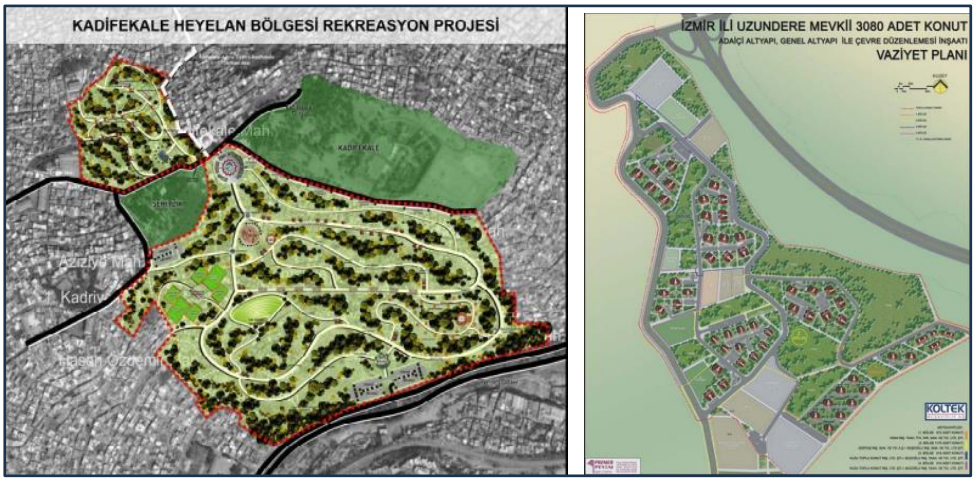
BÖLÜM ALTI
BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Kadifekale Kentsel Dönüşüm Projesi İzmir'de gerçekleştirilen ilk dönüşüm uygulaması olup Altay, İmariye, Kosova, Hasan Özdemir, Kadifekale, 19 Mayıs, Yeşildere, 1. Kadriye ve Vezirağa mahallelerinin bulunduğu Konak ilçesinde gerçekleştirilmiştir. Bakanlar Kurulu tarafından 6306 sayılı kanun gereğince 42 hektarlık alan Afete Maruz Bölge olarak ilan edilmiştir. Heyelan riskinin yüksek olduğu bölgenin eğimli yapısı ve toprak kabiliyeti göz önünde bulundurulduğunda arazi üzerine yerleşilebilirlik tehlikeli ve sakıncalıdır. Bahse konu durum özelinde değerlendirildiğinde 1950'lerden günümüze kadar çeşitli sebepler nedeniyle gerçekleşen göçler, Kadifekale'de gecekonduların ve kaçak yapılaşmanın sebep olduğu çarpık bir kentleşmeyi meydana getirmiştir. Hem konut kalitesinin düşük olması hem de doğal eşiklerin yerleşim açısından tehlike oluşturması Kadifekale'de Kentsel Yenileme ve Sağlıklaştırma Projesinin hayata geçirilmesine yol açmıştır.

Heyelan riskinin en üst seviyede bulunması nedeniyle Şekil 6.1'in ilk görselinde hazırlanan Kadifekale Heyelan Bölgesi Rekreasyon Projesi hayata geçirilmiştir. Bölgedeki mevcut yerleşim dokusunun devam etmesi durumunda hem can hem de mal kaybı tehlikesinin devamlılığından ötürü heyelan alanı tekrardan yapılaşmaya açılmamıştır. Bölgenin coğrafi, jeolojik ve fiziksel durumu göz önünde bulundurulduğunda hem doğal hem de yapısal özelliklerinden kaynaklı sürdürülebilir özellik taşımaması nedeniyle proje alanında yerinde dönüşüm uygulaması yerine rekreasyon projesinin yapılmasına karar verilmiştir. 2013 yılında yıkımların tamamlanması ile birlikte toplamda 500.000 m² yeşil alan kente kazandırılmıştır.

Kadifekale'deki konutların ve yerleşim alanının fiziksel açıdan sürdürülebilir özellik taşımaması, zeminin ve arazinin ise yerleşim açısından uygun koşulları bulundurmaması sebebiyle bölgedeki konut lekesinin silinmesine neden olmuştur. Fiziksel sürdürülebilirlik kapsamında, çalışma alanındaki doğal ve beşerî faktörlerin yaşamın devamlılığını tehlikeye atmasından kaynaklı ömrünü tamamlamış olup Kadifekale'deki arazi kullanımının değişmesine yol açmıştır. Bakanlık tarafından

rekreasyon alanı yapılmasına karar verilen bölgedeki tarihi değerlerin ise zarar görmemesi ve sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla Kadifekale 1. Derece Arkeolojik Sit Alanı ve Korunması Gerekli 1. Grup Taşınmaz Kültür Varlığı olarak ilan edilmiştir. Alınan kararla birlikte hem doğal sınırlar çerçevesinde bölgedeki riskleri minimuma indirecek en uygun arazi kullanımı uygulanmış hem de mevcut yapısal değerler ve tarihi dokunun devamlılığı için alınan önlemler ve canlandırma çalışmaları bakımından doğru bir uygulama süreci gerçekleştirilmiştir.

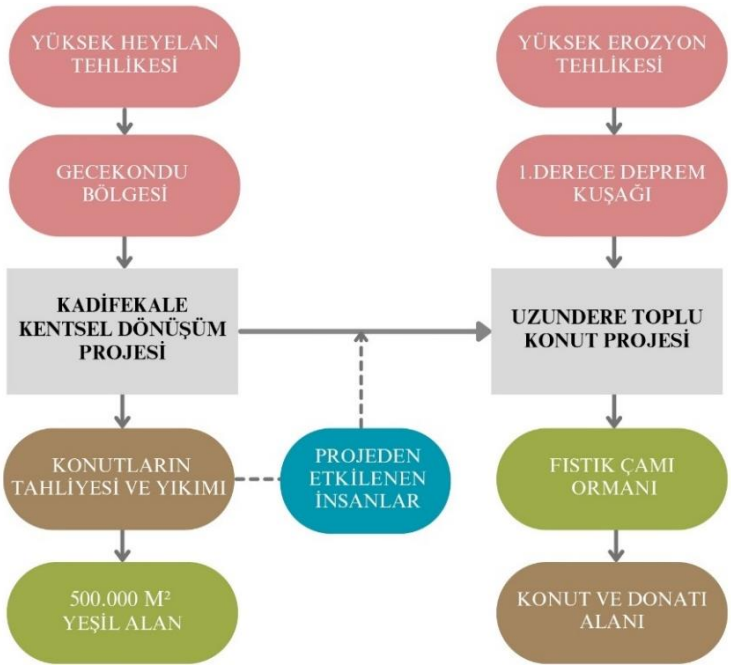

Şekil 6.1 Kadifekale Heyelan Bölgesi Rekreasyon Projesi ve Uzundere Toplu Konut Projesine ait vaziyet planı (kaynak, Karabağlar Belediyesi)

İki bin yedi yılında Kadifekale'de yıkımların başlaması ile birlikte tahliye edilen konutlardaki insanların barınma sorunu gündeme gelmiştir. Yeni bir yerleşim alanı olarak Karabağlar ilçesindeki Uzundere mevkii belirlenmiş olup TOKİ tarafından inşa edilen konutların ilk anahtar teslimleri ise 2010 yılında gerçekleştirilmiştir. Kadifekale'de gerçekleştirilen kentsel dönüşüm süreci içerisinde 2508 konut yıkılmış olup Uzundere Toplu Konut Projesi kapsamında ise 3080 adet konut yapılmıştır. Şekil 6.1'in sağında, İzmir İli Uzundere Mevkii Toplu Konut Projesine ait vaziyet planı gösterilmektedir. Toplamda 57 adet bloğun bulunduğu proje sınırlarındaki 17 adet blok Kadifekale haricindeki kullanıcılara tahsis edilmiştir. Bahse konu bloklardaki konutlar 120 m² olup Kadifekale'den gelen insanlara ise yalnızca 75-95 m² büyüklüğündeki konutlarda oturma hakkı verilmiştir.

Kadifekale ve Uzundere'de gerçekleştirilen kentsel dönüşüm ve toplu konut projelerine ait temel bilgiler Tablo 6.1'de gösterilmekte olup Şekil 6.2'de ise proje

öncesi ve sonrası temel etmenler ifade edilmektedir. Heyelan riskinin bulunduğu Kadifekale'de 42 hektarlık alanın boşaltılması sonucunda yeni yerleşim alanı olarak imara açılan ve ormanlık arazi sınıfında yer alan Uzundere aynı zamanda 1. Derece deprem kuşağında yer almakta olup yüksek düzeyde erozyon riski taşımaktadır. Afet riski nedeniyle tahliye edilen Kadifekale bölgesindeki insanların başka bir afet potansiyelinin bulunduğu yeni bir yerleşim alanına taşınması, projenin fiziksel sürdürülebilirliğinin sorgulanmasına neden olmaktadır.

Şekil 6.2 Kadifekale Kentsel Dönüşüm Projesi ve Uzundere Toplu Konut Projesine ait girdiler ve çıktılar

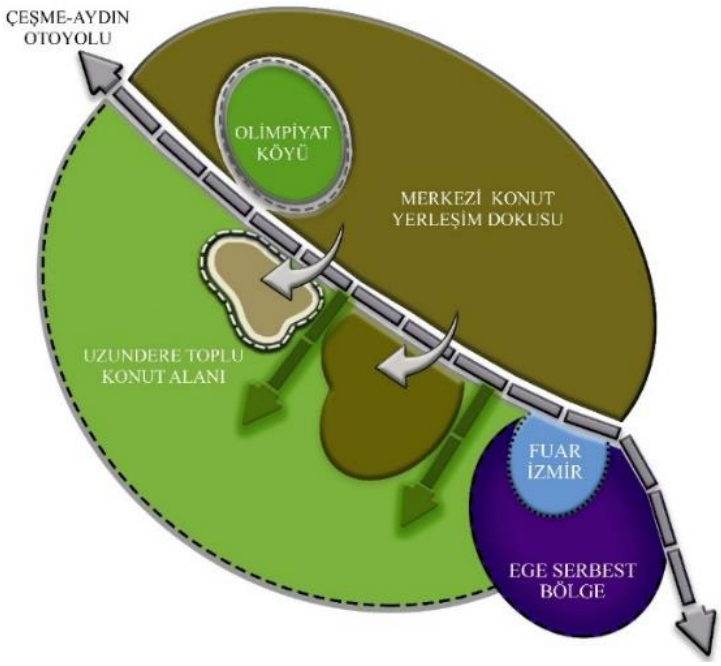
Kırk yedi hektarlık alanda tasarlanan Uzundere Toplu Konut Projesi, Kadifekale mevkiine göre merkeze daha uzak bir konumda yer almakta olup doğal ve beşerî eşiklerle sınırlandırılmıştır. Hem orman ve tarım arazilerinin bulunduğu alanın yapılaşmaya açılması hem de erozyon ve deprem riskinin bulunduğu bölgeye doğru nüfusun gelmesiyle, insanlar yeniden afet riskiyle karşı karşıya kalmışlardır. İzmir'in temel yerleşim lekesinin çeperinde konumlanan Uzundere mevkiindeki Yaşar Kemal mahallesine insanların taşınması ile hem sosyolojik hem ekonomik hem de fiziksel açıdan yeni problemler meydana gelmeye başlamıştır.

Tablo 6.1 Kadifekale ve Uzundere'de gerçekleştirilen projelere yönelik bulgular

	KADİFEKALE	UZUNDERE
Afet Riski	Heyelan	Deprem Erozyon
Konut Tipolojisi	Gecekondu ve Kaçak Yapılaşma	Apartman 2+1 (75 m² ve 95 m²) 3+1 (120 m²)
Bağlı Olunan İlçe	Konak	Karabağlar
Kent Merkezine Uzaklık	Yürüme mesafesi	9-10 km
Konut Adeti	2508 Adet	3080 Adet
Proje Alanı	42 ha	47 ha
Proje Türü	Kentsel Yenileme ve Sağlıklaştırma Projesi	Toplu Konut Projesi
Proje Öncesi	Afete Maruz Riskli Bölge	Ormanlık Alan ve Tarım Arazisi
Proje Sonrası	500.000 m² Yeşil Alan	Yeni Konut Yerleşkesi

Uzundere Toplu Konut alanının bulunduğu bölge ve çevresi ormanlık arazi olmakla birlikte kuzeydoğusunda yer alan Karabağlar ve Konak ilçelerinden gelen yerleşim dokusu ise otoyolun güneyinde baskı oluşturmaktadır. Artan nüfus ve konut ihtiyacının karşılanması için makro formun güneybatı yönündeki büyüme isteği nedeniyle konut lekesi otoyolun diğer tarafına da sıçramıştır. Şekil 6.3'de de şematize edildiği üzere otoyolun kuzeye inen aksında Ege Serbest Bölgenin bulunması ve 2015 yılında Fuar İzmir'in de açılması ile birlikte bölge hareket ve dinamiklik kazanmıştır. Kentleşmenin ve yoğun yerleşim dokusunun otoyolun sınırına kadar gelmesi ile ormanlık arazi sınıfında yer alan proje alanında, TOKİ tarafından inşaatlar başlatılarak bölge yapılaşmaya açılmıştır.

Uzundere Toplu Konut projesinin tamamlanması ve nüfus hareketlerinin başlaması ile birlikte hem toplu konut alanında hem de çevresinde donatı alanlarına erişim ve ihtiyaçların karşılanması amacıyla çalışmalar başlamıştır. Sağlık, eğitim, ticari, ulaşım ve altyapı hizmetlerinin geliştirilmesi ile bölgedeki hizmetlerin artması hem mevcut nüfusun ihtiyaçlarının giderilmesi hem de ilerleyen süreçte nüfusun ve yapılaşmanın orman niteliği taşıyan yeşil alanlara doğru ilerlemesinin önünü açmıştır.

Şekil 6.2 Uzundere Toplu Konut alanının makro form üzerine etkisi

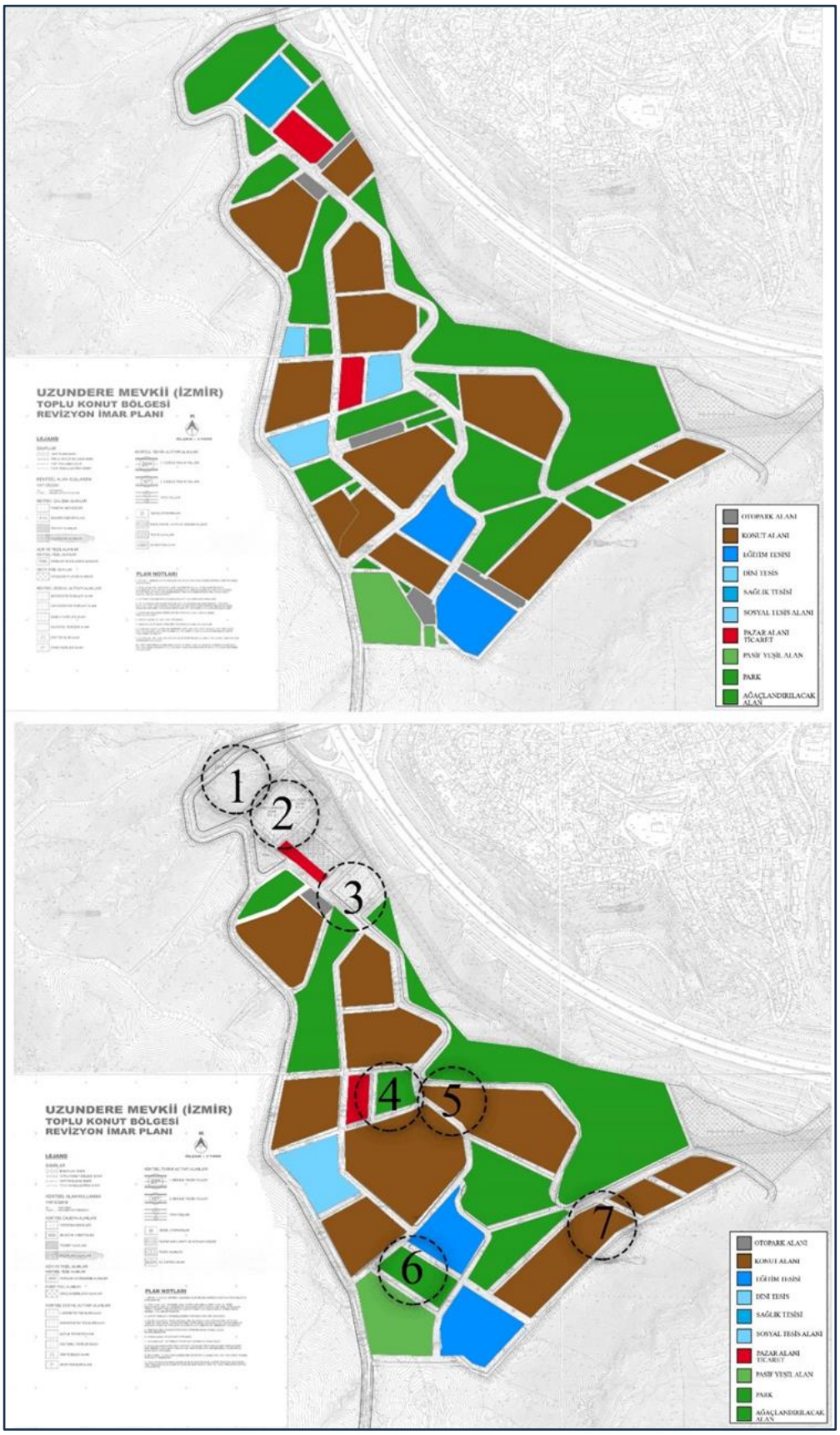
Doğal afetler açısından incelendiğinde heyelan, deprem, erozyon, yangın, sel ve taşkın olmak üzere bölgenin zayıf yönleri ve tehdit oluşturabilecek unsurları incelenmiştir. Kadifekale'de yüksek risk oluşturan heyelan tehlikesi, Uzundere'de bulunmamakta olup düşük heyelan riskli grup sınıfında yer alması açısından olumlu bir etmendir. Öte yandan proje alanının hem 1. Derece deprem kuşağında yer alması hem de yüksek şiddette erozyon riski bulunmasından kaynaklı olarak değerlendirildiğinde yerleşim açısından sakıncalı olduğu görülmektedir. Bölgedeki deprem riskine karşılık yapı ve alan bazlı alınan önlemlerin yeterliliği ise sorgulanmaktadır. Bahse konu durumun temel nedeni ise imar planlarında yapı yüksekliğinin (hmaks) serbest bırakılmasıdır. Depremselliğin yüksek seyrettiği alanlarda yapıların yüksek olması tehlike oluştururken, proje alanındaki 16 katlı konutların ve konutlar arasındaki mesafenin hmax/2 oranından daha düşük olması risk yaratmaktadır. Nitekim imar durumuna ait plan notlarında, deprem yönetmeliğine uygun olarak yapıların tasarlanması koşulu ise olumlu bir karardır. Proje alanı yüksek riskli erozyon sınıfında yer almaktadır. Bahse konu tehlikeye yönelik alınan temel iki önlem ise ağaçlandırma çalışmalarının yapılması ve toprak kayması riskine karşı istinat duvarlarının inşa edilmesidir. Alınan önlemlerin yeterliliği ve işlevselliğinin

irdelenmesi için ise daha detaylı araştırmaların ve çalışmaların yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

İmar çalışmaları başlamadan önce orman arazisi olan bölgenin bayındırlık faaliyetlerine açılması ile birlikte çalışma alanı orman niteliğini kaybetmiştir. Tarım topraklarının ve ormanlık alanların imara açılması sakıncalıdır ve bu nedenle kaçınılması gereken bir durumdur. Bahse konu bölgeye nüfusun çekilmesi ile birlikte yatayda gerçekleşen büyüme sonucunda, orman arazisinin iç kesimlerine doğru kentleşmenin ilerlemesi ise kuvvetli bir olasılık olarak görülmektedir.

Tablo 6.2 Proje öncesinde Uzundere Toplu Konut Alanının değerlendirilmesi

YERLEŞİM ÖNCESİ PROJE ALANININ DEĞERLENDİRİLMESİ		
Arazi Kullanım Kararı	Orman Alanı	Fıstık çamlarının bulunduğu ve proje öncesinde ormanlık alan olarak kullanılan bölge yapılaşmaya açılarak orman özelliğini kaybetmiştir.
Heyelan Riski	Yok	Proje alanının heyelan duyarlılığı düşük olup proje sınırının kuzeydoğusunda heyelan potansiyeli bulunmaktadır.
Erozyon Riski	Var	Proje alanı 'çok şiddetli' heyelan risk grubunda bulunmakta olup yerleşim açısından sakıncalıdır.
Sel ve Taşkın Riski	Yok	Proje alanında aktif ve pasif dere yataklarının bulunmaması ve eğimli topografyasından kaynaklı sel ve taşkın potansiyeli düşüktür.
Deprem Riski	Var	Proje alanı 1. Derece deprem kuşağı içerisinde yer almaktadır.
Kimyasal Tehlike Riski	Var	Ege Serbest Bölgedeki sanayi tesislerinden çıkan atıklar hava, toprak ve su yoluyla kimyasal risk oluşturmaktadır. Devekaşıntısı ve Yobazçay deresi yoluyla kimyasal atıklar suya karışarak hem toprağın verimliliğini düşürmekte hem yeraltı sularına karışarak içme suyunu kirletme tehlikesi bulundurmaktadır.
Riskli Alan İlanı	Yok	5393 sayılı Belediye Kanunu ve 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun kapsamınca proje alanına yönelik alınan bir karar bulunmamaktadır.
Eğim ve Yükselti	Uygun Değil	Ortalama eğim %12'nin üzerinde olup tarım ve hayvancılık faaliyetleri için uygundur. Proje alanındaki izohipslerin sık olmasından kaynaklı alan oldukça dik olup yerleşim açısından zor bir arazidir.
Toprak Kabiliyeti	Uygun	Proje alanının büyük bir bölümü VII. Sınıf toprak grubundan oluşmakta olup tarım uygulamaları için uygun değildir. Çalışma alanının kuzey sınırında ise tarım toprakları yer almaktadır. Proje alanında ise tarımsal faaliyetlere yönelik karar alınmaması olumludur.

Şekil 6.4 Proje öncesi tasarlanan arazi kullanım kararı ve proje sonrası arazi kullanımı

Kadifekale'deki konutların heyelan riski nedeniyle boşaltılması ve dönüşüm sonrası tahliye edilen arazinin rekreasyon alanı olarak kullanımına karar verilmesiyle birlikte, bölgede yaşayan insanların konut sorununu çözmek amacıyla Uzundere Toplu Konut Projesi gerçekleştirilmiştir. Proje kapsamında konutların yanı sıra eğitim, sağlık, ticaret, park ve yeşil alanlar, dini ve sosyal tesisler tasarlanmıştır. Şekil 6.4'de ise proje öncesi planlanan arazi kullanımı ve proje sonrası arazi kullanımı gösterilmekte olup farklılıklar numaralandırılarak aşağıdaki şekilde değerlendirilmiştir:

1 numara: Proje öncesi arazi kullanımında park alanı olarak belirlenen Uzundere Mevkii (İzmir) Toplu Konut Bölgesindeki işaretli bölge proje tamamlandıktan sonra herhangi bir uygulama gerçekleştirilmeden pasif yeşil alan olarak kullanımı devam edilmiştir.

2 numara: Arazi kullanımında sağlık tesisi ve park olarak belirlenen işaretli alanda herhangi bir çalışma yürütülmemiş olup 1 numaralı alanda olduğu gibi proje sonrasında bölge pasif yeşil alan olarak kalmıştır.

3 numara: Proje öncesi arazi kullanım kararında konut alanı olarak belirlenen işaretli yer, proje sonrasında pasif yeşil alan değerlendirilmiştir.

4 numara: Sosyal tesis alanı olarak tasarlanan işaretli bölge, proje tamamlandıktan sonra ağaçlandırılarak yeşil alan olarak değerlendirilmiştir.

5 numara: Park olarak tasarlanan alan rekreatif faaliyetler açısından tam anlamıyla donanımlı olmayıp işaretli alanda daha çok ağaçlandırma çalışması yapılmıştır.

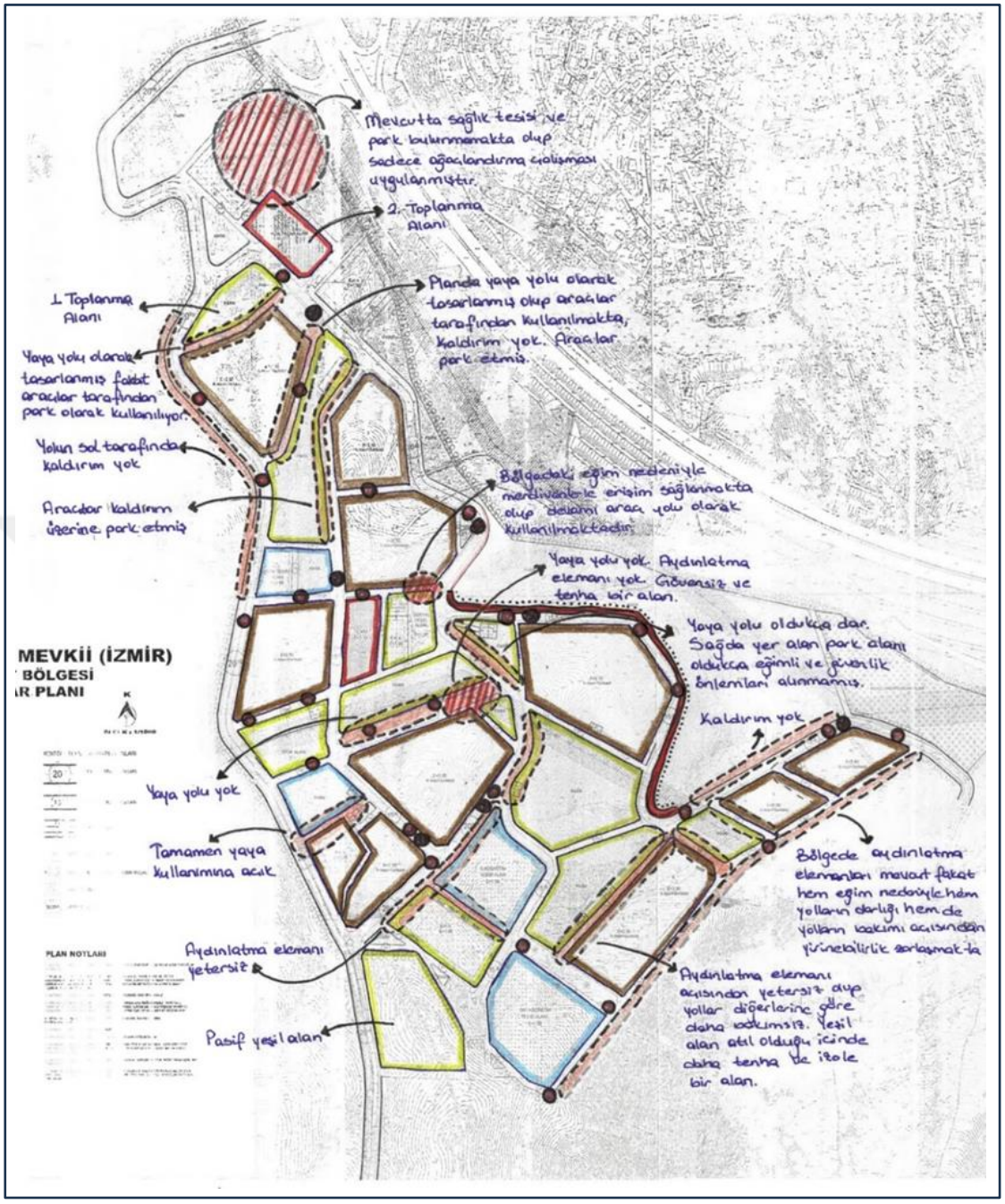
6 numara: Konut alanı olarak arazi kullanımına karar verilen işaretli bölge proje sonrasında yeşil alan olarak değerlendirilmiş ve içerisine spor sahası yapılmıştır.

7 numara: Park olarak tasarlanan alan rekreatif faaliyetler ve kent mobilyaları açısından tam anlamıyla donanımlı olmayıp işaretli alanda daha çok ağaçlandırma çalışması yapılmıştır.

İmar planları ve arazi kullanım kararlarının öncesi ve sonrası arasındaki uyum değerlendirildiğinde proje ve planların sürdürülebilirlik açısından tam anlamıyla gerçekleştirilemediği tespit edilmektedir. Planlanan arazi kullanımı ve uygulama sonrası fonksiyonlarda ve alınan kararlardaki değişiklikler imar durumu açısından da projenin sürdürülebilirliğini olumsuz etkilemektedir. Uzundere Mevkii (İzmir) Toplu

Konut Bölgesi Revizyon İmar Planı baz alınarak hazırlanan proje öncesi arazi kullanım kararı ve proje sonrası arazi kullanımında tespit edilen farklar yukarıda sıralanmış olup proje alanındaki kararlar ve uygulamalar değerlendirilmiştir. Genel itibariyle incelendiğinde daha net olarak okunan ve proje alanına homojen olarak dağıtılan otopark kullanımları proje hayata geçirildikten sonra yapı adaları içerisinde çözümlenmiştir. Konut alanlarının içerisinde bulunan bazı otoparklar ise sadece bahse konu konutlarda yaşayan insanlar tarafından kullanılmakta olup kamusal ve ortak otopark alanları proje sonrasında tam anlamıyla uygulanamamıştır. Park olarak belirlenen alanlar ise oturma birimleri, çocuk oyun alanları ve spor aletleri açısından yer yer yetersiz olup kimi alanlarda sadece ağaçlandırma çalışması yapılmıştır. İmar durumunda konut olarak belirlenen proje alanının güneyindeki yapı adası ise proje sonrasında park olarak fonksiyon değiştirmiştir. Söz konusu farklar ve değişimler ise projenin imar mevzuatı açısından sürdürülebilirliğinin sağlanması noktasında engel oluşturduğu tespit edilmiştir.

Uzundere Toplu Konutlarında yapılan teknik gezi sonucunda elde edilen bulgular ve deneyimler Şekil 6.5'de gösterilmektedir. Yaya olarak deneyimlenen saha gezisinde alandaki yürünebilirlik, yaya ve araç yollarının kalitesi, güvenlik ve aydınlatma elemanları üzerinde yoğunlaşılmış olup mikro ölçekli tespitler Şekil 6.5 üzerine not edilmiştir. Arazinin eğimli olması yürünebilirlik açısından zorlayıcı bir faktör olmakla birlikte yaya yolları üzerindeki kent mobilyaları (duraklar, çöp kutuları, elektrik direkleri, oturma birimleri vb.) yaya yollarını kesintiye uğratmaktadır. Çalışma alanının güneydoğu sınırındaki yaya yolları başta olmak üzere aydınlatma elemanlarının yetersiz olduğu noktalar ise güvenlik açısından olumsuz bir deneyim yaratmaktadır. Bu durumu besleyen bir diğer durum ise bölgede erozyon riskine karşı önlem olarak alınan istinat duvarlarının varlığıdır. Özellikle konut adalarında yer alan ve yeşil dokuyu çevreleyen istinat duvarları hem geçirgenliği azaltmakta hem de daha izole bir ortam yaratmaktadır. Yaya sirkülasyonunun devam ettiği akslar üzerinde sıklıkla devam eden istinat duvarları daha tenha bir deneyim yaratmasından kaynaklı güvensizlik hissini de arttırmaktadır. Öte yandan imar planında yaya kullanımına ayrılan yollar üzerine park edilen araçlar yürünebilirliği olumsuz etkilediği gibi estetik açıdan da göze hitap etmemektedir.

Şekil 6.5 Proje alanında yapılan teknik gezide elde edilen bulgular ve deneyimler

Tez kapsamında Kadifekale Kentsel Dönüşüm Projesi ve Uzundere Toplu Konut Projesi eşgüdümlü olarak incelenmiş olup hazırlanan analizler ve elde edilen bulgular çerçevesinde projelerin fiziksel açıdan sürdürülebilirlikleri değerlendirilmiştir. Fiziksel sürdürülebilirlik bağlamında doğal ve yapılı çevredeki temel eşikler, göstergeler belirlenmiş olup elde edilen değerlendirmeler kapsamında özetlenmiştir.

DOĞAL ÇEVRENİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ			
Tema	**Tematik Göstergeler**	**Göstergesel Analizler ve Bulgular**	**Değerlendirmeler, Eleştiriler ve Öneriler**
Kentsel Isı Ada Etkisi	*Rüzgâr koridorları ve hava sirkülasyonunun değerlendirilmesi*	Proje alanında yüksekliğin en az olduğu yer 220 m tepe noktası ise 340 m'dir. Alanın kuzeydoğusundan güneybatı yönüne doğru yükselti artmaktadır. Proje alanının arka cephesinde tarım ve orman alanı mevcuttur. Proje alanının hemen yakınından otoyol geçmektedir (Çeşme-Aydın otoyolu) İzmir'in hâkim rüzgâr yönü güneybatıdır.	Proje alanının yüksek bir konumda bulunması, arka cephesinde (güneybatı) orman arazisinin yer alması, proje alanının önünün açık ve rüzgârı engelleyecek büyük kütlelerin bulunmamasından kaynaklı hava sirkülasyonunda devamlılık sağlanmaktadır. Hem binek araçlar hem de tır gibi büyük araçlar tarafından yoğun olarak kullanılan Çeşme-Aydın otoyolu ile yakın sınır oluşturan proje alanı, araçlardan çıkan egzoz dumanları ve zehirli gazlar sebebiyle olumsuz etkilenmektedir. Hâkim rüzgâr yönünün güneybatı aksında olması ise bahse konu kirli havanın doğrudan proje alanına taşınmasına neden olmaktadır.
	Yapıların nizamının değerlendirilmesi	Proje alanındaki tüm yapılar ayrık nizamlıdır.	Proje alanındaki yapıların ayrık nizamlı olması havanın iç kesimlere doğru girmesine ve rüzgâr etkisinin daha fazla hissedilmesine olanak sağlamaktadır. Bitişik nizamlı yapılar ise rüzgârın geçişini engellediği için mevcut havanın yenilenememesine neden olmaktadır.
	Yeşil zemin ve ağaç varlığının değerlendirilmesi	Proje alanındaki yeşil alan miktarının dağılımı; Park miktarı 32.871 m², Ağaçlandırılan alan 22.860 m², Pasif yeşil alan 60.415 m², Proje alanı ve otoyol arasında ağaçlandırılan alan ise 61.056 m²'dir. Proje alanındaki yeşil dokunun ana konut yerleşkesinin içerisindeki payı yaklaşık %20 oranındadır.	2 Eylül 1999 yılında İmar Kanunda yapılan değişiklikle birlikte kentsel alanlarda kişi başına düşen yeşil alan miktarı 10 m²'ye çıkarılmıştır (Gül vd., 2020). Proje alanındaki toplam aktif yeşil alan miktarı (55.761 m²) /kişi sayısı (7826) hesabına göre kişi başına ortalama 7 m² yeşil alan düşmektedir. Söz konusu durum yönetmelik gereğince belirlenen standartların altında olduğu gibi Avrupa'daki birçok ülkenin de gerisinde kalmaktadır. Proje alanı ve otoyol arasındaki tampon bölgenin ağaçlandırılması ise hem araçlardan çıkan zararlı gazların tutulmasını hem gürültü kirliliğinin engellenmesinde rol oynamaktadır.
	Hane başına düşen araç sayısının değerlendirilmesi	İzmir'de her 100 kişiye 37,3 araç düşmektedir (TÜİK, 2024); Proje alanında ise 7.826 kişi yaşamakta olup ortalama 2.920 araç bulunmaktadır. Tipik bir binek araç yılda yaklaşık 4,6 metrik ton CO2 yaymaktadır. Proje alanındaki araç sayısı 2.920 olarak baz alındığında yılda ortalama 13.430 metrik ton CO2 üretilmektedir. (1metrik ton 1.000 kilograma eşdeğer)	Proje alanının bulunduğu bölge ana yerleşim dokusunun çeperinde konumlanması sebebiyle proje alanının sınırları dışındaki bölgelere toplu taşıma ya da özel araçla ulaşım sağlanabilmektedir. Otobüs ve dolmuş dışındaki ulaşım modlarının proje alanında bulunmaması ise özel araç ihtiyacını doğurmaktadır. Alan içerisindeki araç sayısının artması ise hava kirliliğin artmasına, kirliliğe bağlı olarak hastalıkların yayılmasına ortam hazırlayabilmektedir.
	Metrekareye düşen insan sayısının değerlendirilmesi	7.826 kişi /0,410 km² =52 kişi/km²	İzmir'de km²'ye 373 kişi, Karabağlar ilçesinde ise km²'ye 128 kişi düşmektedir. Proje alanında ise km²'ye 52 kişi düşmekte olup hem İzmir'deki nüfus yoğunluğu hem de Yaşar Kemal mahallesinin bağlı olduğu Karabağlar ilçesindeki nüfus yoğunluğu değerlerinin altındadır.
	TAKS ve KAKS değerlendirmesi	Taks = 0,314 (Arsa Alanı x 0,3)	Proje alanındaki Taks belirlenirken bölgede yaşaması beklenen nüfus yoğunluğu, doğal faktörler ve sosyal ihtiyaçlar doğrultusunda kentlerin devamlılığı ve refahı için oldukça önemlidir. Proje alanındaki ortalama Taks değeri 0,3 olup mevcut parsel sınırları içerisine yapılacak yapı taban alanı %30 ile sınırlıdır. Parselin %70'lik bölümünde yapılaşmaya izin verilmeyerek yapı yoğunluğunun yatayda azaltılmasına yeşil dokunun, otopark alanlarının ya da diğer donatı alanlarının korunmasına sağlamaktadır. Kaks değeri ise toplam inşaat m²'sini bulmaya ve arazideki yapı yoğunluğunun hangi düzeyde olması gerektiğinin sınırını çizmektedir. Proje alanında hmax değerinin serbest bırakılarak tabanda ortalama %30 yapılaşmaya izin verilmesi ve emsalin ortalama 2,04 olması sonucunda yapılar 16 katlı olacak şekilde tasarlanmıştır. Söz konusu inşaat yüksekliği İzmir ortalamasının üzerinde olup bölgedeki doğal eşikler ve risk faktörleri de göz önünde bulundurulduğunda sakıncalı bir durum almaktadır.

Yeşil Alan Miktarı ve Çevre Kalitesi	*Park, bahçe ve yeşil alan miktarının değerlendirilmesi*	Park miktarı 32.871 m², Ağaçlandırılan alan 22.860 m², Pasif yeşil alan ise 60.415 m²	Proje alanı içerisinde yeşil doku üç grupta sınıflandırılmış olup dağılımları tablonun sol tarafında gösterilmektedir. Park alanlarında çocuk oyun parkurları, spor aletleri ve oturma birimleri gibi kent mobilyaları bulunmaktadır. Bölgenin eğimli olması ise rekreatif faaliyetlerin gerçekleşmesini zorlaştırmakta olup park alanı olarak tasarlanan alanların aktif olarak kullanımını engellemektedir. Proje alanında yüksek riskli erozyon tehlikesi bulunmasından kaynaklı daha dik ve eğimin sakıncalı olduğu arazilerde ağaçlandırma çalışması yapılmıştır. Öte yandan proje alanı içerisinde pasif yeşil alanlarda bulunmakta olup bahse konu arazilerin atıl olması hem güvenlik hem de estetik açıdan olumsuzluk yaratmaktadır
	Peyzaj etkisi ve malzeme tercihlerinin değerlendirilmesi	Oturma birimlerinde genellikle ahşap malzeme kullanılmıştır. Duraklar ve aydınlatma elemanlarında kompozit malzemeler kullanılmıştır (çelik, alüminyum, cam vb.) Çocuk oyun alanlarında metal, ahşap ve polietilen malzemeler kullanılmıştır. Çöp kutuları ve konteynırlarda metal ve plastik malzemeler kullanılmıştır.	
Doğal Afet Riski	*Deprem risk ve potansiyelinin değerlendirilmesi*	İmar durumuna ait plan notlarında bölge 1. Derece Deprem Kuşağında yer aldığı belirtilmektedir. Proje alanı içerisinden doğrudan fay hattı geçmemekte olup proje alanının merkezinin en yakın fay hattına uzaklığı 1.260 m, Proje alanının fay hattına en yakın noktası ise 540 m.	Proje alanının deprem açısından riskli bir bölge olarak tespit edilmesi sonrasında bölgenin imara açılması en baştan verilen sakıncalı bir karardır.
	Heyelan risk ve potansiyelinin değerlendirilmesi	Proje alanı ‘düşük heyelan duyarlılığı’ sınıfında yer almaktadır.	Proje alanında heyelan potansiyeli ve riski bulunmamasından kaynaklı bahse konu doğal afete yönelik tespit edilen bir çalışma yapılmamıştır.
	Erozyon risk ve potansiyelinin değerlendirilmesi	Proje alanı ‘yüksek heyelan riski’ sınıfında yer almaktadır.	Proje alanı ve çevresinde erozyon tehlikesinin yüksek olması yerleşim açısından riskli ve sakıncalıdır. Proje öncesi yapılan analiz çalışmalarına uyulmaması ve 1. Derece erozyon riski bulunan orman arazisinin yapılaşmaya açılarak nüfusun bu alana çekilmesi afet sonucu etkilenecek insan sayısının da artmasına neden olmaktadır. Projenin uygulama aşamasından önce yapılan analizlere ve mevcut riskler göz önünde bulundurulmadan karar verme süreçlerinin tamamlanması Karar verme süreçlerinde mevcut risklerin ve analizlerin göz ardı edilerek bölgenin imara açılması planlama yaklaşımı açısından olumsuz bir durumdur.
	Sel ve taşkın risk ve potansiyelinin değerlendirilmesi	Proje alanında dere yatağı bulunmamakta olup doğrudan sel ve taşkın riski yoktur. Proje alanında eğim yüksektir.	Proje alanı ve yakın çevresinde aktif ya da pasif dere yatağı bulunmaması ve bahse konu alanlar üzerinde yapılaşma kararının alınmaması olumludur. Proje arazisinin eğimli olması ise suyun daha hızla akmasına ve su seviyelerinin hızla yükselerek taşkınların yaşanmasına ortam hazırlamaktadır.
	Yangın risk ve potansiyelinin değerlendirilmesi	Proje alanı sınırları içerisinde yangın riski oluşturacak bir bölge AFAD tarafından tespit edilmiştir. Proje alanının güneybatı cephesinin ormanlık arazi olması yangının yayılma alanını genişletme potansiyeli bulundurmaktadır. Proje alanında rüzgâr alma potansiyelinin yüksek olması ve otoyolun bölgeyle sınır oluşturması yangın riskini tetiklemektedir.	Yangınların oluşmasında hem doğa olayları hem de beşerî faktörler etkili olmaktadır. Yüksek sıcaklıklar ve rüzgar yangınların meydana gelmesinde etkili olan hava olaylarıdır. Proje alanının güneybatısının tamamen tarım ve orman arazisi olması ve rüzgârın güneybatı yönüne doğru eğilimli olması hem proje alanını hem de arka cephesindeki orman arazisini tehlikeye atmaktadır. Proje alanının yakınındaki otoyolda ise olası kazalar, patlamalar ya da insan eliyle atılan izmarit gibi tutuşma ihtimali yüksek maddeler nedeniyle toplu konutların bulunduğu arazi ve çevresine yangınların yayılma olasılığı da artmaktadır.

YAPILI ÇEVRENİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİNİN DEĞERLENDİRMESİ			
Tema	**Tematik Göstergeler**	**Göstergesel Analizler ve Bulgular**	**Değerlendirmeler, Eleştiriler ve Öneriler**
Doğal Afet Yönetimi	*Erozyon tehlikesine karşı planlama yaklaşımının değerlendirilmesi*	Proje alanının birçok yerine güvenlik amaçlı istinat duvarı yapılmıştır. Otoyol ile proje alanı arasında kalan 61.056 m²'lik alanda ağaçlandırma çalışması yapılmıştır. Proje alanı içerisinde ise yer yer ağaçlandırma çalışması yapılmıştır.	Ağaçların kesilmesi ve orman arazilerinin tahrip edilmesi erozyonu etkileyen temel faktörlerdendir. Proje alanı imara açılmadan önce bölgedeki ağaçların kesilmesi ve ormanlık arazi statüsünden çıkması ile birlikte mevcuttaki erozyon riski de artmıştır. Yağışlar, akarsu ve rüzgâr gibi etmenler ise erozyonu etkileyen doğal faktörler olup bölgede rüzgâr potansiyelinin yüksek olması erozyon tehlikesini tetikleyici bir unsurdur. Söz konusu tehlikeyi en aza indirmek amacıyla bölgede ağaçlandırma çalışmalarının yapılması olumlu bir etmen olurken proje alanında bulunan eğimli ve çıplak arazilerde ise teraslama çalışmalarının yapılmaması olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Proje alanı içerisinde toprak kaymasını engellemek amacıyla alanın birçok noktasına istinat duvarı yapılmıştır. Bahse konu çalışma erozyon riskini azaltıcı bir önlem olsa da estetik açıdan göze hitap etmemektedir. Toplu konut alanı ile otoyol arasında kalan ve oldukça eğimli bölge ise olası erozyon tehlikesi karşısında daha geniş çaplı tehlike yaratabilme potansiyeline sahiptir çünkü erozyon afetinin yaşanması sonucunda toprak olduğu gibi otoyol üzerine yığılacaktır. Bahse konu durum neticesinde hem trafik kitlenecek hem can ve mal kaybı artacaktır. Bu nedenle arada kalan bölgenin ağaçlandırılması tehlikeyi tamamen yok etmemekte olup riski hafifletecek bir önlemdir.
	Deprem riskine karşı planlama yaklaşımının değerlendirilmesi	Proje alanında toplam 2 adet toplanma alanı bulunmaktadır. (Yaşar Kemal Kapalı Pazaryeri ve hemen karşısındaki park alanı) Yapılar ortalama 15 katlı olup 55-60 m yüksekliğe sahiptir. Yapılar arasındaki çekme mesafesinde **Yapı Yüksekliği (h)/2** koşuluna uyulmamıştır. Yapılar ayrık nizamlı ve deprem yönetmeliğine göre hazırlanmıştır. Yapıların temelinde hangi sistemin (kazık sistemi, radya sistemi vb.) kullanıldığı tespit edilememiştir.	Toplanma alanlarının ana ulaşım güzergahlarının üzerinde olması, ikincil afet yaratacak risklerden (yangın, kimyasal patlama, sel vb) uzakta bulunması ve proje alanının fay hattına en uzak noktasında bulunması sebebiyle doğru bir yer seçimi olurken arazinin eğimli ve engebeli olması ise dezavantaj oluşturmaktadır. Yapıların ayrık nizamlı olarak tasarlanması olası depremde bitişik nizamlı yapılara nazaran daha az risk yaratmaktadır çünkü bitişik nizamlı yapılarda küçük olan binalar büyük yapılar üzerinde kesme kuvveti meydana getirmektedir. Proje alanına inşa edilen yapıların tamamı Deprem Yönetmeliğine tabi tutularak yapılmıştır. Yapı kat adedi ve kat yükseklikleri deprem performansını etkileyen önemli parametreler olup zemin ile temelde uygulanan sistemler arasındaki ilişki, kolon ve perdelerin kullanım yoğunluğu gibi faktörler deprem sırasındaki ve sonrasındaki olumsuz etkileri azaltmaktadır. Proje alanındaki yapıların yüksek ve birbirlerine olan yakınlığı değerlendirildiğinde Yapı Yüksekliği/2 koşuluna uyulmadığı görülmektedir. Söz konusu durum olası bir depremde yıkılan bir yapının yanındaki sağlam yapı üzerine devrilmesine sebep olabilmektedir.
	Kimyasal riskine karşı planlama yaklaşımının değerlendirilmesi	Proje alanının yakın çevresinde bulunan Ege Serbest Bölgede bulunan sanayi kuruluşlarından çıkan atıklar kimyasal açıdan risk oluşturmaktadır.	Ege Serbest Bölgede deri, tekstil, mermer, kimya, elektronik, araç ekipman üretim tesisleri ve çeşitli sanayi kuruluşları bulunmaktadır. Söz konusu tesislerden çıkan atıklar ise bölgenin yakınında bulunan Yobazçayı deresi yoluyla suya karışmakta, yeraltı sularıyla birleşen atıklar ise toprağa karışarak etki alanının yayılmasına neden olmaktadır. Bahse konu durum bölgeye yakın konumda bulunan Uzundere Toplu Konutlarını da dolaylı yoldan etkileme potansiyeline sahip olduğu gibi gaz olarak meydana gelen atıklar ise yerleşim alanlarına yakın olmasından kaynaklı hava yoluyla da tehlike oluşturmaktadır.

Atık Yönetimi	*Yeraltı atık sistemlerinin değerlendirilmesi*	Proje alanında yeraltı atık sistemleri bulunmamakta olup yerüstü konteynır sistemleri bulunmaktadır.	Yeraltı atık sistemleri hem kent estetiği açısından hem hijyen hem de koku ve kirliliğin yayılması bakımından mevcut çöp konteynırlarına göre daha avantajlıdır. Proje alanında yeraltı çöp toplama sistemi bulunmaması ise görüntü ve temizlik açısından olumsuz bir etki doğurmaktadır. Atıkların ayrıştırılması ise hem doğanın hem de hammaddenin korunmasını sağladığı için önem arz etmektedir. Proje alanında toplam 7 adet tespit edilen geri dönüşüm kutuları ise sayıca yetersidir. Evsel atıklar ise değerlendirilmemektedir. Alanda atıksuların değerlendirildiği ya da tekrar kullanılabildiği bir uygulama tespit edilememiş olup imar durumuna ait plan notlarında 'pis su ve kanalizasyon sistemleri göl ve akarsulara bağlanamaz' ibaresi yer almaktadır. Nitekim atık suların tekrar kullanımı için yapılan bir uygulama olmasa da doğal kaynakların korunmasına yönelik bahse konu endişenin değerlendirilmesi ise olumludur.
	Katı atıkların sınıflandırılması ve depolanması	Kimyasal, plastik, cam ya da kâğıt olarak atıklar ayrı olarak sınıflandırılmamış olup tüm geri dönüştürülebilir atıklar tek bir kutuya atılmakta olup toplam 7 adet bahse konu kutulardan tespit edilmiştir.	
	Evsel atıkların değerlendirilmesi	Evsel atıklar ayrı olarak toplanmamaktadır	
	Atık su ve gri suların değerlendirilmesi	Atıksu sistemi bulunmamaktadır.	
	Yağmur Suyu Toplama Sistemleri	Yağmur suyu toplama sistemleri bulunmamaktadır.	
Ulaşım Altyapısı ve Bağlantısı	*Toplu taşıma sistemlerinin çeşitliliği*	Bölgeye ulaşım sadece otobüs ve dolmuşla sağlanmaktadır. Toplam 5 adet otobüs hattı bulunmaktadır (ESHOT). Tespit edilen ise 4 adet dolmuş güzergahı bulunmaktadır.	Uzundere Toplu Konutlarının bulunduğu bölgenin yakın geçmişte imara açılması sebebiyle ulaşım altyapısı gelişmemiştir. Hafif raylı sistemler, metro, İzban gibi ulaşım modlarının bölgede bulunmaması ise arazinin eğimli ve yükseltisinin fazla olmasından kaynaklanmaktadır. Toplu konutlardan kalkan otobüsler ise her yöne gitmemekte olup aktarmalı olarak ulaşım sağlanabilmektedir. Bahse konu durum ise hem zaman açısından kayıp hem de ekonomik bakımdan ekstra bir maaliyet yaratmaktadır. Bölgeye gelen son otobüs ise 00.00'da Fahrettin Altay Aktarma Merkezinden kalkan 17 numaralı hattır. Benzer durum dolmuş güzergahları için de geçerli olup her bölgeye dolmuş kalkmamaktadır.
	Araç yollarının değerlendirilmesi	1.Derece trafik yolları 20 m, 2.Derece trafik yolları ise 15 m'dir. Ara akslardaki araç yollarının genişliği daha dar olup bazı yaya yolları da araçlar tarafından kullanılmaktadır	Proje alanında bulunan araç yolları iki ana kademede tasarlanmış olup 15m ve 20m genişliklerindedir. Ara yolların genişliği ise genellikle 7 metre olup yol üstüne park edilen araçlar sebebiyle yollar daralmaktadır. Aydınlatma elemanları ise 1. ve 2. Kademe yollar üzerinde gece görüşünü sağlayacak düzeyde yeterli sayıda bulunmakta olup 3. Kademe yollarda ise yer yer eksiktir. Otoyoldan toplu konutlara bağlanan 20m yol genişliğine sahip yol üzerinde refüj yer almaktadır fakat başka hiçbir yerde bulunmamaktadır. İmar durumunda otopark alanları daha okunur ve araç kapasitesi bakımından daha geniş olurken proje sonrasında otopark olarak belirtilen alanların daraldığı ve konut alanlarının içerisinde çözümlendiği tespit edilmektedir. Öte yandan yaya yolları üzerine konutların önüne ve araç yollarının kenarlarına park edilmesi ise mevcut otoparkların yetersiz kaldığını göstermektedir.
	Yeraltı ve yerüstü otopark alanlarının değerlendirilmesi	Yeraltı otopark sistemleri bulunmamaktadır. Yerüstü otoparklar ise konut alanlarında çözümlenmiştir.	
	Bisiklet yollarının değerlendirilmesi	Proje alanında eğimin elverişsizliği nedeniyle bisiklet yolu bulunmamaktadır.	

Yürünebilirlik	*Yaya yollarının devamlılığı ve kalitesi*	İmar durumunda 5m ve 7m olarak genişlikleri belirlenen yaya yollarının bazıları araçlar tarafından kullanılmaktadır. Çöp konteynırlarının, geri dönüşüm kutularının ve otobüs duraklarının bulunduğu noktalarda yaya yolları sekteye uğratmaktadır.	Proje alanında tamamen yayalaştırılan yollar bulunmamakla birlikte bazı yollardaki eğim sebebiyle ulaşım merdivenle sağlanmakta olup devamındaki yol ise yayalar tarafından değil araçlar tarafından kullanılmaktadır. Bahse konu durum özellikle 5m yol genişliğine sahip yollarda meydana gelmekte olup yürünebilirliği olumsuz etkilemektedir. Mevcut yaya yolları üzerinde bulunan çöp ve geri dönüşüm kutuları, duraklar, ağaçlar, tabelalar ve kent mobilyaları sebebiyle yaya yolu üzerindeki devamlılık aksamaktadır. İlkokul ve ortaokulun bulunduğu bölgede, otoyoldan gelen ve proje alanının çevresini dolanan aks üzerinde ve araç yolundan konutlara bağlanan yaya yolları üzerinde aydınlatma elemanları yetersizliği, pasif yeşil alanlar ve ağaçlandırılan alanların daha izole ve tenha olması olmasından kaynaklı güvenlik açısından olumsuz etkiye sahiptir. Proje alanı içerisindeki sağlık, eğitim ve ticaret gibi donatılara yürüyerek ulaşmak mümkün olup eğimin arttığı noktalar ise yürünebilirlik açısından zorlayıcı olmaktadır. Yaşlılar, çocuklar ve dezavantajlı gruplar açısından değerlendirildiğinde ise bahse konu durum daha da zorlaşmaktadır. Proje alanı dışında otoyolun diğer tarafına yürüyerek geçmek mümkün değildir.
	Yaya yollarının güvenliğinin değerlendirilmesi	Yaya yolları üzerindeki aydınlatma elemanları açısından yer yer yetersiz kalmaktadır. Pasif yeşil alanlarda ve ağaçlandırılan bölgeler üzerindeki yaya yollarında koruyucu bariyer bulunmaması ve bahse konu alanların eğimli olması sebebiyle güvenlik açısından sakınca yaratmaktadır.	
	Yaya yoluyla erişim çapları içerisinde kalan alanların değerlendirilmesi	Proje alanındaki donatılara yürüyerek ulaşmak mümkün olup proje alanı dışında yer alan donatılara ve kentsel hizmetlere yürümek mümkün değildir.	
Konutların Yaşam Kalitesi	*Yapıların yönü ve vistaların değerlendirilmesi*	Yapıların büyük bir çoğunluğu körfeze doğru bakmakta olup kuzeybatı ve kuzeydoğu yönelimlidir.	Proje alanındaki konutlar otoyola değil denize doğru bakmakta olup otoyolun kalabalık görüntüsü ve gürültüsüne daha az maruz bırakılmıştır fakat tüm cephelerin açık olması sebebiyle otoyola bakan cepheler de bulunmaktadır Yükseltinin fazla olması ve arka cephesinde orman arazisinin bulunması sebebiyle alan havalanma açısından olumlu bir etkiye sahiptir. Güneşlenme süresi bakımından ise tüm cephelerin açık olması ve ayrık nizamlı konut tipolojisi ise güneşin konutlara daha çok girmesine olanak sağlamaktadır.
	Kör cephe sayıları ve yapıların nizamlarının değerlendirilmesi	Konutların hepsi ayrık nizamlı olup kör cepheler bulunmamaktadır.	
	Güneşlenme süreleri ve havalanma miktarının değerlendirilmesi	Arazi yüksekte konumlanmakta olup arka cephesinde ormanlık alan bulunmakta ve çevresinde büyük kütleler yer almamaktadır.	
Yenilenebilir Enerji Potansiyeli ve Yönetimi	*Güneş enerjisi potansiyeli ve kullanımı* *Rüzgâr enerjisi potansiyeli ve kullanımı*	Proje alanında güneş ve rüzgâr enerjisi kullanılmamaktadır.	Proje alanı bulunduğu konum itibari ile rüzgâr ve güneş enerjisi potansiyeli yüksektir. Özellikle arazinin yüksek konumu sebebiyle rüzgâr potansiyeli daha fazladır fakat hem evlerde hem de ortak kamusal alanlarda güneş ve rüzgâr enerjisinden faydalanılmamaktadır.

Erişilebilirlik ve Karma Arazi Kullanımı	*Kentsel hizmetlere erişilebilirliğin değerlendirilmesi (elektrik, su vb.)*	Elektrik, su, internet altyapısı sağlanmış olup konutlarda kullanılmaktadır. Doğal gaz altyapısı ise bulunmamaktadır.	Merkezi konut dokusu içerisinde yer almayan Uzundere Toplu Konut alanı mevcut yerleşim hattının çeperinde projelendirilmesi sebebiyle bölgedeki altyapı çalışmaları süreç içerisinde tamamlanmıştır. Doğalgaz altyapısının bulunmaması ise evlerdeki mutfak ve ısınma ihtiyaçlarının farklı yollardan giderilmesine neden olmaktadır. Öte yandan bakıldığında ise doğalgazın hem tehlikeli hem de çevreye zararlı fosil bir yakıt olması sebebiyle bölge sınırları içerisinde kullanılmaması olumludur. Proje alanına ait eğimin yüksek olması sadece yerleşim açısından sakıncalı olmayıp aynı zamanda ulaşım modlarının çeşitliliğini de doğrudan etkilemektedir. Arazi boyunca yer yer dikleşen eğim hem yaya hem de bisiklet yollarının devamlılığını sekteye uğratmaktadır.
	Yaya ve bisiklet yolları ile erişilebilirliğin değerlendirilmesi	Bisiklet kullanımı için kabul edilen eğim oranı %2 ile % 5 arası için uygun olup proje alanındaki eğimin daha yüksek olması sebebiyle bisiklet ağları bulunmamaktadır (Caltrans HDM,1999). Yaya yoluyla proje alanı içerisinde erişim sağlanabilmekte olup proje alanı dışına ise yürüyerek gitmek mümkün değildir.	
	Kamusal alanların dağılımı ve arazi kullanımının değerlendirilmesi	İzmir Büyükşehir Belediyesi Çok Amaçlı Salon 1.222 m², Park miktarı 32.871 m² İzmir Büyükşehir Belediyesi Uzundere Çocuk ve Gençlik Merkezi 480 m², Yaşar Kemal Kapalı Pazar Yeri 1.496 m², TOKİ Alışveriş ve Eğlence Merkezi 2.715m²,	Proje alanında eğitim, sağlık, ticaret, dini tesis, yeşil alanlar ve parklar, otopark alanları, açık ve kapalı spor alanları bulunmaktadır. Mevcut tesislerin ve alanların kapasitesi ve yeterliliği ise değişmektedir. Eğitim tesisleri ve kapalı pazar yeri dışındaki donatılar proje alanının daha merkezinde konumlanmış yeşil alanların dağılımı ise daha homojen olup erişilebilirlik açısından olumludur.

Kentsel dönüşüm olgusunun somutlaşmasındaki en temel nedenler: kent alanlarında meydana gelen bozulmaların giderilmesi, kentlerin atıl alanlarının yeniden kullanılabilir hale getirilmesi, sağlıksız koşullar altındaki yerleşkelerde yaşam standartlarının iyileştirilmesi ve son dönemde hem ülkemizde hem de dünyada önemi giderek artan doğal afet riskine karşı önlem amaçlı olarak başvurulmuş olmasıdır. İzmir'in Konak ilçesine bağlı ve en eski yerleşim alanlarından biri olan Kadifekale bölgesinde ise 1950'li yıllardan günümüze göçle beraber gelen nüfusun ruhsatsız ve kaçak olarak inşa ettiği gecekondu alanlarında hem yaşam kalitesinin düşük ve kentleşme deneyiminin olumsuz sonuçlar doğurması hem de doğal afet riskinin yüksek olması nedeniyle 1978, 1981, 1998 ve 2003 yıllarında Afete Maruz Bölge olarak ilan edilen Kadifekale'de kentsel dönüşüm zorunlu hale gelmiştir. Kadifekale'nin coğrafi özellikleri ve yeryüzü şekilleri açısından yerleşime uygun koşulları barındırmaması afet riski ile birleşince, bölgenin yeniden yerleşime açılmamasına karar verilmiştir. Kadifekale'nin mevcut fiziksel yapısı ve bölgedeki aktif riskler nedeniyle hem kentin merkezindeki düzensiz kentleşmenin önüne geçilmesi hem de olası afetlere karşı can ve mal güvenliğinin sağlanması önceliklendirilmiştir.

Kadifekale'de gerçekleştirilen dönüşüm uygulaması hem kent hem de kentliler için devamlılığı sağlanamayan bir kentsel alan haline gelmiş olup yeniden yerleşime açılması ise sakıncalı olarak değerlendirilmiştir. Bu sebeple bölgenin mevcut riskleri ve zayıf yönleri incelendiğinde ağaçlandırma çalışmaları yapılarak rekreasyon alanı olarak kullanılmasına karar verilmiştir. Arazi kullanımının değişmesi ile birlikte Kadifekale'nin kendi içerisindeki fiziksel sürdürülebilirliğinin sağlanması amacıyla 500.000 m² yeşil alan kente kazandırılmış olup heyelan riskine karşı en etkili önlem de alınmıştır. Aynı zamanda Kadifekale'de bulunan tarihi yapılar ve yerleşim sonrası zarar gören kültürel dokunun yeniden canlandırılması, korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması bakımından da olumlu sonuçlar alınmıştır. Bu perspektiften bakıldığında Kadifekale'de gerçekleştirilen kentsel dönüşüm projesi diğer bir adıyla Kentsel Yenileme ve Sağlıklaştırma Projesi ile bölge, fiziksel açıdan yeniden sürdürülebilir hale getirilmiştir. Proje sadece kendi sınırları içerisinde değerlendirildiğinde sürdürülebilir özellik taşısa da dönüşümün görünmeyen yüzü olan Uzundere Toplu Konut Projesine uzanan sürecin de değerlendirilmesi ve etki alanının daha doğru algılanması amacıyla ayrı olarak incelenmesi önem arz etmiştir.

Kadifekale Kentsel Dönüşüm Projesinden etkilenen insanların barınma ve konut sorununu çözmek amacıyla TOKİ tarafından müteahhitliği üstlenilen Uzundere Toplu Konut Projesi hayata geçirilmiştir. Uzundere'deki yeni yerleşim alanının ormanlık arazi olması, eğimin yerleşim açısından zorlayıcı ve sakıncalı aralıkta yer alması, deprem ve erozyon riskinin bulunması, mevcut yerleşim dokusunun çeperinde konumlanması ve fiziksel eşiklerle sınırlandırılmış olması proje sonrasında sosyal, ekonomik ve çevresel açıdan insanların yeni problemlerle karşılaşmasına ve Kadifekale'deki kaçınılan sorununun farklı versiyonuyla tanışmalarına neden olmuştur. Kadifekale'nin heyelan tehlikesi sebebiyle boşaltılmasının ardından afet konusunda yeniden risk teşkil eden Uzundere'nin imara açılmasında, yer seçim kriterlerinin göz ardı edildiği ve bölgede devamlılığın sağlanması konusunda zorluk yaşandığı tespit edilmektedir.

Toplu konut projesi kendi içerisinde değerlendirildiğinde eğitim ve sağlık tesisleri, parklar ve yeşil alanlar, dini yapılar, ticari merkezler, otoparklar ve konut alanları olmak üzere karma arazi kullanımına uygun olarak tasarlanmış olduğu görülmektedir. Fiziksel açıdan ihtiyaç duyulabilecek temel fonksiyonlar proje kapsamında değerlendirilmiş olup bahse konu konutların ve donatı alanlarının fiziksel açıdan sürdürülebilirliği ve yeterliliği ise farklılık göstermektedir.

Uzundere Toplu Konutlarının bulunduğu bölge, uygulama öncesinde ormanlık arazi sınıfında yer almakta olup yer yer tarımsal nitelikli topraklardan oluşmaktadır. Hem proje alanının hem de çevresinin doğal sit olması ve nüfusun bölgeye çekilmesi ile söz konusu ormanlık arazilerin geleceği de doğrudan etkilenmiştir. Nüfusun giderek artması ve kentleşmenin hız kazanmasıyla birlikte makro formun bölgedeki baskısının artacağı öngörülmekte olup doğal alanların sürdürülebilirliğini ise olumsuz yönde etkileyeceği değerlendirilmektedir. Yukarıda bahsedilen durumlar, elde edilen bulgular ve yapılan araştırmalar birlikte ele alındığında kentsel dönüşümün etki alanı ve sürdürülebilirlik açısından doğru değerlendirilebilmesi amacıyla Kadifekale Kentsel Dönüşüm Projesi ve Uzundere Toplu Konut Projesi beraber incelenmiştir. Çalışma boyunca kentsel dönüşüm projelerinin kentler üzerindeki rolünün anlaşılması

hedeflenmiş olup sürdürülebilirliğe hangi boyutlarda etki ettiği sorusuna yanıt aranmıştır.

BÖLÜM 7 SONUÇ

Hızlı üretim sürecinin odağında konumlanan kentler, küreselleşme politikalarının etkisiyle ortaya çıkan rekabet yarışında prestijli projelerin meydana gelmesine sebebiyet vermiştir. Kentsel dönüşüm pratiği ise bahse konu projelerin görünür hale gelmesinde ve kente doğrudan müdahale etme noktasında önemli bir uygulama aracı olmuştur. Kentsel dönüşüm uygulamaları ile kent mekânlarının dönüştürülmesi, iyileştirilmesi, farklı işlev kazandırılması, korunması ya da canlandırılmasına yönelik ise çeşitli yöntemler ve uygulama araçları bulunmaktadır. Söz konusu pratiğin çeşitlenmesi ve süreç içerisine özel sektörün dahil edilmesi ise kentsel dönüşümün asıl amacından şaşmasına ve sermayenin kentte mekân seçmesine yol açan rant odaklı projelere dönüşmesine sebep olmuştur.

Kentsel dönüşüm projeleri kentin eskiyen ve bozulan dokusuna yönelik iyileştirme çalışmalarını kapsadığı gibi afet riski altındaki kent parçalarına müdahale edilebilmesine yönelik yasal ve yönetsel arka planıyla da son dönemde mevzuattaki yerini almıştır. Deprem, heyelan, sel ya da erozyon gibi doğal afet riskiyle karşı karşıya olan alanlarda can ve mal güvenliğinin korunması, güvenli yaşam alanlarının oluşturulması, sağlıklı yaşam standartlarının sağlanamaması durumunda ise mevcut alanın en doğru ve sürdürülebilir hale getirilmesine yönelik yapılacak müdahaleler önem arz etmektedir. Nitekim Türkiye'deki örnekler değerlendirildiğinde, afet riski altındaki alanların kentsel dönüşüme girdikten sonra işlev değiştirmediği ve yeniden konut alanı olarak kullanılmaya devam ettiği görülmektedir. Özellikle hem afet riskinin bulunduğu hem de gecekondu alanlarının yer aldığı merkezi yerleşim alanlarının kentsel dönüşüme sokulmasıyla birlikte gökdelen ve yüksek katlı yapıların ortaya çıktığı yeni konutlarda bölgenin eski sakinlerinin ekonomik açıdan yeterli standartlara sahip olmaması nedeniyle bulundukları alandan uzaklaşmak zorunda kalması, bir başka sosyolojik problemin de ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Kentsel dönüşüm uygulamaları ile proje öncesi ve sonrasındaki yapılı çevrede, yaşam standartlarının ekonomik, sosyolojik ve çevresel olarak bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerektiği gibi yaşamın sürdürülebilirliği ve koşulların kalıcı olarak

iyileştirilebilir olması temel gaye olmalıdır. Mevcut koşulların iyileştirilemediği ve fiziksel açıdan ömrünü tamamlayan kent parçalarının yeniden kente kazandırılması ve sürdürülebilirliğin sağlanması gerekmektedir. Kentlere doğrudan ya da dolaylı yoldan yapılan müdahaleler mevcut sorunların çözülmesine yanıt verdiği gibi yeni problemlerin ve daha önce yaşanmayan durumların meydana gelmesine de sebep olabilmektedir. Bundan sonraki çalışmalarda kentsel dönüşüm projelerinin fiziksel boyutun yanında ekonomik ve sosyal sürdürülebilirlik bağlamında da daha yoğun bir etkileşimsellik içinde ele alınarak incelenmesi elbette daha kapsayıcı sonuçlar elde edilmesini sağlayacaktır. Bu çalışmanın ise bu bağlamda küçük de olsa bir katkı koyması umulmaktadır.

KAYNAKLAR

Acat, N. ve Ek, F. (2023). Kültürel Üretim Mekânlarında Kenti Üreten Kadınlar: Kadifekale Örneği. *İdeal Kent Dergisi, 40*(15), 338-375.

Açıkgöz, Ö. ve Özkan, B. (2009). 1929 Ekonomik Buhranı ve Türkiye Ekonomisine Etkileri. *Mevzuat Dergisi, 12*(136).

Adıgüzel, O., & Yüksel, H. (2011). 'Tarihsel Süreçte Çalışma Kavramı ve Bir Kırılma Noktası Olarak Sanayi Devrimi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi, 48*(553), 69-81.

Ağca, N. (2012). Toprak Kimyası'nın Dünü, Bugünü ve Geleceği. Toprak Bilimi ve Bitki Besleme Dergisi, *1*(1) 9-13.

Akbulut, A. (2019). *Küreselleşme ve Neoliberal Kentleşmenin Çevresel Sürdürülebilirlik Üzerindeki Etkisinin Kapalı Konut Siteleri Üzerinden İncelenmesi* (Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi.

Akbulut, A. (2019). *Küreselleşme ve Neoliberal Kentleşmenin Çevresel Sürdürülebilirlik Üzerindeki Etkisinin Kapalı Konut Siteleri Üzerinden İncelenmesi* (Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi.

Akbulut, F. (2016). Kentsel Ulaşım Hizmetlerinin Planlanması ve Yönetiminde Sürdürülebilir Politika Önerileri. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 11*(1),337-355.

Akçakaya, O. (2016). Kentsel Sürdürülebilirliğin Uygulanması ve Ölçülmesi Bağlamında Yerel Yönetimlerin Fonksiyonu. Ardahan Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, *2*(4), 47-64.

Akdaş, M. (2021). Görünmeyen Sınırların Kentsel Dönüşüm Projeleri ile Değişimi: İzmir Kadifekale Örneği. *Mimarlık ve Yaşam Dergisi Journal of Architecture and Life*, *6*(2),301-317.

Akıncıtürk, N. (1999). Ekomimimarı Ölçekte Yapı Elemanları ve Malzeme Olgusunun Sürdürülebilir Kentleşmeye Yansıması. *BAÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 1*(1), 114-133.

Akkar Ercan, Z. M. (2006). Kentsel dönüşüm üzerine Batı daki kavramlar tanımlar süreçler ve Türkiye. *Planlama-Planning*, 29–38. https://hdl.handle.net/11511/74407

Akpınar, O. ve Pektaş, E.K. (2019). Yavaş Şehirler ve Kentsel Yaşam Kalitesi Üzerindeki Etkileri: Seferihisar Halkının Algısı Üzerine Bir Araştırma. *Kocatepe İİBF Dergisi, 21(*1),31-46.

Akpolat, Y., Kaya, G., Çalışkan, A. ve Karaağaç, Ş. (2021). İzmir Deprem Afetinden Etkilenenler Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Depremle İlgili Toplumsal Bilincin Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 23(*2), 723-753.

Aksoy, A.D. (Kasım 2024). *Sürdürülebilirlik Kavramının Tarihçesi ve Gelişimi.* EKOIQ. https://arzudenizaksoy.com/yazi/surdurulebilirlik-kavraminin-tarihcesi-ve-gelisimi

Aktan Aktuğlu, E. (2012). İdeal ve Ütopik Kent Modellerine Ulaşım Bağlamında Biçimsel Yaklaşımlar. *İdeal Kent Dergisi, 3*(5), 68-103.

Akyıldız, A. (2020). Kentleşme ve Kentsel Gelişim Bağlamında Açık Kamusal Alanların Sürdürülebilir Kentler Açısından Değeri. *Millî Folklor, 16*(125), 188-201.

Alada, A., Gürpınar, E., ve Budak, S. (2012). Rio Konferansı Üzerine Düşünceler. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* (*3-4-5*).

Albayrak, G. (2023). YEŞİL EKONOMİ ALANINDA YAZINDA YAYINLANMIŞ MAKALELERİN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (*32 (Dicle Üniversitesi'nin 50. Yılına Özel 50 Makale)*, 347-367.

Al-Rebholz, A. (2017). Kent Kuramları: Klasikler ve Çağdaşlar. Talas, M. & Yiğit, E. (eds.): Kent Sosyolojisi. İstanbul: Lisans Yayıncılık, 135-164.

Arlı, A. (2010). Habitat II Tartışmaları ve İstanbul'da Toplumsal Dönüşüm. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 8(*16), 367-388.

Aslanboğa, L. (2023). İzmir Büyükşehir Belediyesi İZSU Dere Islahı ve Dere Temizliği Örneği (Yüksek Lisans Tezi). Kapadokya Üniversitesi.

Aslanoğlu, R. (2000). *Kent Kimlik ve Küreselleşme.* Bursa: Ezgi Kitabevi s. 56, 57.

Aşan, D. (2020). Johannesburg Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi. Dilek Aşan Danışmanlık. https://www.dilekasan.com/johannesburg-dunya-surdurulebilir-kalkinma-zirvesi/

Aşıcı, A. (2017). *Yeşil Düşünceden Yeşil Ekonomiye*. Yeni İnsan Yayınevi, Ankara, ss, 22-35.

Ataöv, A., ve Osmay, S. (2007). Türkiye'de Kentsel Dönüşüme Yöntemsel Bir Yaklaşım. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi*, *24*(2), 57–82. http://jfa.arch.metu.edu.tr/archive/0258-5316/2007/cilt24/sayi_2/57-82.pdf

Atıl, A., Gülgün, B. ve Yörük, İ. (2005). Sürdürülebilir Kentler ve Peyzaj Mimarlığı. *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 42*(2),215-226.

Atma, Ö. (2022). Uzundere (Karabağlar-İzmir), İslam (Saimbeyli-Adana) ve İslam (Feke-Adana) Yerleşim Birimlerindeki Heyelanların Jeolojik ve Jeofizik Yöntemlerle Tespiti ve Korelasyonu (Yüksek Lisans Tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.

Avşar, M. (2009). Kentimizin deprem, heyelan ve taşkın alanları açısından irdelenmesi. TMMOB İzmir Kent Sempozyumu, ss. 57-72.

Aydın, A. ve Çamur, Ö. (2016). Kentsel Dönüşüm Uygulamalarında Başarılı Dünya Örnekleri: Danbara, Solidere, Rio De Jeneiro. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 6*(1), 53-68.

Aydın, A. ve Çamur, Ö. (2017). Avrupa Birliği Çevre Politikaları ve Çevre Eylem Programları Üzerine Bir İnceleme. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7*(13), 21-44.

Aydınalp, C. ve Başar, H. (2020). Ege Havzasındaki Büyük Toprak Gruplarının Farklı Toprak Taksonomisi Sistemlerine Göre Karşılaştırılması. *Tarım Bilimleri Dergisi,* 6(3), 49-53.

Ayık, C. (2011). *Sürdürülebilir Kentsel Tasarım Kriterleri Çerçevesinde Geleneksel ve Çağdaş Şehirlerde (Eko-Şehirler) Kamusal Mekanların Karşılaştırılması* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversite.

Baalawi, M. (2016). Kent Sorunları Çözülebilen 'Eko-Kentler' Kriterleri ve Değerlendirme Yöntemleri. Uludağ Üniversitesi, Bursa.

Bal, S. (2017). *Türkiye'de Soylulaştırma: Ankara Dikmen Vadisi Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

Bal, S. (2017). *Türkiye'de Soylulaştırma: Ankara Dikmen Vadisi Örneği.* (Yüksek Lisans Tezi). Pamukkale Üniversitesi, Denizli.

Barcelona Lab for Urban Environmental Justice and Sustainability. (Aralık, 2024). *Barcelona TreesTemperingTheMediterranean City Climate.* Climate Adapt https://climate-adapt.eea.europa.eu/en/metadata/case-studies/barcelona-trees-tempering-the-mediterranean-city-climate

Baş, H. (2018). Sürdürülebilir Kent Formu: Yayılmaya Karşı Kompaktlaşma. *Türkiye Kentsel Morfoloji Ağı, II. Kentsel Morfoloji Sempozyumu*, İstanbul Bildiriler Kitabı içinde (s. 105–115).

Başaran, İ. (2008). Kent ve yerel yönetim. Okutan Yayıncılık.

Başdelioğlu, M. (2005). *Sürdürülebilir Gelişme ve Kent-Yerel Gündem 21 Örneğinde* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi.

Bayar, D. (2012). Doğal Arazi Bölünüşü, Arazi Kullanım İlişkisi. Ankara Üniversitesi. (Açık ders kaynağı).

Bayram, T., Altıkat, A. ve Torun, F. (2011). Avrupa Birliği ve Türkiye'de Çevre Politikaları. *Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi,* 1(1),33-38.

Beatley, T. ve Manning, K. (1997). TheEcology of Place, Planning for Environment, EconomyandCommunity, Island Press. Washington.

Berktaş, S.ve Oraklıbel, R. (2021). Sanayi Devrimi ile Gelen Değişim: İş Bölümü ve Yabancılaşma. *Atlas Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi, 1(*6), 112-121.

Bıçkı, D. (2006). Harvey v Castells'de Kent Sorunsalı: Politik Ekonomi Vizyonu ve Sınırlılıkları. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7*(11), 111-130.

Bigg, T. & Dodds, F. (1997). The UN Comission on Sustainable Development. Felix Dodds (ed.) TheWayForward Beyond Agenda 21, EarthscanPublication Ltd., London, ss. 16-21.

Binboğa, G. (2017). Sürdürülebilirlik Kapsamında Kyoto Protokolü Esneklik Mekanizmaları ve Türkiye'nin Durumunun İncelenmesi. *MCBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 15*(4), 207-238.

Bozkurt, B. (2021). Erken Cumhuriyet Dönemi Demiryollarının Millileştirilmesi: Anadolu Demiryolları ve Mersin- Tarsus- Adana Hattının Satın Alınması. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*(*71*), 679-702.

Bozlağan, R. (2010). Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı. *Journal of Social Policy Conferences*(*50*), 1011-1028.

Bulca, K. (2019). *Gecekondu Bölgelerinde Gerçekleştirilen Kentsel Dönüşüm Uygulamalarında Kullanıcıların Yaşadığı Sosyo-Mekansal Sorunlar: Kadifekale Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Burat, S. 2000. GreenBelt as a Planning ToolandGreenBelt of Ankara (Yüksek Lisans Tezi) Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Burgess, R. (2000). The Compact City Debate: A Global Perspective", in Compact Cities: Sustainable Urban Forms for Developing Countries. Jenks, M.E. and Burgess R. (Eds.), London: Spon Press.

Burton T. & Matson L. (1996). "Urban footprints: Making best use of urban land and resources: A rural perspective", in The Compact City: A Sustainable Urban Form, M. Jenks,E. Burton and K. Williams (Eds.), London: Spon Press.

Cacioppo, S. (2019, April 25–28). *Evolutionarytheory of socialconnections: Past, present, andfuture*[Conference presentationabstract]. Ninety-ninthannualconvention of the Western PsychologicalAssociation, Pasadena, CA, United States.

Ceylan, A. (2007). Yaşam Kalitesinin arttırılmasında Kentsel Yeşil Alanların Önemi ve Kentsel Dönüşüm ile İlişkilendirilmesi (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi.

Coşar, Y. (2014). Yavaş Şehir Olgusunun Kentsel Yaşam Kalitesi Üzerindeki Algılanan Etkisi.*Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 25*(2), 226-240.

Çamur, D. &Vaizoğlu, S. A. (2007). Çevreye İlişkin Önemli Toplantı ve Belgeler. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni,6*(4),297-306.

Çankır, B., Fındık, H. ve Koçak, E. (2012). Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Organizasyon Yönetimi. 1st International Conference on Sustainable Business and TransitionsforSustainable Development, Konya.

Çetin, İ. (2011). Kentiçi Bir Çöküntü Alanı Örneği Kadifekale'de Mekan Sosyolojisi Denemesi. *Sosyoloji Dergisi* (*25*), 53-80.

Çetin, İ. (2012). Gecekondunun Mekân Sosyolojisi İzmir Araştırması (1. Baskı). İstanbul: Yaba Yayınları.

Çiçek, İ. (1985). Türkiye'de Özellikle Doğu Kara Deniz Bölgesinde Heyelan olayları ve Ekonomiye Etkileri (Yüksek Lisans Tezi) G.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çiftçi, Ç (2016). Toplum Temelli Bir Yaklaşım Olarak Sürdürülebilir Kentsel Dönüşüm: Ankara Dikmen Vadisi Örneği (Doktora Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.

Çilengir, S. (2014). İzmir Kadifekale'den Mekânın Kapitalist Dönüşüm Sürecine Karşı Mücadele Deneyimleri. Tunceli Üniversitesi Bilimsel Araştırma Proje Birimi.

Çilingir, T. ve Görgün, E. (2018). Hızla Üzerine Kent Gelen Köyün, Kentleşme ile İmtihanı: *Uzundere. TOMBB Şehir Plancıları Odası, Planlama, 28(*1),139–151.

Çoban, Ç. (2012). Le Corbusier Hakkında Bilmedikleriniz. Arkitera. https://www.arkitera.com/haber/le-corbusier-hakkinda-bilmedikleriniz/

Çokgezen, J. (2007). Avrupa Birliği Çevre Politikası ve Türkiye. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 23*(2), 91-115.

Dantzig, G.B. & Saaty T.L. (1973). Compact City: A Plan for a Livable Urban Environment, W.H. Freeman& Co., San Francisco, CA.

Dayıoğlu, O. (2006). Kentsel Gelişimde Dönüşüm Projeleri: Süreç ve Aktörlerin Tanımlanması: Zeytinburnu Örneği. (Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi,

Demirağ, H. ve Arslan, Ü. (2017). Sanayi Devrimi: Sonuçları ve Uluslararası Sisteme Yansımaları. Başkent Üniversitesi, Araştırma Makalesi. https://www.academia.edu/35814711/Sanayi_Devrimi_Sonu%C3%A7lar%C4%B1_ve_Uluslararas%C4%B1_Sisteme_Yans%C4%B1malar%C4%B1

Demirkan, O. (2002). Dünya Çevre Günü Rio Zirvesi ve Rio+10 Johannesburg Zirvesine Doğru.Gazete haberi, teb haber.

Demirkıran, S. ve Demiral, B. (2008). Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Uygulamalarında Yerel Yönetimlerin Rolü: Bursa Büyükşehir Belediyesi Örneği (Yüksek Lisans Tezi). Edirne Trakya Üniversitesi.

Demirsoy, M. (2006). Kentsel Dönüşüm Projelerinin Kent Kimliği Üzerindeki Etkisi (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

Deniz, T. (2017). Hızlı Dünyada Sürdürülebilir Mekânlar: Sakin Kentler. *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, 6*(3), 1400-1412.

Desheng, X., Gengzhi H., Jingwen G., Jıarong L. (2014). Changing concepts of city and urban planning practices in guang-zhou(1949-2010): An approach to sustainable urban development.

Dikmen, Ç. ve Doruk, F. (2017). Sosyo-Kültürel Sürdürülebilirlik Kapsamında Gerede (Kratei) Hanlar Bölgesinin Değerlendirilmesi. *Türk Bilim Araştırma Vakfı Dergisi, 10*(2),11-26.

Dinçer, İ. & O. Akın. (1994). Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kapsamında Koruma Planı ve İdari Yapısı. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 6(*19), 176-196.

Doğan, H. M., & Yılmaz, O. M. K. D. S. (2013). Tokat İli Büyük Toprak Grupları, Erozyon Sınıfları ve Arazi Yetenek Sınıfları Tematik Harita Katmanlarının CBS ile Hazırlanması ve Analizi. *Journal of Agricultural Faculty of Gaziosmanpaşa University (JAFAG), 2013*(2), 18-29.

Doğanay, G. (2016). Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Politikaları:2002-2014 Dönemi. (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.

Doğer, L. (2009). İzmir Agorası Kazılarından 17.-19. Yüzyıl Seramik Bulutları Üzerine Bazı Gözlemler. *Sanat Tarihi Dergisi*, *17*(1), 23.

Dongtan Eko Kenti. (2009). Erişim adresi http://www.yapi.com.tr/haberler/dongtan-ekokenti_96009.html

Dölek, İ. ve Demir, S. (2011).Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) İle Coğrafya Derslerine Yönelik Öğretim Materyallerinin Hazırlanması. *Sosyal Bilgiler Eğitimi Araştırmaları Dergisi, 2*(2), 122-143.

Duman, B. (2017). Kentsel Yenileşme ve Kentsel Dönüşüm. Sosyoloji Lisans Programı, İstanbul Üniversitesi. Erişim adresi https://dep.manas.edu.kg/img/files/11/Kentsel%20Yenile%C5%9Fme%20ve%20Kentsel%20D%C3%B6n%C3%BC%C5%9F%C3%BCm%20(%C4%B0st.%20%C3%9Cnv.).pdf

Duru, B. (2007). Avrupa Birliği Çevre Politikası. *Avrupa Birliği Politikaları Dergisi, 2*(2), 198-217.

Duru, B. (2011). Gökdelenler ve Kent. Prof.Dr.Cevat Geray'a Armağan, Mülkiyeliler Birliği Yayınları, Ankara, s.331-362.

Edwards, B. 1999. Sustainable Architecture 2nd ed. Oxford, 4-8 ArchitecturalPress.

Egercioğlu, Y. ve İregöl, A. (2017) İzmir'de Kentsel Dönüşüm Projelerinde Sürdürülebilir İnşaat Atık Yönetiminin Değerlendirilmesi. *TMMOB Şehir Plancıları Odası, Planlama, 27*(2),169–179.

Ekinci, Y. (2022). Göçle Oluşmuş Yaşama Bölgelerinde Kentsel Dönüşüm Müdahaleleri ile Değişen Yaşam Kalitesi Algısı: İzmir Uzundere Örneğinde Bir İnceleme (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi.

Ekoiq. (2021). Paris, İklim Eylem Planını Nasıl Hazırladı. Erişim adresi https://ekoiq.com/2021/10/15/paris-iklim-eylem-planini-nasil-hazirladi/

Erbaş Gürler, E. (2012). Peyzaj Tasarım Kavramlarının Disiplinlerarası Etkileşimler Çerçevesinde Değerlendirilmesi (Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Erdem, M. S. ve Yenilmez, F. (2017). Türkiye'nin Avrupa Birliği Çevre Politikalarına Uyum Sürecinin Değerlendirilmesi. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 4(*2), 91-119.

Erdem, M. ve Türkmen, F. (2020). ÇırpıpDeresiHavzasında RUSLE ModeliileErozyonRiskininDeğerlendirilmesi: Turnasuyu-Ordu. *Akademik Ziraat Dergisi, 9(*1), 129-136.

Erdem, P. (2022). Dirençli kent ve kompakt kent modellerinin sürdürülebilirlik çerçevesinde değerlendirmesi. *Eurasian Journal of Forest Science,10*(3), 183-206.

Erdem, Ü. ve Günerhan, H. (2010). Çevre ve Şehir Açısından Yavaş Şehir Hareketinin Gelişimi.*TMMOB Makine Mühendisleri Odası, 11*(20), 32-37.

Erdinç, B. (2016). Avrupa Birliğinde Sürdürülebilir Kentleşme: Türkiye'ye Yansımaları (Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.

Erdoğan, G., Öztürk, B. (2019). Sürdürülebilir Kentleşme: Dokuma Kenti Buldan Örneği. *Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi (MBUD), 4* (1), 51-68.

Eren, Ş. G. (2019). Tokyo: Solaris-Güneş İmparatorluğu'nun Dirençli, Kırılgan ve Tehlikeli Kenti. *İdeal Kent Dergisi, 28*(10), 907-94.

Ergün, T. ve Çobanoğlu, N. (2012). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Etiği. Ankara Üniversitesi *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 3*(1), 97-123.

Es, M., & Ateş, H. (2010). Kent Yönetimi, Kentlileşme ve Göç: Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Journal of Social Policy Conferences* (*48*).

Eşkinat, R. (2016). Binyıl Kalkınma Hedeflerinden Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2*(3), 267-282.

EuropeanCommission. (2019). EuropeanCommission. 07. 14. 2019 tarihinde EuropeanCommission: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52014DC0398R%2801%29 adresinden alındı.

Ezer, F. (2010). 1929 Ekonomik Krizinin Türkiye'ye Etkileri. Fırat Üniversitesi *Sosyal Bilimler Dergisi, 20*(1), 427-442.

Gedik, Y. (2020). Sosyal, Ekonomik ve Çevresel Boyutlarıyla Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma. *Uluslararası Ekonomi Siyaset İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, 3(*3), 196-215.

Genç, C. (2021). Türkiye'nin Paris İklim Antlaşması Dahilindeki Yükümlülükleri ve İklim Değişikliğinin Bu Yükümlülükler Üzerindeki Etkisi (Yüksek Lisans Tezi). İskenderun Teknik Üniversitesi.

Genç, F. N. (2008). Türkiye'de Kentsel Dönüşüm: Mevzuat ve Uygulamaların Genel Görünümü. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 15(*1), 115-130.

Görgülü, Z. (2008). Kentsel Dönüşüm ve Ülkemiz. TMMOB İzmir Kent Sempozyumu. Erişim adresi http://www.tmmobizmir.org/wp-content/uploads/2014/05/200872.pdf

Grady, J. S., Her, M., Moreno, G., Perez, C., & Yelinek, J. (2019). Emotions in storybooks: A comparison of storybooksthatrepresentethnicandracialgroups in the United States. *Psychology of Popular Media Culture, 8*(3), 207–217.

Güler, Mahmut ve Abdulmenaf Turan (2013). Türkiye'de Sürdürülebilir Kentsel Gelişme Stratejileri: KENTGES Eylem Planı (2010-2023) Örneği. Büyüme ve Gelişme Dergisi, 1(2), 255-260.

Gümüş, N. (2013). İzmir'de Kentsel Büyüme ve Doğal Afetler. https://www.researchgate.net/publication/323007218_IZMIR'DE_KENTSEL_BUYUME_VE_DOGAL_AFETLER

Güner, U. (2020). Çevresel Sürdürülebilirlik. Trakya Üniversitesi, Edirne. E-kitap

Güven, A. (2016). Kent, Kentlileşme ve Kentsel Yönetim İhtiyacı. *Journal of International Management, Education and Economics Perspectives, 4*(1), 21–30.

Harvey, D. (2014). Postmodernliğin Durumu-Kültürel Değişimin Kökenleri. (Çev. S, Savran) İstanbul: Metis Yayınları, 2014.

Haughton, G. (1999). "Environmental Justice and the Sustainable City", Journal of Planning Education and Research, (18): 233-243.

Holling, C.S. (1973). Resilience and stability of ecological systems. *Annual Review of Ecology and Systematics, 4(*6),1-23.

Howard, E., (1965). Garden Cities of To-Morrow. *First M.I.T Press Paper back Edition, Great Britain, 50*(58), 138-150.

Hölscher, K ve Frantzeskaki, N. (2021). Perspectives on urban transformationresearch: transformations in, of, andbycities. Erişim adresi https://www.researchgate.net/publication/349257037_Perspectives_on_urban_transformation_research_transformations_in_of_and_by_cities

Ilgın, Ö. (2007). Bir Kalkınmacılık Masalı. Sürdürülebilirlik: Kent ve Mimarlık. http://mimarlarodasiankara.org/dosya/dosya5.pdf#page=12 (Kaynakça düzeltilecek)

Işık, Ş. (2006). Türkiye'de Kentleşme ve Kentleşme Modelleri. Ege Coğrafya Dergisi 14, (2005),57-71, İzmir. Erişim adresi

https://www.researchgate.net/publication/308721793_TURKIYE'DE_KENTLESME_VE_KENTLESME_MODELLERI_Urbanisation_and_Urbanisation_Models_in_Turkey

İlik, B. (2015). Ekokent Anlamında İki Kentin Karşılaştırılması Dongtan-Abu Dabi. Erişim adresi https://prezi.com/gazehmayfgz3/ekokent-anlaminda-iki-yeni-kentin-karsilastirilmasidongtan-/

İrdem, İ. ve Efe, M. (2023). Deprem, Dirençli Kent ve Acil Afet Yönetimi: Türkiye Örneği. *Kamu Yönetimi ve Politikaları Dergisi,* 4(2), 241-276.

İzmir İl Milli Eğitim Müdürlüğü, 2012. https://izmir.meb.gov.tr/www/ilimizin-tarihcesi/icerik/1#:~:text=Smyrna%20%2F%20%C4%B0zmir%20ad%C4%B1n%C4%B1n%2C%20Ana%20Tanr%C4%B1%C3%A7a,S%C3%B6zc%C3%BCk%20b%C3%BCy%C3%BCk%20olas%C4%B1l%C4%B1kla%20Hitit%20k%C3%B6kenlidir.

Kalağan, G. ve Çiftçi, S. (2012). Kamu-Özel Sektör İşbirliğini Kentsel Mekâna Yansıma: Kentsel Dönüşüm Örneği ve Yeni Aktörler. Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi, 4, (2), 121-133. Erişim Adresi https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/117315

Kandaloğlu, N (2012). Kentsel Dönüşüm ve Bir Dağıtım Modeli Örneği. İstanbul Teknik Üniversitesi, Doktora Tezi. Erişim adresi https://polen.itu.edu.tr:8443/server/api/core/bitstreams/14a9b62c-74f1-4ceb-af26-814c11e1d8e6/content

Kaplan, A. (1999). Küresel Çevre Sorunları ve Politikaları. Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara, 3. (kaynakça düzenlenecek).

Karabıçak, M. ve Özdemir, M. (2015). Sürdürülebilir Kalkınmanın Kavramsal Temelleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 6*(13), 44-49.

Karaca, S., Sarğın, B. ve Türkmen, F. (2019). Bazı Arazi ve Toprak NiteliklerininCoğrafi Bilgi Sistem Analizleriyle İncelenmesi: Van İli Arazi ve Toprak Özellikleri. *Türkiye Tarımsal Araştırmalar Dergisi, 6*(2), 199-205.

Karadağ, A. Ve Mirioğlu, G. (2014). Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Politikaları ve Uygulamaları Üzerine Coğrafi Değerlendirmeler: İzmir Örneği. Ege Coğrafya Dergisi, 20/2 (2011), 41-57, İzmir.

Karakaya, E. (2016). Paris İklim Antlaşması: İçeriği ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.

Karakaya, Etem ve Özçağ Mustafa (2004) Sürdürülebilir Kalkınma ve İklim Değişikliği: Uygulanabilecek İktisadi Araçların Analizi,

Karakurt, E. (2008). Sürdürülebilir Bir Kentsel Yaşam Açısından Sosyal Sermayenin Önemi. *İş, Güç, Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, 10*(2),1303-2860.

Karakuzulu, Z. (2015). Sürdürülebilir Kentler ve Kasabalar, Yerel Gündem 21 ve Bursa Örneği. TÜCAUM Sempozyumu, Ankara, 397-406.

Kartal, C. (2019). Cumhuriyet'in Başkentinin Mekânsal Dönüşümü ve 1928-1930 Dönemi Hâkimiyet-i Milliye Gazetesine Yansımaları. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(*9), 306-344.

Kaya, H. (2020). Kyoto'dan Paris'e Küresel İklim Politikaları. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Yayına Araştırmalar Dergisi, 4*(10) 165-191.

Kaya, H. ve Susan, A. (2020). Sürdürülebilir Bir Kentleşme Yaklaşımı Olarak, Ekolojik Planlama ve Eko-Kentler. Kent Araştırmaları Dergisi, 30, 11, 909-937.

Kaya, N., Çobanoğlu, M. ve Artvinli, E. (2010). Sürdürülebilir Kalkınma için Türkiye'de ve Dünyada Çevre Eğitimi Çalışmaları. VI. Ulusal Coğrafya Sempozyumu, Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi. 407-416.

Kayacan, T. (2010). Kentsel Dönüşümde Halkın Katılımının Rolü ve Önemi: Zeytinburnu ve Karanfilköy Örnekleri (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi.

Kaygalak, İ. ve Işık, Ş. (2007). Kentleşmenin Yeni Ekonomik Boyutları. *Ege Coğrafya Dergisi, 16,*17-35.

Kayıkçı, S. (2013). Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Politikası Analizi. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, 2*(*1*), 62-94.

Keleş, R. (1996). Kentleşme Politikası. İmge Kitabevi, Ankara.

Keleş, R. (1998). Kent Bilim Terimleri Sözlüğü, Ankara: İmge Kitabevi, s.112

Keleş, R. (2012). Türkiye'de Yerel Yönetimlerde Kentsel Dönüşüm Yönetim Süreci. Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Türkiye'de Yerel Yönetimlerde Kentsel Dönüşüm Süreci Çalıştayı, Ankara.

Keleş, R. ve Hamamcı C. (1998). Çevre Bilim. Ankara: İmge Kitabevi.

Keleş, R. Y. (1961). Bahçe - Şehirler ve Modern Şehir Planlaması. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 16(*04), 25-46.

KENTGES (Kentsel Gelişme Stratejisi) 2010. Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı (2010–2023). T.C. Bayındırlık ve İskân Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Keskin, E. (2012). Sürdürülebilir Kent Kavramına Farklı Bir Bakış: Yavaş Şehirler (Cittaslow). *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi, 8*(1), 81-99.

Keskin, E. B. (2020). Yavaş Şehir. Dün, Bugün, Yarın Yayınları, İstanbul. Erişim adresi https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=lWMhEAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA9&dq=s%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BClebilir+kentle%C5%9Fme+e%C4%9Filimleri&ots=49zC0elGfg&sig=jWIIJ2NXbR7c0YbeKI2_7IkUEeA&redir_esc=y#v=onepage&q=s%C3%BCrd%C3%BCr%C3%BClebilir%20kentle%C5%9Fme%20e%C4%9Filimleri&f=false

Keskinok, Ç. (2001). 17 Ağustos Depremi, Kentleşme ve Planlama Sorunları Üzerine Düşünceler. *Planlama Dergisi, 5*(3), 33-39. Erişim adresi

Kılıç, E. M. ve Göksu, E. (2018). Bir Kentsel Dönüşüm Deneyimi: Kadifekale-Uzundere İkileminde Bireysel Öyküler Üzerine Düşünmek (Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi.

Korkmaz, H. (2013). Yerel Politikalarda Kentsel Dönüşüm Uygulamaları: Kayseri İli Örneği. Yerel Politikalar Dergisi. Erişim Adresi https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/497345

Korkut, H. ve Öner, Ş. (2022). Habitat Konferanslarında Küresel Kent: Sorunlar ve Çözüm Odaklı Eylem Planları. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 25*(48),453-472.

Köktürk, E. (2003). Türkiye'de 'Gecekondu ve İmar Affı' Üzerine Bir İnceleme. *Jeodezi Jeoinformasyon Arazi Yönetimi Dergisi,* (89), 49-66.

Köktürk, E. ve Köktürk, E. (2007). Türkiye'de Kentsel Dönüşüm ve Almanya Deneyimi. 11. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı, TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, Ankara. Erişim Adresi http://www.erolkokturk.net/FileUpload/ks85423/File/2007-04-2__6_turkiye_de_kentsel_donusum_ve_almanya_deneyimi.pdf

Köroğlu, Y. (2020). Kentsel Dönüşüm Uygulama Aktörlerinin Sürdürülebilir Bina Tasarım Yaklaşımı Konusundaki Farkındalık Düzeylerinin Değerlendirilmesi. Dönem Projesi, Ankara Üniversitesi. Erişim Adresi https://dergiler.ankara.edu.tr/xmlui;/bitstream/handle/20.500.12575/74285/Yusuf%20Emre%20K%c3%96RO%c4%9eLU%20-%2012832830.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Kula, Erhun (1998). History of EnvironmentalEconomicThought. London: RoutledgePublish.

Kuşat, N. (2013). Yeşil Sürdürülebilirlik İçin Yeşil Ekonomi: Avantaj ve Dezavantajları-Türkiye İncelemesi. *Yaşar Üniversitesi Dergisi, 29(*8), 4896 – 4916.

Küçükkalay, M. (1997). Endüstri Devrimi ve Ekonomik Sonuçlarının Analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,* (2),51-62.

Küçükkaya, A. (2008). Avrupa Birliği Ortak Çevre Politikası Çerçevesinde Çevre Vergileri ve Türkiye İçin Bir Değerlendirme (Yüksek Lisans Tezi). Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

Lefebvre, H. (2007). Rhythmanalysis; Space, Time andEveryday Life. (Çev. S.Elden&G.Moore). Londra: Continuum.

Littig, B. & Griebler , E. (2005). Social Sustainability: A Catch Word between Political Pragmatismand Social Theory, *International Journal or Sustainable Development, 8(*1/2), 65-79.

Metlioğlu, S. (2021). Kapital Birikim Süreçleri ve Kent Kuramları. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, 14(*33), 184-202.

Mirioğlu, G. (2013). İzmir'deki Kentsel Dönüşüm Projeleri Üzerinden Karşılaştırmalı Bir Coğrafi Analiz: Kadifekale-Uzundere Örneği (Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.

Morelli, J. (2011). Environmental Sustainability: A Definition for Environmental Professionals, *Journal of Environmental Sustainability,* 2(5),1-10.

Nebati, N. (2020). Kentsel Periferin Dönüşümü ve Entegrasyonunda STK'ların Üstlenebileceği Roller Üzerine Bir Değerlendirme. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20*(1), 255 – 276. Erişim Adresi

Niray, N. (2002). Tarihsel Süreç İçinde Kentleşme Olgusu ve Muğla Örneği. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (*9*), 1-27.

Nkubiyaho, B. (2020). Kentsel Müdahale Biçimleri Olarak Kentsel Yenileme, Koruma ve Sağlıklaştırma Kavramları. Erişim adresi https://www.researchgate.net/publication/345084692_KENTSEL_MUDAHALE_BICIMLERI_OLARAK_KENTSEL_YENILEMEKORUMA_VE_SAGLIKLILASTIRMA_KAVRAMLARI

Ocakoğlu, N., Demirağ, E. ve Kuşçu, İ. (2005). İzmir Körfezi ve Çevresinin Sualtı Aktif Fayları ve Depremselliği. *Hacettepe Üniversitesi Yerbilimleri Uygulama ve Araştırma Merkezi Dergisi,27*(1), 23-40.

Oğur, E. (2021). İzmir İlinde Bulunan Nadir, Endemik ve Tehdit Altındaki Bitki Türlerinin Toplanması ve ExSitu Muhafazası. *Anadolu Jr., 31*(2), 226-244.

Oğuz, D. ve Uslu, A. (1996). Kentsel Yeşil Alanların Etkinliği, Çevre Planlama ve Tasarımında Bütüncül Yaklaşım Sempozyumu, AÜ Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, 270-276.

Ökten, S. ve Ökten, A. (2018). Avrupa Birliği Politikaları Perspektifinde Sürdürülebilir Kent. *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi, 1*,(3), 408-425.

Özcan, K.(2016). Kent Planlamada Sürdürülebilirlik Gündemi: Bir Kavramsallaştırma Denemesi. *Avrasya Terim Dergisi, 4* (2), 7 – 17.

Özcüre, G. (2014). Rio+20 Sonuç Bildirgesi'nin Okyanuslar ve Denizler Bölümü; "İstediğimiz Gelecek"mi? *Kent Kültürü ve Yönetimi Hakemli Elektronik Dergi,7*(2),49-60.

Özçağ, M. ve Hotunluoğlu, H. (2015). Kalkınma Anlayışında Yeni Bir Boyut: Yeşil Ekonomi. *Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 13*(2), 303-324.

Özdemir, Z. & Özkaynak, M. (2023). Kentsel Yeşil Alanları Sürdürülebilir Kentleşme Üzerinden Okumak: Amasya Kenti Örneği. *Çevre, Şehir ve İklim Dergisi, 2*(3), 270-292.

Özden, P. (2006). Türkiye'de Kentsel Dönüşümün Uygulanabilirliği Üzerine Düşünceler. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 35*(3), 215-233.

Özden, P. (2011). Kentsel Yenileme Uygulamalarında Yerel Yönetimlerin Rolü Üzerine Düşünceler ve İstanbul Örneği. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*(*23-24*), 255-270.

Özer, N & Özer, Y. (2014). Bir Kentsel Süreklilik Örneği: Potsdam Meydanı.

Özlüer, F., Baysal, C. ve Schechla, J. (2018). Habitat III ve Kolektif Haklar. Ekoloji Kolektifi Derneği,1. Baskı. https://ekolojikolektifi.org/wp-content/uploads/2018/08/habitat-3.pdf

Ozmehmet, D. E. (2008). Dünyada ve Türkiye'de Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları. Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 3(12), 1853-1876. https://doi.org/10.19168/jyu.48930

Öztaş, E. (2004). Türkiye'de Kentleşmenin Belediyeler Üzerindeki Etkisi (Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi.

Öztürk, K. (2002). Heyelanlar ve Türkiye'ye Etkileri. *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 22*(2), 35-50.

Öztürk, N. K. ve Demirel, Ö. (2021). Çok Paydaşlı İş Birliği ve Dirençli Kent Açısından Montreal Şehri. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 10*(2), 24-44.

Pallemaerts, M. (1993). InternaionalLawfromSıockholmto Rio: BacktoıheFuture. Greening International Law, Eartscan Publications Limited, London.

Paris Deklarasyonu. (2020). Erişim adresi https://marmara.gov.tr/wpcontent/uploads/2021/01/Paris-Deklarasyonu_TR.pdf

Parlak, B. (2008). Kent Kültürü ve Kentlilik Bilinci Geliştirme Projesi: Bursa Büyükşehir Örneği. Dönüşen Kentler ve Değişen Yerel Yönetimler, Gazi Kitabevi, Ankara 2008, s. 61-85.

Perçin, D. (2017). Paris Zirvesinden Bonn Zirvesine Küresel İklim Zirveleri. http://jusgentiumint.org/wp-content/uploads/2017/06/bonn-zirvesi.pdf

Pestil, M. 2015. Kentsel Dönüşüm Sürecinde Nitelikli Yapı Üretimi (Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi, Bursa.

Akbulut, F., & Çölgeçen, B. (2023). Birleşmiş Milletler 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin Ulusal Kamu Politikalarına Dönüştürülmesi Çerçevesinde Bölgesel Kalkınma Planlarının Rolü. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 11*(1), 200-220

Pınarcıoğlu, N. Ş. ve Kanbak, A. (2020). Sürdürülebilir Kent Modelleri. IJOPEC London Publication, İstanbul.

Pınarcıoğlu, N. ve Kanbak, A. (2020). Sürdürülebilir Kent Modelleri. İstanbul: IJOPEC Publication.

Polat, S. ve Dostoğlu, N. (2007). Kentsel Dönüşüm Kavramı Üzerine: Bursa'da Kükürtlü ve Mudanya Örnekleri. *Uludağ Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi, 12(*1), 61-76.

Polat, Y. (2015). Türkiye'de Kentsel Dönüşüme Dönemsel Bakış Elazığ Örneği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 25*(21), 185-201.

Report of The UN Conference On Human Settlements-Habitat II. (1996). Istanbul., A/CONF.165/14 7 August, 1-229. https://undocs.org/en/A/CONF.165/14 .. (https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2104048

Rezafar, A. (2011). Farklı İklim Kuşaklarında Yer Alan Eko-Kentlerin, Tasarım İlkelerinin Derlenmesi ve Türkiye İçin Ekolojik Kentsel Tasarım Ön Çalışma Önerisi. Gazi Üniversite, Ankara.

Roberts,P. & Sykes, H. (2002), Urban Regeneration: A Handbook, SAGE Publications, London. Erişim adresi https://planninginsights.co.in/data/ebook/1622361552.pdf

Sadioğlu, U. ve Ergönül, E. (2020). Türkiye'de Kentsel Dönüşümün Anlamı, Aktörleri ve Amaçları. *İdeal Kent Dergisi, 11*(30), 878-908.

Sapolsky, R. M. (2017). *Behave: Thebiology of humans at ourbestandworst*. PenguinBooks.

Saraç, B. ve Alptekin, N. (2017). Türkiye'de İllerin Sürdürülebilir Kalkınma Göstergelerine Göre Gri İlişkisel Analiz ile Sıralanması. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 13*(1), 19-40.

Sarı, E., Öztürk, S. P. ve As, İ. (2022). "Geleceğin Dirençli Kenti: Esenler Nar İnovasyon Bölgesi *Çevre, Şehir ve İklim Dergisi*, *1*(2), 119-146.

Sarıkaya, Hasan Zuhuri. (2004). Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Çevre Politikaları ve Uygulamaları. *Su Kirlenmesi Kontrolü Dergisi,* 14(1), 1-10

Savarese, S. (2019). TheCost of ClimateChange in France. Erişim adresi https://www.climatescorecard.org/2019/10/the-cost-of-climate-change-in-france/

Sevgi, C. (1988). Kentleşme Sürecinde İzmir ve Gecekondular, İzmir: İzmir Konak Belediyesi Kültür Hizmetleri.

Seydioğulları, H. (2013). Sürdürülebilir Kalkınma İçin Yenilenebilir Enerji. TMMOB Şehir Plancıları Odası, Ankara. 19-25.

Seydioğulları, H. (2016). Yeni Yasal Düzenlemelerle Kentsel Dönüşüm. *Planlama Dergisi, 26*(1), 51-64.

Sezer, L. (2004). İzmir Sismotektonik Yöresinin Depremselliği. *Ege Coğrafya Dergisi, 13*(2), 29-46.

Sezik, M. (2020). Türkiye 'de Yerel Yönetimlerin Güncel Kentsel Sorunlara Yaklaşımı. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 10*(15), 1540-1562.

Shen, Li-Y.; Ochoa, J.J.; Shan, M.N. & X. ZHhang, (2011). The Application of Urban Sustainability Indicators- A Comparison Between Various Prospects. *Habitat International, 35*(5), 17-29.

Soussan, J. G. (1992), "Sustainable Development", EnvironmentalIssues in the 1990's, A. M. Mannionand S. R. Bowlby (ed.), John Wiley&Sons, West Sussex, England, ss. 21-35.

Şallı, S. (2016). Freiburg Şehir Yönetiminde İklim Korumacı Uygulamalar Üzerine Bir Derleme. *Sayıştay Dergisi* (*103*), 85-110.

Şengül, H. T. (2001). Kentsel çelişki ve siyaset: Kapitalist kentleşme süreçleri üzerine yazılar. Demokrasi Kitaplığı.

Şişman, A. ve Kibaroğlu, D. (2009). Dünyada ve Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Uygulamaları.TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası 12. Türkiye Harit a Bilimsel ve Teknik Kurultayı.

Tağmat, T. (2007). Avrupa'dan Örnek Projeler: Kentlerin Büyümesinde İtici Bir Güç Olarak Yapı Kültürü. Mimarlık, 336. Erişim adresi http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=286&RecID=1590

Tallon, A. (2010). Urban Regeneration in the UK, London; N.Y.: Routledge.

Tankut, G. (1988). Ankara'nın Başkent Olma Süreci. *Orta Doğu Teknik Üniversitesi MED, 8*(2), 93-104.

Tekeli, İ. (1996). Habitat II Konferansı Yazıları. T.C. Toplu Konut İdaresi Başkanlığı, Ankara.

Tekeli, İ. (2001) "Kentleri Dönüşüm Mekânı Olarak Düşünmek", Kent, Kentli Hakları, Kentselleşme ve Kentsel Dönüşüm. TOMBB Şehir Plancıları Odası. Erişim Adresi https://www.academia.edu/35539873/_Kentleri_D%C3%B6n%C3%BC%C5%9F%C3%BCm_Mekan%C4%B1_Olarak_D%C3%BC%C5%9F%C3%BCnmek_TMMOB_%C5%9Eehir_Planc%C4%B1lar%C4%B1_Odas%C4%B1_11_13_Haziran_2003_s_2_7

Tekeli, İ. (2009). Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması. 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık Dergisi, 136-134. Erişim Adresi https://www.academia.edu/30885669/T%C3%9CRK%C4%B0YEDE_CUMHUR%C4%B0YET_D%C3%96NEM%C4%B0NDE_KENTSEL_GEL%C4%B0%C5%9EME_VE_KENT_PLANLAMASI

Tekeli, İ. (2010). Türkiye'nin Kent Planlama ve Kent Araştırmaları Tarihi Yazıları. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul. Erişim Adresi https://www.academia.edu/35343295/T%C3%BCrkiyenin_Kent_Planlama_ve_Kent_Ara%C5%9Ft%C4%B1rmalar%C4%B1_Tarihi_Yaz%C4%B1lar%C4%B1_1_B%C3%B6l%C3%BCm_%C4%B0lhan_Tekeli_Toplu_Eserleri_15_Tarih_Vakf%C4%B1_Yurt_Yay%C4%B1nlar%C4%B1_%C4%B0stanbul_2010

Tekeli, İ. ve Ortaylı, İ. (1978). Türkiye'de Belediyeciliğin Evrimi. Türk İdarecileri Derneği, Ankara.

Teksöz, G. (2014). Geçmişten ders almak: Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitim. *Boğaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi, 31*(2),73-97.

Tınal, M. (2017). 19. Yüzyıl İzmir Depremleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 54*(10), 373-378.

Tıraş, H. (2012). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre: Teorik Bir İnceleme. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İdari ve İktisadi Bilimler Dergisi, 2*(2), 57 – 73.

Tosun, E. (2009). Sürdürülebilirlik Olgusu ve Kentsel Yapıya Etkisi. *Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi, 5(*2), 24-36.

Tosun, E. (2012). Sürdürülebilir Kentsel Gelişim Sürecinde Kompakt Kent Modelinin Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15*(1), 103-120.

Tosun, E. (2013). Sürdürülebilir Kentsel Gelişim Sürecinde Kompakt Kent Modelinin Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,1*(4),103-120.

Tosun, E. (2017). Sürdürülebilirlik Bağlamında Ekolojik Kent Söylemi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.

Tuğaç, Ç. (2020). Kentsel Sürdürülebilirlik ve Kentsel Dirençlilik Perspektifinden Tarihteki Pandemiler ve Covid-19 Pandemisi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* (Salgın Hastalıklar Özel Sayısı), 259-292.

Tunçer, P. (2016).Sürdürülebilir Kentleşme Politikaları Ve Türkiye. *International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish, 11*(2),1267-1300.

Ulu, A. (2003). İngiltere'de Sürdürülebilir Yenileme Süreci Örnek: Elephant &Castle Yenileme Projesi ve Yenileme Projelerinin İstanbul'da Sürdürülebilir Biçimde Uygulanabilirliği. Anadolu Üniversitesi, Eskişehir. Erişim adresi https://muhaz.org/ingilteredeki-surdurulebilir-yenileme-olgusunun-gelisimi-ve-el.html

Ulukent, A. (2010). Avrupa Birliği Çevre Politikası ve Türkiye (Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi.

Uncu, B. (2019). İklim İçin Kentler: Yerel Yönetimlerde İklim Eylem Planı. Erişim adresi https://online.deu.edu.tr/access/content/group/0e009cad-5141-4078-a912b9680bf1829e/Ders%20%C4%B0%C3%A7erikleri/kaynaklar_1/350_booklet_2.pdf

Üstün, A. (2021). Dünyada Kentsel Dönüşüm Örnekleri: Bulanık Küme İdeal Tip Analizi ile Karşılaştırmalı Vaka İncelemesi. *Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversite, Ankara*.

Üstün, G. (2008). Kentsel Dönüşüm (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Üstündağ, Ö. (2013). Kentsel Dönüşüm Çalışmalarında Coğrafyacıların Rolü Nedir? Ne olmalıdır? Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 23(2), 15-29.

WCED (1987). World Commission on Environment and Development. OurCommonFuture, Oxford UniversityPress, Oxford, (s. 332).

World Commission on Environment and Development, OurCommonFuture, Oxford: Oxford UniversityPress, 1987, s. 40.

Yaman, K. ve Gül, M. (2018). Kuruluşundan Günümüze Avrupa Birliği'nin Çevre Politikası. *Ekonomi, İşletme ve Yönetim Dergisi, 2*(2),198-217.

Yaman, M. (2000). Kentsel Dönüşümün Mevcut Durumu ve Güncel Gelişmeler. Erişim Adresi (PDF) KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN MEVCUT DURUMU VE GÜNCEL GELİŞMELER O N Ü Ç Ü N C Ü B Ö L Ü M (researchgate.net)

Yavuz, F. (1981). Başkent Ankara ve Jansen. *ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, 7*(1), 25-33 Ankara.

Yaylı, H. Gönültaş Y.C. (2018), Habitat Konferanslarına Tarihsel Bir Bakış, H. Yaylı (Ed.) KAYSEM 12 e-bildiriler Kitabı içinde, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, s.870-893.

Yenice, M. (2014). Türkiye'nin Kentsel Dönüşüm Deneyiminin Tarihsel Analizi. *BAU Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 16(*1) ,76-88.

Yıldırım, A. (2004). Kentleşme ve Kentleşme Sürecindeki Göçün Suç Olgusu Üzerindeki Etkisi (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi.

Yıldırım, E. (2006). Güncel Bir Kent Sorunu: Kentsel Dönüşü. Planlama Dergisi. Erişim Adresi https://www.academia.edu/2467713/G%C3%BCncel_Bir_Kent_Sorunu_Kentsel_D%C3%B6n%C3%BC%C8%99%C3%BCm

Yıldız, S., Kıvrak, S., & Arslan, G. (2018). Kentsel Dönüşümde Yapılı Çevre Tasarımı ve Sürdürülebilirlik İlişkisi. *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 27*(1), 53-75.

Yılmaz, E. (2010). Türkiye'de Kentsel Dönüşüm Politikaları ve TOKİ'nin Önlenemez Yükselişi. Sosyo- Ekonomik Değişim ve Kentleşme. Erişim Adresi https://www.academia.edu/2180307/T%C3%BCrkiye_de_Kentsel_D%C3%B6n%C3%BC%C5%9F%C3%BCm_Politikalar%C4%B1_ve_TOK%C4%B0_nin_%C3%96nlenemez_Y%C3%BCkseli%C5%9Fi

Yılmaz, E. ve Çiftçi, S. (2007). Kentlerin Ortaya Çıkışı ve Sosyo-Politik Açıdan Türkiye'de Kentleşme Dönemleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 10(*35), 252-267.

Yılmaz, H. ve Yücel, T. (2022). Sürdürülebilir Kalkınmanın Sağlanmasında Uluslararası Çalışmalar ve Eleştirileri. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, 5*(3), 691-702.

Yılmaz, İ. (2015). Gecekondu Direnişi: Dikmen Vadisi Örneği. *Mülkiye Dergisi, 39*(2), 309 – 314, Ankara.

Yılmaz, M. (2015). Türkiye'de Kırsal Nüfusun Değişimi ve İllere Göre Dağılımı. (1980-2012). *Doğu Coğrafya Dergisi, 20*(33), 161-188.

Yılmaz, O. K. (2018). Gelişmiş Ülkelerde Ekonominin Geliştirilmesine Yönelik Gerçekleştirilen Kentsel Dönüşüm Uygulamaları. *OPUS International Journal of Society Researches, 8*(15), 2000-2029.

Yılmaz, O. (2019). Türkiye'de Kentsel Dönüşümün Uygulayıcı Aktörleri ve Yaptıkları Çalışmaların Sayısal Verileri. *MUTAD, 6* (2): 300-316.

Yılmaz, V. (2019). Sürdürülebilir Kalkınma ve Döngüsel Ekonominin Bibliyometriği. *Enderun Dergisi, 3*(2), 60-72.

Yolcu, F. (2021). Türkiye'de Kentsel Dönüşümün Yasalar ve Aktörler Üzerinden Dönemsel Olarak Değerlendirilmesi. *Planlama Dergisi, 31(*3), 393–401.

Yörür, N., Karataş, N. ve Çırak, A. (2008). ‘Kadifekale Çevresi Heyelan Bölgesi’ Kentsel Dönüşüm Projesi Örneğinin Süreç ve Olası Sonuçları Bağlamında Değerlendirilmesi. 32. Dünya Şehircilik Günü Kolokyumu, ss. 939-960.

https://www.kampustenevar.com/kategori-kultur-ve-sanat/gecmisi-koruyabilmek-berlin-potsdamer-meydani